

Hof van Cassatie van België

Jaarverslag 2023

Redactie

I. Couwenberg – M. Nolet de Brauwere – P. Brulez – N. Gofflot

Het jaarverslag is door de korpsvergadering van het parket van het Hof op 20 maart 2024 en door de algemene vergadering van het Hof op 26 maart 2024 goedgekeurd.

Dit jaarverslag maakt tevens het werkingsverslag van het Hof en van het parket uit, zoals bedoeld in respectievelijk de artikelen 340, § 3, en 346, § 2, Gerechtelijk Wetboek.

Inhoudstafel

Voorwoord – Vorwort	23
Voorwoord	24
- 2023 op Cassatie: een druk en intens jaar	24
- <i>Human resources</i> : versterking met haperingen	24
- Cijfers en nieuwe studies	26
- Stroomversnellingen inzake ICT	27
- Ook stroomversnellingen inzake communicatie	28
- Versterkte dialoog tussen hoogste hoven: nationaal en Europees	28
- Besluit	29
Vorwort	30
- 2023 beim Kassationshof: ein arbeitsreiches und intensives Jahr	30
- Personalwesen: eine Verstärkung, die auf Hindernisse stößt	30
- Zahlen und neue Studien	32
- Fortschritte in der IKT	33
- Fortschritt in der Kommunikation	34
- Verstärkter Dialog zwischen den höchsten Gerichtshöfen auf nationaler und europäischer Ebene	34
- Entscheidung	35
Voorstelling van het Hof van Cassatie	36
Algemene voorstelling	37
<i>Taak van het Hof</i>	37
<i>Samenstelling van het Hof</i>	37
<i>Procedure voor het Hof</i>	38
Het Hof van Cassatie en andere rechtscolleges	39
<i>Algemeen</i>	39
<i>Het Hof van Cassatie en het Hof van Justitie van de Europese Unie</i>	39
<i>Het Hof van Cassatie en het Benelux Gerechtshof</i>	40
<i>Het Hof van Cassatie en het Europees Hof voor de Rechten van de Mens</i>	41
<i>Het Hof van Cassatie en het Grondwettelijk Hof</i>	42
<i>Commissie voor de onwerkzame voorlopige hechtenis</i>	42
Europese, internationale en nationale betrekkingen	43

<i>Het Hof van Cassatie en instellingen op Europees niveau</i>	43
<i>Internationale betrekkingen</i>	44
<i>Nationale betrekkingen</i>	45
Personalia	46
Het Hof van Cassatie in cijfers	47
Belangrijke arresten van het Hof	100
A. RICHTINGGEVENDE ARRESTEN	101
Economisch recht	101
- Begrip ‘onderneming’ – Artikel I.1, eerste lid, 1°, WER – Iedere natuurlijke persoon die zelfstandig een beroepsactiviteit uitoefent – Organisatie	101
Fiscaal recht	103
- Inkomstenbelastingen – Ambtshalve ontheffing – Afdoend bevonden nieuw feit – Vaststelling van ongrondwettigheid van een reglementaire bepaling door de rechterlijke macht – Gezag van gewijsde	103
Strafprocedure	105
- Regelmatigheid van bewijs in strafzaken – Antigoonrechtspraak – Artikel 32 Voorafgaande Titel Wetboek van Strafvordering – Miskenning van het recht op een eerlijk proces – Opzettelijk begane of daarmee gelijk te stellen onregelmatigheid	105
- Verjaring van de strafvordering – Uitspraak van de straf – Schorsing van de verjaring tijdens het cassatiegeding – Tijdstip waarop de schorsing eindigt	109
- Bevoegdheid en aanleg – Strafzaken – Onderzoeksgerecht – Verwijzing naar de correctionele rechtbank – Correctionalisering van een misdaad – Uitwerking – Uitbreiding tot een ander misdrijf dat één enkel feit vormt met die misdaad en als misdaad wordt geherkwalificeerd – Voorwaarden	110
- Voorlopige Hechtenis – Voorlopige invrijheidstelling – Verzoekschrift – Neerlegging via <i>e-Deposit</i> – Huidige stand van de regelgeving	111
Straf en strafuitvoering	114
- Verbeurdverklaring van een informaticasysteem – Artikelen 42, 1°, en 43, eerste lid, Strafwetboek – Artikelen 8 EVRM en 1 Eerste Aanvullend Protocol EVRM – Recht op privéleven en op eigendom – Teruggave van digitale bestanden – Kopie – Vereisten	114

- 1. Verbeurdverklaring van een vermogensvoordeel rechtstreeks voortkomend uit sluiwerk – Bedrag	117
2. Materiële bestanddelen van het misdrijf actieve omkoping – Aanbod dat aan een tussenpersoon maar niet aan de ambtenaar is bezorgd	
Sociaal recht	118
- Sociale zekerheid van werknemers – Voorwaarden voor de toekenning en het behoud van het recht op werkloosheidsuitkering – Arbeidsgeschiktheid – Werkloze die zichzelf ongeschikt verklaart zonder vermelding op de controlekaart van de letter “Z” – Advies van de controlearts – Gevolgen in de tijd van de beslissing van de directeur van het werkloosheidsbureau	118
Gerechtelijk recht	121
- Arrest van de Raad van State dat een beroep tot nietigverklaring verwerpt – Gezag van gewijsde	121
- Geschil over de beëindiging van een concessie van alleenverkoop – Rechtskeuzebeding – Arbitragebeding – Exceptie van rechtsmacht – Taak van de rechter – Artikelen X.35 tot en met X.40 WER – Beschermden belangen – Toepasselijkheid artikel 9.1 Rome I-verordening	123
- Arbitrage – Toepasselijk recht – Gerechtelijk Wetboek – Verbod voor de rechter om zijn rechtsmacht over te dragen	125
Publiek en administratief recht	129
- Legaliteitsbeginsel in strafzaken (artikel 7 EVRM) – Administratieve geldboete met repressief karakter (artikel 6 EVRM) – Strafmaat – Beoordelingsbevoegdheid van het bestuur binnen de wettelijke grenzen – Wettigheidstoets van de administratieve sanctie door de rechter – Geen vereiste van voorafgaande bekendmaking door het bestuur van intern boetebeleid of draaiboek	129
B. OVERIGE BELANGRIJKE ARRESTEN	132
Burgerlijk recht	132
<i>Familierecht</i>	132
- Levensonderhoud onder bloedverwanten in de opgaande en in de neerdalende lijn – Levensonderhoud na echtscheiding – Bedrag – Gegevens waarmee rekening mag worden gehouden – Mogelijkheden die partijen onbenut laten	132
- Afstamming – Vordering tot onderzoek van meemoederschap – Afwijzing	132
- Herroepbaarheid van de schenkingen tussen echtgenoten tijdens het huwelijk anders dan bij huwelijkscontract – Aard van de regel	133

<i>Verbintenissen</i>	133
- Niet-uitvoering van een contract – Samenlopende fouten – Hoofdelijke aansprakelijkheid – Schade voortvloeiend uit de niet-uitvoering van een ondeelbare contractuele verbintenis	133
<i>Bijzondere overeenkomsten</i>	133
- Huur van goederen – Stilzwijgende wederinhuring – Eenmalig karakter	133
- Huur – Bewijs van huurschade – Verslechtering van de staat van het goed – Aanpassingswerken overeengekomen tussen partijen	134
Economisch recht	135
<i>Insolventie en vereffening</i>	135
- Vennootschappen – Aansprakelijkheid van bestuurders of zaakvoerders – Sociale schulden – Betrokkenheid in tenminste twee faillissementen, vereffeningen of gelijkaardige operaties met sociale schulden	135
<i>Andere uitspraken in economisch recht</i>	135
- Commerciële samenwerkingsovereenkomsten – Precontractueel informatiedocument – Restitutie ingevolge nietigheid bij opeenvolgende wederkerige prestaties – Schadevergoeding wegens fout	135
Fiscaal recht	136
<i>Inkomstenbelasting</i>	136
- Cessie van auteursrechten door een advocaat – Belastbaarheid als baten uit vrije beroepen en uit winstgevende bezigheden of als roerend inkomen – Voorwaarden voor auteursrechtelijke bescherming als een werk van letterkunde of kunst gerealiseerd in het kader van beroepsactiviteiten – Technische overwegingen, regels of andere beperkingen	136
- Aanslagprocedure – Vernietiging van aanslag wegens verjaring – Geen vervangende aanslag – Beroep op de vijfjarige aanslagtermijn – Voorwerp	137
<i>Lokale belastingen</i>	137
- Bewijs van de bekendmaking van een gemeentelijke belastingverordening – Aantekening in een bijzonder register – Datum van aanplakking	137
Jeugd	137
- Redelijke termijn – Jeugdbescherming – Procedure tot plaatsing van de minderjarige in een instelling of procedure tot uithandengeving – In aanmerking te nemen tijdvak	137
- Jeugdbescherming – Minderjarige in gevaar – Franstalige gemeenschap – Beschermingsmaatregelen – Tijdelijke	

huisvesting van het kind buiten de leefomgeving van de moeder	137
- Hoger beroep tegen de beschikking van de jeugdrechter houdende beschermingsmaatregelen t.a.v. een minderjarige – Vorm en termijn	138
- Jeugdbescherming – Toepassingsgebied van de Brussel II-terverordening – Verhouding tot het Verdrag van Den Haag van 19 oktober 1996 – Plaatsing van een kind buiten zijn gezin op grond van de regels inzake jeugdbescherming – Kind dat zijn gewone verblijfplaats op het grondgebied van een lidstaat heeft – Beoordeling van de noodzaak van de inmening op het recht op gezinsleven	138
Strafrecht	139
<i>Misdrijven</i>	<i>139</i>
- Schending van de bepalingen inzake welzijn en veiligheid op het werk – Toerekenbaarheid – Delegatie van bevoegdheden aan de onderaannemer – Invloed op de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de delegerende opdrachtgever	139
- Laster jegens een openbaar ambtenaar of een agent van het openbaar gezag – Verjaringstermijn van drie maanden – Toepassing op de openbaar ambtenaar in dienst van een internationale organisatie	139
- Verzwarende omstandigheid – Begrip voorbedachtheid	140
- Artikel 62 Wegverkeerswet – Bewijs van een snelheidsovertreding – Automatisch werkend toestel – Digitale snelheidsmeter van een dienstvoertuig – Artikel 11 Wegverkeersreglement – Bijzondere bewijswaarde visuele vaststellingen – Aflezing van de snelheid van de digitale snelheidsmeter van een dienstvoertuig – Beoordeling door de rechter	140
- Artikel 67bis Wegverkeerswet – Voertuig ingeschreven op naam van een natuurlijke persoon – Weerlegbaar vermoeden van daderschap – Artikel 67ter Wegverkeerswet – Voertuig ingeschreven op naam van een rechtspersoon – Mededeling van de identiteit van de bestuurder of van de voor het voertuig verantwoordelijke persoon – Geen vermoeden van daderschap – Wijze van beoordeling van schuld	141
- Artikel 1 Wegverkeersreglement – Verkeer op de openbare weg – Bestuurder die vanop een private parkeerplaats de openbare weg oprijdt – Beschadiging van beplanting of afsluiting – Ongeval op een openbare plaats	141
- Pandemiewet van 14 augustus 2021 – Aard van het misdrijf – Gevolg van de straf opgelegd door de rechter	142
- Wegverkeer – Motorvoertuig ingeschreven op naam van een rechtspersoon – Misdrijf van niet-mededeling – Vermoeden van onschuld – Bewijs van ontvangst van de vraag om	

inlichtingen over de identiteit van de bestuurder of de voor het voertuig verantwoordelijke persoon	142
- Seksisme – Moreel element – Aanzetten tot discriminatie wegens gender – Openbaar karakter van de handelingen of uitlatingen – Voorwaarden – Geen betwisting in conclusie – Motivering	143
- Grond van niet-toerekenbaarheid – Geestesstoornis op het tijdstip van de feiten die nog steeds bestaat op het tijdstip van de uitspraak van het vonnis – Vrijspraak – Wettigheid van de beslissing tot internering	144
- Wegverkeer – Vermoeden van schuld van de houder van de aan het voertuig toegekende kentekenplaat – Toepassing op het misdrijf van besturen zonder rijbewijs dat niet is vastgesteld naar aanleiding van de eerste vaststelling	144
- Wegverkeer – Vermoeden van schuld van de houder van de aan het voertuig toegekende kentekenplaat – Verenigbaarheid met artikel 6.2 EVRM – Gevolgen van het ontbreken van een proces-verbaal opgemaakt overeenkomstig artikel 62 Wegverkeerswet of geen verzending hiervan aan de overtreder binnen de wettelijke termijn	144
- Schuldigverklaring als deelnemer – Wijze van vaststelling van de deelnemingsvorm	145
- Dierenwelzijnswet – Misdrijf – Rechtvaardiging en verschoning	145
- Misbruik van vertrouwen – Misbruik van vennootschapsvermogen – Begrip ‘gebruik’ van goederen van de rechtspersoon – Gebruik ten gevolge van een normale daad van beheer – Bedrieglijk opzet – Betekenisvol nadeel voor de vennootschap	145
- Illegaal verblijf dat voortduurt na een bevel om het grondgebied te verlaten – Geen verwijdering van het Belgisch grondgebied – Toepasselijke strafbaarstelling	146
<i>Andere uitspraken in strafrecht</i>	146
- Artikel 21 Wegverkeerswet – Europees Rijbewijs – Afgifte van het rijbewijs na inschrijving van de houder in het Belgisch bevolkingsregister – Vereiste van gewoon verblijf in de lidstaat van afgifte – Toepassing van de bepaling van de EG-Richtlijn Rijbewijs 2006/126 over de gewone verblijfplaats in de lidstaat van afgifte van het rijbewijs	146
- Artikel 21 Wegverkeerswet – Europees Rijbewijs – Inschrijving van de houder van het rijbewijs in het Belgisch bevolkingsregister – Verlenging van het Europees rijbewijs in een andere lidstaat – Voorwaarde van gewoon verblijf in de lidstaat van verlenging van het rijbewijs	147
- Artikelen 58 en 58bis Wegverkeerswet – Immobilisering van een voertuig als beveiligingsmaatregel – Verschil met de	

immobilisering verbonden aan de bijkomende straf van het verval van het recht tot sturen – Verzoek tot opheffing van de immobilisering uitgaand van de eigenaar van het voertuig die niet de overtreder is – Geen vervolging ingesteld voor de politierechtbank – Criteria voor beoordeling	147
Strafprocedure	148
<i>Algemeen</i>	<i>148</i>
- Artikel 6.1 EVRM – Zwijgrecht – Recht zichzelf niet te beschuldigen – Uitnodiging tot verhoor met kennisgeving van het zwijgrecht – Gebrek aan medewerking van de verdachte – Impact op de beoordeling van de schuld	148
- Overschrijding van de redelijke termijn – Uitstel of opschorting van de uitspraak van veroordeling – Motivering	149
- Redelijke termijn – Jeugdbescherming – Procedure tot plaatsing van de minderjarige in een instelling of procedure tot uithandengeving – In aanmerking te nemen tijdvak	149
- Artikel 62 Wegverkeerswet – Bijzondere bewijswaarde van het proces-verbaal – Zintuiglijke vaststellingen – Grens	150
- Beoordeling van minderjarigheid op het tijdstip van de feiten – Toepassing van de bewijsregels in strafzaken – Niet-begeleide minderjarige vreemdeling – Invloed van de identificatiebevoegdheid van de dienst Voogdij	150
- Recht op persoonlijke deelname aan het strafproces – Afwezigheid van de beklaagde op de vastgestelde rechtszitting – Verzoek tot uitstel – Criteria voor beoordeling	150
- Laattijdige terbeschikkingstelling van een stuk – Beoordeling van de gevolgen voor het recht van verdediging	151
- Artikel 6 EVRM – Criteria voor het horen van een getuige <i>à charge</i> – Regelmatigheid van de procedure – Aannemelijk maken van de beweerde onregelmatigheid van verkregen informatie	151
- Recht van verdediging – Voeging stukken uit een ander dossier – Verzoek tot inzage – Beoordelingscriteria	152
- Recht op het horen op de rechtszitting van getuigen <i>à décharge</i> – Geen verplichting voor de rechter – Criteria voor de beoordeling van het verzoek – Toetsing aan de hand van de drievragentest – Motivering van weigering	153
- Artikel 65/1 Wegverkeerswet – Bevel tot betaling – Verzoekschrift neergelegd ter griffie van de bevoegde politierechtbank – Hoger beroep bij de correctionele rechtbank – Geschriften tot aanwending van een rechtsmiddel – Vrijheid van taalkeuze van een verdachte of beklaagde – Taal van de rechtspleging – Recht op toegang tot de rechter	154

<i>Strafvordering en burgerlijke rechtsvordering</i>	155
- Rechtsplegingsvergoeding – De in het ongelijk gestelde burgerlijke partij – Ambtshalve veroordeling tot rechtsplegingsvergoeding	155
- Parlementaire onschendbaarheid – Ontvankelijkheid van een klacht met burgerlijkepartijstelling tegen een volksvertegenwoordiger ingediend tijdens de parlementaire zitting – Vereiste van toestemming van het Parlement voor vervolging – Uitoefening van de strafvordering door het openbaar ministerie – Invloed op het recht op toegang tot de rechter – Mogelijkheden van de benadeelde van het misdrijf om schadevergoeding te bekomen – Mogelijkheid van een strafrechtelijk onderzoek voorafgaand aan de toestemming tot vervolging	155
- Rechtsplegingsvergoeding – Burgerlijke partijstelling tegen meerdere inverdenkinggestelden voor andere misdrijven – Buitenvervolginstelling – Inverdenkinggestelden als gerechtigden op een rechtsplegingsvergoeding – Beoordeling van het al dan niet bestaan van eenzelfde gerechtelijke band – Eenzelfde advocaat – Beoordeling – Bijstand door eenzelfde advocaat – Eenzelfde advocaat die <i>loco</i> de raadslieden is verschenen – Identieke of analoge conclusies	157
- Provisionele schadevergoeding toegekend door de eerste rechter – Beklaagde die in hoger beroep geen standpunt over deze provisionele schadevergoeding inneemt – Toekenning door de appelrechters van een definitieve schadevergoeding voor die schadepost – Beschikkingsbeginsel	158
- Aanhangig maken van een strafvervolgning door een burgerlijke partij – Misdad – Wanbedrijf – Samenhang – Regelmatigheid van de aanhangigmaking	158
- Burgerlijke rechtsvordering voor de strafrechter – Vrijspraak op strafgebied in eerste aanleg – Hoger beroep op burgerlijk gebied – Vermoeden van onschuld – Beoordeling van de burgerlijke rechtsvordering – Taak van de appelrechter	159
- Vaststelling van het nadeel op strafgebied in een definitief vonnis – Toelaatbaarheid van de aanpassing van het bedrag in een verbeterend vonnis op burgerlijk gebied – Gezag van gewijsde in strafzaken – Hoger beroep tegen de verbeterende beslissing – Gevolg voor het in kracht van gewijsde treden van de verbeterende beslissing	159
<i>Onderzoek in strafzaken</i>	160
- Opsporingsonderzoek – Loyaliteit in de opsporing – Vermoeden van een loyaal onderzoek – Vergissing of vergetelheid – Geen tegenspraak over een opsporingsgegeven dat niet beschikbaar is – Camerabeelden die niets leken bij te brengen over de feiten – Artikel 6.1 EVRM – Beoordeling door de rechter – Toezicht door het Hof	160

- Bijzondere opsporingsmethoden – Observatie – Onregelmatigheid aangevoerd voor de vonnisrechter – Beoordeling van de onregelmatigheid – Artikel 189ter Wetboek van Strafvordering – Bevoegdheid van de vonnisrechter – Wel of geen noodzaak om het vertrouwelijk dossier in te zien – Ogenblik waarop de gegevens waarop de onregelmatigheid steunt, aan het licht gekomen zijn 161
- Gerechtelijk onderzoek – Onderzoeksverrichtingen – Beslag van een informaticasysteem – Versleuteling van berichten – Dwangbevel van de onderzoeksrechter tot ontsleuteling – Gevolg van een gebrek aan medewerking 161
- Gerechtelijk onderzoek – Klacht met burgerlijkepartijstelling tegen een volksvertegenwoordiger ingediend tijdens de parlementaire zitting – Omvang van de parlementaire onschendbaarheid – Vereiste van toestemming van het Parlement voor vervolging – Vereiste van de instelling van de strafvordering door uitsluitend het openbaar ministerie – Mogelijkheden van de benadeelde van het misdrijf om schadevergoeding te bekomen – Mogelijkheid van een strafrechtelijk onderzoek voorafgaand aan de toestemming tot vervolging – Beslissing van niet-ontvankelijkheid van de strafvordering – Recht op toegang tot de rechter 162
- Artikel 6.3.e) EVRM – Invulling van het recht op bijstand van een tolk – Eerbiediging van het recht van verdediging – Beoordeling door de rechter – Vroegere bijstand van een tolk bij onderzoeksverrichtingen 162
- Regeling van rechtsgebied tussen onderzoeksrechters of onderzoeksgerechten die niet tot elkaars rechtsgebied behoren en die eenzelfde misdrijf of samenhangende misdrijven onderzoeken – Geschil van rechtsmacht 162
- Taak van de onderzoeksrechter – Verplichting tot onderzoek – Onderzoekshandelingen die redelijkerwijs niet te verantwoorden zijn – *Prima facie* inschatting van de kennelijke onevenredigheid tussen de kosten en inspanningen van bepaalde onderzoekshandelingen en de te verwachten resultaten – Eigendomsmisdrijven – Artikel 6.1 EVRM – Toezicht door het Hof – Weigering tot verder onderzoek op basis van normale verwachtingen gebaseerd op concrete elementen 163
- Opsporingsonderzoek – Machtiging tot observatie door de procureur des Konings – Uitvoering van de observatie na de opening van het gerechtelijk onderzoek – Ontbreken van een bijkomende machtiging door de onderzoeksrechter – Regelmatigheid van de observatie 164
- Gerechtelijk onderzoek – Onderzoeksverrichtingen – Communicatiegegevens onderschept in het buitenland – Artikel 90ter Wetboek van Strafvordering 165

- Recht op bijstand van een tolk – Onderzoeksverrichtingen – Vroegere bijstand van een tolk bij verhoren – Eerbiediging van het recht van verdediging – Deskundigenonderzoek – Taal die de deskundige en verdachte voldoende beheersen	165
<i>Vrijheidsbeneming</i>	166
- Voorlopige hechtenis – Verblijfsomstandigheden die een onmenselijke of vernederende behandeling inhouden – Rechtzetting van het aanhoudingsbevel – Wijziging van inrichting	166
- Internering – Voorlopige invrijheidstelling op proef – Procedure voor de definitieve invrijheidstelling – Gevolg van het ontbreken van een uitspraak binnen de proeftermijn	166
- Voorlopige hechtenis – Vorm van een verzoekschrift tot voorlopige invrijheidstelling – Gevolg van een verzoekschrift per e-mail	166
- Hoger beroep – Voorlopige hechtenis – Invrijheidstelling onder voorwaarden na afsluiting van het gerechtelijk onderzoek – Verzoek van de inverdenkinggestelde tot opheffing van bepaalde voorwaarden – Afwijzing door de vonnisrechter – Bevoegd gerecht	167
- Handhaving van de voorlopige hechtenis – Beperking van de pleitduur voor het onderzoeksgerecht – Recht van verdediging	167
- Handhaving van de voorlopige hechtenis – Ernstige aanwijzingen van schuld – Aanwijzingen dat de feiten in een toestand van geestesstoornis zijn begaan – Regelmatigheid van de voorlopige hechtenis – Beoordeling van de noodzaak tot opname in een ziekenhuis of andere aangepaste instelling – Artikel 5 EVRM	168
- Vasthouding van een vreemdeling – Wettigheidscontrole binnen een korte termijn – Draagwijdte van artikel 9.3 Onthaalrichtlijn – Opeenvolgende titels van vrijheidsberoving – Begrip ‘actieve titel’ – Invloed van een nieuwe autonome titel op het voorwerp van het beroep	168
- Voorlopige hechtenis – Hoger beroep – Kamer van inbeschuldigingstelling die uitspraak doet in afwezigheid van de inverdenkinggestelde en zijn advocaat – Gevolg van het niet-vermelden van het al dan niet naleven van de wettelijke verplichting om de raadsman van de inverdenkinggestelde op de hoogte te brengen of van de omstandigheden die het gebrek aan een dergelijke kennisgeving zouden verantwoorden	168
- Bescherming van de maatschappij – Verzoek tot invrijheidstelling op proef bij hoogdringendheid – Eerst nuttige zitting binnen een termijn van 14 dagen – Gevolg van de overschrijding van de termijn – Recht op periodieke evaluatie van de noodzaak tot internering – Afweging van de	

rechten van de geïnterneerde tegenover de beveiliging van de samenleving	169
- Internering – Beschermingsmaatregel op grond van de wet betreffende bescherming van de persoon van de geesteszieke – Artikel 5.1 EVRM	170
- Voorlopige hechtenis – Vrijheid onder voorwaarden – Verlenging van de opgelegde voorwaarden – Geen behandeling in aanwezigheid van verdachte en het openbaar ministerie – Geen uitspraak in aanwezigheid van het openbaar ministerie – Recht van verdediging – Geen vonnis in de zin van artikel 149 Grondwet	170
- Voorlopige hechtenis – Volstreckte noodzakelijkheid voor de openbare veiligheid om op dwang beroep te doen – Invrijheidstelling onder voorwaarden	170
- Internering – Vrijheidsberoving van de niet-aangehouden geïnterneerde – Aanvoering dat minder verregeande beschermingsmaatregelen kunnen volstaan – Beoordeling door de feitenrechter	171
- Voorlopige hechtenis – Aanhouding gebaseerd op een veroordeling bij verstek – Beslissing van ongedaan verzet – Effect op de voorlopige hechtenis – Verzoek tot voorlopige invrijheidstelling	172
- Misdrijf – Grond van niet-toerekenbaarheid – Geestesstoornis op het tijdstip van de feiten die nog steeds bestaat op het tijdstip van de uitspraak van het vonnis – Vrijspraak – Wettigheid van de beslissing tot internering	172
- Voorlopige hechtenis – Verzoekschrift tot voorlopige invrijheidstelling inzake douane en accijnzen – Raadkamer – Hoger beroep – Ontslag van onderzoek van de onderzoeksrechter – Dagvaarding voor de correctionele rechtbank – Bevoegdheid van de kamer van inbeschuldigingstelling	172
- Vreemdeling die onderdaan is van een land buiten de Europese Unie – Misdrijf van illegaal verblijf – Straf – Vrijheidsbeneming – Draagwijdte van de Terugkeerrichtlijn – Mogelijkheid om van de Terugkeerrichtlijn af te wijken	173
- Voorlopige hechtenis – Invrijheidstelling door een administratieve vergissing in de gevangenis – Geldigheid van het bevel tot aanhouding – Schorsing van de handhavingprocedure – Opsluiting in een buitenlandse gevangenis ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel	173
- Voorlopige hechtenis – Hoger beroep – Schorsing van de termijn voor beslissing – Berekening	174

<i>Onderzoeksgerechten</i>	174
- Bevoegdheid van de onderzoeksgerechten – Voorlopige hechtenis – Verblijfsomstandigheden die een onmenselijke of vernederende behandeling inhouden – Rechtzetting van het aanhoudingsbevel – Wijziging van inrichting	174
- Kamer van inbeschuldigingstelling – Bijzondere opsporingsmethoden – Observatie – Onregelmatigheid aangevoerd voor de vonnisrechter – Beoordeling van de onregelmatigheid – Artikel 189 ^{ter} Wetboek van Strafvordering – Bevoegdheid van de vonnisrechter – Inzage vereist in het vertrouwelijk dossier – Onregelmatigheid gesteund op gegevens aan het licht gekomen na de controle op grond van artikel 235 ^{ter} Wetboek van Strafvordering	174
- Verbod van cumul van ambten in eenzelfde zaak – Verbetering van een arrest van de kamer van inbeschuldigingstelling – Magistraat die in raadkamer over de handhaving van de voorlopige hechtenis heeft geoordeeld – Begrip verschrijving	175
- Handhaving van de voorlopige hechtenis – Beperking van de pleitduur voor het onderzoeksgerecht – Recht van verdediging	175
- Handhaving van de voorlopige hechtenis – Ernstige aanwijzingen van schuld – Aanwijzingen dat de feiten in een toestand van geestesstoornis zijn begaan – Regelmatigheid van de voorlopige hechtenis – Beoordeling van de noodzaak tot opname in een ziekenhuis of andere aangepaste instelling – Artikel 5 EVRM	175
- Voorlopige hechtenis – Hoger beroep – Kamer van inbeschuldigingstelling die in afwezigheid van de inverdenkinggestelde en zijn advocaat uitspraak doet – Geen vermelding van het al dan niet naleven van de wettelijke verplichting om de raadsman van de inverdenkinggestelde op de hoogte te brengen of van de omstandigheden die het gebrek aan een dergelijke kennisgeving zouden verantwoorden	176
- Onregelmatig verkregen bewijs – Beoordeling door de kamer van inbeschuldigingstelling op grond van artikel 235 ^{bis} , § 5, Wetboek van Strafvordering in het kader van de regeling van de rechtspleging – Bindend karakter voor het vonnisgerecht	176
- Europees aanhoudingsbevel – Door Frankrijk aan België gevraagde tenuitvoerlegging – Verplichte weigeringsgrond – Aantasting van fundamentele rechten – Controle door het onderzoeksgerecht – Berekening van het resterende gedeelte van de in de uitvaardigende Staat te ondergane straf – Meerdaadse samenloop van misdaden – Bevoegdheid van de autoriteiten van de uitvaardigende Staat	177
<i>Vonnisgerechten</i>	178
- Regeling van rechtsgebied tussen vonnisgerechten – Negatief bevoegdheidsconflict wegens de leeftijd van de vervolgte	

persoon – Tegenstrijdige in kracht van gewijsde gegane beslissingen – Onderzoek van de zaak door het Hof	178
- Beperking aan de saisine van de correctionele rechter tot de feiten die regelmatig bij hem aanhangig zijn gemaakt door de verwijzingsbeschikking of rechtstreekse dagvaarding – Verval van het recht tot sturen – Herstel van het recht tot sturen afhankelijk gemaakt van het slagen voor proeven – Sturen vooraleer geslaagd te zijn – Herkwalificatie door de appelrechter om een andere beslissing van vervallenverklaring te vermelden	178
<i>Rechtsmiddelen</i>	179
- Cassatieberoep – Verval van nationaliteit – Door de wetgever aan het openbaar ministerie geboden mogelijkheid om voor de burgerlijke rechter of voor de strafrechter op te treden – Ontvankelijkheid van het middel dat tegen deze keuze opkomt	179
- Hoger beroep – Voorlopige hechtenis – Invrijheidstelling onder voorwaarden na afsluiting van het gerechtelijk onderzoek – Verzoek van de in verdenking gestelde tot opheffing van bepaalde voorwaarden – Hoger beroep tegen de afwijzing door de vonnisrechter – Bevoegd gerecht	179
- Cassatieberoep – Aanvang van de termijn om cassatieberoep in te stellen tegen een beslissing genomen bij verstek – Verstrijken van de gewone termijn van verzet	179
- Cassatieberoep – Gevolg van de niet-tijdige neerlegging van het exploit van betekening – Geen excessief formalisme – Geen toepassing van de artikelen 860 en 861 Gerechtelijk Wetboek	180
- Hoger beroep tegen de beslissing die het verzet als ongedaan beschouwt – Omvang van de aanhangigmaking bij de rechters in hoger beroep – (Geen) verplichting de grieven op te geven – Invloed van in het formulier aangekruiste grieven	180
- Hoger beroep – Voorafgaande erkenning van schuld – Vonnis dat de bekrachtiging van de overeenkomst weigert – Beslissing vatbaar voor hoger beroep – Invloed op de ontvankelijkheid van het cassatieberoep	181
- Artikel 65/1 Wegverkeerswet – Wetswijziging – Wet op de rechterlijke organisatie, de bevoegdheid en de rechtspleging – Relatieve werking van het hoger beroep – Opleggen van een straf in hoger beroep	181
- Cassatieberoep – Indienen van de memorie uiterlijk vijftien dagen voor de rechtszitting – Wraking – Spoedeisend karakter van de zaak – Geen memorie ingediend binnen deze termijn – Mondelinge conclusie van het openbaar ministerie – Vraag om uitstel voor het opstellen van een antwoordnoot	182

- Artikel 42 Wegverkeerswet – Beslissing tot verval wegens lichamelijke of geestelijke ongeschiktheid – Ingaan van het verval – Gevolg van het aanwenden van een rechtsmiddel	182
- Verzet – Buitengewone termijn – Bewijs van betekening van de verstekbeslissing – Ontbreken van de akte van betekening	183
- Verzet – Kennisgeving van het verval van het recht tot sturen door de politie – Informatie over de rechtsmiddelen – Bewijs van ontvangst – Taal van de kennisgeving – Behandeling van de zaak in een taal die de beklagde begrijpt	183
- Artikelen 42 en 43 Wegverkeerswet – Vervallenverklaring van het recht tot sturen – Gevolgen van het aanwenden van een rechtsmiddel	184
- Hoger beroep tegen de beschikking van de jeugdrechter houdende beschermingsmaatregelen t.a.v. een minderjarige – Vorm en termijn	184
- Hoger beroep – Materiële vergissing van de griffier bij het noteren van een verklaring van hoger beroep – Overmacht	185
- Hoger beroep – Verschijning van de eiser ter griffie die een verklaring van hoger beroep aflegt – Toelaatbaarheid van een akte van hoger beroep opgesteld op basis van een verklaring per e-mail overgemaakt – Recht op toegang tot de rechter in hoger beroep	185
- Veroordeling bij verstek – Artikel 6.1 EVRM – Betekening zonder informatie over de vormen en termijnen van rechtsmiddelen – Hoger beroep tegen een vonnis van niet-ontvankelijk verzet – Beginpunt van de termijn voor het instellen van hoger beroep	186
<i>Andere uitspraken in strafprocedure</i>	186
- Kamer van inbeschuldigingstelling – Schending van de Taalwet Gerechtszaken niet opgeworpen voor de raadkamer – Dekking van de nietigheid door de beroepen raadkamerbeschikking	186
Straf en strafuitvoering	187
- Herhaling – Wanbedrijf na wanbedrijf – Eerdere veroordeling tot een gevangenisstraf van meer dan één jaar – Deels effectieve straf en deels met uitstel – Tijdstip van het ondergaan van de straf – Toegestane modaliteit van strafuitvoering – Definitieve invrijheidstelling – Beginpunt van de termijn van vijf jaar voor wettelijke herhaling	187
- Redelijke termijn – Uitstel of opschorting van de uitspraak van veroordeling – Motivering	187
- Weigering van de invrijheidstelling onder toezicht door de strafuitvoeringsrechtbank – Naleving van de wachttermijn voor het nieuw advies van de directeur	187
- Artikel 3 EVRM – Langdurige vrijheidsberovende straf – Strafwijzigingsmodaliteiten – Geen uitspraak over het	

individueel detentieplan – Verzoek tot aanstelling van een psychiater-deskundige – Geen toepassing van artikel 5.4 EVRM in de fase van strafuitvoering – Bepaling van de datum voor de indiening van een nieuw verzoek	188
- Voorwaardelijke invrijheidstelling – Nieuwe veroordelingen voor feiten daterend van vóór de aan de strafuitvoeringsmodaliteit verbonden proeftijd – Onmogelijkheid ingevolge de nieuwe veroordelingen tot naleving van de voorwaarden verbonden aan de strafuitvoeringsmodaliteit – Herroeping van de strafuitvoeringsmodaliteit op basis van artikel 64, 7°, Wet Strafwitvoering – Onderzoek naar de tijdsvoorwaarden voor de strafuitvoeringsmodaliteit van voorwaardelijke invrijheidstelling – Berekening van de toelaatbaarheidsdatum voor de voorwaardelijke invrijheidstelling – Nieuw verzoek tot voorwaardelijke invrijheidstelling	188
- Voorwaarden voor de toekenning van elektronisch toezicht – Feit dat aanleiding kan geven tot een maximumstraf van een jaar	190
- Probatiemaatregel uitgesproken in een lidstaat van de Europese Unie erkend door en eventueel aangepast door het openbaar ministerie – Recht van toepassing op de controle van de maatregel	190
- Artikel 42 Wegverkeerswet – Beslissing tot verval wegens lichamelijke of geestelijke ongeschiktheid – Ingaan van het verval – Gevolg van het aanwenden van een rechtsmiddel	191
- Wegverkeer – Verval van het recht tot sturen – Herstel van het recht tot sturen afhankelijk gemaakt van het slagen voor proeven – Aanvang van het verbod om te rijden voorafgaand aan het slagen voor de proeven – Verstrijken van de termijn van het verval	191
- Artikel 44 Wegverkeerswet – Verval van het recht tot sturen wegens ongeschiktheid – Verzoek tot herziening van de beveiligingsmaatregel – Doel van de termijn van zes maanden voor een nieuw verzoek	191
Sociaal recht	192
<i>Sociale zekerheidsrecht</i>	<i>192</i>
- Dimona-aangifte – Werknemers met een A1-attest werkzaam in België – Bindende kracht van A1-attesten – Vermoedens of vaststellingen van sociale fraude – Voorlopige intrekking van de A1-attesten in de lidstaat van de tewerkstellende onderneming – Arrest van het Hof van Justitie van de Europese Unie in de gevoegde zaken C-410/21 en C-661/21	192
- Dimona-aangifte – Transportonderneming gevestigd in een EU-lidstaat – Werknemers met een A1-attest werkzaam in België – Plicht tot het bijhouden van sociale documenten –	

Personeelsregister – Controle op tewerkstelling en arbeidsreglementering – Toepassing van de regels inzake sociale zekerheid	192
- Buitenlandse werknemers met een A1-attest werkzaam in België – Vermoedens of vaststellingen van sociale fraude – Verlies van de bindende kracht van de A1-attesten – Voorwaarden volgens de rechtspraak van het Hof van Justitie – Dimona-aangifteplicht – Plicht tot het bijhouden van sociale documenten – Personeelsregister – Controle op de tewerkstelling en arbeidsreglementering – Communautaire vervoersvergunning – Toepasselijke wetgeving – Criteria van de EG-Verordening 592/2008	194
- Opbouw van pensioenrechten – Gelijkgestelde periodes – Loopbaanonderbreking – Toepasselijke regelgeving – Werking van de wet in de tijd – Onderscheid tussen artikel 34, § 1, N en O, Algemeen Reglement Werknemerspensiolen – Gelijkheidsbeginsel	198
Gerechtelijk recht	199
<i>Procedure</i>	199
- Dubbele aanleg – Geen algemeen rechtsbeginsel – Bewijs in burgerlijke zaken – Recht van verdediging – Beginsel van tegenspraak – Algemeen bekend gegeven	199
- Onregelmatige betekening van een cassatieberoep in fiscale zaken – Herstel van bewezen belangenschade – Taak van de rechter – Tijdsige uitvoering van maatregelen om de onregelmatigheid te regulariseren – Gevolg	199
- Taak van de rechter – Rechtsvordering door een advocaat in naam van een rechtspersoon – Wettelijk vermoeden van regelmatige lastgeving – Geen ambtshalve controle door de rechter – Deskundigenonderzoek – Opmerkingen van de partijen op het voorlopig verslag – Termijn bepaald door de deskundige – Ambtshalve wering van laattijdige opmerkingen	200
- Beslissing tot vervallenverklaring van nationaliteit – Ontvankelijkheid van het cassatieberoep – Geen toepassing van de beperkende voorwaarden van artikel 23, § 6, eerste lid, WBN – Maatregel van burgerlijke aard – Geen straf – Hoger beroep uitgesloten – Geen algemeen rechtsbeginsel – Geen discriminatie	200
<i>Wraking en onttrekking</i>	201
- Gevolg van de wraking – Schorsing van de procedure – Verzoek dat slechts de schijn van een wraking heeft – Rechtsmisbruik – Ontbreken van een essentiële formaliteit voor de geldigheid van het wrakingsverzoek – Ondertekening door een advocaat met meer dan tien jaar inschrijving bij de balie – Partij die zelf advocaat is of geweest is	201

-	Cassatieberoep tegen de verwerping van een vordering tot wraking – Indienen van de memorie uiterlijk vijftien dagen voor de rechtszitting – Spoedeisend karakter van de zaak – Geen memorie ingediend binnen deze termijn – Mondelinge conclusie van het openbaar ministerie – Vraag om uitstel voor het opstellen van een antwoordnoot	202
-	Wraking – Termijn waarbinnen de wraking moet worden voorgedragen – Sanctie van de laattijdigheid – Kennis van een wrakingsgrond verkregen tijdens de verstekprocedure – Geen voordracht van de wrakingsgrond – Verzet ingesteld tegen de verstekbeslissing – Impact van de artikelen 831 en 841 Gerechtelijk Wetboek – Criteria voor toewijzing van een zaak aan een bepaalde kamer – Wijzigingen van de toewijzing en zetelsamenstelling – Beoordeling van motieven van de wijzigingen – Vermoeden van regelmatige aanwijzing – Artikel 6 EVRM	202
	<i>Andere uitspraken in gerechtelijk recht</i>	203
-	Dwangsom – Gezag van gewijsde van de rechterlijke uitspraak waarbij een dwangsom wordt geweigerd – Gevolg van gewijzigde omstandigheden	203
-	<i>Cautio iudicatum solvi</i> – Door het Grondwettelijk Hof vastgestelde ongrondwettigheid – Andere zaak die aan de rechter wordt voorgelegd – Taak van de rechter – Grondwetsconforme toepassing – Draagwijdte	204
-	Uitspraak van het Zwitserse <i>Court of Arbitration for Sport</i> – Wettigheid van de artikelen 18 <i>bis</i> en 18 <i>ter</i> van de <i>FIFA Regulations on the Status and Transfer of Players</i> – Verwerping door de Zwitserse federale rechtbank van het verzoek tot vernietiging van de uitspraak – In kracht van gewijsde gegane arbitrale uitspraak – Burgerlijke aansprakelijkheidsvordering voor het Belgische gerecht – Handhaving van de betwisting inzake de verenigbaarheid van de artikelen 18 <i>bis</i> en 18 <i>ter</i> met het EU-recht – Uitlegging van artikel 19.1 VEU	204
	Tuchtrecht	205
-	Advocaat – Verplichtingen die leiden tot een inperking van het recht op toegang tot de rechter	205
	Publiek en administratief recht	205
	<i>Grondwettelijk Hof</i>	205
-	Grondwettelijk Hof – Gevolg van een beslissing inzake de toetsing van normen van intern recht met normen van internationaal en supranationaal recht	205
	<i>Vreemdelingen</i>	206
-	Vervallenverklaring van de Belgische nationaliteit – Burgerlijke sanctie – Niet-toepasselijkheid van artikel 2, § 1,	

Zevende Aanvullende Protocol EVRM – Geen onmenselijke en vernederende behandeling – Ernstige tekortkoming aan de Belgische burgerplichten – Evenredigheidstoezicht	206
- Vasthouding van een vreemdeling – Wettigheidscontrole binnen een korte termijn – Draagwijdte van artikel 9.3 Onthaalrichtlijn – Opeenvolgende titels van vrijheidsberoving – Begrip ‘actieve titel’ – Invloed van een nieuwe autonome titel op het voorwerp van het beroep	206
- Niet-begeleide minderjarige vreemdeling – Draagwijdte van de identificatiebevoegdheid van de dienst Voogdij – Strafzaken – Beoordeling van minderjarigheid op het tijdstip van de feiten – Toepassing van de bewijsregels in strafzaken	207
- Bestuurlijke vrijheidsberoving van een vreemdeling – Woonstbetsreding – Wettelijke grondslag – Voorafgaande en schriftelijke toestemming	208
- Begrip ‘legaal verblijf’ – Bewijs – Verkrijging door verklaring – Bezit van de door de Koning bepaalde verblijfsdocumenten	208
- Illegaal verblijf dat voortduurt na een bevel om het grondgebied te verlaten – Geen verwijdering van het Belgisch grondgebied – Toepasselijke strafbaarstelling	209
- Vreemdeling die onderdaan is van een land buiten de Europese Unie – Misdrijf van illegaal verblijf – Straf – Vrijheidsbeneming – Draagwijdte van de Terugkeerrichtlijn – Mogelijkheid om van de Terugkeerrichtlijn af te wijken	209
<i>Andere uitspraken in publiek en administratief recht</i>	209
- Parlementaire onschendbaarheid – Ontvankelijkheid van een klacht met burgerlijkepartijstelling tegen een volksvertegenwoordiger ingediend tijdens de parlementaire zitting – Vereiste van toestemming van het parlement voor vervolging – Uitoefening van de strafvordering door het openbaar ministerie – Invloed op het recht op toegang tot de rechter – Mogelijkheden van de benadeelde van het misdrijf om schadevergoeding te bekomen – Mogelijkheid van een strafrechtelijk onderzoek voorafgaand aan de toestemming tot vervolging	209
- Bewijs van de bekendmaking van een gemeentelijke belastingverordening – Aantekening – Datum van aanplakking	210
Belangrijkste conclusies van het parket	211
Burgerlijk recht	212

<i>Familierecht</i>	212
<i>Zakenrecht</i>	212
<i>Verbintenissen</i>	213
<i>Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht</i>	213
<i>Bijzondere overeenkomsten</i>	214
<i>Verjaring</i>	214
<i>Andere conclusies in burgerlijk recht</i>	214
Economisch recht	214
<i>Handelstussenpersonen</i>	214
<i>Insolventie en vereffening</i>	214
<i>Vennootschappen</i>	214
<i>Andere conclusies in economisch recht</i>	215
Fiscaal recht	215
<i>Algemeen</i>	215
<i>Inkomstenbelasting</i>	216
<i>Belasting over de toegevoegde waarde</i>	218
<i>Successierechten</i>	219
<i>Douane en accijnzen</i>	219
<i>Gemeente-, provincie- en plaatselijke belastingen</i>	220
<i>Andere conclusies in fiscaal recht</i>	220
Strafrecht	221
<i>Algemeen</i>	221
<i>Misdrijven</i>	221
<i>Andere conclusies in strafrecht</i>	223
Strafprocedure	224
<i>Algemeen</i>	224
<i>Strafvordering en burgerlijke rechtsvordering</i>	224
<i>Onderzoek in strafzaken</i>	225
<i>Vrijheidsbeneming van een verdachte</i>	226
<i>Onderzoeksgerechten</i>	227
<i>Vonnisgerechten</i>	227
<i>Rechtsmiddelen</i>	228
<i>Andere conclusies in strafprocedure</i>	229
Straf en strafuitvoering	230

Sociaal recht	230
<i>Arbeidsrecht</i>	230
<i>Socialezekerheidsrecht</i>	231
Gerechtelijk recht	232
<i>Algemeen</i>	232
<i>Materiële bevoegdheid van de rechter</i>	232
<i>Procedure</i>	232
<i>Beslag en middelen van tenuitvoerlegging</i>	234
<i>Wraking en onttrekking</i>	234
<i>Collectieve schuldenregeling</i>	234
<i>Andere conclusies in gerechtelijk recht</i>	234
Tuchtrecht	235
Publiek en administratief recht	235
<i>Algemeen</i>	235
<i>Stedenbouw</i>	236
<i>Vreemdelingen</i>	236
<i>Andere conclusies in publiek en administratief recht</i>	236
Mercuriale	237
Voorstellen de lege ferenda	243
Verslag van de procureur-generaal bij het Hof van Cassatie aan het parlementair comité belast met de wetsevaluatie	244
Studies	245
De ‘klant’ in het civiele cassatiegeding: onderzoek naar de partijen in civiele procedures voor het Hof van Cassatie	246
<i>I. Inleiding</i>	246
<i>II. Aantal in een civiel cassatiegeding betrokken partijen</i>	248
- 1. Opzet en methodologie	248
- 2. Aantal eisende partijen	248
- 3. Aantal verwerende partijen	249
<i>III. Hoedanigheid van de in een civiel cassatiegeding betrokken partijen</i>	250
- 1. Opzet en methodologie	250
- 2. Hoedanigheid van de eiser	254
- 2. Hoedanigheid van de verweerder	262

IV. Besluit	265
<i>Unus iudex</i> vs collegiale rechtspraak bij de hoven van beroep: een eerste verkenning vanuit het Hof van Cassatie	267
I. Inleiding	267
I. Historische evolutie van de samenstelling van de zetel in burgerlijke zaken voor de hoven van beroep : een afslanking over de jaren heen	269
II. Reacties op de invoering van de veralgemeende <i>unus iudex</i> regel binnen de hoven van beroep	274
- 1. Reacties van de verschillende justitiële actoren	274
- 2. Reacties vanop de werkvloer	276
III. Steekproefsgewijze analyse van de mogelijke impact op de cassatieprocedure	278
- 1. Kamersamenstelling van de C.20-zaken voor het Hof in de hoven van beroep	279
- 2. Impact van samenstelling zetel in beroep op het cassatiepercentage	281
Besluit	284
De eenheid van de rechtspraak op het niveau van de opperste gerechtshoven. Interne divergenties: oplossingen en goede praktijken	286
Rol van de referendaris	287
Algemeen	288
Enkele belangwekkende studies	289
<i>Precisie vereist: het hoe en wat bij schadevergoeding gemeenrechtelijke bestuurdersaansprakelijkheid inzake laattijdige aangifte van een faillissement</i>	289
- 1. Inleiding	289
- 2. Verplichting tijdig aangifte te doen van het faillissement	290
- 3. Wie kan een vordering tot aansprakelijkheid instellen bij een fout die een vermeerdering van het passief of een vermindering van het actief veroorzaakt?	292
- 4. Omvang van de boedelschade die de curator kan vorderen ten aanzien van de bestuurder	294
- 5. Conclusie	302
Bijlage – Organigram en samenstelling van het Hof van Cassatie en het parket	304
Organigram en samenstelling van de zetel op 31 december 2023	304
Organigram	305
Samenstelling	305
Organigram en samenstelling van het parket op 31 december 2023	307

<i>Organigram</i>	307
<i>Samenstelling</i>	308
Referendarissen op 31 december 2023	308
Magistraten met opdracht op 31 december 2023	309
Organigram en samenstelling van de griffie op 31 december 2023	309
<i>Organigram</i>	309
<i>Samenstelling</i>	310
Organigram en samenstelling van het secretariaat van het parket op 31 december 2023	310
<i>Organigram</i>	310
<i>Samenstelling</i>	311
Secretariaat van de Eerste Voorzitter op 31 december 2023	311
Steundienst	311
Dienst overeenstemming der teksten en documentatiedienst op 31 december 2023	311
<i>Dienst overeenstemming der teksten</i>	311
<i>Documentatiedienst</i>	312
Bibliotheek op 31 december 2023	312
Bijlage – Lijst van de studies gepubliceerd in het jaarverslag van het Hof van Cassatie sinds 1998	313
Bijlage – Lijst van de foto’s van het Justitiepaleis te Brussel	316

Voorwoord – Vorwort

Voorwoord

Een intens jaar met stroomversnellingen ... maar ook hindernissen

Het Hof stelt u zijn ondertussen 26ste jaarverslag voor. Reeds meer dan een kwarteeuw, sinds het gerechtelijk jaar 1997-1998, verschaft het Hof op jaarlijkse basis, in alle transparantie, uitgebreide informatie over zijn werking en de evolutie van zijn cijfers en geeft het een overzicht van zijn belangrijkste rechtspraak over het voorbije jaar. Dit verslag schrijft zich in die rijke traditie in.

2023 op Cassatie: een druk en intens jaar

Het jaar 2023 was binnen de entiteit Cassatie op diverse vlakken een druk en intens jaar.

Er was vanzelfsprekend de nieuwe oogst aan boeiende rechtsvragen in uiteenlopende rechtsdomeinen waarmee het Hof richting aan de rechtspraak gaf. Het derde hoofdstuk van dit jaarverslag biedt een overzicht van de meest markante arresten die in de loop van 2023 werden gewezen. In het bijzonder wenst het Hof daarbij de aandacht te vestigen op twee arresten (zie pag. 101 en pag. 228) behandeld door een uitgebreide formatie van 9 raadsheren uit beide secties van een kamer, dus in “voltallige” zitting.

Ook op het vlak van externe contacten was 2023 voor het Hof een bijzonder druk jaar, zowel op nationaal als op Europees en internationaal niveau. Er was een duidelijke toename van het aantal nationale contacten, met onder meer de ontvangst van de Kamercommissie Justitie en de vele overlegvergaderingen met de verschillende actoren binnen justitie over onder andere de autonomie-evolutie en de digitalisering van justitie. Na de covid-periode kwam in 2023 de rechterlijke dialoog met de Hoven te Straatsburg en Luxemburg eindelijk terug op snelheid, alsook voor een aantal collega's de werking van het Benelux Gerechtshof. Al even intens en in stijgende lijn was het aantal wetgevende adviesaanvragen dat aan het Hof en/of parket werd gericht, evenals het aantal vragen(lijsten) ontvangen van de Europese (zuster)hoven, over een waaier aan onderwerpen. Deze contacten en bevragingen zijn belangrijk, maar vormen een bijkomende belasting die de verdere uitbouw van een ondersteunende interne “staf” binnen de entiteit Cassatie noodzaakt.

Human resources: versterking met haperingen

Het parcours dat het Hof en zijn parket in 2023 op vlak van *human resources* aflegden, was hobbelig. Enerzijds zag het Hof zich geconfronteerd met een onvolledige bezetting (zowel bij de zetel als bij de ondersteunende diensten van de zetel en het parket), met lange wachttijden bij het invullen van vacatures voor magistraten en met moeilijk in te vullen profielen, maar anderzijds konden toch ook een paar punctuele versterkingen worden gerealiseerd.

Zo kon het Hof door de installatie van drie nieuwe raadsheren “eindelijk” drie open plaatsen invullen. Voor één van deze vervangingen bleek niet minder dan tien

maanden nodig om de benoemingsprocedure tot een goed einde te brengen. Dergelijke maandenlange onderbezetting leidde, gelet op het beperkte personeelskader van het Hof, tot **continuïteitsproblemen**. Die continuïteitsproblemen brachten het Hof in een kwetsbare positie, die reeds eerder werd aangekaart.

Hoewel deze situatie onmiskenbaar een negatieve invloed heeft op de werklast van de individuele magistraten en op de doorlooptijd van de te behandelen dossiers, bleef de **vraag tot uitbreiding van de zetel van het Hof met twee bijkomende raadsheren** (één Franstalige en één Nederlandstalige) vooralsnog negatief beantwoord. Die vraag tot uitbreiding van de zetel is nochtans gesteund op enerzijds de vaststelling dat – anders dan bij de Colleges – te weinig rekening wordt gehouden met de enorme stijging van het takenpakket van de korpschefs op beleidsmatig vlak, naast hun niet afgenomen *core business* (de behandeling van dossiers), waarvoor generlei vrijstelling is geregeld. De vraag steunt anderzijds op de vanzelfsprekende vereiste om binnen de zetel over een voldoende, meer gediversifieerde expertise te kunnen beschikken. Het feit dat intern aan noodoplossingen werd gewerkt en werd geschoven met profielen en dossiers, volstaat niet als structurele oplossing. Deze noodoplossingen veroorzaken een mechanisme van **communicerende vaten**: zolang dezelfde magistraten voor de behandeling van de meest diverse gespecialiseerde zaken moeten instaan, leidt de focus op de behandeling van een bepaald soort dossiers dan wel tot een daling van de werkvoorraad in de desbetreffende materie, maar onvermijdelijk ook tot een stijging van de werkvoorraad in andere materies.

2023 was wel het jaar waarin de **versterking van het bestaande kader van referendarissen** bij het Hof met vijf bijkomende referendarissen kon worden afgerond¹. Nadat in de loop van 2022 reeds drie van die bijkomende referendarissen het kader versterkten, legden in 2023 ook de laatste twee referendarissen de eed af. Daar staat tegenover dat in de voorbije maanden drie ervaren referendarissen uit het oude kader het Hof hebben verlaten, zodat het verruimde kader van referendarissen niet op volle kracht kon werken. In afwachting van een nieuwe selectieprocedure heeft het Hof beslist met tijdelijke juristen-expert te zullen werken. De uitbreiding van het ondersteunend kader van referendarissen die nu is gerealiseerd, kan sowieso geen eindpunt zijn. Zij laat niet toe om alle vakgebieden en specialisaties in de beide landstalen te dekken, noch om op overige vlakken de nodige ondersteuning te geven.

Ook de overige ondersteunende diensten van het Hof – griffie en parketsecretariaat, concordantie- en documentatiedienst en de eigen kern-steundienst – kenden in 2023 een verdere uitbouw. Structuren (zowel in de steundienst als in de concordantiedienst) werden op punt gesteld. Tegelijk vonden ook hier een aantal vertrekken (waaronder de hoofdsecretaris van het parket) en wissels plaats. De **invulling van het personeelskader van het Hof blijft algemeen krap**. Voor de griffie is slechts 78 pct. van het kader ingevuld, voor het parketsecretariaat 85 pct.

---

¹ Bij Ministerieel Besluit van 3 februari 2022 werd een eerste uitbreiding van dat kader met 4 referendarissen toegezegd, in het kader van het Actieplan Cassatie 2021-2022. Bij Ministerieel besluit van 22 maart 2023 werd dit aantal nog verder aangevuld met 1 bijkomende referendaris, onder meer met het oog op de beleidstaken. Aldus verhoogde het jarenlang bestaande kader van 15 referendarissen naar 20 referendarissen.

Cijfers en nieuwe studies

Uiteraard bevat het jaarverslag, zoals steeds, een gedetailleerd overzicht van de jaarcijfers (zie pag. 47).

De globale instroom aan nieuwe zaken blijft in 2023 onverminderd stijgend. Het lijkt dat, na de plotse piek in het totaal aantal nieuwe zaken van 2021 (ten belope van ca. 2.830 nieuwe zaken), de globale instroom zich in 2023 rond een gemiddelde van 2.750 zaken stabiliseert. Dat is nog steeds ongeveer 250 eenheden meer dan in de periode 2016-2020. In strafzaken wordt wel nog steeds een verdere stijging van de instroom opgetekend. Vooral de stijging van het contentieux inzake voorlopige hechtenis, met een verzevenvoudiging van het aantal zaken sinds 2017, valt op.

Het aantal gewezen eindbeslissingen is in 2023 licht gestegen, wat zich weerspiegelt in een kleine afbouw van de op het einde van 2023 openstaande werkvoorraad. Die gestegen output is te danken aan een stijging van het aantal eindarresten in strafzaken. Het aantal eindbeslissingen op de civiele rollen geeft een meer diffuus beeld met verschuivingen. De lange wachttijden voor de benoeming en de opvolging van magistraten bij het Hof hebben onmiskenbaar een impact gehad op het aantal einduitspraken in de civiele sector, onverminderd ook wellicht het effect van het prioriteren van bepaalde contentieux ten nadele van andere contentieux.

Ook in 2023 werd daarnaast verder gewerkt aan een meer gedetailleerde analyse van de C-zaken die in 2020 op de griffie van het Hof werden neergelegd. Na de eerste studie over de aard van deze cassatieberoepen in het jaarverslag 2021² en een tweede studie over de rechtsbijstand in het jaarverslag 2022³, bevat dit jaarverslag een onderzoek naar de “partij” in het civiele cassatiegeding. Twee vaststellingen vragen hierbij de aandacht. Vooreerst is er de vaststelling dat hoewel natuurlijke personen een grote categorie van eisers vormen, zij hoogstens de helft van het aantal cassatieberoepen vertegenwoordigen en dat gedingen met een puur privaat, niet-ondernemingsgerelateerd karakter nog minder en met name slechts ongeveer een derde van de werklust van het Hof vertegenwoordigen. Dat is verhoudingsgewijs weinig en doet vragen rijzen over de toegankelijkheid van het Hof (en justitie in het algemeen) voor de rechtzoekende-natuurlijke persoon. Een tweede vaststelling is dat de schommelingen van het jaarlijks aantal inkomende zaken op de civiele rollen over de voorbije twintig jaar (bijvoorbeeld de systematische stijging van het jaarlijkse aantal nieuwe zaken op de F-rol of de systematische daling van het jaarlijks aantal nieuwe zaken op de S-rol) in zeer verregaande mate aan actieve of minder actieve overheden en actieve of minder actieve grote ondernemingen in deze sectoren kan worden toegeschreven. Vooral het optreden van de overheid is opvallend. De overheid is duidelijk steeds actiever geworden als eisende partij in fiscale zaken en steeds minder in sociale zaken.

---

² B. DECONINCK, I. COUWENBERG, F. PARREIN, P. BRULEZ en A. BAYRAK, “Een cijfermatige doorlichting van de rechtspraak van het Hof in de periode 2000-2020. Stof tot nadenken!” in *Jaarverslag van het Hof van Cassatie van België 2021*, Brussel, Larcier, 2022, 217-268.

³ N. GOFFLOT en C. DE BAETS, “Rechtsbijstand bij het Hof van Cassatie” in *Jaarverslag van het Hof van Cassatie van België 2022*, Brussel, Larcier, 2023, 331-366.

Dit jaarverslag bevat daarnaast nog een tweede onderzoek. Aan de hand van de gegevens van 2020 werd een stand van zaken uitgewerkt omtrent de samenstelling van de zetel op het niveau van de hoven van beroep, met name *unus* rechter dan wel collegiaal zetelend. Deze studie is uiteraard wel beperkt tot de steekproef van die zaken waarin cassatieberoep werd aangetekend in 2020, *in casu* op de C-rol. Ook hier blijken twee vaststellingen. Enerzijds lijken de hoven van beroep de ommezwaai naar alleen zetelen te hebben gemaakt, althans in de bestudeerde zaken. Anderzijds is er een al bij al matige invloed van die ommezwaai op het cassatiepercentage vast te stellen. Hieruit kunnen mogelijk lessen voor de toekomst worden getrokken.

Stroomversnellingen inzake ICT

In het voorbije jaar werden op alle niveaus heel wat inspanningen geleverd voor de voorbereiding van de oplevering van drie nieuwe applicaties.

JustCase is de naam van de nieuwe applicatie die *Syscas*, het verouderde dossierbeheersingssysteem van het Hof, in het voorjaar van 2024 (alleszins theoretisch) zal vervangen. De functionaliteiten van *JustCase* zullen het Hof moeten toelaten om op niet al te lange termijn met een elektronische procesvoering te werken. Het aantal uren dat in 2023 aan dit project door tal van medewerkers en collega's werd besteed, is niet te tellen.

De tweede applicatie *JustJudgment* zal een mijlpaal in de digitalisering van Justitie vormen. Zij zal de hoven en rechtbanken, en dus ook het Hof, toelaten om de vonnissen en arresten in gedematerialiseerde vorm op te maken. Het interne luik van *JustJudgment* zal (theoretisch) vanaf het voorjaar van 2024 als authentieke bron voor de vonnissen en arresten fungeren. Het externe luik, dat later ontsloten wordt, zal alle rechtspraak van de hoven en rechtbanken in gepseudonimiseerde vorm bevatten en via een zoekmotor consulteerbaar zijn door het publiek. Twee magistraten – van zetel en parket – hebben als leden van het Beheerscomité een belangrijke bijdrage geleverd bij de uitbouw en de uitwerking van de pseudonimiseringsregels. Het Hof heeft ook reeds een voorbereiding achter de rug, maar zal in januari 2024 verder intensief meewerken aan de testfase die voorafgaat aan de volledige ingebruikname van *JustJudgment*.

Het Hof heeft er evenwel geopteerd om, naast de publicatie van zijn arresten in de externe databank van *JustJudgment*, een selectie van zijn rechtspraak op het bestaande *Juportal* te blijven publiceren. *Juportal* blijft dus behouden en zal zelfs nog verder worden verfijnd. *Juportal* biedt het Hof immers meer ruimte voor catalogisering van zijn rechtspraak, voor publicatie van vertalingen ervan en voor het toegankelijk maken van zowel het cassatieverzoekschrift enerzijds als de conclusie en nota's van het parket anderzijds, en dit met het oog op een grondiger of wetenschappelijke interpretatie ervan.

Via *JustSign* ten slotte zullen de arresten van het Hof wellicht binnenkort elektronisch kunnen worden ondertekend.

De verdere digitalisering van Justitie en van het Hof gaat gepaard met een extra aandacht voor de GDPR-conformiteit. Een referendaris van het Hof werd aangesteld als functionaris voor gegevensbescherming (DPO) en het Hof verleende zijn

medewerking aan de opmaak van het rapport "gegevensbeschermings-effectbeoordeling (DPIA)" voor *JustCase* en voor *JustJudgment*.

Al deze bijkomende inspanningen inzake digitalisering werden en worden door de collega's intern geleverd, bovenop hun bestaande takenpakket, terwijl de beloofde bijkomende ICT-ondersteuning nog steeds op zich laat wachten.

Kortom, de Entiteit Cassatie bracht alles in gereedheid om een belangrijke stap in de digitalisering van Justitie te zetten en staat aan de startblokken. Het is enkel nog even wachten op het daadwerkelijke finaliseren van de applicaties door de betrokken IT-leveranciers en de officiële startsein voor de "go live".

Ook stroomversnellingen inzake communicatie

Het Hof zette ook stappen in de verbetering, of beter: in de modernisering, van zijn communicatie met het brede publiek.

De in 2022 vernieuwde website <https://hofvancassatie.be/>, <https://www.courdecassation.be/> of <https://www.kassationshof.be/> werd het voorbije jaar op een nieuwe en frissere manier uitgebouwd, dankzij de talenten van een handvol medewerkers.

In het najaar 2023 lanceerde het Hof bovendien een *LinkedIn* profiel, dat op amper een paar weken ruim 4.200 volgers verzamelde en dus een succesverhaal mag genoemd worden.

Versterkte dialoog tussen hoogste hoven: nationaal en Europees

In 2023 bleken de covid-perikelen definitief achter de rug, zodat – zoals vermeld – de contacten tussen het Hof van Cassatie, zijn parket en de twee andere hoogste nationale hoven – Grondwettelijk Hof en Raad van State – werden geïntensifieerd met diverse overlegvergaderingen intern in de zogenaamde "trilaterales". Ook diverse ontmoetingen en overlegvergaderingen naar aanleiding van binnenlandse en buitenlandse initiatieven (zoals de omzetting van de Klokkenluidersrichtlijn in het Belgische recht, maar ook de ontmoetingen te Luxemburg in het kader van het Forum des Magistrats, het overleg en openingszitting te Straatsburg etc.) vonden opnieuw doorgang en werden geïntensifieerd. Deze dialoog is niet alleen noodzakelijk voor een beter begrip van de wederzijdse werking, maar legt ook bepaalde synergiën bloot die belangrijk zijn voor de toekomst.

Als lid van het bestuur van het *Network of the Presidents of the Supreme Judicial Courts of the European Union* was het in 2023 de beurt aan het Belgisch Hof van Cassatie om één van de thema's van het jaarlijks colloquium voor te bereiden als inleidende verslaggever. Dit betrof het thema "Eenheid van rechtspraak op niveau van de Hoogste Hoven: interne divergenties, oplossingen en good practices". Ook de impact van artificiële intelligentie kwam aan bod, terwijl er samen met het Hof van Justitie van de Europese Unie en het Europees Hof voor de Rechten van de Mens een gezamenlijke vergadering werd gehouden over de gerechtelijke dialoog en de grondrechten.

Als leden van het *uitgebreid Presidium van het Benelux Gerechtshof*, ten slotte, hebben de eerste voorzitter (tevens president van het Benelux Gerechtshof) en de

procureur-generaal (eerste advocaat-generaal bij het Benelux Gerechtshof) een intensieve en belangrijke bijdrage geleverd voor het goede verloop van de vele praktische en juridische problemen die zijn opgedoken bij de verhuis van de griffie van dat Hof uit Brussel naar Luxemburg, alsook voor de transitie naar een meer autonome werking.

Besluit

Het parcours van Cassatie in 2023 was druk, maar dankzij de voortdurende inzet van velen, konden nog steeds positieve resultaten worden neergezet. Voor de komende jaren blijft evenwel waakzaamheid geboden met betrekking tot de kritieke punten waarover dit voorwoord kort berichtte.

We wensen u een boeiende lezing van het rijke gedetailleerd verslag dat hierna volgt.

Brussel, 31 december 2023.

De eerste voorzitter,
Beatrijs Deconinck

De procureur-generaal,
André Henkes

Vorwort

Ein intensives Jahr mit Fortschritten... aber auch Hindernissen

Der Hof präsentiert Ihnen seinen mittlerweile 26. Jahresbericht. Seit mehr als einem Vierteljahrhundert, seit dem Gerichtsjahr 1997-1998, stellt der Gerichtshof jährlich in völliger Transparenz umfassende Informationen über seine Arbeitsweise und die Entwicklung seiner Zahlen zur Verfügung und bietet einen Überblick über seine wichtigste Rechtsprechung im vergangenen Jahr. Der vorliegende Bericht steht in dieser reichen Tradition.

2023 beim Kassationshof: ein arbeitsreiches und intensives Jahr

Das Jahr 2023 war in verschiedenen Bereichen innerhalb der Kassationsentität ein arbeitsreiches und intensives Jahr.

Es gab natürlich einen neuen Ertrag faszinierender Rechtsfragen in verschiedenen Rechtsbereichen, die dem Hof ermöglicht haben, der Rechtsprechung Orientierung zu geben. Das dritte Kapitel dieses Jahresberichts gibt einen Überblick über die markantesten Urteile des Jahres 2023. Insbesondere möchte der Gerichtshof auf zwei Entscheide hinweisen (siehe S. 101 und S. 228), die in der umfangreichen Formation von neun Gerichtsräten aus beiden Sektionen einer Kammer, also in Plenarverhandlung, gesprochen worden sind.

Auch in Bezug auf externe Kontakte war 2023 für den Gerichtshof ein besonders arbeitsreiches Jahr, sowohl auf nationaler als auch auf europäischer und internationaler Ebene. Die Anzahl nationaler Kontakte hat deutlich zugenommen. So hat der Hof den Justizausschuss des Repräsentantenhauses empfangen. Auch hat es zahlreiche Konsultationstreffen mit den verschiedenen Akteuren innerhalb des Justizwesens, unter anderem über die Entwicklung der Autonomie und die Digitalisierung der Justiz, gegeben. Nach der Corona-Zeit nahm im Jahr 2023 zudem der richterliche Dialog mit den Gerichtshöfen in Straßburg und Luxemburg endlich wieder Fahrt auf, und einige Kollegen haben ihre Tätigkeit beim Benelux-Gerichtshof wieder vollständig aufgenommen. Es sei auch die zunehmende Anzahl der an den Gerichtshof und/oder die Generalanwaltschaft gerichteten Anfragen zu Stellungnahmen zur Gesetzgebung erwähnt, sowie die Anzahl der von den europäischen (Schwester-)Gerichtshöfen zu verschiedenen Themen eingegangenen Fragen oder Fragebögen. Wenngleich diese Kontakte und Anfragen wichtig sind, stellen doch eine zusätzliche Belastung dar, die den weiteren Ausbau eines internen „Unterstützungsstabes“ innerhalb der Kassationseinheit erforderlich macht.

Personalwesen: eine Verstärkung, die auf Hindernisse stößt

Der Weg, den der Hof und seine Generalanwaltschaft im Personalbereich im Jahr 2023 gegangen sind, war holprig. Einerseits war der Hof mit einer unvollständigen Personalbesetzung (sowohl bei der Richterschaft als auch bei den Hilfsdiensten für Richterschaft und Generalanwaltschaft), langen Wartezeiten bei der Besetzung freier

Richterstellen und begehrten Profilen konfrontiert. Andererseits konnten aber auch einige punktuelle Verstärkungen erreicht werden.

Durch die Einsetzung von drei neuen Gerichtsräten konnte der Hof beispielsweise „endlich“ drei offene Stellen besetzen. Bei einer dieser Neubesetzungen dauerte es ganze zehn Monate, bis das Ernennungsverfahren erfolgreich abgeschlossen werden konnte. Angesichts des begrenzten Personalkaders des Hofes hat die monatelange Unterbesetzung zu **Problemen in der Kontinuität** geführt, die den Hof in eine verwundbare Lage versetzt haben, was schon in der Vergangenheit angeprangert worden war.

Obwohl sich diese Situation unbestreitbar negativ auf die Arbeitsbelastung eines jeden Gerichtsrates und auf die Bearbeitungsdauer der zu behandelnden Akten auswirkt, blieb die **Frage der Erweiterung des Kaders der Richterschaft beim Hof um zwei zusätzliche Gerichtsräte** (einen französischsprachigen und einen niederländischsprachigen) weiterhin unbeantwortet. Dieser Frage der Kadererweiterung liegt jedoch die Feststellung zugrunde, dass die Korpschefs – anders als bei den Kollegien – nicht von ihrer Kernaufgabe (Bearbeitung der Akten) befreit sind, trotz ihres enorm gewachsenen Aufgabenspektrums. Andererseits basiert diese Frage auf der offensichtlichen Anforderung an die Richterschaft, über ausreichendes und vielfältigeres Fachwissen zu verfügen. Dass intern an Notlösungen gearbeitet und Profile und Akten verschoben wurden, kann nicht als strukturelle Lösung angesehen werden. Diese Notlösungen schaffen einen Mechanismus **kommunizierender Gefäße**: Solange dieselben Gerichtsräte die unterschiedlichsten Spezialfälle bearbeiten müssen, wird die Anzahl der Akten in den betreffenden Bereichen abnehmen, die Arbeitsbelastung in anderen Bereichen aber zwangsläufig zunehmen.

2023 war hingegen das Jahr, in dem die **Verstärkung des beim Hof bestehenden Kaders der Referendare** mit der Einstellung von fünf Juristen abgeschlossen werden konnte¹. Während zunächst drei dieser zusätzlichen Referendare im Laufe des Jahres 2022 den Kader verstärkt hatten, sind im Jahr 2023 auch die letzten beiden Referendare vereidigt worden. Hingegen haben in den letzten Monaten drei erfahrene Referendare aus dem ursprünglichen Kader den Hof verlassen, sodass der erweiterte Kader dennoch nicht voll ausgelastet war. Der Hof beschloss, in Erwartung eines neuen Auswahlverfahrens, Rechtsexperten unter Zeitvertrag zu nehmen. Der nun erreichte Ausbau dieses Kaders kann auf keinen Fall endgültig sein. Er ermöglicht weder, alle Rechtsgebiete und Spezialisierungen in den beiden Sprachrollen abzudecken, noch die notwendige Unterstützung in anderen Bereichen zu leisten.

Auch die anderen Dienste, die den Hof unterstützen (Kanzlei und Sekretariat der Generalanwaltschaft, Konkordanz- und Dokumentationsdienst sowie der zentrale Unterstützungsdienst) wurden im Jahr 2023 ausgebaut. Strukturen (sowohl beim Unterstützungsdienst als auch beim Dienst der Konkordanz der Texte) wurden auf

---

¹ Mit Ministerialerlass vom 3. Februar 2022 wurde im Rahmen des Kassations-Aktionsplans 2021-2022 eine erste Erweiterung dieses Kaders mit vier Referendaren zugesagt. Durch Ministerialerlass vom 22. März 2023 wurde diese Zahl um einen zusätzlichen Referendar, auch im Hinblick auf administrative Aufgaben, ergänzt. Der bereits seit vielen Jahren bestehende Kader wurde somit von fünfzehn auf zwanzig Referendare aufgestockt.

den Punkt gebracht. Gleichzeitig kam es zu einer Reihe von Abgängen (worunter derjenige des Sekretärs der Generalanwaltschaft) und Neuzuweisungen. **Die Personalausstattung des Hofes bleibt global gesehen weiterhin knapp.** Bei der Kanzlei sind nur 78 % des Kadern ausgefüllt, beim Sekretariat der Generalanwaltschaft 85 %.

Zahlen und neue Studien

Im zweiten Kapitel dieses Jahresberichts finden Sie einen detaillierten Überblick über die jährlichen Zahlenangaben (siehe S. 47).

Der globale Eingang neuer Akten bleibt auch im Jahr 2023 unvermindert ansteigend. Es scheint, dass sich dieser nach dem plötzlichen Höhepunkt der Gesamtzahl neuer Fälle im Jahr 2021 (rund 2.830 neue Fälle) im Jahr 2023 bei durchschnittlich 2.750 Fällen stabilisiert; das sind immerhin doch rund 250 Einheiten mehr als im Zeitraum 2016-2020. Allerdings ist immer noch ein weiterer Anstieg des Eingangs von Strafsachen zu verzeichnen. Besonders auffällig ist die Zunahme der Verfahren im Bereich der Untersuchungshaft, wo die Fallzahlen seit 2017 auf das Siebenfache angestiegen sind.

Die Anzahl der endgültigen Entscheide ist im Jahr 2023 leicht gestiegen, was sich in einer leichten Reduzierung des Ende 2023 ausstehenden Arbeitsbestands widerspiegelt. Diese gesteigerte Leistung ist auf einen Anstieg der Anzahl endgültiger Entscheide in Strafsachen zurückzuführen. Die Zahl der endgültigen Entscheide in Zivilsachen ergibt ein diffuseres Bild.

Die langen Wartezeiten bei der Ernennung und Nachfolge der Gerichtsräte haben sich unbestreitbar auf die Zahl der Endentscheide im Zivilsektor ausgewirkt, wie auch möglicherweise die Priorisierung bestimmter Streitigkeiten zulasten anderer.

Im Jahr 2023 wurde die Arbeit an einer detaillierteren Analyse der im Jahr 2020 bei der Kanzlei eingegangenen C-Akten fortgesetzt. Nach einer ersten Studie zur Natur dieser Kassationsbeschwerden im Jahresbericht 2021² und einer zweiten Studie zur Rechtshilfe im Jahresbericht 2022³ enthält der vorliegende Jahresbericht eine Studie über die „Partei“ im zivilen Kassationsverfahren. Zwei Beobachtungen wecken hier die Aufmerksamkeit. Zunächst ist festzustellen, dass natürliche Personen zwar eine große Gruppe von Kassationsklägern bilden, sie jedoch höchstens die Hälfte der Anzahl der Kassationsbeschwerden einreichen und dass Verfahren rein privater Art, also mit keinerlei Bezug zum Handel, sogar noch seltener sind und nur für etwa ein Drittel zur Arbeitslast des Hofes beitragen. Dies stellt einen geringen Anteil dar und wirft Fragen hinsichtlich der Zugänglichkeit des Hofes (und der Justiz im Allgemeinen) für den Rechtsuchenden als natürliche Person auf. Eine zweite Beobachtung besteht darin, dass die Schwankungen in der jährlichen Zahl der in den Zivilregistern eingegangenen Akten in den letzten zwanzig Jahren (z. B. der systematische Anstieg der jährlichen Anzahl neuer Akten der F-Liste oder der

---

² B. DECONINCK, I. COUWENBERG, F. PARREIN, P. BRULEZ und A. BAYRAK, „Eine numerische Analyse der Rechtsprechung des Hofes im Zeitraum 2000-2020. Etwas zum Nachdenken!“ im *Jahresbericht des Kassationshofes von Belgien 2021*, Brüssel, Larcier, 2022, 217-268.

³ N. GOFFLOT und C. DE BAETS, „Prozesskostenhilfe am Kassationsgerichtshof“, im *Jahresbericht des belgischen Kassationshofes 2022*, Brüssel, Larcier, 2023, 331-366.

systematische Rückgang der jährlichen Anzahl neuer Akten in der S-Liste) zu einem sehr großen Teil auf die Beteiligung von Behörden und Großunternehmen zurückgeführt werden können, die sich in diesen Materien in variablem Maße aktiv zeigen. Besonders auffällig ist die Haltung der Behörden. Sie reichen immer häufiger Kassationsbeschwerden in Steuerangelegenheiten ein, und immer weniger in Sozialangelegenheiten.

Der vorliegende Jahresbericht enthält eine zweite Studie. Auf der Grundlage der Daten aus dem Jahr 2020 ist eine Bestandsaufnahme in Bezug auf die Zusammensetzung der Sitze auf Ebene der Appellationshöfe vorgenommen worden, insbesondere hinsichtlich der Zusammenstellung als Einzelrichter- oder als Drei-Richter-Kammer. Diese Studie beschränkt sich natürlich auf die Auswahl von Akten, in denen im Jahr 2020 eine Kassationsbeschwerde eingereicht wurde (in diesem Fall handelte es sich um die C-Liste). Auch hier ergeben sich zwei Beobachtungen. Einerseits scheinen die Appellationshöfe zumindest in den untersuchten Fällen dazu übergegangen zu sein, in Einzelrichterkammern zu tagen. Andererseits ist der Einfluss dieser Anpassung auf den Kassationsprozentsatz insgesamt moderat. Hieraus können möglicherweise Lehren für die Zukunft gezogen werden.

Fortschritte in der IKT

Im vergangenen Jahr wurden auf allen Ebenen große Anstrengungen unternommen, um die Einführung von drei neuen Anwendungen vorzubereiten.

JustCase heißt die neue Anwendung, die im Frühjahr 2024 (zumindest theoretisch) *Syscas*, das veraltete Aktenverwaltungssystem des Hofes, ersetzen wird. Die Funktionalitäten von *JustCase* dürften es dem Hof in nicht allzu ferner Zukunft ermöglichen, mit elektronischer Prozessführung zu arbeiten. Die Anzahl der Stunden, die zahlreiche Mitarbeiter und Kollegen im Jahr 2023 für dieses Projekt aufgewendet haben, kann nicht gezählt werden.

Die zweite *JustJudgement*-Anwendung wird einen Meilenstein in der Digitalisierung der Justiz darstellen. Sie wird den Gerichten und Gerichtshöfen, und damit auch dem Kassationshof, ermöglichen, Urteile und Entscheide in entmaterialisierter Form zu verfassen.

Der interne Teil von *JustJudgement* wird (theoretisch) ab Frühjahr 2024 als authentische Quelle für Urteile und Entscheide fungieren. Der externe Teil, der später zugänglich sein wird, wird die gesamte Rechtsprechung der Gerichte und Gerichtshöfe in pseudonymisierter Form enthalten und kann über eine Suchmaschine von der Öffentlichkeit konsultiert werden. Als Mitglieder des Verwaltungsausschusses haben jeweils ein Magistrat des Sitzes und der Generalanwaltschaft einen wichtigen Beitrag zur Entwicklung und Ausgestaltung der Pseudonymisierungsregeln geleistet. Der Hof hat sich bereits an der Vorbereitungsphase beteiligt und wird auch an der im Januar 2024 beginnenden Testphase, die der vollständigen Umsetzung von *JustJudgement* vorausgeht, weiterhin intensiv mitarbeiten.

Zusätzlich zur Veröffentlichung seiner Entscheide in der externen Datenbank *JustJudgement* hat sich der Hof dafür entschieden, weiterhin eine Auswahl seiner

Rechtsprechung auf dem bestehenden Juportal zu veröffentlichen. *Juportal* bleibt daher erhalten und wird noch weiter entwickelt. Juportal bietet nämlich dem Hof mehr Raum bei der Katalogisierung seiner Rechtsprechung, der Veröffentlichung deren Übersetzung und dem Zugang zum Kassationsantrags und den Schlussfolgerungen der Generalanwaltschaft, und dies im Hinblick auf eine gründlichere oder wissenschaftliche Auslegung davon.

Schließlich werden die Entscheide des Hofes bald elektronisch über *JustSign* unterzeichnet werden können.

Mit der weiteren Digitalisierung der Justiz und damit des Hofes geht ein besonderes Augenmerk auf die Einhaltung der DSGVO einher. Ein Referendar des Hofes wurde zum Datenschutzbeauftragten (DPO) ernannt und der Hof hat bei der Erstellung des Berichts „Data Protection Impact Assessment (DPIA)“ für *JustCase* und *JustJudgment* mitgewirkt.

All diese zusätzlichen Anstrengungen zur Digitalisierung wurden und werden intern von Kollegen zusätzlich zu ihren bestehenden Aufgaben geleistet, während die versprochene zusätzliche IKT-Unterstützung noch aussteht.

Kurz gesagt, die Entität Kassation hat alles getan, um einen entschlossenen Schritt in Richtung Digitalisierung der Justiz zu unternehmen, und ist bereit, damit zu starten. Es bleibt nur noch darauf zu warten, dass die Applikationen tatsächlich von den beteiligten IT-Anbietern finalisiert werden und der offizielle Startschuss fällt.

Fortschritt in der Kommunikation

Der Hof hat ebenfalls Maßnahmen ergriffen, um seine Kommunikation mit der Öffentlichkeit zu verbessern, beziehungsweise zu modernisieren.

In 2022 ist die Website <https://hofvancassatie.be/>, <https://www.courdecassation.be/> oder <https://www.kassationshof.be/> dank des Talents einer Handvoll Mitarbeiter von Grund auf erneuert worden.

Im Herbst 2023 startete der Hof zudem ein *LinkedIn*-Profil, das in nur wenigen Wochen mehr als 4.200 Follower sammelte und somit als Erfolgsgeschichte bezeichnet werden kann.

Verstärkter Dialog zwischen den höchsten Gerichtshöfen auf nationaler und europäischer Ebene

Die mit der Pandemie einhergehenden Schwierigkeiten schienen zu Beginn des Jahres 2023 endgültig der Vergangenheit anzugehören, sodass – wie schon erwähnt – die Kontakte zwischen dem Kassationshof, seiner Generalanwaltschaft und den beiden anderen höchsten Gerichtshöfen auf nationaler Ebene (Verfassungsgerichtshof und Staatsrat) durch verschiedene Konzertierungen in den sogenannten „Trilateralen“ intensiviert wurden. Verschiedene Treffen und Konzertierungen als Reaktion auf in- und ausländische Initiativen (wie die Umsetzung der Whistleblower-Richtlinie in belgisches Recht, aber auch die Treffen in Luxemburg im Rahmen des Forums der Magistrate, die Konzertierung und Eröffnungssitzung in Straßburg usw.) fanden ebenfalls wieder statt und sind verstärkt worden. Dieser Dialog ist nicht nur für ein

besseres Verständnis der jeweiligen Funktionsweise notwendig, sondern zeigt auch bestimmte Synergien auf, die für die Zukunft wichtig sind.

Als Vorstandsmitglied des Netzwerks der Präsidenten der Obersten Gerichtshöfe der Europäischen Union war 2023 der belgische Kassationshof an der Reihe, als einleitender Berichtersteller eines der Themen des jährlichen Kolloquiums vorzubereiten. Dabei ging es um das Thema „Einheit der Rechtsprechung auf der Ebene der Obersten Gerichtshöfe. Interne Divergenzen: Lösungen und bewährte Praktiken“. Auch die Auswirkungen der künstlichen Intelligenz wurden erörtert, während ein gemeinsames Treffen zum richterlichen Dialog und den Grundrechten mit dem Gerichtshof der Europäischen Union und dem Europäischen Gerichtshof für Menschenrechte stattfand.

Schließlich haben die Erste Präsidentin (zugleich Präsidentin am Benelux-Gerichtshof) und der Generalprokurator (Erster Generalanwalt am Benelux-Gerichtshof) als Mitglieder des erweiterten Präsidiums des Benelux-Gerichtshofs intensiv zu dessen Übergang zu einer autonomen Tätigkeit und zur Lösung der vielen praktischen und rechtlichen Probleme, die sich im Zusammenhang mit der Verlegung der Kanzlei dieses Gerichtshofs von Brüssel nach Luxemburg ergeben haben, beigetragen.

Schlussfolgerung

Der vom Kassationshof in 2023 zurückgelegte Weg war turbulent, aber dank der anhaltenden Bemühungen Vieler konnten dennoch positive Ergebnisse erzielt werden. Allerdings gilt es, im Hinblick auf die in diesem Vorwort kurz erwähnten kritischen Punkte in den kommenden Jahren wachsam zu bleiben.

Wir wünschen Ihnen eine interessante Lektüre des folgenden ausführlichen Berichts.

Brüssel, den 31. Dezember 2023.

Die Erste Präsidentin
Beatrijs Deconinck

Der Generalprokurator
André Henkes

Voorstelling van het Hof van Cassatie

Algemene voorstelling

Taak van het Hof

Artikel 147 Grondwet bepaalt dat er voor geheel België één Hof van Cassatie bestaat.

Hoewel het de top van de piramide van de rechterlijke orde vormt, is het geen derde aanleg. Krachtens artikel 608 Gerechtelijk Wetboek neemt het Hof kennis van de beslissingen in laatste aanleg die voor het Hof worden gebracht wegens overtreding van de wet of wegens schending van substantiële of op straffe van nietigheid voorgeschreven vormen. Het Hof oordeelt niet over de feiten. Terwijl de rechtscolleges in feitelijke aanleg tot taak hebben de rechtsregel op de hen door de partijen voorgelegde feiten toe te passen, houdt het Hof van Cassatie toezicht op de wettigheid van de bestreden beslissing die in laatste aanleg is geweest: Is zij regelmatig gemotiveerd? Is zij niet strijdig met de wet? Maakt zij geen onjuiste toepassing van de rechtsregel of geeft ze er geen onjuiste interpretatie aan? Heeft zij de draagwijdte van een akte die aan de rechter werd voorgelegd, niet miskend?

Door toezicht te houden op de correcte toepassing van het recht door de feitenrechters, waakt het Hof van Cassatie over de bescherming van de individuele rechten. Het Hof draagt echter ook bij tot de schepping van het recht. Enerzijds streeft het Hof ernaar, gelet op zijn unieke karakter, de eenheid van interpretatie en van toepassing van de rechtsnormen door alle rechtscolleges van het Rijk te verzekeren. Anderzijds streeft het ernaar de harmonieuze en evenwichtige evolutie van het recht te verzekeren, middels beslissingen die deze vooruitgang van het recht tegelijkertijd kunnen bevorderen en afbakenen.

Het Hof heeft daarnaast ook nog een aantal andere bevoegdheden. Zo kan het bepaalde akten van overheden vernietigen en heeft het bijzondere bevoegdheden in het procesrecht, bijvoorbeeld inzake de onttrekking van een zaak aan de rechter en inzake het voorrecht van rechtsmacht.

Samenstelling van het Hof

Het Hof bestaat uit drie kamers: de burgerlijke kamer, die de burgerlijke, administratieve en fiscale zaken alsook de handels- en tuchtzaken behandelt, de strafkamer en de sociale kamer.

Elke kamer is opgedeeld in twee afdelingen, een Franstalige en een Nederlandstalige.

Het Hof van Cassatie wordt voorgezeten door een eerste voorzitter. Het telt ook een voorzitter, zes sectievoorzitters en tweeëntwintig raadsheren.

Het parket bij het Hof van Cassatie staat onder leiding van de procureur-generaal. Daarnaast omvat het de eerste advocaat-generaal en dertien advocaten-generaal en één advocaat-generaal met opdracht.

De zittende magistraten en de magistraten van het parket worden bijgestaan door de referendarissen. Hun kader telt thans twintig leden.

Bovendien kunnen magistraten van de rechtscolleges in feitelijke aanleg en van de parketten en auditoraten bij die rechtscolleges, met hun instemming en voor een bepaalde termijn, een opdracht vervullen in de documentatiedienst van het Hof.

De griffie van het Hof zorgt voor de administratieve opvolging van de dossiers, onder leiding van de hoofdgriffier. Wat het parket bij het Hof betreft, komt die taak toe aan het parketsecretariaat, dat door de hoofdsecretaris wordt geleid.

De attachés in de dienst overeenstemming der teksten vertalen de gepubliceerde arresten en andere stukken van het Hof.

Voor een volledig detailoverzicht van het organigram en de samenstelling van het Hof wordt verwezen naar het laatste onderdeel van dit jaarverslag (p. 304 e.v.).

Procedure voor het Hof

Een cassatieberoep wordt in burgerlijke zaken bij verzoekschrift ingesteld. Dat verzoekschrift, dat de cassatiemiddelen bevat, moet in burgerlijke zaken door een van de twintig advocaten bij het Hof van Cassatie worden ondertekend. In belastingzaken mag de zaak worden ingeleid door een gewone advocaat en zelfs door een gemachtigde ambtenaar van de FOD Financiën.

In strafzaken moet de eiser een verklaring van cassatieberoep neerleggen op de griffie van het gerecht dat de bestreden beslissing heeft gewezen. Deze verklaring moet, behoudens in de door de wet bepaalde uitzonderingen, door een advocaat die houder is van een getuigschrift van een opleiding in cassatieprocedures worden ondertekend. In strafzaken voert de eiser zijn middelen aan in een memorie, die in de regel binnen de twee maanden na het cassatieberoep moet worden ingediend en eveneens door een advocaat, houder van het voormelde getuigschrift, moet zijn ondertekend.

De verweerder kan een memorie van antwoord binnen de bij de wet vastgestelde termijn neerleggen. Die termijn verschilt naargelang het soort zaak. In burgerlijke zaken bedraagt die termijn, op straffe van verval, drie maanden te rekenen van de dag waarop het inleidende verzoekschrift of de memorie van toelichting is betekend. Deze termijn kan in uitzonderlijke omstandigheden worden ingekort. In strafzaken moet de verweerder zijn memorie van antwoord uiterlijk acht vrije dagen voor de rechtszitting ter griffie van het Hof doen toekomen.

De raadsheer-verslaggever onderzoekt het dossier en maakt een voorontwerp op, al dan niet met bijstand van een referendaris. Het dossier wordt daarna aan de advocaat-generaal medegedeeld, die zijn conclusie voorbereidt.

De zaak wordt in principe aan een kamer van vijf raadsheren voorgelegd. In burgerlijke zaken kan, wanneer de beslissing in verband met het cassatieberoep blijkbaar voor de hand ligt of niet noopt tot beantwoording van rechtsvragen in het belang van de eenheid van de rechtspraak of van de rechtsontwikkeling, de eerste voorzitter of de voorzitter van de kamer, op voorstel van de raadsheer-verslaggever en na advies van het parket, de zaak voorleggen aan een beperkte kamer met drie raadsheren, die eenparig beslist.

Op de rechtszitting krijgen de partijen het woord en hebben zij de gelegenheid te antwoorden op de conclusie van het parket, waarin het, na het verslag van de

raadsheer-verslaggever, een onpartijdig en met redenen omkleed advies over de beslechting van het geschil uitbrengt. In de praktijk pleiten de advocaten zelden.

Het arrest wordt meestal dezelfde dag gewezen, na een beraad waarbij de parketmagistraten niet aanwezig zijn.

In strafzaken bestaat een vereenvoudigde procedure, die geregeld is door artikel 433 Wetboek van Strafvordering, en waarin uitspraak wordt gedaan zonder rechtszitting en zonder de partijen te horen.

De belangrijke arresten van het Hof worden gepubliceerd in de *Pasicrisie (Pas.)* en de *Arresten van het Hof van Cassatie (AC)* en zijn tevens online consulteerbaar, zowel via de website van het Hof¹ als via JUPORTAL² en de ECLI-zoekmachine³.

In geval van verwerping van het cassatieberoep wordt de bestreden beslissing onherroepelijk.

In geval van cassatie, die gedeeltelijk of volledig kan zijn, wordt de zaak, indien daartoe aanleiding bestaat, verwezen naar een rechtscollege van dezelfde rang als het rechtscollege dat de bestreden beslissing heeft gewezen of naar hetzelfde rechtscollege, anders samengesteld. Het rechtscollege waarnaar de zaak is verwezen, is gebonden door de beslissing van het Hof. Het voegt zich naar het arrest van het Hof wat betreft het door het Hof beslechte rechtspunt. Tegen de beslissing van dat rechtscollege wordt geen voorziening in cassatie toegelaten in zoverre deze beslissing met het vernietigingsarrest van het Hof overeenstemt.

Het Hof van Cassatie en andere rechtscolleges

Algemeen

Naast het Hof van Cassatie bestaan er in de interne en in de internationale rechtsorde andere instanties en hoge gerechtshoven waarmee het Hof interageert. Het betreft het Hof van Justitie van de Europese Unie, het Benelux Gerechtshof en het Europees Hof voor de Rechten van de Mens enerzijds en het Grondwettelijk Hof en de Commissie voor de onwerkzame voorlopige hechtenis anderzijds.

Het Hof van Cassatie en het Hof van Justitie van de Europese Unie

Naast de verdragen die de Europese Unie en de werking van de Europese Unie regelen, worden door de instellingen van de Europese Unie talrijke verordeningen en richtlijnen op de meest uiteenlopende domeinen uitgevaardigd. Het Hof van Justitie van de Europese Unie is opgericht om de eerbiediging van het Europese recht te waarborgen en is thans het opperste gerechtshof van de Europese Unie.

Het Hof van Cassatie dient zich in zijn rechtspraak naar de rechtspraak van het Hof van Justitie te richten. Wanneer het Hof van Cassatie kennis neemt van een zaak waarin door de partijen een vraag over de uitlegging van het Unierecht wordt

---

¹ <https://hofvancassatie.be/nl/node/5>

² <https://juportal.be/zoekmachine/zoekformulier>

³ https://e-justice.europa.eu/content_ecli_search_engine-430-nl.do

opgeworpen en die vraag door het Hof van Justitie nog niet werd beantwoord, moet het Hof, om die vraag te beslechten, aan het Hof van Justitie een prejudiciële vraag stellen. Het Hof van Cassatie dient in dat geval de zaak aan te houden tot het Hof van Justitie de vraag heeft beantwoord. Het antwoord van het Hof van Justitie is voor het Hof van Cassatie bindend. Die werkwijze vertraagt weliswaar de rechtsgang, maar ze is onontbeerlijk voor de eenheid van het recht in Europa. Het Hof is slechts ontslagen van de verplichting een prejudiciële vraag aan het Hof van Justitie te stellen wanneer de uitlegging van het Unierecht voor de hand ligt (*acte clair*) of wanneer het Hof van Justitie zich over deze vraag al heeft uitgesproken (*acte éclairé*).

In 2023 stelde het Hof in 7 zaken één of meerdere prejudiciële vragen aan het Hof van Justitie van de Europese Unie. Het betreft 1 Nederlandstalige en 4 Franstalige C-zaken, evenals 2 Franstalige P-zaken.

Het Hof van Cassatie en het Benelux Gerechtshof

Het Benelux Gerechtshof is een internationaal rechtscollege dat tot taak heeft de gelijkheid te bevorderen bij de toepassing van rechtsregels die aan de Beneluxlanden gemeen zijn. Deze rechtsregels hebben op uiteenlopende terreinen betrekking, zoals de intellectuele eigendom (waren- en dienstmerken, tekeningen en modellen), de wettelijke aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen, de dwangsom, de visa, de invordering van belastingschulden, de vogelbescherming en de gelijke fiscale behandeling.

Wanneer het Hof van Cassatie, om een arrest te kunnen wijzen in een voor het Hof hangende zaak, een dergelijke gemeenschappelijke rechtsregel moet toepassen en de betekenis van de toe te passen tekst onzeker is, dan moet het Hof het Benelux-Hof daarover een prejudiciële vraag stellen. In 2023 stelde het Hof geen prejudiciële vragen aan het Benelux Gerechtshof.

Het Benelux Gerechtshof is samengesteld uit magistraten van de hoogste rechtscolleges van de drie Beneluxlanden. Op 31 december 2023 zetelden namens België volgende magistraten bij het Hof van Cassatie in de eerste kamer van het Benelux Gerechtshof, bevoegd om kennis te nemen van de prejudiciële vragen van de nationale rechters:

- B. Deconinck (president)
- J. de Codt (raadsheer)
- B. Wylleman (raadsheer)
- G. Jocqué (plaatsvervangend raadsheer)
- M.-C. Ernotte (plaatsvervangend raadsheer)
- I. Couwenberg (plaatsvervangend raadsheer)
- A. Henkes (eerste advocaat-generaal)
- R. Mortier (plaatsvervangend advocaat-generaal)

In 2023 werden 32 nieuwe zaken bij het Benelux Gerechtshof ingediend. Er werden 20 arresten gewezen.

Op 16 februari 2023, 6 juni 2023 en 5 september 2023 vond een ontmoeting plaats tussen het Hof en het Benelux Gerechtshof, waarbij Mevr. Deconinck en H. Henkes het Hof vertegenwoordigden.

Het Hof van Cassatie en het Europees Hof voor de Rechten van de Mens

Het Hof van Cassatie dient zijn rechtspraak eveneens op de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens af te stemmen.

Lange tijd bestond geen mogelijkheid tot prejudiciële vraagstelling *sensu stricto* aan het Europees Hof voor de Rechten van de Mens. Protocol nr. 16 bij het Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Waarden van 2 oktober 2013, in werking getreden op 1 augustus 2018, poogt daaraan te remediëren. Het protocol biedt de hoogste nationale hoven de mogelijkheid het Europees Hof voor de Rechten van de Mens om adviezen te verzoeken over principekwesties die betrekking hebben op de interpretatie of toepassing van de rechten in het verdrag en de protocollen daarbij. Dat protocol werd door België op 8 november 2018 ondertekend en vervolgens op 30 oktober 2022 geratificeerd⁴. Het Protocol trad voor België in werking op 1 februari 2023. In de Memorie van toelichting bij de Instemmingswet van 30 oktober 2022 wordt verduidelijkt dat de hoogste nationale hoven die om een advies van het Europees Hof van de Rechten van de Mens kunnen verzoeken, het Grondwettelijk Hof, het Hof van Cassatie en de Raad van State zijn. Tegelijk wordt overwogen dat, teneinde de rechtszekerheid te waarborgen en verschillen in rechtspraak te voorkomen, het belangrijk is te benadrukken dat het aannemen van het Protocol geen afbreuk doet aan de chronologische voorrang van artikel 26, § 4, Bijzondere Wet van 6 januari 1989 inzake de toetsing van wetten, decreten en ordonnanties in geval van samenloop van grondrechten, *i.e.* wanneer voor een rechtscollage de schending wordt opgeworpen door een wet, een decreet of een ordonnantie van een grondrecht dat op geheel of gedeeltelijk analoge wijze in een bepaling uit titel II van de Grondwet en in een bepaling van Europees of internationaal recht is gewaarborgd. Het Hof van Cassatie en de Raad van State zijn bijgevolg in die gevallen verplicht eerst het Grondwettelijk Hof te raadplegen en zich te schikken naar dit antwoord, alvorens een verzoek om advies aan het Europees Hof voor de Rechten van de Mens te richten⁵.

In de loop van 2023 vonden verschillende contacten tussen het Hof en het Europees Hof voor de Rechten van de Mens plaats:

- 27/01/2023: Plechtige zitting ter opening van het gerechtelijk jaar 2023 van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens – Frankrijk, Straatsburg – Mevr. Deconinck en H. Henkes

---

⁴ Wet van 30 oktober 2022 houdende instemming met het Protocol nr. 16 bij het verdrag ter bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, gedaan te Straatsburg op 2 oktober 2013.

⁵ Memorie van toelichting bij het Wetsontwerp van 14 april 2022 houdende instemming met het Protocol nr. 16 bij het Verdrag ter bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, gedaan te Straatsburg op 2 oktober 2013, *Parl.St.* Kamer 2021-2022, DOC 55 2631/001, p. 6.

- 27-28/03/2023: Ontmoeting plaats tussen de hoogste Belgische hoven en de rechters van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens – Brussel – Mevr. Deconinck, H. Henkes en H. De Smet
- 14/09/2021: Vergadering “*ECHR Knowledge Sharing platform (ECHR-KS)*”, in het kader van het *samenwerkingsproject “Enhancing subsidiarity: support to the ECHR knowledge-sharing and superior courts dialogue”*, Registry of the European Court of Human Rights and Directorate General of Human Rights and Rule of Law of the Council of Europe – Mevr. Roggen, Hh. de Formanoir de la Cazerie, De Smet et Mormont
- 20-21/09/2023: Internationale conferentie “*The Role of the Judiciary in Execution of judgments of the EctHR*” – Letland, Riga – H. Van Overbeke
- 13/10/2023: Seminarie over Protocol 16 bij het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens – Frankrijk, Straatsburg – Mevr. Deconinck en H. Henkes

Het Hof van Cassatie en het Grondwettelijk Hof

Ten slotte bestaat in België een Hof met grondwettelijke bevoegdheid. Het Grondwettelijk Hof doet onder meer uitspraak over conflicten tussen Titel II Grondwet en de artikelen 143, § 1, 170, 172 en 191 Grondwet enerzijds en de wetten en de decreten anderzijds. Wanneer een dergelijk conflict in een zaak wordt opgeworpen, moet het Hof van Cassatie, in de regel, aan het Grondwettelijk Hof een prejudiciële vraag stellen om de tegenstelling te beslechten. Het Grondwettelijk Hof kan daarenboven bij wijze van arrest uitspraak doen op de beroepen tot gehele of gedeeltelijke vernietiging van een wet, decreet of ordonnantie.

In 2023 stelde het Hof in 9 zaken één of meerdere prejudiciële vragen aan het Grondwettelijk Hof. Het betreft meer bepaald 1 Nederlandstalige en 1 Franstalige C-zaak, 6 Nederlandstalige F-zaken en 1 Franstalige P-zaken.

Commissie voor de onwerkzame voorlopige hechtenis

De Commissie voor de onwerkzame voorlopige hechtenis is een administratief rechtscollege dat als bodemrechter in laatste aanleg uitspraak doet over het administratief beroep van een rechtsonderhorige die het voorwerp van een voorlopige hechtenis heeft uitgemaakt die achteraf onnodig bleek te zijn (een zogenaamde onwerkzame hechtenis), tegen een beslissing van de Minister van Justitie tot weigering van toekenning van een schadevergoeding aan die rechtsonderhorige wegens onwerkzame hechtenis.

De Commissie houdt zitting in de lokalen van het Hof van Cassatie en wordt door de eerste voorzitter van het Hof van Cassatie of, bij verhindering, de voorzitter van het Hof van Cassatie voorgezeten. De voorzitter dient elk verzoekschrift te onderzoeken en wordt daarin door twee referendarissen bij het Hof van Cassatie bijgestaan, die met het opstellen van een voorontwerp van beslissing zijn belast.

De Commissie is verder samengesteld uit de eerste voorzitter van de Raad van State of, bij verhindering, de voorzitter van de Raad van State, en, naargelang de taal van

de rechtspleging, de voorzitter van de Franstalige en Duitse balie of de voorzitter van de Orde van Vlaamse Balies.

De Commissie doet uitspraak op het ter rechtszitting door de procureur-generaal bij het Hof van Cassatie gegeven advies. Twee advocaten-generaal bij het Hof van Cassatie nemen die opdracht waar.

Het ambt van secretaris van de Commissie wordt uitgeoefend door een of meer leden van de griffie van het Hof van Cassatie.

De beroepen, de memories en de stukken worden ter griffie van het Hof van Cassatie neergelegd.

In 2023 werden 32 nieuwe verzoekschriften voor de Commissie voor de onwerkzame voorlopige hechtenis ingediend (25 Nederlandstalig en 7 Franstalig). Er werden 28 beslissingen gewezen (17 Nederlandstalig en 11 Franstalig). Daarnaast werd in 25 dossiers beslist om de termijn om uitspraak te doen, te verlengen. Op dit ogenblik zijn er nog 28 dossiers op de Nederlandstalige rol en 5 dossiers op de Franstalige rol in behandeling.

Europese, internationale en nationale betrekkingen

Het Hof van Cassatie en instellingen op Europees niveau

Verscheidene magistraten van zetel en parket vertegenwoordigen het Hof van Cassatie in Europese adviesorganen of netwerken:

- De eerste voorzitter is lid van de raad van bestuur van het netwerk van de voorzitters van de opperste gerechtshoven van de Lidstaten van de Europese Unie.
- De procureur-generaal is lid van het netwerk van de procureurs-generaal van die gerechtshoven.
- Twee referendarissen zijn lid van de *law liaison* groep van het netwerk van de voorzitters van de opperste gerechtshoven van de Lidstaten van de Europese Unie.
- Een magistraat is contactpunt-coördinator van de Belgische magistraten en lid van het Europees Justitieel Netwerk in burgerlijke en handelszaken (EJN/RJE) en de Belgische afdeling van dit netwerk.
- Een magistraat is lid voor België van de *Conseil consultatif de juges européens – Consultative Council of European Judges* (CCJE).
- Twee magistraten werden aangewezen als correspondent van het Justitieel Netwerk van de Europese Unie.
- Een magistraat is lid van het *ECHR Superior Courts Network*.

In het kader van dergelijke Europese adviesorganen en netwerken namen de magistraten en leden van het Hof in 2023 deel aan onder meer volgende vergaderingen:

- 11-13/05/2023: Bijeenkomst van de raad van bestuur van het netwerk van voorzitters van de opperste gerechtshoven van de Lidstaten van de Europese Unie – Slowakije, Bratislava – Mevr. Deconinck
- 01-02/11/2023: Achtste meeting van de *law liaison group* van het netwerk van voorzitters van de opperste gerechtshoven van de Lidstaten van de Europese Unie – Tsjechië, Brno – H. Van Putten en H. de Potter de ten Broeck
- 08-11/11/2023: Conferentie van het netwerk van voorzitters van de opperste gerechtshoven van de Lidstaten van de Europese Unie – Oostenrijk, Wenen – Mevr. Deconinck en Mevr. Couwenberg
- 29/11-01/12/2023: 24ste plenaire vergadering van de *Conseil consultatif de juges européens – Consultative Council of European Judges (CCJE)*: bespreking en goedkeuring van *Opinion No. 26: “Moving forward: the use of assistive technology in the judiciary”* – Frankrijk, Straatsburg – H. de Formanoir de la Cazerie

In het kader van voormelde netwerken, meer bepaald in het kader van het uitwisselingsprogramma van het netwerk van de voorzitters van de opperste gerechtshoven van de Lidstaten van de Europese Unie, liep H. Wylleman van 19 tot 26 juni 2023 een stage bij de Hoge Raad der Nederlanden te Nederland, Den Haag. Omgekeerd liepen in het kader van dit netwerk H. Crivelli, raadsheer bij het Hof van Cassatie van Italië, van 13 tot 24 november 2023 stage bij het Hof.

Daarnaast ontvangt het Hof jaarlijks een groot aantal *questionnaires* van de diverse hoogste gerechtshoven van het netwerk van de voorzitters van de opperste gerechtshoven van de Lidstaten van de Europese Unie en haar *law liaison* groep, van het EJN, van het *Supreme Court Network* van de Raad van Europa (SCN), van de CCJE en van de *European Commission for the Efficiency of Justice* (CEPEJ). Zo behandelde het Hof in 2023 een 60-tal *questionnaires* die peilen naar de wijze waarop in België bepaalde problematieken op wettelijk en jurisprudentieel niveau worden aangepakt. Ook in 2023 waren de onderwerpen van de betreffende verzoeken zeer divers. Zij hadden onder meer betrekking op gerechtelijk recht en gerechtelijke organisatie, publiekrecht, strafrecht en strafvordering, burgerlijk recht, sociaal recht en economisch recht.

Van 31 mei tot 2 juni 2023 vond te Brussel een bilaterale ontmoeting plaats tussen vertegenwoordigers van justitie en de *European Commission for the Efficiency of Justice*. Het Hof werd op die ontmoeting vertegenwoordigd door Mevr. Deconinck, Mevr. Mortier, Mevr. Couwenberg en H. Brulez.

Op 23 februari 2023 vond ook een videoconferentie plaats met vertegenwoordigers van de Europese Commissie plaats in het kader van de redactie van het Verslag over de Rechtsstaat 2023, in aanwezigheid van Mevr. Deconinck, Mevr. Couwenberg, Mevr. Mortier, H. de Formanoir de la Cazerie en H. Brulez.

Internationale betrekkingen

Verscheidene magistraten van zetel en parket vertegenwoordigen het Hof van Cassatie in internationale adviesorganen of netwerken, waaronder de *Association des*

Hautes Juridictions de Cassation des pays ayant en partage l'usage du Français (AHJUCAF).

In het voorbije kalenderjaar namen de magistraten van het Hof op internationaal niveau deel aan onder meer volgende vergaderingen:

- 09/01/2023: Plechtige openingszitting van het Hof van Cassatie van Frankrijk – Frankrijk, Parijs – Mevr. Ernotte en H. Nolet de Brauwere
- 20/01/2023: Openingszitting van het gerechtelijk jaar 2023 van het Internationaal Strafhof – Nederland, Den Haag – H. Stévenart Meeûs
- 15-19/03/2023: Seminarie “*La conservation et la valorisation du patrimoine des Cours Suprêmes*” (AHJUCAF) – Marokko, Rabat – H. Van Overbeke
- 30/03/2023: Werkbezoek aan de Hoge Raad der Nederlanden – Nederland, Den Haag – Mevr. Deconinck en H. Henkes
- 13/04/2023: Ontmoeting tussen het Parket-generaal bij het Hof van Cassatie van Frankrijk en het Parket bij het Hof van Cassatie van België – Frankrijk, Parijs
- 30/05/2023: Inauguratie van het *Unified Patent Court* – Groothertogdom Luxemburg, Luxemburg – Mevr. Couwenberg
- 08-09/06/2023: Vergadering van de *European Association of Labour Law Judges* – Nederland, Leiden – Mevr. Delange
- 08/09/2023: Plechtige zitting van het Hof van Cassatie van Frankrijk – Frankrijk, Parijs – Mevr. Deconinck
- 20-21/09/2023: 29ste *Meeting of European Labour Court Judges* - Ierland, Dublin – H. Mestdagh

Nationale betrekkingen

Meerdere magistraten en leden van het Hof maken deel uit van de verschillende expertencommissies tot hervorming van enerzijds het Burgerlijk Wetboek en anderzijds het Strafwetboek.

Meerdere magistraten en leden van het Hof verzorgden diverse lezingen en uiteenzettingen op verschillende nationale studiedagen.

Meerdere magistraten zijn lesgever aan het Instituut voor Gerechtelijke Opleiding (IGO).

Advocaten-generaal Werquin en Herregodts zijn (effectief) lid van de Hoge Raad voor de Justitie (HRJ).

Sectievoorzitter Delange en de advocaten-generaal Vanderlinden en Nolet de Brauwere zijn (effectief) lid van het Franstalig College van de Adviesraad voor de Magistratuur.

Raadsheer Francis is lid van het beheerscomité van het Centraal register voor de beslissingen van de rechterlijke orde (Cerebro).

Raadsheer Francis is eveneens lid van de sanctiecommissie van de FSMA.

Raadsheer Francis is lid van de opleidingscommissie voor de opleiding in cassatieprocedures.

Raadsheer Van Volsem is voorzitter van de sanctiecommissie van de Nationale Bank van België. Advocaat-generaal Schoeters is lid van deze sanctiecommissie.

Raadsheer Van Dooren en advocaat-generaal Inghels zijn lid van het afwikkelingscollege van de Nationale Bank van België.

In 2023 liepen 3 gerechtelijke stagiairs en 8 studenten stage bij het Hof.

Op 14 februari 2023 ontving het Hof bezoek van de Commissie Justitie van de Kamer van volksvertegenwoordigers.

Op 19 oktober 2023 en 7 december 2023 vond een trilateraal overleg tussen het Hof, het Grondwettelijk Hof en de Raad van State plaats.

Personalia

Op 18 april 2023 werden Myriam Ghyselen en Simon Claisse als raadsheer geïnstalleerd. Op 7 september 2023 werd Bruno Lietaert als raadsheer geïnstalleerd.

Kevin Ongenae en Céline Joisten legden de eed af als referendaris, respectievelijk op 6 juni 2023 en 16 augustus 2023.

Jolien Mertens en Wim Vanderputten legden de eed af als griffier, respectievelijk op 9 juni 2023 en 12 december 2023.

Op 13 december 2023 legde Nathalie Van den Broeck de eed af als hoofdsecretaris.

Thomas De Clercq, Alicia Hammoum, Oriane Misonne, Sofie Verliefdde en Marie Bourguignon legden de eed af als attaché bij de Dienst Overeenstemming der Teksten van het Hof, respectievelijk op 6 februari 2023, 28 maart 2023, 29 augustus 2023, 29 augustus 2023 en 10 oktober 2023.

Op 29 augustus 2023 legde Femke Joosten de eed af als cashflow attaché rechtspraakanalyse.

Op 31 augustus 2023 werd raadsheer Antoine Lievens op rust gesteld.

Op 31 december 2023 werden sectievoorzitter Eric Dirix en raadsheer Sidney Berneman op rust gesteld.

Griffier Frank Adriaensen en hoofdsecretaris Eric Ruytenbeek werden respectievelijk op 31 januari 2023 en 30 november 2023 op rust gesteld.

Referendaris Claudia Van Severen, referendaris Freek Louckx, griffier Vanity Vanden Hende en attaché bij de Dienst Overeenstemming der Teksten Klaas Bekaert verlieten het Hof.

Het Hof van Cassatie in cijfers

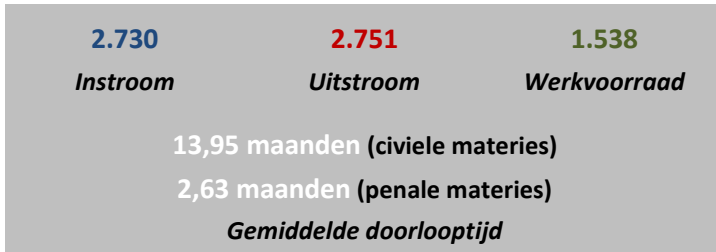

Inleiding

1. Dit hoofdstuk van het jaarverslag bespreekt de cijfers voor het kalenderjaar 2023 en geeft daarbij de evolutie van de cijfers over een periode van tien jaar weer (2014-2023). Het hoofdstuk bestaat uit twee delen.

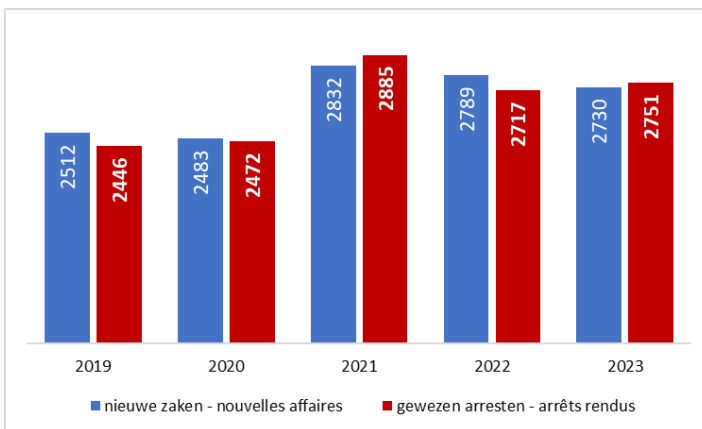
2. In het *eerste deel* worden de globale cijfers voor het kalenderjaar 2023 besproken, over de verschillende materies heen. Daarbij kunnen alvast, bij wijze van inleiding, de volgende kerncijfers worden meegegeven:

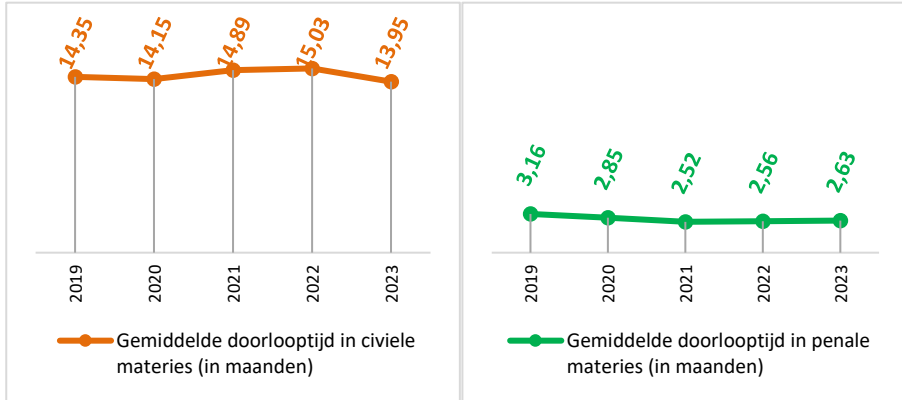
De instroom aan nieuwe zaken blijft in 2023 onverminderd hoog. Het lijkt dat, na de plotse piek van ca. 2.830 nieuwe zaken in 2021, de globale instroom zich in 2022 en 2023 rond de 2.750 zaken stabiliseert, d.i. ongeveer 250 eenheden meer dan in de periode 2016-2020. Dit betekent dat de totale werklast van het Hof op een periode van nauwelijks 3 jaar met ongeveer 10 pct. is gestegen.

Dankzij zware inspanningen van eenieder is het Hof er tot nog toe in geslaagd om die toegenomen werklast het hoofd te bieden, door de uitstroom van gewezen eindbeslissingen te verhogen. Het totaal aantal gewezen eindbeslissingen ligt in 2023 met 2.751 eenheden zo'n 11,3 pct. hoger dan in 2020, het jaar vóór voormelde piek in het aantal nieuwe zaken.

Aldus kon vooralsnog een al te zware impact van de toegenomen werklast van het Hof op zijn globale werkvoorraad worden vermeden. De openstaande globale werkvoorraad van het Hof ligt in 2023 slechts beperkt hoger dan het gemiddelde van voorgaande jaren.

Eveneens kon een negatieve invloed van de toegenomen werklast van het Hof op de gemiddelde doorlooptijd van de gewezen eindarresten tot nog toe worden vermeden.

3. In het *tweede deel* van dit hoofdstuk worden de cijfers per afzonderlijke materie besproken. Het Hof inventariseert de zaken daarbij als volgt:

- C: privaot en publiek recht
- D: tuchtrecht
- F: fiscaal recht
- G: rechtsbijstand
- H: prejudiciële verwijzingen naar het Hof van Cassatie
- P: strafrecht
- S: sociaal recht

De eerste kamer behandelt de C-, D-, F- en H-zaken. De tweede kamer behandelt de P-zaken. De derde kamer behandelt de S-zaken, een deel van de C-zaken en soms ook F-zaken. Het Bureau voor rechtsbijstand behandelt de G-zaken.

Uit dit tweede deel zal blijken dat zich in 2023 op de F-rol een daling van de instroom voordoet. Ook op de S-rol tekent zich een kleine daling van het aantal nieuwe zaken af. De scherpe stijging van het aantal nieuwe P-zaken in 2021 en 2022 lijkt zich in 2023 af te vlakken: het aantal nieuwe P-zaken is in 2023 slechts licht gestegen in vergelijking met 2022. Het aantal nieuwe P-zaken blijft wel substantieel hoger liggen dan in de jaren voorafgaand aan 2021. Het aantal nieuwe C-zaken is in 2023 in vergelijking met 2022 licht gestegen. Het aantal nieuwe D-zaken blijft constant.

Eveneens zal blijken dat de toegenomen uitstroom van eindbeslissingen voornamelijk aan een stijging van het aantal eindarresten in P-zaken te wijten is. Het aantal gewezen eindbeslissingen in C- en F-zaken is gedaald. Die dalende uitstroom op de C- en F-rol is minstens ten dele te wijten aan de opruistelling van een aantal raadsheren verbonden aan de eerste en derde kamer, aan de lang aanslepende procedures voor hun vervanging en aan afwezigheden, waardoor die kamers in 2023 met een

onvolledige bezetting dienden te werken. Ook de toegenomen complexiteit van de zaken, en van de civiele zaken in het bijzonder, speelt ongetwijfeld een rol¹.

I. Globale gegevens voor het kalenderjaar 2023

1. Instroom, uitstroom en werkvoorraad

4. *Instroom* – Zoals in de inleiding vermeld, blijft ook in 2023 de instroom aan nieuwe zaken, met een totaal van 2.730 nieuwe zaken (waarvan 1.566 Nederlandstalig en 1.164 Franstalig), zeer hoog. Tijdens de periode 2016-2020 schommelde de globale instroom relatief stabiel rond de 2.500 nieuwe zaken per jaar. In 2021 piekte die jaarlijks instroom plots naar 2.832 nieuwe zaken. Na een zeer beperkte daling in 2022 (naar 2.789 nieuwe zaken) doet zich in 2023 een tweede lichte daling voor (naar 2.730 nieuwe zaken), maar dat neemt niet weg dat de instroom in 2023 nog steeds zo'n 10 pct. hoger ligt dan in de periode 2016-2020. De instroom lijkt zich te stabiliseren rond een nieuw niveau van ongeveer 2.750 eenheden per jaar.

De nieuwe zaken die jaarlijks op de griffie van het Hof worden ingeschreven, zijn gediversifieerd van oorsprong. Bij het Hof worden cassatieberoepen aanhangig gemaakt tegen beslissingen die door diverse rechtscolleges worden gewezen. Van de nieuwe zaken die in 2023 op de griffie van het Hof zijn ingeschreven, zijn er:

- 1.885 afkomstig van de hoven van beroep en 130 van de arbeidshoven (73,8 pct.);
- 21 afkomstig van de assisenhoven (0,8 pct.);
- 135 afkomstig van de rechtbanken van eerste aanleg, 3 van de ondernemingsrechtbanken en 384 van de correctionele rechtbanken (19,1 pct.);
- 8 afkomstig van de vredegerechten en 10 van de politierechtbanken (0,7 pct.), waarbij laatstgenoemde rechtbanken in eerste en meteen laatste aanleg uitspraak hebben gedaan; en
- 154 afkomstig van overige instanties (5,6 pct.).

Deze verhoudingen liggen perfect in lijn met de verhoudingen in voorgaande jaren.

5. *Uitstroom* – Het totaal aantal in 2023 gewezen eindbeslissingen, de zgn. jaarlijkse uitstroom, bedraagt 2.751 eenheden (waarvan 1.571 Nederlandstalig en 1.180 Franstalig). Dit is een toename met 1,3 pct. in vergelijking met 2022 en zelfs met 11,3 pct. in vergelijking met 2020, het jaar voor de voormelde plotse toename van de instroom. Het dient te worden vastgesteld dat het Hof er vooralsnog is in geslaagd de toename van de instroom min of meer te volgen, hetgeen vanzelfsprekend grote inspanningen heeft gevraagd.

6. *Clearance rate* – De verhouding tussen het aantal gewezen eindbeslissingen en het aantal nieuwe zaken bepaalt de zogenaamde *clearance rate*, dit is de waarde die wordt verkregen door het aantal gewezen eindbeslissingen te delen door het aantal nieuwe zaken. De *European Commission for the Efficiency of Justice* (CEPEJ)

---

¹ Zie daarover B. DECONINCK, I. COUWENBERG, F. PARREIN, P. BRULEZ en A. BAYRAK, "Een cijfermatige doorlichting van de rechtspraak van het Hof in de periode 2000-2020; Stof tot nadenken!" in *Jaarverslag van het Hof van Cassatie van België 2021*, Brussel, Larcier, 2021, 263-267.

beschouwt een *clearance rate* van rond de 100 pct. of hoger als een indicator voor een efficiënt werkende justitie².

Aangezien het totaal aantal in 2023 door het Hof gewezen eindbeslissingen hoger is dan het aantal nieuwe zaken dat in 2023 werd ingeschreven, bedraagt de *clearance rate* voor het Hof over de beide taalrollen en over de verschillende materies heen voor 2023 100,77 pct., wat een licht dalende globale werkvoorraad op het einde van het jaar impliceert. Voor de Nederlandstalige rol bedraagt de *clearance rate* 100,32 pct. Voor de Franstalige rol bedraagt de *clearance rate* 101,37 pct.

7. *Werkvoorraad* – Een *clearance rate* van minder dan 100 pct. duidt op een stijging van de werkvoorraad, dit is het aantal dossiers dat op het einde van het jaar nog op een eindbeslissing wacht. Een *clearance rate* van meer dan 100 pct. duidt logischerwijs op een daling van de werkvoorraad. Meer concreet is de globale werkvoorraad over de beide taalrollen heen gedaald van 1.559 eenheden in 2022 naar 1.538 eenheden in 2023. Dit is een daling met 1,3 pct. De werkvoorraad op de Nederlandstalige rol is met 5 eenheden tot een totaal 898 eenheden gedaald. De werkvoorraad op de Franse rol is met 16 eenheden tot een totaal van 640 eenheden gedaald.

Zoals reeds in eerdere jaarverslagen werd gesignaleerd, past bij een analyse van de openstaande werkvoorraad van het Hof een belangrijke kanttekening. Het Hof kon namelijk omwille van diverse redenen die eigen zijn aan de cassatieprocedure, een niet-verwaarloosbaar deel van de zaken dat tot zijn werkvoorraad behoort (ongeveer 10 à 15 pct. van zijn werkvoorraad), niet definitief in 2023 behandelen:

- voor de zaken in civiele materies die in de laatste drie maanden van 2023 op de algemene rol van het Hof werden ingeschreven, werd de behandeling van het cassatieberoep niet aangevat, omdat de termijn die de verweerder toebedeeld krijgt om zijn memorie van antwoord in te dienen, pas in 2024 verstrijkt;
- in een aantal zaken die tot de openstaande werkvoorraad behoren, stelde het Hof, gelet op zijn wettelijke verplichtingen ter zake, bij wijze van tussenarrest (in 2023 of eerder) een prejudiciële vraag aan het Grondwettelijk Hof, het Benelux Gerechtshof of het Hof van Justitie van de Europese Unie en werd daarop in de loop van 2023 nog geen antwoord ontvangen, zodat de definitieve afhandeling van de desbetreffende zaken door het Hof moet worden uitgesteld.

8. *Grafieken* – De onderstaande grafieken geven een overzicht van de evolutie over een tijdspanne van tien jaar van de jaarlijkse instroom, de jaarlijkse uitstroom en de daaruit resulterende werkvoorraad aan het einde van elk jaar. In de jaarlijkse uitstroom zijn enkel de eindarresten en dus geen tussenarresten opgenomen.

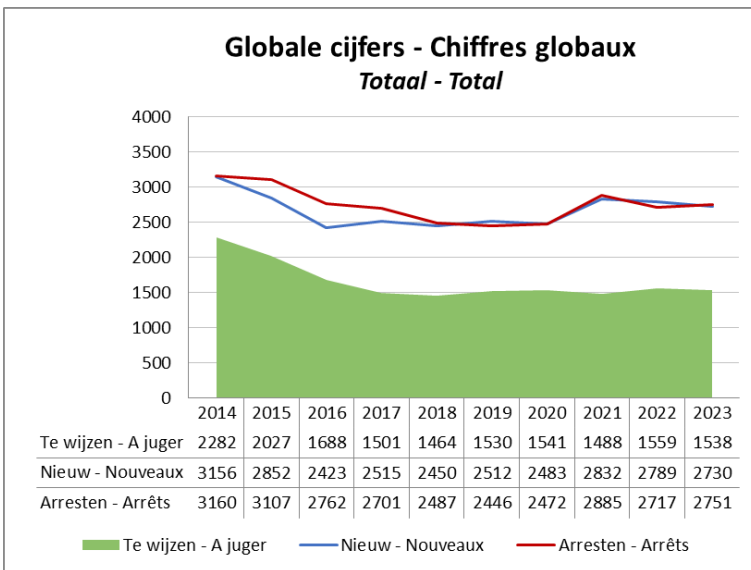
De evolutie van de jaarlijkse instroom en de jaarlijkse uitstroom wordt op deze grafieken door middel van een trendlijn weergegeven. De evolutie van de openstaande werkvoorraad daarentegen wordt door middel van een ingekleurd (groen) vlak afgebeeld. Dit laat toe om de verhouding van de op het einde van elk jaar openstaande werkvoorraad tot jaarlijkse instroom en uitstroom beter te visualiseren.

---

² Zie CEPEJ, *Systèmes judiciaires européens – Rapport d'évaluation de la CEPEJ – Cycle d'évaluation 2020 (données 2018)*, Deel 1, *Tableaux, graphiques et analyses*, s.l., Raad van Europa, 2020, p. 107 e.v. (beschikbaar via <https://rm.coe.int/evaluation-report-part-1-english/16809fc058>).

Deze grafieken brengen de hierboven besproken evolutie duidelijk naar voren: tussen 2016 en 2020 blijft de jaarlijkse instroom nagenoeg constant (ongeveer 2.500 nieuwe zaken per jaar), maar in 2021 kent zij een plotse stijging (naar meer dan 2.800 nieuwe zaken) die zich in 2022 en 2023 afvlakt op een niveau licht onder de piek van 2021 (op ongeveer 2.750 nieuwe zaken).

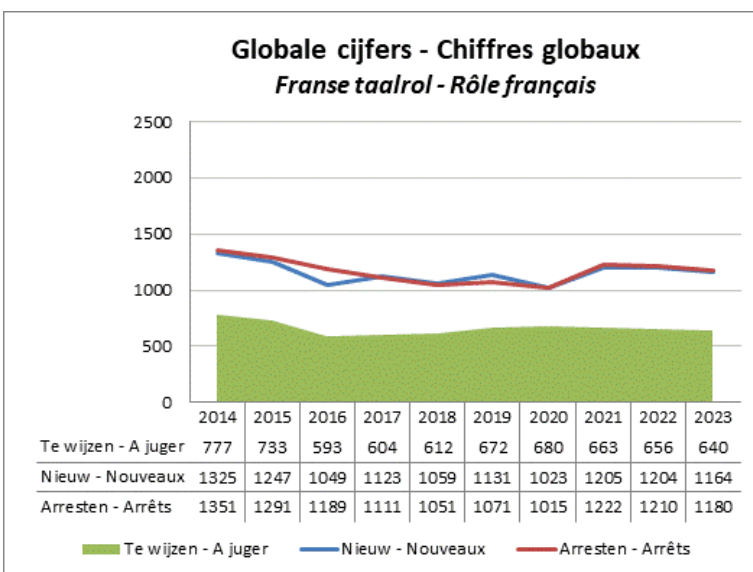
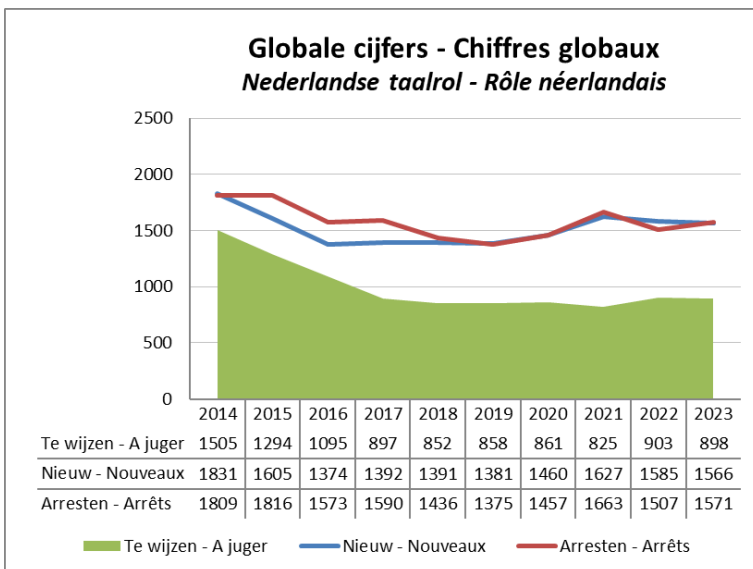
De stabilisering van de jaarlijkse instroom tussen 2016 en 2020 (na een eerdere zware piek in de periode 2010-2014) was te danken aan enerzijds de wijziging van de cassatieprocedure in strafzaken bij wet van 14 februari 2014³ en anderzijds de wet van 5 februari 2016 tot wijziging van het strafrecht en de strafvordering en houdende diverse bepalingen inzake justitie (de zogenaamde Potpourri II-wet)⁴. Beide wetten beoogden (onder meer) een daling van het werkvolume in strafzaken (en aldus ook van het totale werkvolume)⁵. Evenwel werd een deel van die hervorming in 2017 door het Grondwettelijk Hof vernietigd. Het Hof drukte toen reeds de verwachting uit dat zulks zou leiden tot een nieuwe stijging van de werklust van het Hof (zie hierover ook *infra*). Vastgesteld wordt thans dat, inderdaad, het effect van de wetgeving van 2014 en 2016 grotendeels teniet is gedaan: de jaarlijkse instroom in de periode 2021-2023 bevindt zich nagenoeg terug op het niveau van 2015.

³ In werking getreden op 1 februari 2015.

⁴ In werking getreden op 29 februari 2016.

⁵ Zie hierover meer in detail B. DECONINCK, I. COUWENBERG, F. PARREIN, P. BRULEZ en A. BAYRAK, “Een cijfermatige doorlichting van de rechtspraak van het Hof in de periode 2000-2020; Stof tot nadenken!” in *Jaarverslag van het Hof van Cassatie van België 2021*, Brussel, Larcier, 2021, 236-244.

De onderstaande tabel geeft de evolutie van de globale instroom per ressort over de laatste tien jaar weer.

Instroom per ressort - Globaal										
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Antwerpen	541	432	344	360	429	466	464	557	466	481
Brussel N	211	167	157	153	174	143	160	198	176	215
Brussel F	357	314	256	270	291	305	275	321	379	386
Gent	511	420	327	251	322	314	404	354	423	405
Luik	317	312	245	248	242	258	278	329	308	254
Bergen	166	175	132	117	155	157	143	185	162	144
Arbh. Antwerpen	22	24	28	27	27	28	26	24	14	19
Arbh. Brussel N	16	28	6	8	19	9	20	18	12	7
Arbh. Brussel F	52	38	51	37	43	24	32	26	21	39
Arbh. Gent	21	26	33	14	15	19	12	20	41	18
Arbh. Luik	35	55	30	46	35	29	33	33	27	30
Arbh. Bergen	25	9	9	10	12	18	18	9	10	15
Ass.	27	36	22	22	5	13	17	19	24	21
Rb.	156	161	154	151	151	156	174	147	145	135
Or.	14	9	10	11	10	77	8	16	1	3
Arbrb.	0	0	13	9	5	4	4	2	0	2
Corr.	405	408	359	416	325	294	197	387	393	384
Jeugdrb.	0	0	0	2	0	1	0	0	0	1
Vred.	17	14	37	28	18	22	16	9	12	8
Pol.	5	17	11	7	17	8	6	10	9	10
Overige	258	207	199	328	155	167	197	168	166	153
Totaal	3156	2852	2423	2515	2450	2512	2484	2832	2789	2730

2. Analyse van de eindarresten en cassatiepercentage

9. *Inleidend* – Bij een meer inhoudelijke analyse van de in 2023 gevelde eindbeslissingen dient een onderscheid te worden gemaakt tussen civiele materies en penale materies. Het aantal gevallen waarin tot een cassatie van de bestreden beslissing wordt beslist⁶, is in civiele materies immers beduidend hoger dan in penale materies. Dit houdt verband met de verplichte tussenkomst van een advocaat bij het Hof van Cassatie in C-, S- en D-zaken, wat in P-zaken niet vereist is (cf. *infra*), met een hogere “succesratio” in dergelijke civiele materies tot gevolg. In F-zaken is de tussenkomst van een advocaat bij het Hof van Cassatie evenmin vereist, maar de praktijk leert dat de rechtszoekende in fiscale materies, en dit veel meer dan in P-zaken, toch op een advocaat bij het Hof van Cassatie beroep doet, wat de slaagkansen van een cassatieberoep verhoogt (cf. *infra* bij de bespreking van de cijfers op de F-rol).

10. *Civiele materies* – In civiele materies besloot het Hof in 2023 in 40,6 pct. van de eindarresten tot een cassatie van de bestreden beslissing. In 54,1 pct. werd tot een verwerping van het cassatieberoep besloten⁷.

De overige eindarresten in civiele materies betreffen beslissingen inzake wrakingsvorderingen, vorderingen tot onttrekking of verzoeken tot afstand. In 2023 heeft het Hof zich in civiele materies meer bepaald uitgesproken over:

- 8 wrakingsvorderingen (waarvan 4 aan Nederlandstalige zijde en 4 aan Franstalige zijde)⁸. Al deze vorderingen werden verworpen.
- 25 vorderingen tot onttrekking (waarvan 14 aan Nederlandstalige zijde en 11 aan Franstalige zijde), hetzij omdat een rechter gedurende meer dan zes maanden heeft verzuimd uitspraak te doen, hetzij wegens gewettigde verdenking. In 21 gevallen (11 aan Nederlandstalige zijde en 10 aan Franstalige zijde) werd tot een onttrekking besloten⁹.

In 13 zaken (waarvan 10 aan Nederlandstalige zijde en 3 aan Franstalige zijde) werd een afstand geakteerd.

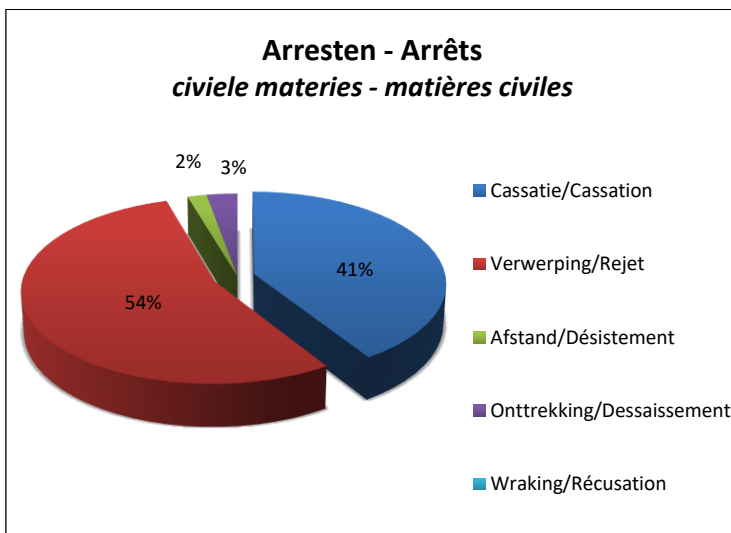
⁶ Het cassatiepercentage drukt de verhouding uit tussen het aantal zaken voor het Hof waarin het tot een cassatie beslist en het totaal aantal zaken voor het Hof (al dan niet in een welbepaalde materie).

⁷ Het Hof houdt in civiele materies geen afzonderlijke cijfers bij over het aantal gevallen waarin het tot de onontvankelijkheid van een cassatieberoep beslist. Deze gevallen, die door de verplichte tussenkomst van een cassatieadvocaat in burgerlijke en sociale zaken en tuchtzaken eerder zeldzaam zijn, worden als een verwerping geregistreerd.

⁸ In dit aantal zijn enkel de wrakingsverzoeken begrepen die door het Hof worden behandeld, met name verzoeken tot wraking van één of meerdere magistraten van het Hof en verzoeken tot wraking van één of meerdere magistraten van de instantie in hoger beroep (zowel hoven van beroep als tuchtinstanties in hoger beroep). Zijn niet in dit aantal begrepen, de cassatieberoepen tegen beslissingen in hoger beroep met betrekking tot een wrakingsverzoek dat in eerste aanleg werd ingediend. Het Hof behandelt deze zaken immers als gewone cassatieberoepen. Zie bijlage 1 bij de cijfertekst voor een meer uitgebreide toelichting bij de verschillende wrakingszaken die het Hof behandelt.

⁹ In het onderstaand taartdiagram (evenals de onderstaande tabel) worden onder ‘onttrekking/dessaisissement’ en ‘wraking/récusation’ enkel de zaken weergegeven waarin het Hof effectief tot een wraking of onttrekking heeft besloten. Zaken waarin het Hof de onttrekking of wraking heeft geweigerd, worden in het taartdiagram (en de onderstaande tabel) als een ‘verwerping/rejet’ geregistreerd.

Het cassatiepercentage in civiele materies in 2023 is in overeenstemming met het cassatiepercentage van de laatste vijf jaar.

Cassatiepercentage civiele materies – Evolutie						
		2019	2020	2021	2022	2023
Cassatie	N	45%	37%	44%	38%	41%
	F	35%	31%	23%	33,5%	40%
	N+F	41%	34%	34%	36%	40,5%
Verwerping	N	52%	51%	50%	55,5%	52,5%
	F	58%	62%	51%	61,5%	56%
	N+F	55%	56%	51%	58%	54%
Afstand	N	1%	2%	2%	2,5%	2,5%
	F	4%	2%	18%	2,5%	1%
	N+F	2%	2%	9%	2,5%	2%
Onttrekking	N	0,5%	9%	2%	2%	2,5%
	F	2%	5%	8%	2,5%	3%
	N+F	1%	7%	5%	2,5%	3%
Overige	N	1,5%	2%	0%	1%	0%
	F	1%	0%	0%	0%	0%
	N+F	1%	1%	0%	1%	0%

De onderstaande tabel geeft voor de in 2023 uitgesproken arresten de cassatiepercentages in civiele materies per ressort weer, met een evolutie over de laatste tien jaar. Deze cijfers moeten steeds met de nodige omzichtigheid worden behandeld, in het bijzonder wanneer een cassatiepercentage plots afwijkt van het cassatiepercentage in voorgaande jaren. Wanneer bv. de instroom van zaken uit een bepaald ressort laag is, dan is de kans op extreme cijfers – in de een of andere zin – hoog, wat statistisch een verkeerd of ongenueanceerd beeld kan opleveren. Ook bv. het

feit dat een groot aantal eisers in verschillende zaken met eenzelfde rechtsvraag die door eenzelfde ressort werden behandeld, gelijktijdig cassatieberoep aantekent (zgn. reeksen van zaken), kan een vertekend beeld opleveren. Het staat aan de hoven en rechtbanken om deze cijfers te evalueren.

Cassatiepercentage civiele materies per ressort – Evolutie										
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Antwerpen	35%	32%	28%	34%	41%	47%	36%	53%	38%	31%
Brussel N	44%	52%	40%	44%	33%	54%	51%	41%	40%	45%
Bruxelles F	28%	36%	26%	28%	24%	24%	18%	59%	54%	34%
Gent	31%	26%	29%	34%	34%	35%	29%	40%	30%	40%
Liège	32%	35%	33%	35%	28%	35%	28%	29%	40%	44%
Mons	42%	31%	42%	35%	28%	46%	29%	31%	45%	27%
Arbh. Antwerpen	41%	41%	63%	33%	67%	42%	54%	58%	44%	29%
Arbh. Brussel N	56%	47%	56%	65%	33%	45%	30%	60%	55%	20%
Arbh. Bruxelles F	36%	44%	47%	30%	35%	32%	21%	4%	50%	27%
Arbh. Gent	44%	42%	50%	20%	31%	56%	22%	44%	55%	94%
Arbh. Liège	43%	43%	36%	63%	41%	61%	38%	22%	62%	67%
Arbh. Mons	33%	52%	71%	44%	33%	78%	67%	78%	50%	25%
Rb.	51%	45%	47%	43%	40%	54%	43%	43%	44%	48%
Or.	33%	39%	40%	39%	67%	53%	29%	8%	50%	50%
Arbrb.	100%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	100%	NA	0%
Vred.	100%	60%	97%	87%	50%	90%	75%	60%	33%	100%
Pol.	87%	100%	95%	87%	50%	90%	75%	67%	33%	90%
Tucht	26%	43%	18%	12%	32%	71%	73%	14%	29%	11%
Overige	6%	0%	10%	2%	54%	6%	12%	NA	0%	0%
Algemeen	38%	35%	39%	32%	34%	41%	34%	34%	36%	41%

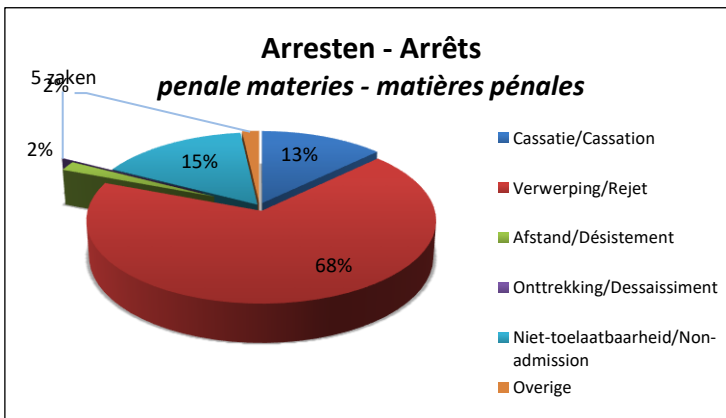
Opvallend is het traditioneel zeer hoge cassatiepercentage in zaken die afkomstig zijn van instanties die in eerste en laatste aanleg oordelen, zoals de vredegerechten en de politierechtbanken. Het jaar 2023 is daarop geen uitzondering. Het cassatiepercentage voor de vredegerechten en de politierechtbanken bedraagt respectievelijk 100 en 90 pct. Ook in zaken die afkomstig zijn van de rechtbanken van eerste aanleg en de ondernemingsrechtbanken is het cassatiepercentage meestal relatief hoog, zo ook in 2023, met cassatiepercentages van respectievelijk 48 en 50 pct.

11. *Penale materies* – In penale zaken is het cassatiepercentage, zoals vermeld, beduidend lager dan in civiele materies: in 2023 bedraagt dit percentage 12,9 pct., terwijl in 67,9 pct. van de eindarresten in strafzaken tot een verwerping van het cassatieberoep werd besloten.

In P-zaken houdt het Hof tevens afzonderlijke statistieken bij over het aantal beschikkingen van niet-toelaatbaarheid. De wet van 14 februari 2014 voerde namelijk een versnelde en niet-tegensprekelijke procedure in die het mogelijk maakt ongemotiveerde of kennelijk niet-ontvankelijke of ongegronde cassatieberoepen niet-toelaatbaar te verklaren en aldus versneld af te handelen, waardoor sneller tot de strafuitvoering kan worden overgegaan. Het Hof kan deze controle desnoods ambtshalve uitoefenen. In 2023 heeft het Hof 280 beschikkingen van niet-toelaatbaarheid gewezen (194 in het Nederlands en 86 in het Frans), goed voor 15,6 pct. van het totaal aantal eindarresten in strafzaken.

Ook in penale materies betreffen de overige zaken voornamelijk beslissingen inzake wrakingsvorderingen, vorderingen tot onttrekking of verzoeken tot afstand. In 2023 heeft het Hof zich in penale materies moeten uitspreken over:

- 5 wrakingsvorderingen (waarvan 2 aan Nederlandstalige zijde en 3 aan Franstalige zijde)¹⁰. Al deze wrakingsvorderingen werden verworpen.
- 5 vorderingen tot onttrekking (allen aan Franstalige zijde), hetzij omdat een rechter gedurende meer dan zes maanden heeft verzuimd uitspraak te doen, hetzij wegens gewettigde verdenking. In 1 geval werd tot een onttrekking besloten¹¹. In 33 zaken (13 aan Nederlandstalige zijde en 20 aan Franstalige zijde) werd een afstand geakteerd.

¹⁰ In dit aantal zijn enkel de wrakingsverzoeken begrepen die door het Hof worden behandeld, met name verzoeken tot wraking van één of meerdere magistraten van het Hof en verzoeken tot wraking van één of meerdere magistraten van de instantie in hoger beroep. Zijn niet in dit aantal begrepen, de cassatieberoepen tegen beslissingen in hoger beroep met betrekking tot een wrakingsverzoek dat in eerste aanleg werd ingediend. Het Hof behandelt deze zaken immers als gewone cassatieberoepen. Zie bijlage 1 bij de cijfertekst voor een meer uitgebreide toelichting bij de verschillende wrakingszaken die het Hof behandelt.

¹¹ In het onderstaand taartdiagram (evenals de onderstaande tabel) worden onder ‘onttrekking/dessaissement’ en ‘wraking/récusation’ enkel de zaken weergegeven waarin het Hof effectief tot een wraking of onttrekking heeft besloten. Zaken waarin het Hof de onttrekking of wraking heeft geweigerd, worden in het taartdiagram (en de onderstaande tabel) als een ‘verwerping/rejet’ geregistreerd.

Het cassatiepercentage in penale zaken in 2023 is in overeenstemming met het cassatiepercentage van de laatste vijf jaar, zoals blijkt uit de onderstaande tabel.

Cassatiepercentage penale materies – Evolutie						
		2019	2020	2021	2022	2023
Cassatie	N	13%	13%	14%	13%	13%
	F	14%	15%	14%	12%	13%
	N+F	13%	14%	14%	13%	13%
Verwerping	N	61%	61%	63%	61%	66%
	F	62%	64%	65%	71%	70%
	N+F	61%	62%	64%	66%	68%
Afstand	N	4%	3%	2%	1,5%	1,5%
	F	5%	5%	3%	2,5%	2,5%
	N+F	4%	4%	3%	2%	2%
Onttrekking	N	0,5%	0%	0,2%	0,3%	0%
	F	0,5%	0,5%	0,2%	0,3%	0,1%
	N+F	0,5%	0%	0,2%	0,3%	0,1%
Niet-toelaatbaarheid	N	21%	22%	20%	21%	19%
	F	18%	14%	15%	12%	11%
	N+F	20%	19%	18%	17%	15,5%
Overige	N	0,5%	1%	0,8%	3,2%	0,5%
	F	0,5%	1,5%	2,8%	2,2%	3,4%
	N+F	0,5%	1%	0,8%	2,7%	1,4%

De volgende tabel geeft voor de in 2023 uitgesproken arresten de cassatiepercentages in penale materies per ressort weer met de evolutie over de laatste tien jaar.

Cassatiepercentage penale materies per ressort – Evolutie										
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Antwerpen	13%	7%	11%	12%	8%	8%	9%	7%	9%	8%
Brussel N	12%	7%	18%	18%	15%	11%	14%	9%	40%	12%
Bruxelles F	7%	14%	11%	14%	15%	56%	12%	16%	9%	8%
Gent	10%	7%	10%	16%	13%	8%	10%	13%	13%	12%
Liège	8%	10%	11%	11%	12%	10%	17%	7%	12%	12%
Mons	19%	9%	28%	37%	22%	13%	20%	15%	8%	15%
Ass.	11%	21%	13%	20%	20%	0%	25%	0%	11%	17%
Corr.	20%	17%	20%	24%	20%	25%	22%	27%	21%	24%
Rb.	0%	NA	100%	0%	NA	0%	NA	0%	NA	0%

Pol.	0%	NA	0%	33%	78%	0%	100%	0%	100%	100%
Overige	12%	11%	9%	12%	7%	10%	10%	8%	8%	10%
Algemeen	13%	11%	14%	17%	15%	13%	14%	14%	13%	13%

Het blijkt dat in penale materies het cassatiepercentage in zaken afkomstig van de correctionele rechtbanken relatief hoog is. In 2023 besloot het Hof in 24 pct. van dergelijke zaken tot een cassatie van de bestreden beslissing, terwijl het gemiddeld cassatiepercentage in penale materies in 2023, zoals aangegeven, slechts 13 pct. bedraagt. De instroom uit de politierechtbanken is te beperkt om uit dit cassatiepercentage enige betekenisvolle gevolgen af te leiden.

3. Globale voortgang van de zaken

12. Een permanente bezorgdheid van het Hof is de bewaking van de voortgang van de zaken. De voortgang van de zaken wordt daarbij op twee manieren gemeten. Enerzijds wordt de behandelingstermijn of doorlooptijd van de zaken met een eindarrest in 2023 gemeten. Anderzijds wordt gemeten hoe lang de op het einde van 2023 nog te beslissen zaken reeds op de griffie van het Hof zijn ingeschreven.

13. Opnieuw moet bij deze bespreking een onderscheid tussen civiele materies en penale materies worden gemaakt. Gelet op stringentere termijnregelingen in een niet onaanzienlijk deel van de strafzaken, worden zij immers op een veel kortere termijn afgehandeld dan civiele zaken, zodat een globale bespreking van de voortgang van de zaken zonder dit onderscheid een te vertekend beeld zou geven van de voortgang van de zaken voor het Hof.

- In penale zaken is het Hof verplicht om over sommige zogenaamde “dringende” cassatieberoepen, zoals cassatieberoepen inzake voorlopige hechtenis en het Europees aanhoudingsbevel of tegen beslissingen van de strafuitvoeringsrechtbank of de kamer voor bescherming van de maatschappij, binnen een wettelijk bepaalde – vrij korte (15 respectievelijk 30 dagen) – termijn uitspraak te doen. In 2023 betrof 35,2 pct. van de uitgesproken eindarresten een dergelijke dringende zaak.

Ook andere P-zaken, waarover het Hof niet binnen een wettelijk bepaalde termijn uitspraak moet doen, worden gelet op hun aard dringend behandeld. Het betreft onder meer cassatieberoepen tegen beslissingen over de bestuurlijke vrijheidsberoving van vreemdelingen of personen van wie de uitlevering wordt gevraagd, waar artikel 5 EVRM een beslissing op korte termijn vereist over de wettigheid van de vrijheidsberoving. In 2023 betrof 4,1 pct. van de door de penale kamer uitgesproken zaken een dergelijke zaak. Cassatieberoepen tegen beslissingen over wrakingsverzoeken komen hiervoor eveneens in aanmerking, gelet op hun stremmend karakter op het verdere verloop van de procedure. 1,2 pct. van de in 2023 door de tweede kamer uitgesproken arresten betrof een dergelijk verzoek.

Aldus werden in totaal 40,5 pct. van de in 2023 uitgesproken P-zaken dringend behandeld. Dit percentage gaat globaal genomen in stijgende lijn: in 2020 ging het om 35,1 pct., in 2021 om 33,8 pct. en in 2022 om 37,2 pct.

- In civiele zaken vangt de raadsheer-rapporteur, niettegenstaande de inschrijving van een zaak op de rol, het onderzoek van het cassatieberoep doorgaans niet aan vóór het verstrijken van de termijn die de verwerende partij toebedeeld krijgt om een memorie van antwoord in te dienen, met een wachtperiode voor de behandeling en een impact op de voortgang van deze zaken tot gevolg. Die termijn bedraagt in de regel drie maanden vanaf de betekening van het cassatieberoep. In strafzaken daarentegen kan de raadsheer-rapporteur het ambtshalve onderzoek van het cassatieberoep in theorie onmiddellijk aanvangen, al zal in de praktijk ook in niet-dringende strafzaken de raadsheer-rapporteur het onderzoek doorgaans pas aanvangen nadat de termijn van 2 maanden voor de eisende partij om een memorie neer te leggen, is verstreken.

14. De voortgang van de G-zaken wordt aan het einde van deze tekst besproken.

a) Doorlooptijd van de in 2023 uitgesproken arresten

15. De doorlooptijd of behandelingstermijn van de in 2023 uitgesproken eindarresten meet de tijdspanne die verstrijkt tussen de inschrijving van het dossier op de algemene rol van het Hof en de einduitspraak van het Hof in 2023, en omvat bijgevolg ook de voormelde wachtperiode in sommige zaken, waarvan de behandeling nog niet kan worden aangevat.

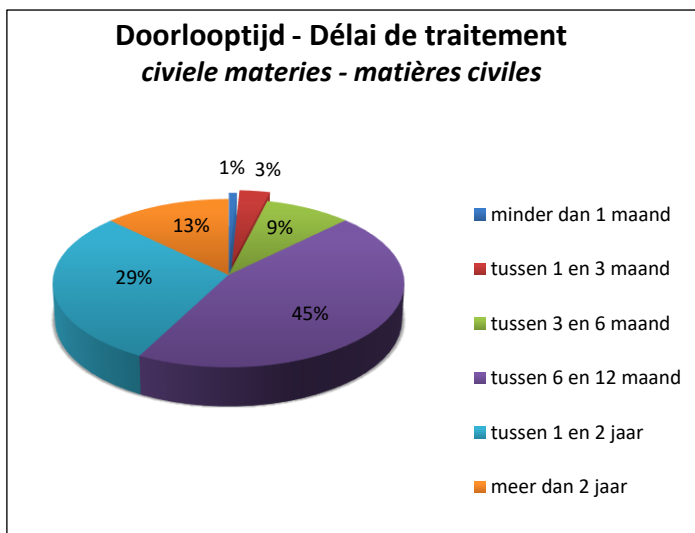
16. *Gemiddelde doorlooptijd* – Voor de in 2023 uitgesproken eindarresten in *civiele materies* bedraagt de gemiddelde doorlooptijd over de beide taalrollen heen 13,95 maanden. De gemiddelde doorlooptijd in civiele materies is aldus in 2023 met iets meer dan een maand gedaald in vergelijking met 2022. Die daling is te wijten aan een daling van de gemiddelde doorlooptijd van de Franstalige arresten met bijna 2,5 maanden in vergelijking met 2022. In Nederlandstalige civiele materies is de gemiddelde doorlooptijd nagenoeg stabiel gebleven, op 13,78 maanden.

De gemiddelde doorlooptijd in *penale materies* bedraagt in 2023 globaal 2,63 maanden. De gemiddelde doorlooptijd in penale materies in 2023 is daarmee nagenoeg identiek aan de gemiddelde doorlooptijd in de voorgaande twee jaren. Aan Nederlandstalige zijde bedraagt de gemiddelde doorlooptijd in penale materies 2,72 maanden, aan Franstalige zijde 2,51 maanden.

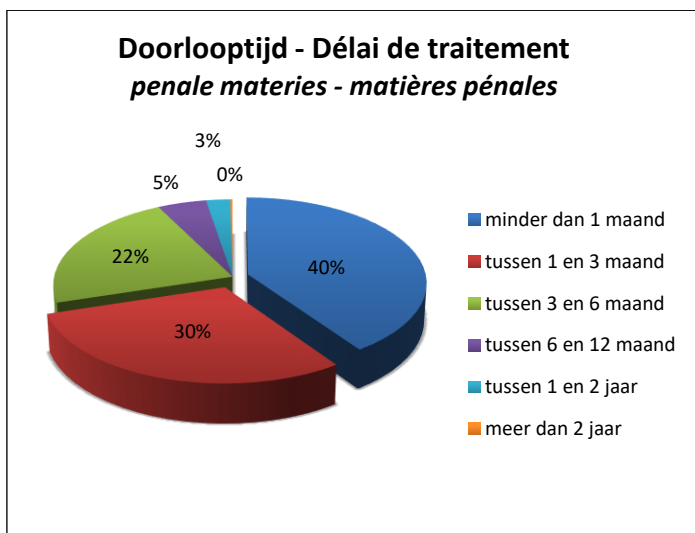
Evolutie van de gemiddelde doorlooptijd – Globaal						
		2019	2020	2021	2022	2023
Civiele materies	N	15,93	13,77	14,61	13,79	13,78
	F	12,28	14,74	15,31	16,64	14,19
	N+F	14,35	14,15	14,89	15,03	13,95
Penale materies	N	3,46	2,80	2,62	2,67	2,72
	F	2,75	2,94	2,36	2,41	2,51
	N+F	3,16	2,85	2,52	2,56	2,63

17. *Doorlooptijd meer in detail* – Omdat gemiddelden aan extremen onderhevig kunnen zijn, is het nuttig de doorlooptijd van de in 2023 uitgesproken eindarresten meer in detail te bespreken.

In civiele materies werd 58 pct. van de in 2023 uitgesproken zaken behandeld op een termijn van minder dan één jaar en 87 pct. op een termijn van minder dan twee jaar. Wanneer men rekening houdt met de hierboven beschreven wachtperiode voor de rapporteur alvorens deze het onderzoek van het dossier kan aanvatten, kan worden vastgesteld dat voor de grote meerderheid van zaken, zowel in de Nederlandstalige als in de Franstalige afdeling, minder dan een jaar verloopt tussen de dag waarop de rapporteur het dossier krijgt en de dag waarop een eindarrest wordt uitgesproken.

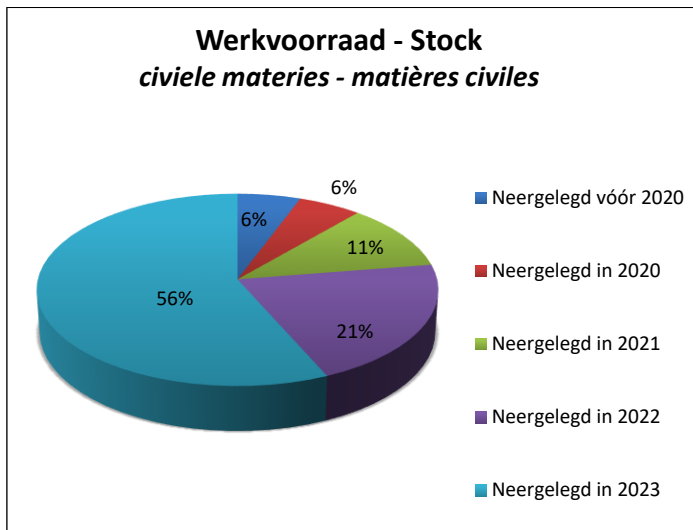

In penale materies werd 70 pct. van de in 2023 uitgesproken zaken op een termijn van minder dan 3 maanden en maar liefst 92 pct. op een termijn van minder dan 6 maanden behandeld.

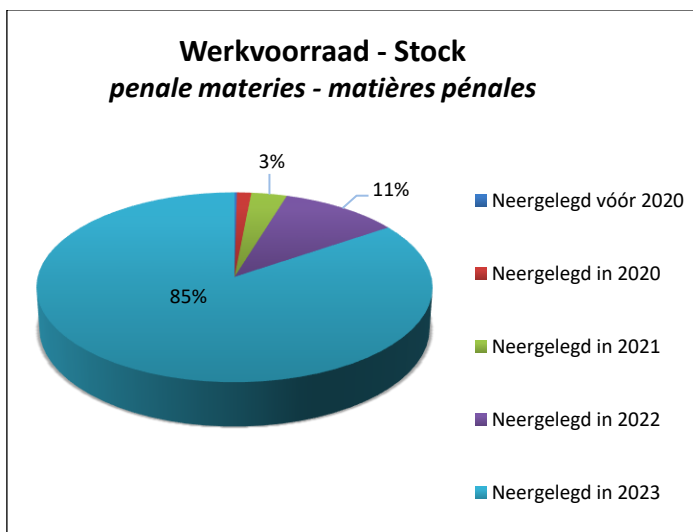

b) Voortgang van de openstaande werkvoorraad

18. De op het einde van 2023 openstaande werkvoorraad bedraagt in civiele materies 1.044 eenheden. 56 pct. van deze openstaande werkvoorraad werd in 2023 op de griffie van het Hof ingediend.

In penale materies bedraagt de op het einde van 2023 openstaande werkvoorraad 463 eenheden. 85 pct. van die dossiers werd in 2023 ingediend.

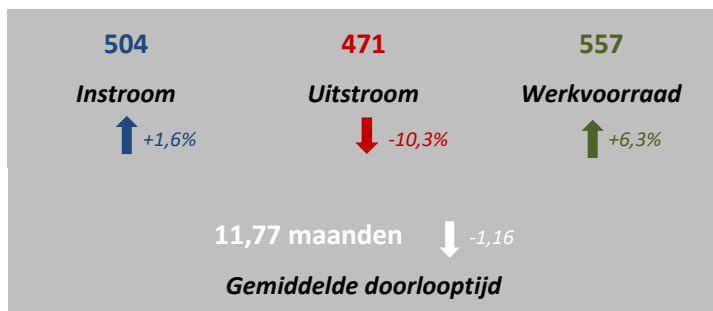

II. Gegevens per materie

1. C-zaken

19. Iets meer dan de helft van de raadsheren van het Hof is belast met de behandeling van de vaak complexe C-zaken, waarvoor ook de bijstand van een advocaat bij het Hof van Cassatie is vereist. De Cassatiebalie vervult aldus in deze zaken een filterfunctie voor de toegang tot het Hof, waarvan het nut niet meer hoeft te worden aangetoond.

a) Instream, uitstroom en werkvoorraad

20. *Instream* – In 2023 lijkt de dalend trend in de instroom van het totaal aantal nieuwe C-zaken gedurende de drie voorgaande jaren zich voorzichtig om te buigen. In 2020, 2021 en 2022 daalde de instroom aan nieuwe C-zaken telkens met ongeveer 9 pct. ten aanzien van het voorgaande jaar. In 2023 is het aantal nieuwe zaken opnieuw licht gestegen, met 1,6 pct. ten aanzien van 2022, tot 504 eenheden. Dat neemt vanzelfsprekend niet weg dat, bekeken over een langere periode van tien jaar, de instroom aan nieuwe C-zaken nog steeds aan de lage kant is.

De stijging van de instroom aan C-zaken in 2023 in vergelijking met 2022 tekent zich vooral af in de Nederlandstalige afdeling (+2,4 pct.). In de Franstalige afdeling is er slechts sprake van 1 bijkomende eenheid.

Van de nieuwe C-zaken die in 2023 werden ingediend, zijn er:

- 374 afkomstig van de hoven van beroep en 2 van de arbeidshoven;
- 101 afkomstig van de rechtbanken van eerste aanleg, 2 van de ondernemingsrechtbanken en 1 van een arbeidsrechtbank;
- 4 afkomstig van de vredegerichten en 6 van de politierechtbanken; en
- 14 afkomstig van overige rechtbanken.

21. *Uitstroom* – Het totaal aantal in 2023 gewezen eendarresten in C-zaken is in vergelijking met 2022 met 54 eenheden gedaald, tot 471 eenheden (een daling met 10,3 pct.). Deze daling tekent zich zowel op de Nederlandstalige als de Franstalige rol op. Het aantal eendarresten in Nederlandstalige C-zaken is gedaald van 285 naar 257 eenheden (een daling met 9,8 pct.). Het aantal eendarresten in Franstalige C-zaken is gedaald van 240 naar 214 eenheden (een daling met 10,8 pct.). Het aantal eendarresten in C-zaken ligt daarmee op het laagste niveau van de voorbije tien jaar.

Deze cijfers bevestigen hetgeen waarvoor het Hof reeds in het vorig jaarverslag heeft gewaarschuwd: het Hof beschikt niet over een minimum-buffer, waardoor het bij de afhandeling van C-zaken almaar gemakkelijker in een “gevarenzone” terecht komt. De opruststelling en vervanging of afwezigheid van een of meerdere collega’s (cf. *supra* randnr. 3) en het opnemen van leidende taken binnen het Hof door andere collega’s¹² heeft tot gevolg dat minder zaken kunnen worden voorbereid en impliceert voor de resterende raadsheren een bijkomende zittingslast. De toegenomen complexiteit van de C-zaken (maar ook van de F- en S-zaken, die door dezelfde raadsheren als de C-zaken worden behandeld) versterkt dit nog. Wanneer verschillende van die elementen samenkomen, tekent zich dat onvermijdelijk negatief af in de cijfers.

Het Hof velde naast de 471 eindarresten in C-zaken 1 Nederlandstalig en 4 Franstalige tussenarresten waarbij een prejudiciële vraag aan het Hof van justitie van de Europese Unie werd gesteld, evenals 2 Nederlandstalige tussenarresten waarbij een prejudiciële vraag aan het Grondwettelijk Hof werd gesteld.

22. Op een rechtszitting van het Hof zijn er in de regel vijf raadsheren aanwezig. Artikel 1105*bis* Gerechtelijk Wetboek biedt het Hof evenwel de mogelijkheid om de rechtszitting met drie raadsheren te houden wanneer de beslissing in verband met het cassatieberoep voor de hand ligt of niet noopt tot het beantwoorden van rechtsvragen in het belang van de eenheid van de rechtspraak of van de rechtsontwikkeling. In 2023 heeft de Nederlandstalige eerste kamer 9 rechtszittingen met drie raadsheren gehouden, waarop in totaal 55 arresten werden gewezen. De Nederlandstalige derde kamer heeft 4 rechtszittingen met drie raadsheren gehouden waarop 33 arresten in C-zaken werden gewezen. In 2023 werden dus in totaal 13 rechtszittingen met drie raadsheren gehouden, waarop 88 arresten werden gewezen. Dit is een gevoelige daling ten aanzien van voorgaande jaren. In een vorig jaarverslag¹³ is reeds gewezen op de evolutie naar meer rechtsvormende middelen en een verhoogde inhoudelijke complexiteit van de cassatieberoepen, hetgeen met zich brengt dat steeds minder dossiers aan de voorwaarden voor behandeling door een kamer van drie raadsheren beantwoorden.

23. Het parket heeft een schriftelijke conclusie neergelegd in 34,2 pct. van de in 2023 uitgesproken Nederlandstalige C-zaken (88 zaken) en in 24,3 pct. van de Franstalige C-zaken (52 zaken). In sommige zaken vindt de schriftelijke weergave van de mondelinge conclusie zijn weg naar de publicatie in de *Pasicrisie* en de *Arresten van het Hof van Cassatie*. Deze zogenaamde conclusies “in substantie” worden in de voormelde cijfers niet verrekend.

24. *Werkvoorraad* – Doordat het aantal in 2023 gewezen eindarresten in C-zaken lager is dan het aantal nieuwe C-zaken dat in 2023 op de griffie van het Hof werd ingeschreven, bedraagt de *clearance rate* in C-zaken over de twee taalrollen heen slechts 93,45 pct., wat synoniem staat voor een stijgende werkvoorraad in C-zaken.

---

¹² De eerste voorzitter van het Hof, die eveneens aan de Nederlandstalige eerste en derde kamer verbonden is, werd voor de behandeling van haar reguliere taken niet vervangen.

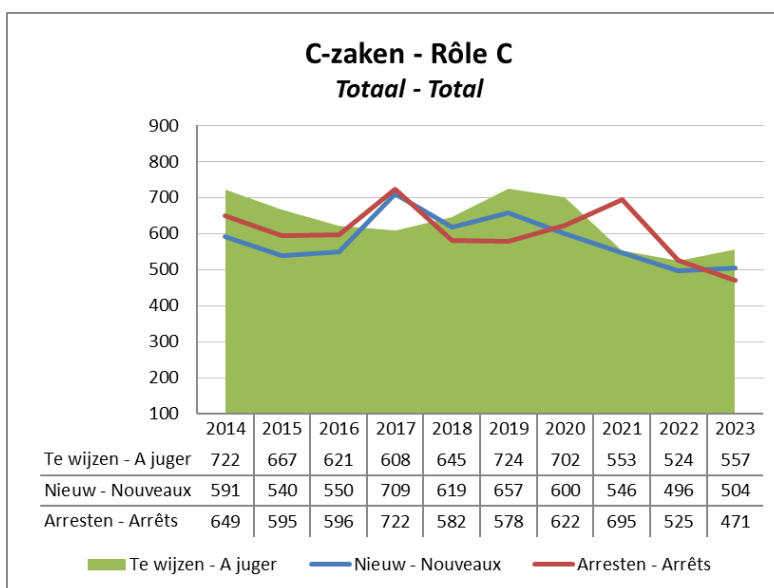
¹³ B. DECONINCK, I. COUWENBERG, F. PARREIN, P. BRULEZ en A. BAYRAK, “Een cijfermatige doorlichting van de rechtspraak van het Hof in de periode 2000-2020; Stof tot nadenken!” in *Jaarverslag van het Hof van Cassatie van België 2021*, Brussel, Larcier, 2021, 217-267.

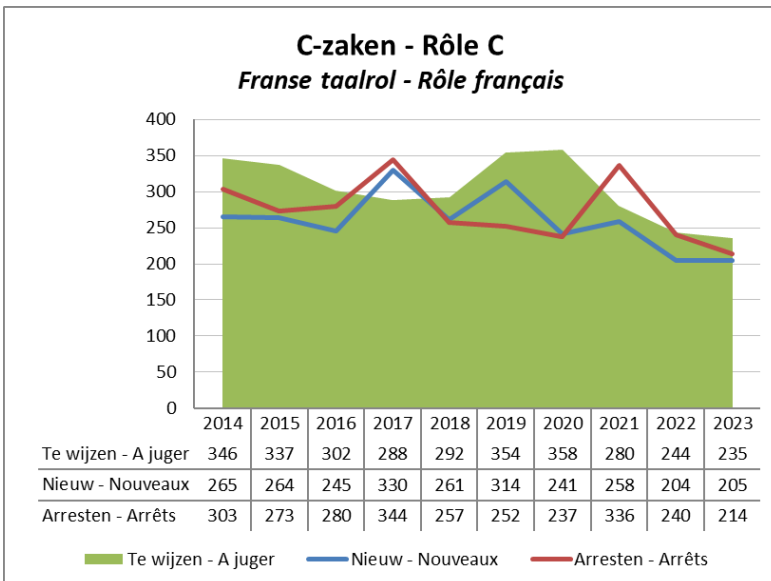
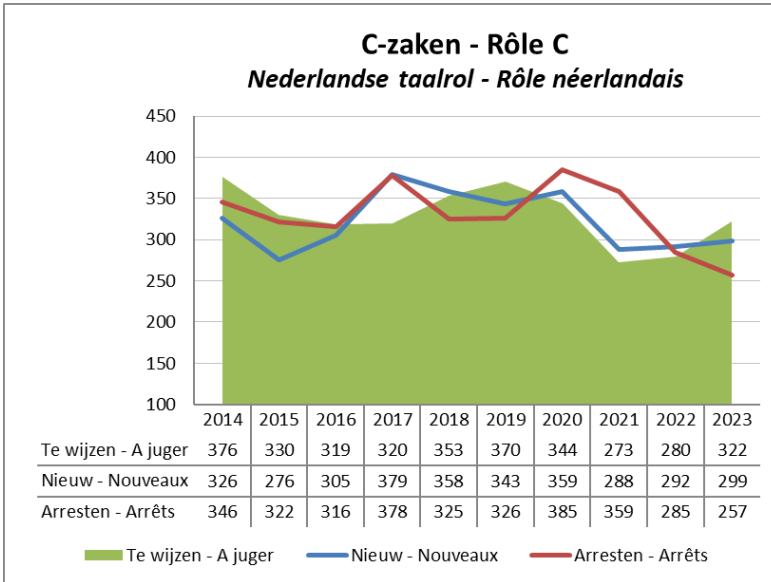
Meer concreet is de op het einde van 2023 openstaande werkvoorraad in C-zaken globaal met 33 eenheden gestegen, tot 557 eenheden (een stijging met 6,3 pct. in vergelijking met eind 2022).

De stijging van de werkvoorraad in C-zaken kan niet volledig los gezien worden van de gedaalde werkvoorraad in S-zaken (*infra*). De C-, D-, F- en S-rol werken immers als communicerende vaten, nu al die zaken door raadsheren van de eerste en derde kamer worden behandeld.

Wanneer opgesplitst over beide taalrollen, wordt vastgesteld dat de *clearance rate* in Nederlandstalige C-zaken 85,95 pct. bedraagt, terwijl zij in Franstalige C-zaken 104,39 pct. bedraagt. In Nederlandstalige C-zaken is de werkvoorraad dus gestegen, met 42 eenheden, tot 322 openstaande zaken. In Franstalige C-zaken is de werkvoorraad met 9 eenheden gedaald, tot 235 eenheden.

Bij de beoordeling van de omvang van de openstaande werkvoorraad in C-zaken moet sowieso wel rekening worden gehouden met de reeds vermelde redenen, die ervoor zorgen dat een aantal dossiers tot de werkvoorraad in C-zaken behoren, hoewel ze (nog) niet voor behandeling in aanmerking komen.

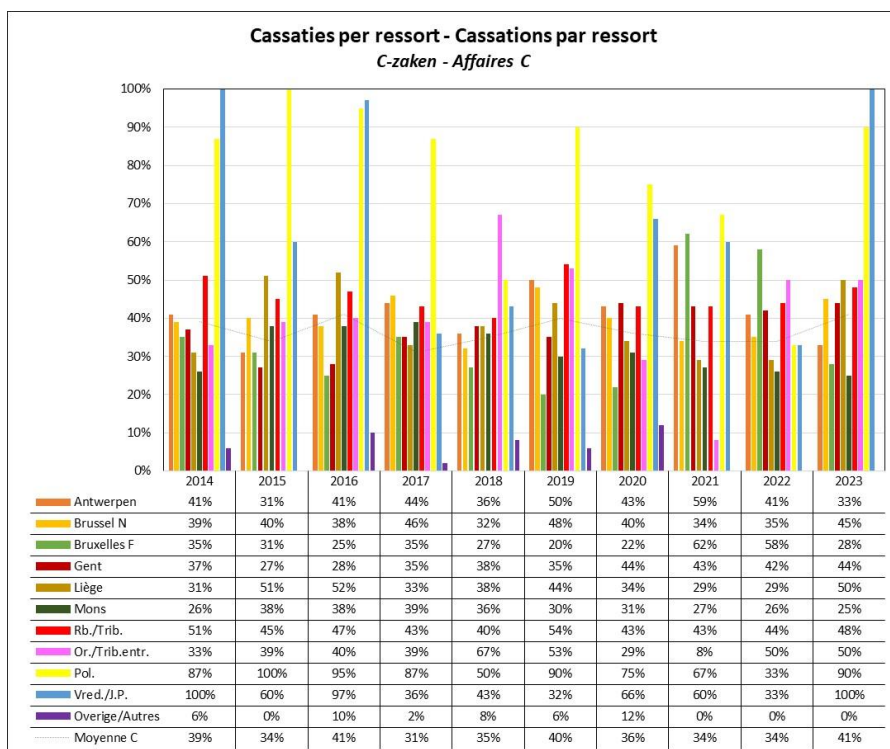
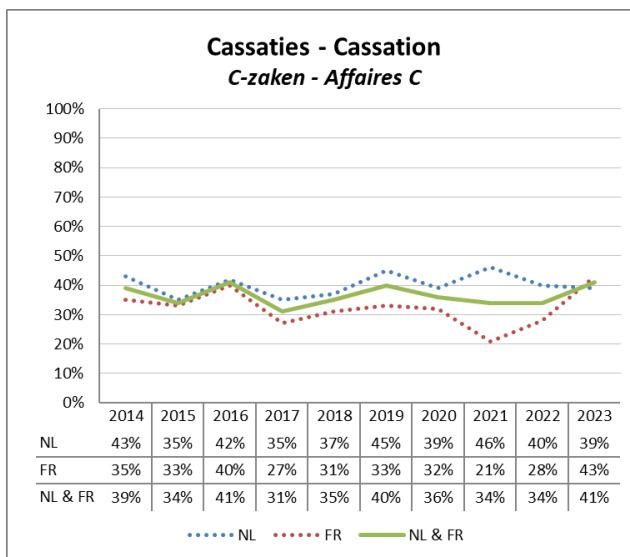

25. De onderstaande tabel geeft de evolutie van de instroom aan C-zaken per ressort over de laatste tien jaar weer.

Instroom per ressort – C-zaken										
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Antwerpen	103	86	84	109	125	128	110	108	88	91
Brussel N	57	45	40	54	57	54	44	43	47	51
Bruxelles F	50	58	71	78	63	87	72	44	50	56
Gent	87	68	79	48	90	72	84	59	77	86
Liège	57	46	60	57	65	52	62	68	65	61
Mons	34	63	36	34	52	35	33	45	23	29
Arbh. Antwerpen	1	0	2	0	0	0	0	0	1	0
Arbh. Brussel N	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Arbh. Brussel F	0	0	2	0	0	0	0	1	0	0
Arbh. Gent	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Arbh. Liège	0	0	0	0	0	0	1	1	0	2
Arbh. Mons	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Rb.	110	121	114	118	113	118	142	111	108	101
Or.	11	9	9	11	9	76	8	14	1	2
Arbrb.	0	0	0	7	0	3	2	2	0	1
Jeugdrb.	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Corr.	0	0	0	0	1	0	1	32	0	
Vred.	8	8	25	23	15	11	12	4	4	4
Pol.	3	15	8	5	7	7	5	5	6	6
Overige	70	21	20	164	22	14	24	9	25	13
Totaal	591	540	550	709	619	657	600	546	496	557

b) Cassatiepercentage

26. Het aantal cassaties in C-zaken is in 2023 ten opzichte van 2022 gestegen en bedraagt 41 pct. Anders dan in voorgaande jaren, ligt het aantal vernietigingen in de Franstalige afdeling (43 pct.) in 2023 iets hoger dan in de Nederlandstalige afdeling (39 pct.).

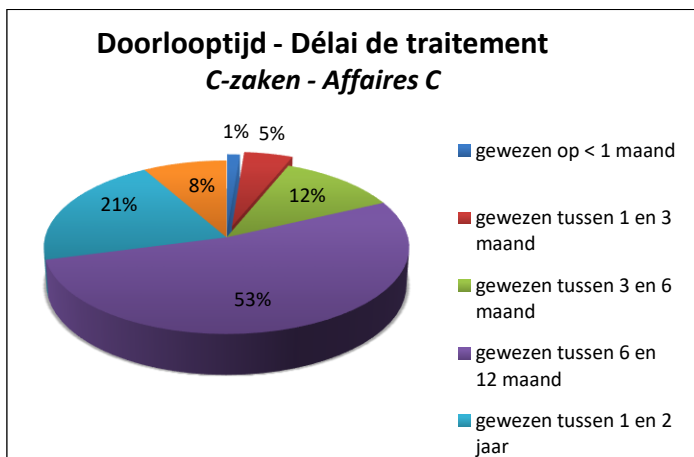
c) Voortgang van de zaken

27. *Doorlooptijd* – De gemiddelde doorlooptijd van de C-zaken met een eindarrest in 2023, bedraagt over de beide taalrollen heen 11,77 maanden, wat een verbetering met iets meer dan een maand in vergelijking met 2022 inhoudt. Het betreft de kortste gemiddelde doorlooptijd van de voorbije vijf jaar.

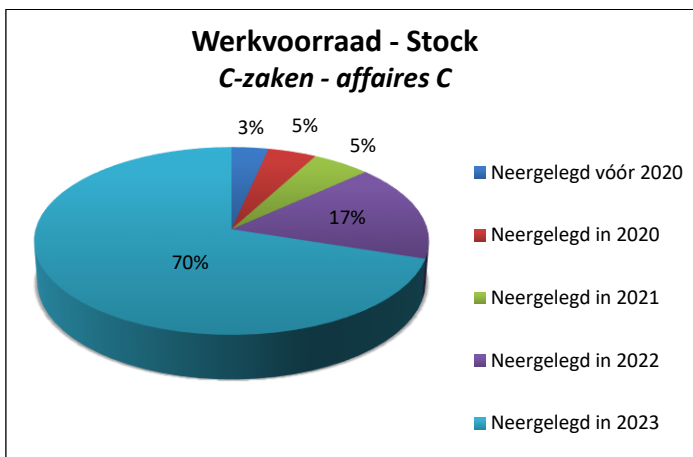
Op de Nederlandstalige rol is de gemiddelde doorlooptijd met bijna een halve maand gedaald, tot 10,48 maanden. Op de Franstalige rol is de gemiddelde doorlooptijd met iets meer dan 2 maanden gedaald, tot 13,32 maanden.

Evolutie van de gemiddelde doorlooptijd – C-zaken					
	2019	2020	2021	2022	2023
N	13,06	11,99	12,49	10,83	10,48
F	11,55	14,01	14,47	15,42	13,32
N+F	12,40	12,75	13,45	12,93	11,77

Het merendeel van de in 2023 uitgesproken C-zaken, met name 71 pct., werd uitgesproken op een termijn van minder dan 1 jaar. Dit is een verbetering ten aanzien van voorgaande jaren: in 2022 werd 66 pct. van de uitgesproken C-zaken op minder dan 1 jaar uitgesproken, in 2021 slechts 59 pct.

28. *Voortgang van de openstaande werkvoorraad* – Van de C-zaken die op het einde van 2023 tot de openstaande werkvoorraad van het Hof behoren, werd 70 pct. in 2023 op de griffie van het Hof ingeschreven. Een relatief beperkt percentage van de op het einde van 2023 nog openstaande werkvoorraad in C-zaken, met name 13 pct., betreft zaken die op het einde van 2023 reeds meer dan twee jaar op de rol van het Hof zijn ingeschreven.

2. D-zaken

a) *Instroom, uitstroom en werkvoorraad*

29. *Instroom* – Het aantal nieuwe tuchtzaken is in 2023 ten aanzien van 2022 met 3 eenheden gedaald, tot 18 nieuwe zaken. Daarvan zijn 9 zaken Nederlandstalig en 9 zaken Franstalig.

De tuchtzaken zijn afkomstig van de diverse tuchtraden in hoger beroep. Gelet op het beperkt aantal D-zaken en de grote diversiteit aan tuchtrechtelijke instanties worden geen cijfers opgenomen omtrent de exacte herkomst van deze tuchtzaken.

30. *Uitstroom* – In 2023 werd in 18 D-zaken een eindarrest uitgesproken, één zaak meer dan in 2022. Van die uitspraken zijn 8 uitspraken Nederlandstalig (een daling met 5 eenheden ten aanzien van 2022) en 10 uitspraken Franstalig (een stijging met 6 eenheden ten aanzien van 2022).

31. Het parket heeft in 2023 in 1 Nederlandstalige en 1 Franstalige D-zaak een schriftelijke conclusie neergelegd.

32. *Werkvoorraad* – Aangezien het aantal in 2023 gewezen eindarresten in D-zaken gelijke pas houdt met het aantal nieuwe D-zaken dat in 2023 werd ingeschreven, bedraagt de *clearance rate* in D-zaken 100 pct. Concreet moeten nog 24 openstaande

D-zaken worden berecht (waarvan 21 Nederlandstalige en 3 Franstalige). Gelet op het beperkt aantal D-zaken kan aan de schommeling van de voormelde cijfers evenwel weinig belang worden gehecht.

b) Cassatiepercentage

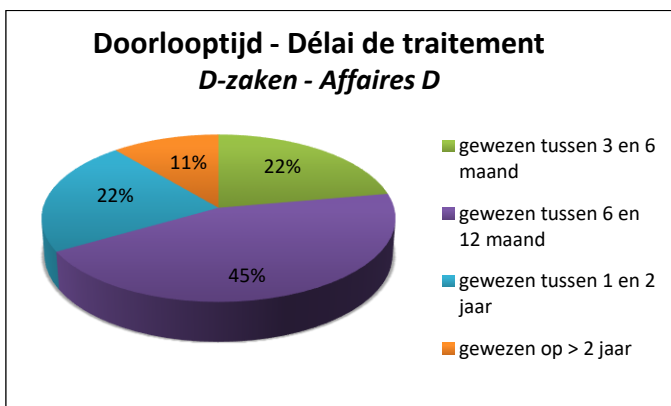
33. Het aantal cassaties in D-zaken is in 2023 ten aanzien van het jaar 2022 gedaald, tot amper 11 pct.

c) Voortgang van de zaken

34. *Doorlooptijd* – De gemiddelde doorlooptijd van de in 2023 behandelde D-zaken is ten aanzien van 2022 globaal genomen licht gedaald (met 0,78 maand) tot 12,44 maanden. In de Nederlandstalige afdeling is de gemiddelde doorlooptijd gestegen van 15,69 maanden in 2022 naar 19,2 maanden in 2023. In de Franstalige afdeling is de gemiddelde doorlooptijd gestegen van 5,20 maanden in 2022 naar 7,04 maanden in 2023¹⁴. Vermits het een gering aantal arresten in die materie betreft, kunnen uit de schommeling van de cijfers inzake de voortgang van de zaken geen pertinente conclusies worden getrokken.

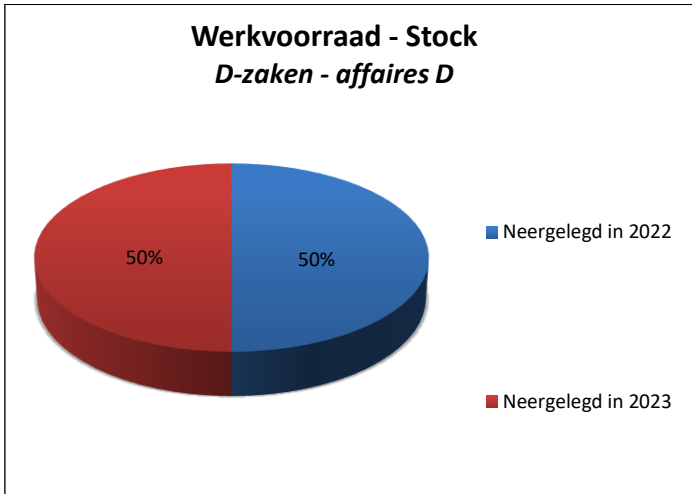
Evolutie van de gemiddelde doorlooptijd – D-zaken					
	2019	2020	2021	2022	2023
N	10,55	12,33	18,69	15,69	19,2
F	5,62	9,18	6,30	5,20	7,04
N+F	9,68	11,76	13,06	13,22	12,44

67 pct. van de in 2023 uitgesproken D-zaken werd behandeld op een termijn van minder dan één jaar; 89 pct. op een termijn van minder dan 2 jaar.

¹⁴ Het kan verbazen dat de gemiddelde doorlooptijd van de D-zaken globaal is gedaald, terwijl de gemiddelde doorlooptijd in D-zaken op de Nederlandstalige en de Franstalige rol afzonderlijk is gestegen. Het betreft slechts een schijnbare incoherentie: de gemiddelde doorlooptijd in D-zaken is in 2023 aanzienlijk korter aan de Franstalige kant dan aan de Nederlandstalige kant, terwijl het aandeel D-zaken dat in 2023 door de Franstalige kamers werd behandeld (10 van de 18 afgesloten D-zaken) veel hoger is dan in 2022 (slechts 4 van de 17 afgesloten D-zaken).

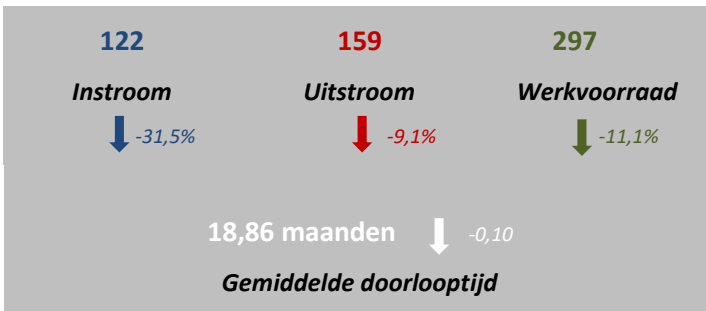
35. Voortgang van de openstaande werkvoorraad – 12 van de nog openstaande D-zaken werden in 2023 op de griffie van het Hof ingediend; de andere 12 openstaande D-zaken werden in 2022 ingediend.

3. F-zaken

36. De fiscale zaken vormen, na de C-zaken, het tweede grootste pakket aan zaken binnen de civiele sector in ruime zin. In 2023 is de instroom aan nieuwe fiscale zaken goed voor 16,6 pct. van de totale instroom in de civiele sector en is de uitstroom aan fiscale eindarresten goed voor 21,4 pct. van de totale uitstroom in de civiele sector.

De fiscale zaken worden door de magistraten van de eerste en derde kamer behandeld.

a) Instroom, uitstroom en werkvoorraad

37. *Instroom* – Het totale aantal nieuwe fiscale zaken is in 2023 ten aanzien van 2022 plots gedaald, met 56 eenheden, tot 122 zaken. Dat komt neer op een daling met 31,5 pct. De daling van de instroom aan fiscale zaken doet zich zowel op de Nederlandstalige als de Franstalige rol voor, maar is op de Franstalige rol het sterkst. Terwijl het aantal nieuwe Nederlandstalige F-zaken met 22 eenheden is gedaald, tot 87 zaken (een daling met 20,2 pct.), is het aantal nieuwe Franstalige F-zaken met 34 eenheden gedaald, tot 35 zaken (een daling met maar liefst 49,3 pct.).

Deze vrij omvangrijke daling van de fiscale instroom is onverwacht, zeker wanneer men de cijfers voor 2023 plaatst tegen de achtergrond van de steeds verder stijgende fiscale instroom in de periode 2000-2022. Het is op heden niet duidelijk of deze plotse daling van de fiscale instroom in 2023 het gevolg is van toevallige omstandigheden, dan wel meer structurele oorzaken heeft. Uiteraard volgt het Hof dit in de komende jaren van nabij op.

Alle nieuwe F-zaken die in 2023 op de griffie van het Hof werden ingeschreven, zijn afkomstig van de hoven van beroep.

38. *Uitstroom* – Tegenover 2022 is het aantal in 2023 gewezen eindarresten in F-zaken globaal met 16 eenheden gedaald, tot 159 arresten (een daling met 9,1 pct.). Die daling is het gevolg van een daling van het aantal Franstalige eindarresten in F-zaken, met 20 eenheden, tot 44 eindarresten (een daling met 31,2 pct.). Het aantal Nederlandstalige eindarresten in F-zaken is licht gestegen, met 4 eenheden, tot 115 eindarresten (een stijging met 3,6 pct.). De oorzaken daarvan werden reeds in de inleiding aangestipt.

De meeste eindarresten die in 2023 in fiscale zaken werden gewezen, hebben betrekking op de inkomstenbelasting. Het betreft 61,6 pct. van de zaken, tegenover 15,1 pct. btw-zaken, 18,2 pct. zaken in verband met lokale belastingen en 5,1 pct. diverse zaken.

Het Hof velde naast de 159 eindarresten in F-zaken 6 Nederlandstalige tussenarresten waarbij een prejudiciële vraag aan het Grondwettelijk Hof werd gesteld.

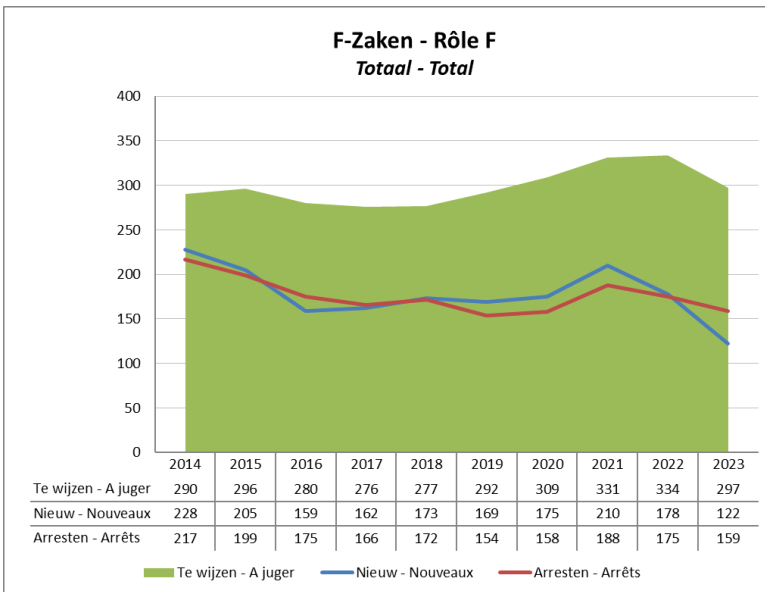
39. Het parket heeft in 67 pct. van de Nederlandstalige F-zaken (77 zaken) en in 79,5 pct. van de Franstalige F-zaken (35 zaken) een schriftelijke conclusie neergelegd, naast zijn gepubliceerde schriftelijke conclusies “in substantie”.

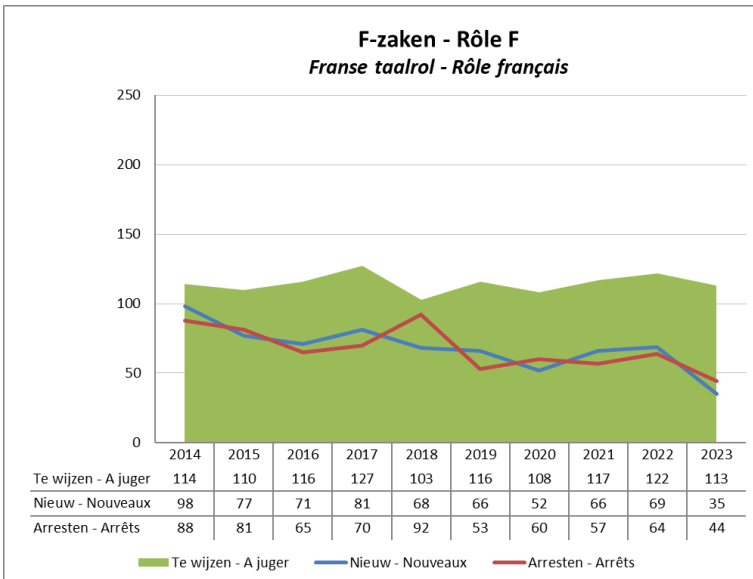
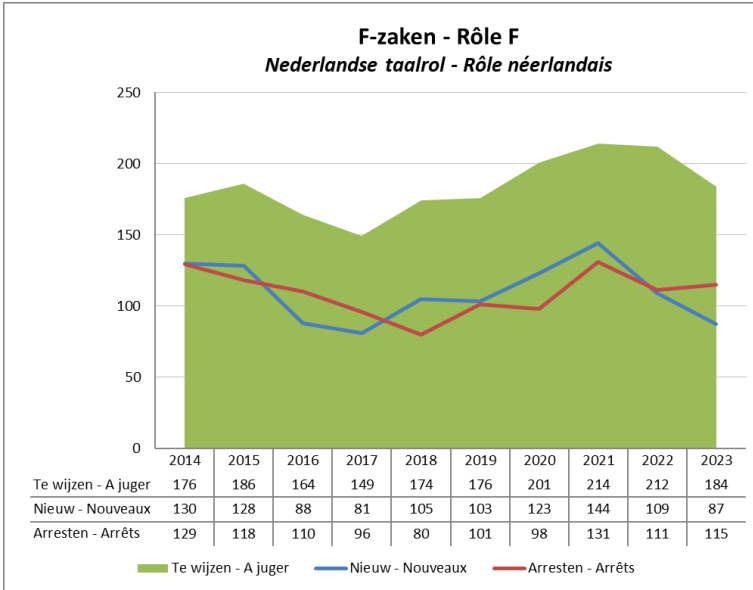
40. *Werkvoorraad* – De *clearance rate* in F-zaken bedraagt voor 2023 130,33 pct. (132,18 pct. op de Nederlandstalige rol en 125,71 pct. op de Franstalige rol). De op het einde van 2023 openstaande werkvoorraad in fiscale zaken is met 37 eenheden gedaald, tot 297 zaken. De Nederlandstalige werkvoorraad is met 28 eenheden gedaald, tot 184 zaken. De Franstalige werkvoorraad is met 9 eenheden gedaald, tot 113 eenheden. De stijging van de werkvoorraad in F-zaken die zich over de voorbije tien jaar liet optekenen, zet zich aldus in 2023 voorlopig niet verder, voornamelijk dankzij voormelde daling van de fiscale instroom in 2023. De fiscale werkvoorraad blijft in het licht van de huidige verwerkingsmogelijkheden aanzienlijk.

Het Hof herhaalt dan ook zijn bezorgdheid omtrent de werkvoorraad in F-zaken die, ondanks de zware inspanningen, de laatste twee decennia sterk is toegenomen. Eind 2023 is de fiscale werkvoorraad weliswaar gedaald in vergelijking met eind 2022, maar die daling kon enkel worden gerealiseerd door een (wellicht tijdelijk) verminderde aanvoer. **Met 297 zaken in voorraad tegenover een gemiddelde van ongeveer 175 arresten in F-zaken per jaar betekent dit dat op dit ogenblik nog steeds 20 maanden nodig zijn om deze voorraad weg te werken**, vanzelfsprekend onverminderd de toekomstige aanvoer van nieuwe zaken. Daarbij wordt dan nog abstractie gemaakt van de mogelijkheid dat in komende werkjaren de fiscale instroom het gemiddelde van 175 arresten per jaar opnieuw zou gaan overtreffen, met

desgevallend een nog verder oplopende werkvoorraad tot gevolg. Dat blijft zorgwekkend.

Het Hof verkreeg in de loop van 2022 en 2023 een uitbreiding van zijn kader met 5 referendarissen en 2 advocaten-generaal, teneinde onder andere de oplopende werkvoorraad in fiscale zaken te kunnen afbouwen. Het Hof waarschuwde reeds in het vorige jaarverslag dat deze uitbreiding van haar personeelskader niet zou volstaan en de cijfers voor 2023 bevestigen dit. Het Hof blijft pleiten voor een uitbreiding van zijn zetel met twee bijkomende raadsheren, zodat de laatste fase van de afbouw van de fiscale werkvoorraad kan worden aangevat (na de voorbereidende fase en deze van de conclusie van het cassatieparket) en er zich geen flessenhals op het niveau van de eigenlijke beoordeling door de zetel ontwikkelt. Er moeten via interne affectatie immers voldoende raadsheren kunnen instaan voor een diligente behandeling van het fiscale contentieux, zonder dat de andere civiele materies in ruime zin in het gedrang komen.

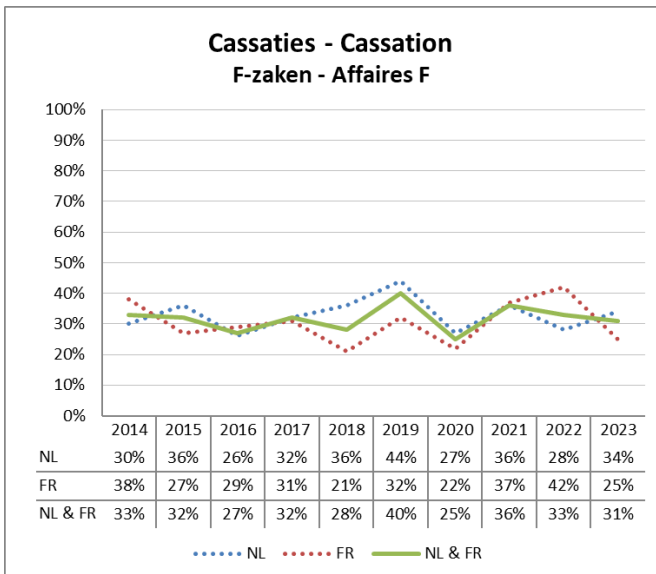

De onderstaande tabel geeft de evolutie van de instroom aan F-zaken per ressort over de laatste tien jaar weer.

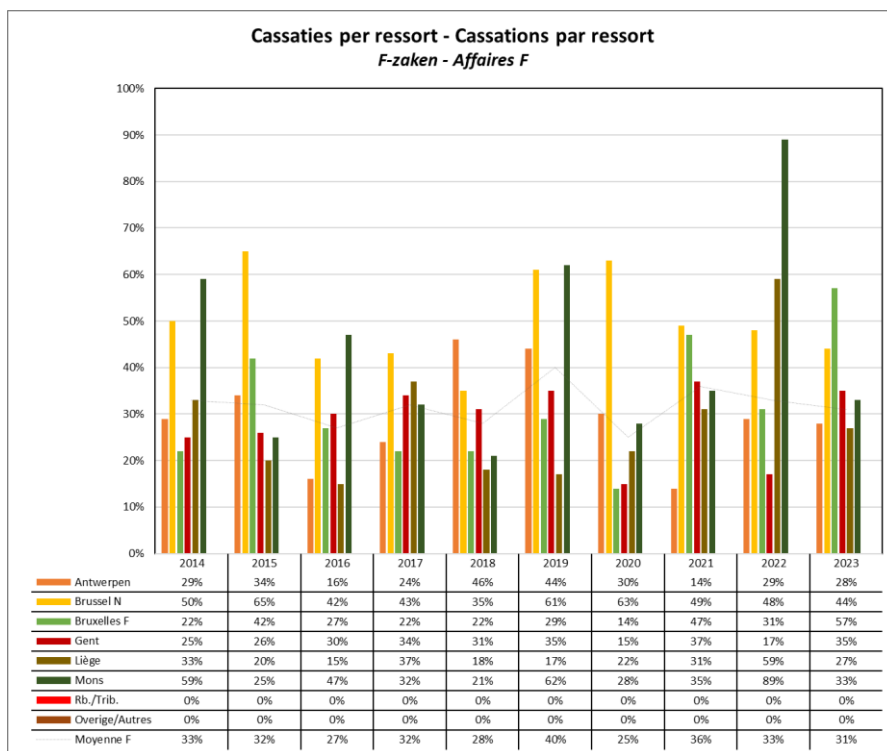
Instroom per ressort – F-zaken										
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Antwerpen	48	40	23	25	30	22	20	37	28	28
Brussel N	23	16	17	21	25	22	27	36	27	33
Bruxelles F	25	31	17	23	26	17	9	5	19	16
Gent	59	70	48	34	49	59	70	71	53	25
Liège	35	29	30	43	23	33	24	40	30	15
Mons	38	19	24	15	18	16	24	21	21	5
Rb.	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0
Vred.	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Overige	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Totaal	228	205	159	162	173	169	175	210	178	122

b) Cassatiepercentage

41. Het aantal cassaties in F-zaken bedraagt in 2023 31 pct. Het cassatiepercentage in F-zaken ligt daarmee in lijn met het gemiddelde van de laatste tien jaar.

42. In 55 pct. van de F-zaken die in 2023 werden uitgesproken, werd de eisende partij vertegenwoordigd door een advocaat bij het Hof van Cassatie. Wanneer een advocaat bij het Hof van Cassatie in de zaak tussenkomt, is er sprake van cassatie in 43 pct. van de gevallen. Zonder deze tussenkomst is dit in 2023 slechts 18 pct. Daaruit kan, in de lijn van het reeds in eerdere jaarverslagen ingenomen standpunt, worden afgeleid dat het wenselijk zou zijn om de verplichte tussenkomst van de advocaten bij het Hof uit te breiden tot fiscale zaken.

c) Voortgang van de zaken

43. De vaak complexe en zeer technische aard van de F-zaken en de omvang van de openstaande werkvoorraad in F-zaken (die een sneeuwbaaleffect heeft) hebben een duidelijke impact op de voortgang van deze dossiers in vergelijking met de andere materies. De voortgang van de F-zaken verloopt in vergelijking met de andere materies beduidend trager.

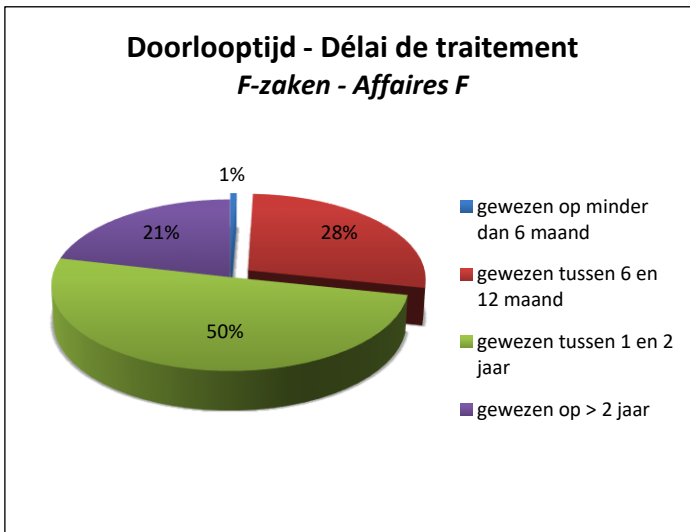
44. *Doorlooptijd* – Over de beide taalrollen bedraagt de gemiddelde doorlooptijd van de in 2023 uitgesproken F-zaken 18,86 maanden, hetzij iets meer dan anderhalf jaar. Dat is nagenoeg even hoog als in 2022, toen de gemiddelde doorlooptijd van de in dat jaar uitgesproken arresten 18,96 maanden bedroeg.

De gemiddelde doorlooptijd van de in 2023 behandelde Nederlandstalige F-zaken bedroeg 18,76 maanden (tegenover 17,37 maanden in 2022). De gemiddelde

doorlooptijd van de in 2023 behandelde Franstalige F-zaken bedroeg 19,13 maanden (tegenover 21,72 maanden in 2022).

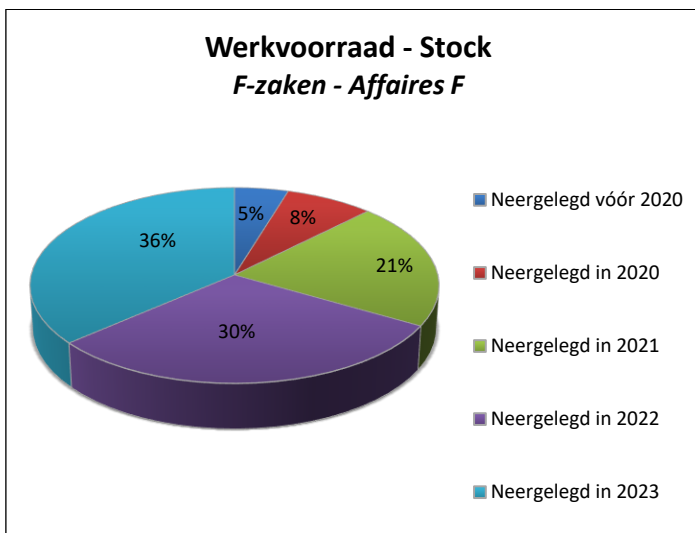
Evolutie gemiddelde doorlooptijd – F-zaken					
	2019	2020	2021	2022	2023
N	23,97	19,32	20,47	17,37	18,76
F	15,63	17,26	21,01	21,72	19,13
N+F	21,10	18,53	20,64	18,96	18,86

Een groot aandeel van de fiscale eindarresten die in 2023 werd uitgesproken, betreft zaken die reeds meer dan 1 jaar op de griffie werden ingeschreven. Het gaat om 71 pct. van de in 2023 uitgesproken fiscale eindarresten. 21 pct. van de in 2023 uitgesproken zaken betreft zelfs zaken die reeds meer dan 2 jaar op de griffie van het Hof waren ingeschreven.

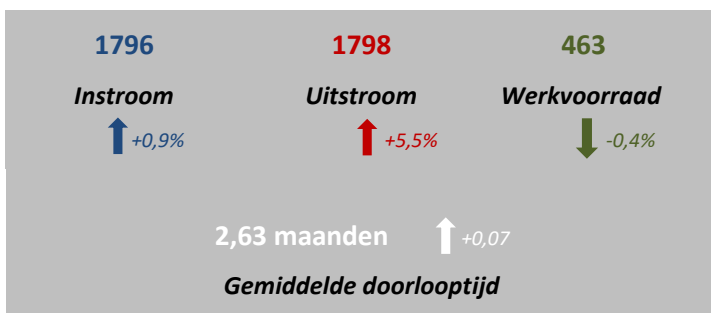

45. *Voortgang van de openstaande werkvoorraad* – Van de op het einde van 2023 nog openstaande werkvoorraad in F-zaken werd 36 pct. in 2023 ingediend, wat betekent dat een groot percentage (64 pct.) openstaande F-zaken reeds meer dan 1 jaar op de rol van het Hof is ingeschreven. Dat laatste percentage is in vergelijking met 2022 gestegen, wat minstens gedeeltelijk te wijten is aan de daling van de fiscale instroom in 2023, maar wat desalniettemin de bezorgdheid van het Hof over de omvang van de werkvoorraad in F-zaken (cf. *supra*) bevestigt.

4. P-zaken

a) *Instroom, uitstroom en werkvoorraad*

46. *Instroom* – Nadat het aantal nieuwe straf dossiers in 2016 beduidend afnam door de ingevoerde wettelijke filters voor toegang tot het Hof in strafzaken (cf. *supra*), werd in 2017 en 2018 een stagnatie van het aantal nieuwe straf dossiers vastgesteld, gevolgd door zeer beperkte stijgingen in 2019 en 2020. In 2021 en 2022 nam het aantal nieuwe straf dossiers plotsklaps toe. Het steeg op twee jaar tijd met maar liefst 31,6 pct. In 2023 lijkt die stijging af te vlakken. De penale instroom steeg nog slechts beperkt, met 16 eenheden, tot 1.796 nieuwe zaken in totaal. De penale instroom voor het Hof blijft aldus verontrustend hoog. Het totaal aantal nieuwe straf dossiers overschrijdt in 2023 terug het niveau van 2015, *i.e.* het jaar voor de inwerkingtreding van de belangrijkste van voornoemde wettelijke filters. Het is thans duidelijk dat het effect van de doorgevoerde wijzigingen aan de cassatieprocedure in strafzaken grotendeels teniet is gedaan.

De bijkomende stijging van het aantal nieuwe straf dossiers in 2023 doet zich dit jaar enkel aan de Nederlandstalige zijde voor. Het aantal nieuwe Nederlandstalige straf dossiers steeg in 2023 met 31 eenheden ten aanzien van 2022, tot maar liefst 1.039

nieuwe zaken (een stijging met 3,1 pct.). Het aantal nieuwe Franstalige strafdossiers is licht gedaald, met 15 eenheden gestegen, tot 757 zaken (een daling met 1,9 pct.).

Van de nieuwe P-zaken die in 2023 op de griffie van het Hof werden ingeschreven, waren:

- 1.270 zaken afkomstig van de hoven van beroep;
- 21 afkomstig van de assisenhoven;
- 384 afkomstig van de correctionele rechtbanken;
- 2 afkomstig van de politierechtbanken; en
- 119 afkomstig van overige rechtbanken, voornamelijk van de strafuitvoeringsrechtbank.

Voor de sterke stijging over de laatste jaren van het aantal nieuwe zaken dat van de correctionele rechtbanken afkomstig is, valt op. In 2020 betrof het nog 195 zaken. In 2023 gaat het om bijna het dubbele. Aldus sluit het aantal nieuwe zaken afkomstig van de correctionele rechtbanken, na een aanzienlijke daling in de periode 2018-2020, terug aan bij de niveau's van voor die periode. Ook het aantal zaken afkomstig van de hoven van beroep is over diezelfde periode gestegen, maar veel minder sterk. Het aantal zaken afkomstig van andere rechtbanken blijft nagenoeg constant of ondergaat zelfs een daling, zoals het aantal zaken afkomstig van de strafuitvoeringsrechtbanken.

Van de advocaten die van de Orde van Vlaamse Balies afhangen, zijn thans 864 advocaten houder van een getuigschrift van de bijzondere opleiding in cassatieprocedure in strafzaken. Bij de advocaten die van de Ordre des Barreaux francophones et germanophone afhangen, zijn 450 advocaten houder van een dergelijk getuigschrift. Daarnaast zijn voor de Orde van Vlaamse Balies 52 advocaten krachtens de wet van dat getuigschrift vrijgesteld; voor de Ordre des Barreaux francophones et germanophone betreft het 54 advocaten.

In 2023 legden de advocaten in 59 pct. van de strafzaken een memorie neer. Het spreekt voor zich dat het onderzoek van de middelen, aangevoerd in de memories, de werklast van het Hof verhoogt. Anderzijds laat dit het Hof ook toe zijn essentiële taken beter uit te voeren, namelijk de eenheid van de rechtspraak en de rechtsontwikkeling in ons land te bevorderen en de rechtszekerheid van de burger te waarborgen, wat wordt toegejuicht.

47. *Uitstroom* – Andermaal werden in 2023, in vergelijking met 2022, meer penale eendarresten geweest. Het aantal penale eendarresten steeg met 94 eenheden tot 1.798 arresten. Dit is een stijging met 5,5 pct. Het aantal Nederlandstalige P-arresten is met 59 eenheden gestegen, tot 1.028 eendarresten (een stijging met 6,1 pct.); het aantal Franstalige P-arresten met 35 eenheden, tot 770 arresten (een stijging met 4,8 pct.).

Het Hof stelde daarnaast in 2 Franstalige P-zaken een prejudiciële vraag aan het Hof van Justitie van de Europese Unie. In 1 Franstalige P-zaak werd een prejudiciële vraag aan het Grondwettelijk Hof gesteld.

Het jaarverslag van 2017 maakte melding van een significante daling van het aantal uitgesproken arresten inzake voorlopige hechtenis ingevolge de in 2016 door de wetgever doorgevoerde beperking van de mogelijkheid tot onmiddellijk cassatieberoep tegen arresten inzake voorlopige hechtenis, met name tot de eerste beslissing van de kamer van inbeschuldigingstelling tot handhaving van de voorlopige

hechtenis. In dat jaar velde het Hof slechts 69 arresten inzake voorlopige hechtenis. Hierbij werd evenwel reeds de verwachting uitgedrukt dat deze trend een kentering zou ondergaan door de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof die bepaalt dat een cassatieberoep mogelijk moet zijn tegen alle handhavende beslissingen¹⁵. Het aantal arresten inzake voorlopige hechtenis stijgt sindsdien inderdaad gradueel: in 2018 betrof het 135 arresten, in 2019 194 arresten, in 2020 229 arresten, in 2021 315 arresten en in 2022 431 arresten. In 2023 betreft het 491 arresten (waarvan 277 in het Nederlands en 214 in het Frans). **Aldus moet worden vastgesteld dat het aantal arresten inzake voorlopige hechtenis sinds 2017 meer dan verzevenvoudigd is.** Deze evolutie verklaart voor een zeer groot deel de voormelde stijging van het globaal aantal nieuwe P-zaken.

48. Het parket heeft een schriftelijke conclusie neergelegd in 2,3 pct. van de Nederlandstalige zaken (24 zaken) en in 6,6 pct. van de Franstalige zaken (51 zaken), naast zijn gepubliceerde schriftelijke conclusies “in substantie”.

49. *Werkvoorraad* – Doordat het Hof het aantal uitgesproken eindarresten in P-zaken in 2023 voor het derde jaar op rij substantieel kon verhogen, slaagde het erin voormelde stijging van het aantal nieuwe zaken het hoofd te bieden en aldus een verdere stijging van de penale werkvoorraad (na de stijgingen van 2021 en 2022) te vermijden. De totale werkvoorraad van de tweede kamer eind 2023 bedraagt 463 zaken, dit is 2 zaken minder dan de werkvoorraad eind 2022.

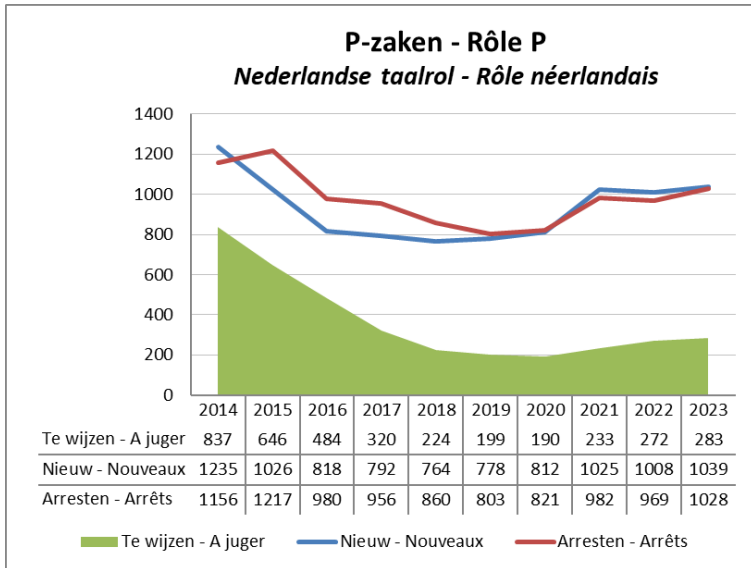
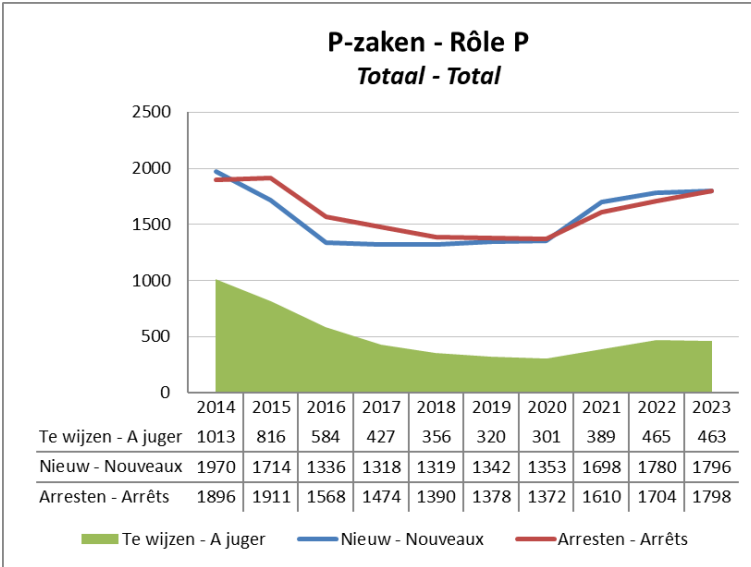
De *clearance rate* in P-zaken bedraagt globaal 100,11 pct. Opgesplitst per taalrol bedraagt de *clearance rate* 98,94 voor de Nederlandstalige zaken en 101,72 pct. voor de Franstalige zaken.

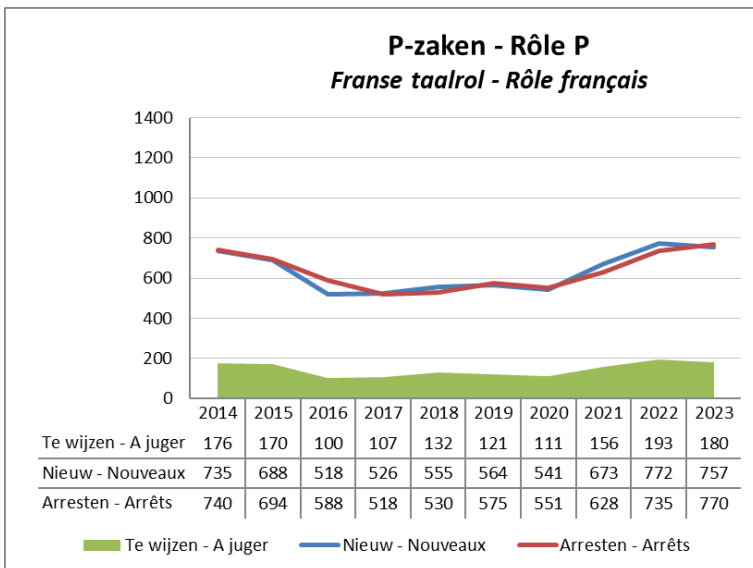
De balans oogt aldus positief. Deze positieve cijfers in strafzaken nemen echter niet weg dat het Hof de stijging van de penale werkvoorraad van 2021 en 2022 in 2023 niet heeft kunnen wegwerken. Het feit dat ook de tweede kamer een gedeelte van het jaar in verminderde samenstelling diende te werken, is daar ongetwijfeld niet vreemd aan.

50. Het aantal eindarresten opgenomen in de volgende drie tabellen omvat de beschikkingen van niet-toelaatbaarheid.

---

¹⁵ Zie GwH 21 december 2017, nr. 148/2017.

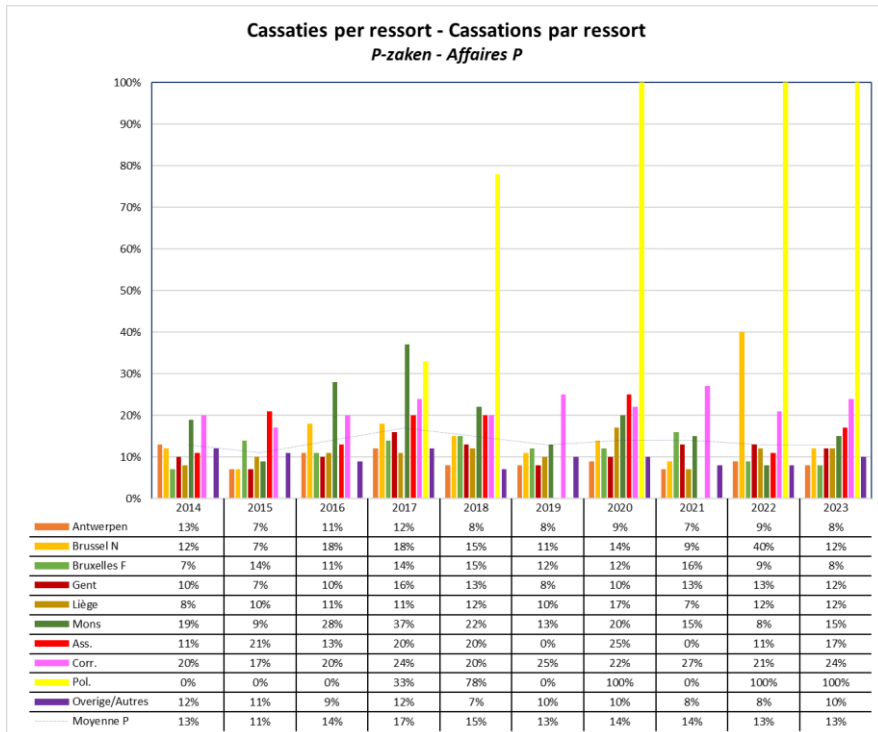
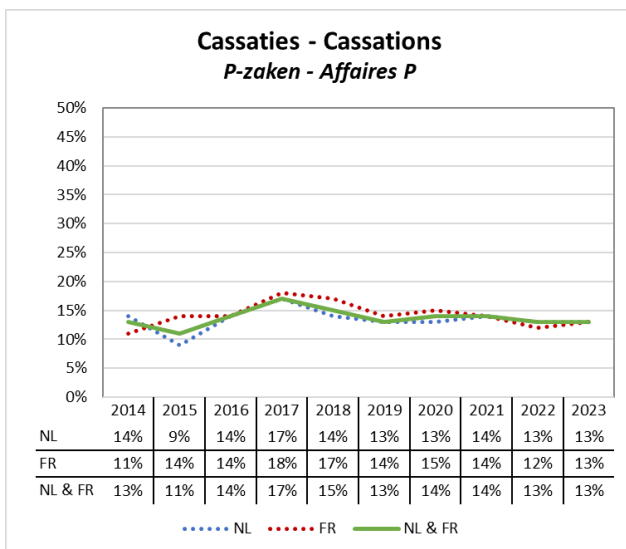

De onderstaande tabel geeft de evolutie van de instroom per ressort over de laatste tien jaar weer.

Instroom per ressort – P-zaken										
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Antwerpen	369	281	215	208	252	273	288	380	326	332
Brussel N	125	98	88	66	78	62	75	106	93	121
Bruxelles F	250	189	140	145	185	166	175	244	280	291
Gent	355	261	187	148	169	165	231	200	255	267
Liège	204	214	133	124	131	147	153	175	190	157
Mons	83	78	57	60	69	97	72	94	105	102
Ass.	27	34	21	19	5	12	14	12	20	21
Rb.	0	1	0	0	0	0	0	3	2	0
Corr.	405	407	356	415	324	294	195	355	393	384
Pol.	1	1	3	2	8	1	1	3	3	2
Overige	151	150	136	131	98	125	149	126	113	119
Totaal	1970	1714	1336	1318	1319	1342	1353	1698	1780	1796

b) Cassatiepercentage

51. Voor een bespreking van de cassatiepercentages in P-zaken kan grotendeels naar de bespreking van de globale gegevens worden verwezen. Zoals daar vermeld, bedraagt het cassatiepercentage in P-zaken in 2022 13 pct., wat overeenkomt met het gemiddeld cassatiepercentage over de laatste vijf jaar.

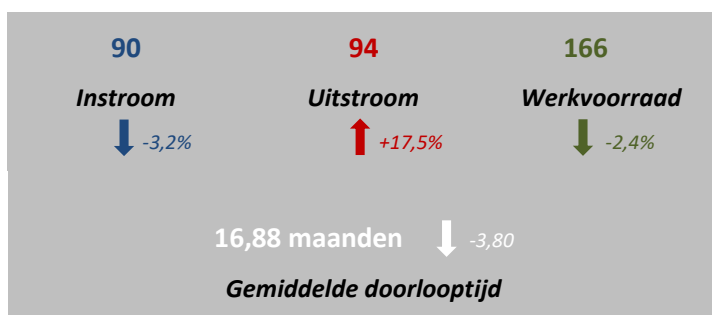

c) Voortgang van de zaken

52. Voor een bespreking van de voortgang van de P-zaken wordt eveneens grotendeels naar de bespreking van de globale gegevens verwezen. Zoals daar vermeld, is de gemiddelde doorlooptijd in P-zaken in 2023 nagenoeg identiek als in 2022. Zij bedraagt 2,63 maanden en bevindt zich daarmee nog steeds op een historisch laag niveau.

5. S-zaken

53. Volgens de wet behandelt de derde kamer van het Hof de S-zaken. De wet bepaalt eveneens dat een aantal leden van het Hof blijk moet geven van specifieke ervaring in sociale zaken. Van de raadsheren met ervaring in sociale zaken zijn er drie Franstalig en twee Nederlandstalig.

De derde kamer behandelt naast de S-zaken ook C-zaken en occasioneel D- en F-zaken. Zo heeft de Nederlandstalige derde kamer in 2023 71 C-zaken behandeld. De Franstalige derde kamer behandelde 35 C-zaken, 2 D-zaken en 3 F-zaken. Sommige van die dossiers, die niet als zuivere S-dossiers kunnen worden aangemerkt, hebben wel betrekking op materies die verwant zijn met het arbeidsrecht of het socialezekerheidsrecht.

a) Instroom, uitstroom en werkvoorraad

54. *Instroom* – Het aantal nieuwe Nederlandstalige S-zaken is in 2023 ten aanzien van 2022 met 27 eenheden gedaald, tot 32 zaken. Die daling lijkt aanzienlijk, maar moet worden gerelativeerd, aangezien in 2022 door de neerlegging van een reeks van 31 gelijklopende Nederlandstalige cassatieberoepen in S-zaken, de Nederlandstalige instroom aan S-zaken toen uitzonderlijk hoog was. Het aantal nieuwe S-zaken voor de Franstalige derde kamer is daarentegen met 24 eenheden gestegen, van 34 zaken in 2022 naar 58 zaken in 2023. Dat resulteert *in globo*, over beide taalrollen heen, in een beperkte daling van de jaarlijkse instroom met 3 eenheden. Over een langere periode moet worden vastgesteld dat het aantal nieuwe S-zaken jaar na jaar stelselmatig daalt. Het Hof heeft zich reeds eerder bezorgd getoond over die duidelijk dalende trend¹⁶.

¹⁶ B. DECONINCK, I. COUWENBERG, F. PARREIN, P. BRULEZ en A. BAYRAK, “Een cijfermatige doorlichting van de rechtspraak van het Hof in de periode 2000-2020; Stof tot nadenken!” in *Jaarverslag van het Hof van Cassatie van België 2021*, Brussel, Larcier, 2021, 233-234.

Alle nieuwe S-zaken die in 2023 op de griffie van het Hof werden ingeschreven, zijn afkomstig van de arbeidshoven.

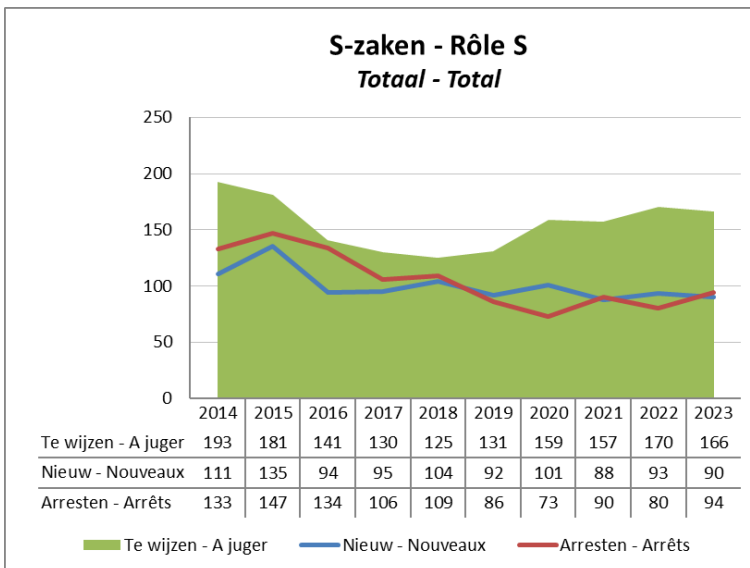
55. *Uitstroom* – Het aantal uitgesproken eindarresten in sociale zaken in de Nederlandstalige derde kamer is in 2023 met 13 eenheden gestegen ten aanzien van 2022 en bedraagt 53 eindarresten. In de Franstalige derde kamer steeg het aantal uitgesproken arresten met 1 eenheid, tot 41 eindarresten.

56. Het parket heeft een conclusie neergelegd in 17 pct. van de Nederlandstalige sociale zaken (9 zaken) en in 58,50 pct. van de Franstalige sociale zaken (24 zaken), naast zijn gepubliceerde schriftelijke conclusies “in substantie”.

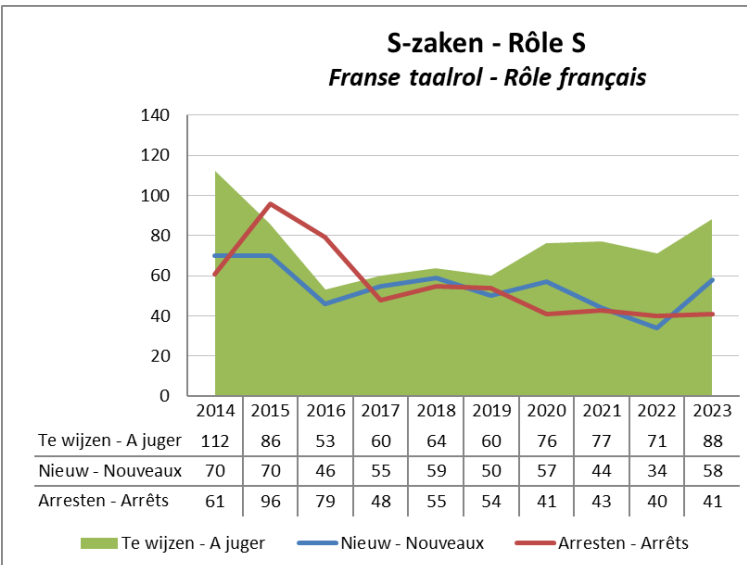
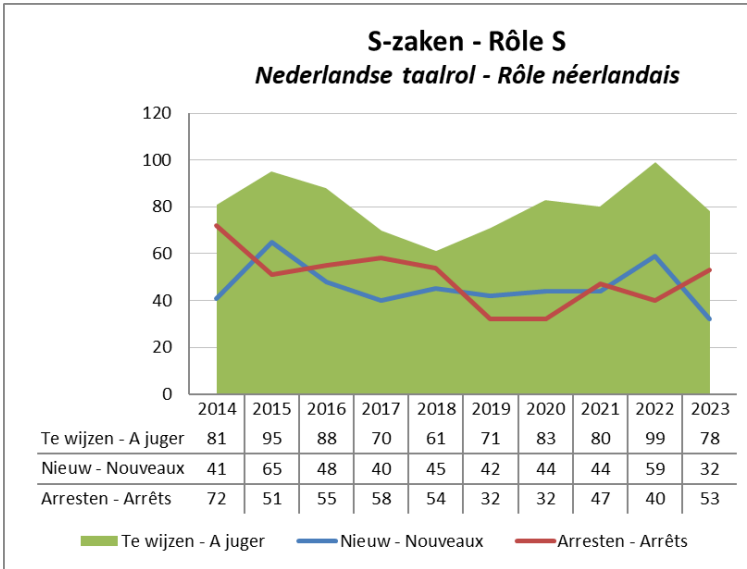
In 2023 werden 5 rechtszittingen georganiseerd waarin telkens alle gespecialiseerde magistraten van beide taalrollen hebben gezeteld om zo de gespecialiseerde kennis binnen het Hof optimaal aan te wenden en de eenheid van rechtspraak van de twee afdelingen van de derde kamer te bevorderen. Op die rechtszittingen werden 19 arresten gewezen. Deze bijzondere samenstelling in een deel van de S-zaken is inmiddels reeds een aantal jaren ingeburgerd.

57. *Werkvoorraad* – Doordat het aantal gewezen eindarresten in S-zaken het aantal nieuwe S-zaken overtreft, is de werkvoorraad in S-zaken in 2023 ten aanzien van 2022 met 4 eenheden gedaald, tot 166 zaken. Aldus bedraagt de *clearance rate* in S-zaken 104,44 pct.

De werkvoorraad in S-zaken blijft desalniettemin omvangrijk. Met 166 zaken in voorraad tegenover 94 arresten in S-zaken in 2023 betekent dit dat aan het huidige tempo 21 maanden nodig zijn om uitsluitend deze stock (met uitsluiting van de nieuwe zaken) weg te werken.

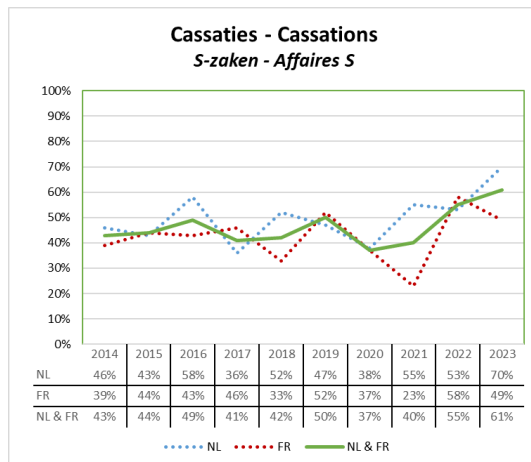

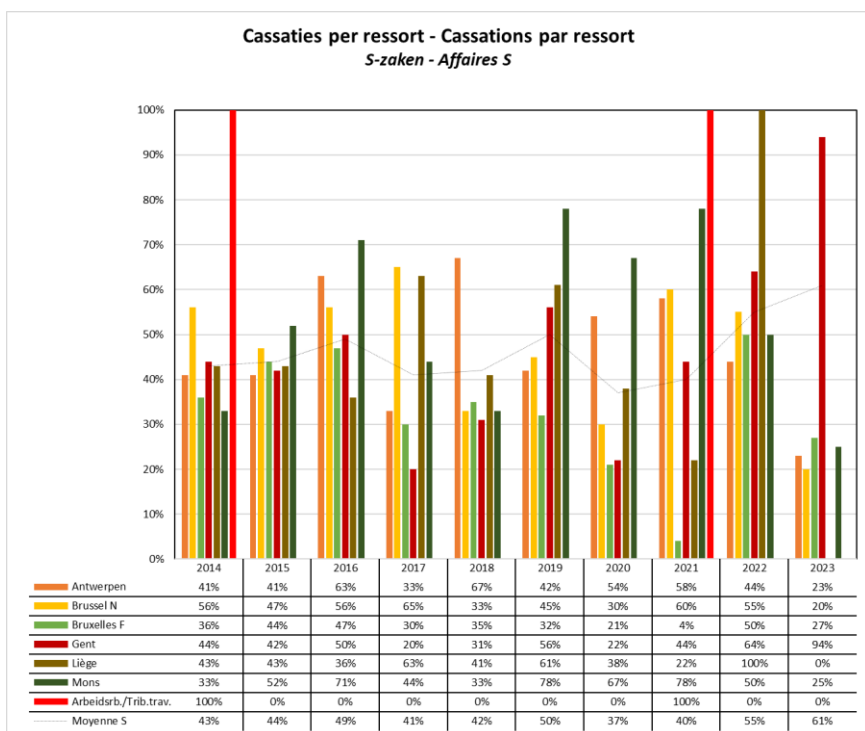
De onderstaande tabel geeft de evolutie van de instroom aan S-zaken per ressort over de laatste tien jaar weer.

Instroom per ressort – S-zaken										
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Arbh. Antwerpen	13	21	19	22	20	17	19	19	10	14
Arbh. Brussel N	13	24	5	6	17	9	15	11	11	5
Arbh. Bruxelles F	30	20	23	23	22	20	27	18	11	27
Arbh. Gent	15	20	23	10	8	16	10	14	37	13
Arbh. Liège	25	38	17	24	27	17	20	18	18	19
Arbh. Mons	15	8	6	9	10	13	8	7	6	12
Arbrb.	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0
Corr.	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
Overige	0	4	0	1	0	0	0	0	0	0
Totaal	111	135	94	95	104	92	101	88	93	90

b) Cassatiepercentage

58. Het aantal cassaties in S-zaken is in 2023 ten aanzien van het jaar 2022 globaal genomen gestegen en bedraagt momenteel ongeveer 61 pct. Het uitzonderlijk hoge cassatiepercentage in vooral Nederlandstalige S-zaken houdt verband met een omvangrijke reeds van gelijklopende zaken afkomstig van eenzelfde arbeidshof, waarin telkens tot een cassatie van de bestreden beslissingen werd beslist.

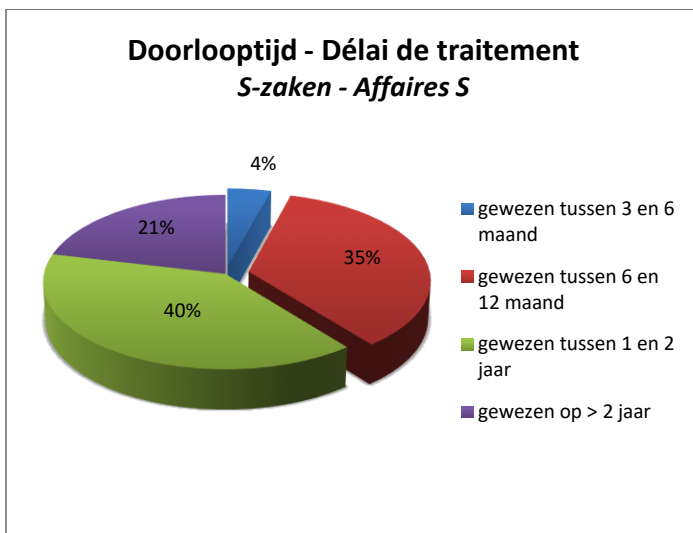

c) Voortgang van de zaken

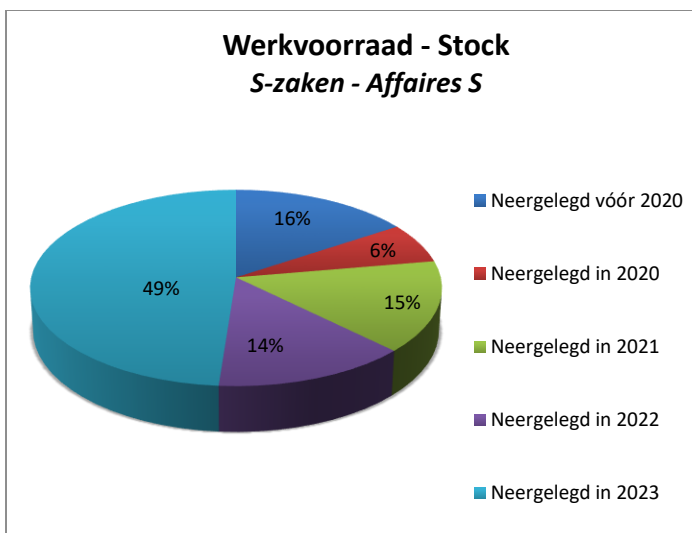
59. *Doorlooptijd* – De gemiddelde doorlooptijd van de sociale zaken is globaal genomen met 3,8 maanden gedaald, van 20,68 maanden in 2022 naar 16,88 maanden in 2023. De gemiddelde doorlooptijd voor de Nederlandstalige S-zaken is met meer dan 6 maanden gedaald, van 24,35 maanden in 2022 naar 18,18 maanden in 2023. De gemiddelde doorlooptijd in Franstalige F-zaken is met bijna 2 maanden gedaald, van 17,01 maanden in 2022 naar 15,20 maanden in 2023.

Evolutie gemiddelde doorlooptijd: S-zaken					
	2019	2020	2021	2022	2023
N	22,28	18,84	14,07	24,35	18,18
F	12,78	15,54	14,76	17,01	15,20
N+F	16,31	16,99	14,40	20,68	16,88

39 pct. van de in 2023 uitgesproken S-zaken werd uitgesproken op een termijn van minder dan 1 jaar. 21 pct. van de in 2023 behandelde S-zaken werd uitgesproken op een termijn van meer dan twee jaar.

60. *Voortgang van de openstaande werkvoorraad* – Van de op het einde van 2023 nog openstaande werkvoorraad werd ongeveer de helft in 2023 ingediend. 37 pct. van de openstaande werkvoorraad in S-zaken is reeds meer dan twee jaar op de griffie van het Hof ingeschreven.

Voorzichtigheid is geboden bij de beoordeling van de relatief trage vooruitgang die uit deze cijfers blijkt. Het aantal sociale geschillen is immers vrij beperkt en de aard van de dossiers is vaak complex. Dit neemt niet weg dat dient te worden vastgesteld dat de werkvoorraad de laatste jaren toeneemt of nauwelijks daalt. Een en ander kan worden gekoppeld aan de vaststelling dat de raadsheren met een specifieke ervaring in sociale zaken ook in de civiele en penale materies als verslaggever optreden en

zetelen, en dit ook in F- en P-zaken, waarvan de jaarlijkse instroom een sterk stijgende trend vertoont.

6. G-zaken

a) Instroom, uitstroom en werkvoorraad

61. *Instroom* – In 2023 werden 220 nieuwe aanvragen tot rechtsbijstand ingediend, tegenover 219 in 2022.

62. *Uitstroom* – Het Bureau voor rechtsbijstand heeft in 2023 222 definitieve beslissingen geveld.

63. *Werkvoorraad* – Slechts 29 aanvragen tot rechtsbijstand wachtten eind 2023 nog op een eindbeslissing. Al deze aanvragen werden in 2023 op de griffie ingediend.

b) Uitspraken

64. 72 van de eindbeslissingen in 2023 kenden de rechtsbijstand toe. In 140 beslissingen werd tot een verwerping besloten. Aldus bedraagt het percentage toekenningen 32,4 pct., tegenover 67,6 pct. verwerpingen. Dit stemt overeen met het gemiddelde van de voorbije jaren.

Van de beslissingen tot verwerping werden er 67 genomen na advies van een advocaat bij het Hof over de redelijke kansen op succes van een cassatieberoep.

In 2023 hebben de advocaten bij het Hof in totaal 115 adviezen gegeven.

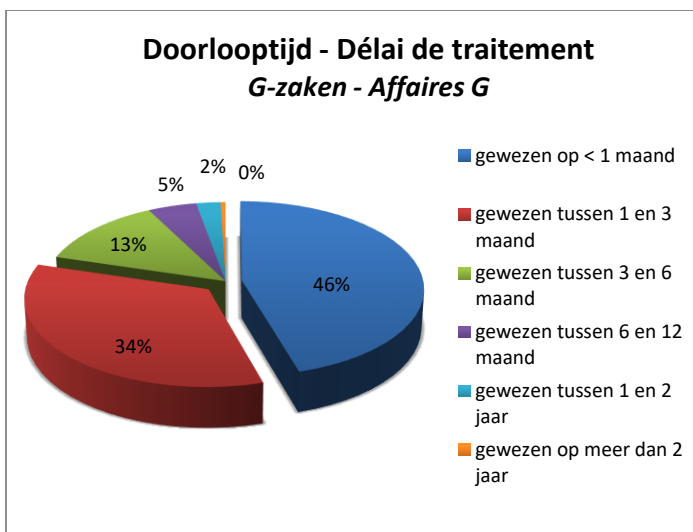
	2019	2020	2021	2022	2023
Afgewezen aanvragen zonder advies van een advocaat bij het Hof	78	73	91	91	73
Afgewezen aanvragen na advies van een advocaat bij het Hof	81	73	98	61	67
Totaal aantal beslissingen waarbij de rechtsbijstand wordt verworpen	159	146	189	152	140
Toegewezen aanvragen zonder advies van een advocaat bij het Hof om te antwoorden of beperkt tot de kosten	26	21	23	36	24
Toegewezen aanvragen na advies van een advocaat bij het Hof	51	70	70	47	48
Totaal aantal beslissingen waarbij de rechtsbijstand wordt toegekend	77	91	93	83	72
Afstanden	0	0	0	2	0
Totaal aantal gewezen beslissingen	236	242	282	237	222
Nieuwe aanvragen	238	245	264	219	220

c) Voortgang van de zaken

65. Voor de G-zaken die in 2023 werden behandeld, bedroeg de doorlooptijd gemiddeld 2,43 maanden. De gemiddelde doorlooptijd voor de Nederlandstalige zaken bedroeg 2,08 maanden. Voor de Franstalige G-zaken bedroeg de gemiddelde doorlooptijd 2,81 maanden.

Evolutie gemiddelde doorlooptijd: G-zaken					
	2019	2020	2021	2022	2023
N	2,94	3,37	6,13	2,44	2,08
F	1,63	2,22	2,15	1,73	2,81
N+F	2,19	2,76	4,02	2,02	2,43

66. Ook wanneer men de doorlooptijd meer in detail bekijkt, stelt men vast dat het merendeel van de in 2023 behandelde G-zaken, met name 80 pct. werd uitgesproken op een termijn van minder dan 3 maanden.

7. H-zaken

67. In deze categorie worden de prejudiciële verwijzingen naar het Hof van Cassatie opgenomen. Er werden in 2023 geen H-zaken ingeleid of berecht.

8. Bijzondere procedures en formaties

68. In 2023 werden geen arresten in verenigde kamer gewezen (een kamer bestaande uit minstens 11 raadsheren uit beide taalgroepen). Wel werden in 2023 2 arresten in voltallige kamer gewezen (een kamer bestaande uit 9 raadsheren uit beide taalgroepen). Het Hof houdt zitting in voltallige kamer op beslissing van de eerste voorzitter, op suggestie van de raadsheer-rapporteur of de sectievoorzitter, hetzij omdat een bepaalde zaak principiële vragen doet rijzen die niet op evidente wijze door

de ene of de andere afdeling kunnen worden afgehandeld, hetzij omdat een afdeling in een bepaalde zaak een ommekeer van een vaststaande rechtspraak overweegt, hetzij omdat door het Hof in voorgaande zaken met een gelijkaardige strekking tegenstrijdige beslissingen werden gewezen. De zitting in voltallige kamer beoogt aldus de rechtseenheid te handhaven.

9. Commissie voor de onwerkzame voorlopige hechtenis

69. Om een volledig zicht te hebben op de cijfers, dienen ook de belangrijkste kerncijfers met betrekking tot de Commissie voor de onwerkzame voorlopige hechtenis te worden meegegeven. Deze cijfers zijn niet meegerekend in de globale cijfers weergegeven in deel 1 van dit hoofdstuk.

70. *Instream* – In 2023 werden 32 nieuwe verzoekschriften voor de Commissie voor de onwerkzame voorlopige hechtenis ingediend (25 Nederlandstalig en 7 Franstalig).

71. *Uitstroom* – Er werden 28 beslissingen gewezen (17 Nederlandstalig en 11 Franstalig). Daarnaast werd in 35 dossiers beslist om de termijn om uitspraak te doen, te verlengen.

72. *Werkvoorraad* – Zijn per 31 december 2023 nog in behandeling: 28 dossiers op de Nederlandstalige rol en 5 dossiers op de Franstalige rol, die allen in de loop van 2022 werden ingeschreven.

III. Conclusie voor 2023

73. De cijfers voor 2023 roepen andermaal een zeer gemengd beeld op.

74. De instroom aan nieuwe zaken blijft in 2023, net als in 2021-2022, vrij hoog in vergelijking met de instroom aan zaken tussen 2016 en 2020 (m.n. ongeveer 250 zaken hoger). Hoewel de instroom in 2023 ietwat gedaald is tegenover 2021 en 2022, is een duidelijk stijgende lijn af te lezen tegenover het gemiddelde van de laatste 10 jaar.

Doordat het aantal in 2023 uitgesproken eindbeslissingen in vergelijking met 2022 terug kon worden opgedreven (met 1,3 pct. tot 2.751 eindbeslissingen) tot een niveau boven de instroom aan nieuwe zaken, kon een tweede opeenvolgende stijging van de op het einde van het jaar openstaande werkvoorraad net worden vermeden. De openstaande werkvoorraad van het Hof eind 2023 is met 21 eenheden gedaald in vergelijking met 2022, tot 1.538 zaken.

75. Deze globale cijfers verbergen echter een meer complexe realiteit.

De daling van het globaal aantal nieuwe zaken in 2023 in vergelijking met 2022 blijkt zich te situeren in bepaalde civiele materies. Met name daalde de fiscale instroom in 2023 – na jaren van aanhoudende stijging – vrij onverwacht, tot 122 eenheden. De burgerlijke en sociale instroom zijn zeer licht gestegen, na omvangrijke dalingen in voorgaande jaren. De tuchtrechtelijke instroom bleef constant.

Terzelfdertijd daalde ook het aantal einduitspraken in civiele materies. Het aantal einduitspraken in C-zaken daalde in 2023 met 10,3 pct. in vergelijking met 2022 (een reële daling met 54 eenheden), nadat zich in 2022 reeds een daling met 24,5 pct. in vergelijking met 2021 liet optekenen. Ook het aantal fiscale einduitspraken daalde in 2023 verder met 9,1 pct. in vergelijking met 2022 (een reële daling met 16 eenheden), nadat zich vorig jaar al een daling van het aantal fiscale eindarresten met 6,9 pct. in vergelijking met een jaar eerder voordeed. Een stijging van het aantal einduitspraken in S-zaken met 14 eenheden kon de daling van het aantal einduitspraken in C- en F-zaken niet compenseren. De oorzaken van deze dalende cijfers kwamen zowel in het vorig jaarverslag als in dit jaarverslag aan bod. Het betreft enerzijds de toegenomen complexiteit van de zaken in civiele materies en anderzijds een samenloop van omstandigheden die onoverkomelijk waren, in het bijzonder het wegvallen in de voorbije twee jaar van meerdere raadsheren verbonden aan de eerste en derde kamer, wat in combinatie met de quasi-onbeschikbaarheid van de Eerste voorzitter voor het behandelen van de dossiers van deze kamers een penibele situatie heeft gecreëerd. De civiele cijfers over de voorbije twee jaar maken aldus duidelijk dat het Hof niet over enige buffercapaciteit beschikt.

Wel moet worden vastgesteld dat, dankzij de daling van de civiele instroom, de cumulatieve werkvoorraad in civiele materies niet is opgelopen en zelfs heel licht is gedaald (1.044 eenheden in 2023 tegenover 1.060 eenheden in 2022 en 1.067 eenheden in 2021). Indien de civiele instroom in 2024 terug naar een ‘normaal’ niveau zou stijgen, lijkt een negatieve impact op de werkvoorraad van het Hof niet meer vermijdbaar.

Het is dan ook duidelijk dat in 2024 niet veel meer mag mislopen. De opruststelling van meerdere raadsheren verbonden aan de eerste en derde kamer op korte termijn (en ook in de eerstkomende jaren) en de tijd die nodig zal zijn om in hun vervanging te voorzien, stellen het Hof sowieso voor de nodige uitdagingen.

76. In tegenstelling tot het aantal cassatieberoepen in civiele materies, is de penale instroom in 2023 opnieuw gestegen, zij het ditmaal eerder beperkt, na de omvangrijke stijgingen van 2021 en 2022. De penale instroom blijft bijgevolg ook in 2023 zeer hoog (met 1.796 eenheden). Zij bevindt zich ondertussen boven het niveau 2015 (toen 1.714 eenheden), dit is het jaar voor de inwerkingtreding van de belangrijkste (nieuwe) filters voor de toegang tot het Hof in strafzaken.

Doordat de tweede kamer in 2023 opnieuw erin slaagde het aantal eindarresten te verhogen (plus 94 eindarresten in vergelijking met 2022), kon een verdere stijging van de penale werkvoorraad nipt vermeden worden. De penale werkvoorraad eind 2023 bedroeg 463 eenheden, 2 eenheden lager dan eind 2022. Dat betekent echter ook dat de stijging van de penale werkvoorraad in 2022 en 2021 niet kon worden teruggedrongen naar het niveau van voor 2021.

77. Op een globaal niveau wordt opnieuw bevestigd dat (1) verschuivingen in de aard van de nieuwe dossiers die voor het Hof worden ingediend, de stijgende complexiteit van die dossiers en de vereiste ruime expertise voor de behandeling ervan, waarover reeds herhaaldelijk werd bericht¹⁷, (2) het sterk toegenomen aantal

---

¹⁷ Zie *Jaarverslag van het Hof van Cassatie van België 2021*, Brussel, Larcier, 2022, 263-267.

nieuwe dossiers in vergelijking met de periode 2016-2020 en (3) het niet snel vervangen van magistraten die in de loop van het jaar wegvallen, zich steeds duidelijker aftekent in het aantal gewezen eindarresten en in een werkvoorraad die niet verder kan worden afgebouwd.

De inspanningen van de voorbije drie jaar tot versterking van de personeelscapaciteit van het Hof, die tot doel hebben beter met sommige van die problemen om te gaan, hebben vooralsnog enkel betrekking op de referendarissen en het parket, waardoor een flessenhals op het niveau van de zetel is ontstaan. Het Hof kan enkel blijven aandringen op het afronden van de reeds gepresteerde inspanningen, met een parallelle uitbreiding van de zetel.

Bijlage – Wrakingszaken voor het Hof van Cassatie

Het Hof van Cassatie behandelt verschillende types van zaken in verband met wraking. Er dient met name een onderscheid te worden gemaakt tussen:

- verzoeken voor het Hof van Cassatie tot wraking van één of meerdere van de magistraten van het Hof zelf;
- verzoeken voor het Hof van Cassatie tot wraking van één of meerdere magistraten van de instantie in hoger beroep (zowel hoven van beroep als tuchtinstanties in hoger beroep); en
- cassatieberoepen tegen een beslissing van de appelrechter (in hoger beroep) met betrekking tot een wrakingsvordering die in eerste aanleg werd gesteld.

Het Hof van Cassatie registreert enkel de eerste twee types van wrakingszaken als een wrakingszaak *sensu stricto*. Het derde type van wrakingszaak wordt door het Hof als een gewoon cassatieberoep beschouwd en als dusdanig behandeld.

Onderstaande tabel geeft voor elk van die drie types het aantal zaken weer dat in 2020, 2021, 2022 en 2023 op de griffie van het Hof werd ingeschreven. Daarbij wordt telkens een onderscheid gemaakt tussen wrakingszaken in civiele materies en wrakingszaken in penale materies.

Jaarlijkse instroom wrakingszaken				
	2020	2021	2022	2023
WRAKING MAGISTRATEN HOF VAN CASSATIE	2	0	2	1
Civiel	0	0	2	0
Penaal	2	0	0	1
WRAKING MAGISTRATEN BEROEPSINSTANTIE	22	11	31	12
Civiel	9	7	9	8
Penaal	13	4	22	4
CASSATIEBEROEP TEGEN BESLISSING INZAKE WRAKING	10	12	13	16
Civiel	1	4	2	0
Penaal	9	8	11	16
GECUMULEERD TOTAAL	34	23	46	29
Civiel	10	11	13	8
Penaal	24	12	33	21

De volgende tabel geeft – volgens de typologie uiteengezet in de eerste tabel – het resultaat weer van de voor het Hof in 2020, 2021, 2022 en 2023 neergelegde wrakingszaken.

Resultaat wrakingszaken				
	2020	2021	2022	2023
WRAKING MAGISTRATEN HOF VAN CASSATIE	2	0	2	1
Civiel	0	0	2	0
<i>Onontvankelijk</i>				

<i>Ongegrond</i>			2	
<i>Wraking</i>				
Penaal	2	0	0	1
<i>Onontvankelijk</i>				1
<i>Ongegrond</i>	2			
<i>Wraking</i>				
WRAKING MAGISTRATEN BEROEPSINSTANTIE	22	11	31	12
Civiel	9	7	9	8
<i>Onontvankelijk</i>	3	6	4	3
<i>Ongegrond</i>	5	1	5	5
<i>Wraking</i>	1			
Penaal	13	4	22	4
<i>Onontvankelijk</i>			4	1
<i>Ongegrond</i>	9	4	8	3
<i>Wraking</i>			10	
<i>Afstand</i>	4			
CASSATIEBEROEP TEGEN INZAKE WRAKING	10	12	13	16
Civiel	1	4	2	0
<i>Verwerping wegens onontvankelijk</i>		1	1	
<i>Verwerping wegens ongegrond</i>		3	1	
<i>Cassatie (met verwijzing)</i>				
Penaal	9	8	11	16
<i>Verwerping wegens onontvankelijk</i>	1		2	
<i>Verwerping wegens ongegrond</i>	8	7	9	14
<i>Cassatie (met verwijzing)</i>		1		2

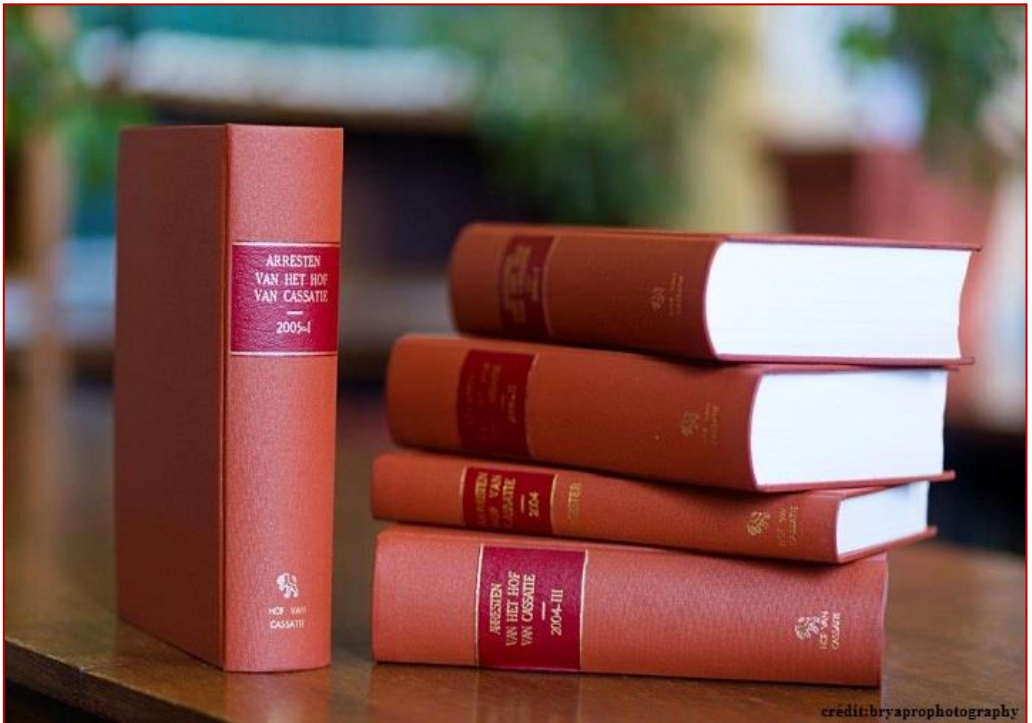
Het Hof behandelt verzoeken tot wraking van één of meerdere van de magistraten van het Hof en verzoeken tot wraking van één of meerdere van de magistraten van de instantie in hoger beroep als dringende zaken, gelet op het stremmend karakter dat dergelijke verzoeken op het verloop van de procedure hebben. Het Hof probeert ook cassatieberoepen tegen een beslissing van de appelrechter met betrekking tot een wrakingsvordering die in eerste aanleg werd gesteld, zo veel als mogelijk als een dringende zaak te behandelen, maar dit vereist – gelet op het feit dat dergelijke zaken voor het Hof in principe gewone cassatieberoepen zijn – dat zulks bij inschrijving bij de desbetreffende zaken op de rol aan het Hof wordt gesignaleerd.

De derde en laatste tabel geeft de gemiddelde doorlooptijd (in dagen) weer van de wrakingszaken die in 2020, 2021, 2022 en 2023 werden ingediend.

Gemiddelde doorlooptijd (in dagen)				
	2020	2021	2022	2023
WRAKING MAGISTRATEN HOF VAN CASSATIE	11,5	NA	54	15
Civiel	NA	NA	54	NA
Penaal	11,5	NA	NA	15

WRAKING MAGISTRATEN BEROEPSINSTANTIE	48,9	29,7	27,6	37,4
Civiel	85,1	34,7	31,9	44,1
Penaal	21,4	21	25,9	24
CASSATIEBEROEP TEGEN BESLISSING INZAKE WRAKING	54,8	243,6	89,5	45,6
Civiel	175	587,5	229	NA
Penaal	41,4	71,6	64,1	45,6

Belangrijke arresten van het Hof

In dit hoofdstuk worden de inhoudelijk belangrijke arresten die het Hof in 2023 heeft gewezen, per materie besproken.

Een onderscheid wordt gemaakt tussen zogenaamde richtinggevende arresten en overige belangrijke arresten. De richtinggevende arresten betreffen arresten die van bijzonder belang zijn voor de ontwikkeling van de rechtspraak of voor de interpretatie van bepaalde wettelijke bepalingen, dan wel die van bijzonder sociaal of maatschappelijk belang zijn. Zij maken het voorwerp uit van een meer grondige bespreking en worden in de rechtspraak en de rechtsleer gekaderd. De overige belangrijke arresten maken het voorwerp uit van een veel kortere bespreking, die zich beperkt tot de algemene regel die het Hof in het arrest heeft geformuleerd.

In de elektronische versie van het jaarverslag, te vinden op de [website van het Hof](#)¹ en via [Stradalex](#)², kan de volledige tekst van de samengevatte arresten worden geraadpleegd door middel een hyperlink bij elk arrest, zowel naar *Juportal* (opgenomen in het rolnummer van elk arrest) als naar de *ECLI*-databank (onderaan elke samenvatting).

Het Hof van Cassatie wordt hierna kortweg ook als “het Hof” (met hoofdletter) vermeld. Het “hof” (met kleine letter) verwijst naar het hof van beroep of het arbeidshof dat de bestreden beslissing heeft gewezen.

De in dit hoofdstuk opgenomen samenvattingen vormen geen authentieke uitlegging van de samengevatte arresten en binden het Hof niet.

A. RICHTINGGEVENDE ARRESTEN

Economisch recht

Begrip ‘onderneming’ – Artikel I.1, eerste lid, 1°, WER – Iedere natuurlijke persoon die zelfstandig een beroepsactiviteit uitoefent – Organisatie

Arrest van 23 november 2023 (C.23.0023.N) met conclusie van advocaat-generaal H. Vanderlinden

Krachtens artikel I.1, eerste lid, 1°, WER wordt, behoudens andersluidende bepaling, voor de toepassing van dit wetboek verstaan onder “*onderneming*”: “*elk van volgende organisaties: (a) iedere natuurlijke persoon die zelfstandig een beroepsactiviteit uitoefent; (b) iedere rechtspersoon; (c) iedere andere organisatie zonder rechtspersoonlijkheid*”.

In verschillende zaken werd het Hof uitgenodigd duidelijkheid te brengen over de voorwaarden waaronder een natuurlijke persoon als onderneming kan worden aangemerkt. In de praktijk is dit vraagstuk vooral relevant in de context van het faillissement. Met name rijst de vraag wanneer een natuurlijke persoon (bv. een vennootschapsbestuurder) toegang krijgt tot de kwijtscheldingsregels van het faillissement.

---

¹ <https://hofvancassatie.be/nl/jaarverslagen>

² <http://www.stradalex.com>

In een arrest van 18 maart 2022 oordeelde de Franstalige eerste kamer, op gelijklopende conclusie van advocaat-generaal de Koster, dat een natuurlijke persoon slechts kan worden gekwalificeerd als een onderneming wanneer hij een organisatie vormt die bestaat uit een geheel van materiële, financiële of menselijke middelen met het oog op de zelfstandige uitoefening van een beroepsactiviteit. Het Hof verduidelijkte dat daaruit volgt dat de vennootschapsbestuurder die zijn functie buiten een eigen organisatie uitoefent, geen onderneming is in de zin van artikel I.1, eerste lid, 1°, WER³.

Dezelfde kamer bevestigde deze rechtspraak in een arrest van 9 februari 2023⁴.

Verschillende auteurs namen een ander standpunt in. Daarbij werd onder meer aangevoerd dat aan het begrip “*organisatie*” geen enige bijzondere betekenis dient te worden gehecht, en dat het geen autonome, bijkomende, voorwaarde uitmaakt. In die visie is iedere natuurlijke persoon die zelfstandig een beroepsactiviteit uitoefent, *ipso facto* een “*organisatie*”⁵. Het bestaan van een “*organisatie*” is volgens doctrine enkel een zelfstandige toepassingsvoorwaarde voor de “*andere organisaties zonder rechtspersoonlijkheid*”, die in de parlementaire voorbereiding worden omschreven als organisaties die drager zijn van eigen rechten en verplichtingen en die als dusdanig aan het rechtsverkeer deelnemen⁶. Omgekeerd staat deze doctrine kritisch tegenover de toepassing van het criterium van een “*organisatie*” op natuurlijke personen die zelfstandig een beroepsactiviteit uitoefenen⁷.

Ondanks deze kritiek bevestigt het Hof, in een arrest van 23 november 2023 gewezen in voltallige zitting en op gelijklopende conclusie van het openbaar ministerie, de eerdere Franstalige arresten. Het Hof oordeelt dat een natuurlijke persoon slechts als onderneming in de zin van artikel I.1, eerste lid, 1°, WER kan worden gekwalificeerd wanneer hij aantoont een organisatie te vormen, bestaande uit een geheel van eigen materiële, financiële of menselijke middelen samengebracht met het oog op het uitoefenen van een zelfstandige beroepsactiviteit.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231123.IN.1\)](#)

---

³ Cass. 18 maart 2022, *DAOR* 2022, 23, noot W. DERIJCKE, *JDSA* 2022, 83, noot J. RENARD en V. GHAZOUANI, *JT* 2022, 324, noot Z. PLETINCKX, *RCJB* 2023, 359, noot J. HENRI, *TRV-RPS* 2022, 495, noot N. APPERMONT en J. VANMALLEGHEM.

⁴ Cass. 9 februari 2023, *JLMB* 2023, 564, noot.

⁵ Zie bv. A. VAN HOE en N. APPERMONT, “Iedereen onderneming: wat met vennootschapsbestuurders”, *TBH* 2019, 502; P. MOINEAU en F. ERNOTTE, “Les gérants et administrateurs personnes physiques face au nouveau droit de la faillite”, *JLMB* 2019, 717.

⁶ *Parl.St.* Kamer 2016-17, nr. 54-2407/001, 29.

⁷ Zie met name J. VANANROYE, “Cass. 18 maart 2022: natuurlijke persoon met zelfstandige beroepsactiviteit is slechts onderneming indien hij ‘een eigen organisatie’ vormt”, *Corporate Finance Lab*, 23 maart 2022, www.corporatefinancelab.org

Fiscaal recht

Inkomstenbelastingen – Ambtshalve ontheffing – Afdoend bevonden nieuw feit – Vaststelling van ongrondwettigheid van een reglementaire bepaling door de rechterlijke macht – Gezag van gewijsde

Arrest van 27 oktober 2023 ([F.22.0067.F](#)) met conclusie van advocaat-generaal B. Inghels

Het geschil dat tot het arrest van het Hof van 27 oktober 2023 aanleiding heeft gegeven, betrof een door de eisers in cassatie ingestelde vordering tot ambtshalve ontheffing van aanslagen in de personenbelasting.

Artikel 376 WIB92 heeft voor een dergelijke vordering een strikt kader ingevoerd. De vordering moet onder meer steunen op afdoende bevonden nieuwe bescheiden of feiten. Daarbij bepaalt voormeld artikel 376 WIB92 dat een nieuw rechtsmiddel of een wijziging van jurisprudentie niet als een nieuw feit wordt beschouwd⁸.

Aldus verwoord, biedt die bepaling ruimte voor interpretatie. Van oudsher aanvaardt de administratie de arresten van het Grondwettelijk Hof als afdoend bevonden nieuwe feiten in de zin van artikel 376 WIB92⁹. Het Grondwettelijk Hof heeft dit op 8 november 2006¹⁰ uitdrukkelijk bevestigd voor zijn arresten die op een prejudiciële vraag zijn gewezen en voegt hieraan toe dat een andere uitlegging van deze fiscale bepaling een miskenning van de in de artikelen 10, 11 en 172, eerste lid, Grondwet vastgelegde beginselen van gelijkheid en niet-discriminatie zou vormen. De vraag rijst of dezelfde gevolgtrekking zich opdringt wanneer de burgerlijke rechter een ongrondwettige reglementaire bepaling op grond van artikel 159 Grondwet buiten toepassing verklaart. Is een dergelijke beslissing van de burgerlijke rechter een nieuw feit in de zin van artikel 376 WIB92?

Het arrest van het hof van beroep van Luik waartegen in deze zaak cassatieberoep was ingesteld, beantwoordde deze vraag negatief. Met die uitspraak sloot de appelrechter zich bij de overheersende rechtspraak aan¹¹. De discussie betrof *in casu* verschillende

---

⁸ In een arrest van 21 december 2017 heeft het Hof geoordeeld dat “*alleen als nieuwe feiten of bescheiden gelden, die welke een bewijs kunnen opleveren dat voordien niet is geleverd en dat de belastingplichtige niet kon overleggen of aanvoeren voordat de termijnen van bezwaar of beroep waren verstreken*”. Zie Cass. 21 december 2017, AC 2017, nr. 728, met conclusie van procureur-generaal D. THUIS. Zie ook Cass. 2 december 1999, AC 1999, nr. 652; Cass. 30 april 1968, Pas. 1968, I, 1087.

⁹ Zie administratieve circulaire nr. Ci.RH.862/536.019 van 4 mei 2001.

¹⁰ Zie GwH 8 november 2006, nr. 160/2006, r.o. B.7: “*het is niet redelijk verantwoord geen ambtshalve verleende ontheffing toe te kennen aan de belastingplichtige die is belast met toepassing van een bepaling die ongrondwettig is bevonden en ten aanzien waarvan de administratie het niet nodig acht dat aan het Arbitragehof opnieuw wordt gevraagd of die grondwettig is, terwijl die ontheffing wordt toegekend aan diegene die ‘afdoende nieuwe feiten’ aanvoert*”.

¹¹ Zie *contra*, in de rechtspraak, Rb. Brussel 31 juli 2020, FJF 2021, 186; Rb. Gent 31 januari 2019, RABG 2019, 558, noot H. SYMOENS. Zie *contra*, in de rechtsleer, T. ANDRIES en J. VANDEN BRANDEN, “Arrest van de Raad van Staat – Nieuw feit of geen nieuw feit – *That’s the question?*”, noot onder Cass. 21 december 2017, TFR 2020, 79: “*Verder valt uit niets af te leiden dat enkel een arrest van het GwH als nieuw feit dient te worden aanzien en dat andere uitspraken die ook oordelen over de geldigheid van een rechtsnorm – lees de non-conformiteit van een bepaalde norm met een hogere rechtsnorm – moeten worden uitgesloten van het toepassingsgebied der nieuwe feiten.*”

arresten van de Antwerpse¹² en Gentse¹³ hoven van beroep, die de toepassing van artikel 18, § 3, tweede lid, KB/WIB92 hadden geweigerd en waarnaar de administratie zich bij circulaire had gevoegd¹⁴.

Uit de lezing van de in die zin gewezen beslissingen blijkt dat de arresten van het Grondwettelijk Hof van 26 november 2020¹⁵ en 13 oktober 2022 nochtans op sommigen een blijvende indruk hebben gemaakt¹⁶. Evenwel kunnen die twee arresten niet de draagwijdte hebben die men hen soms toeschrijft¹⁷. Ter herinnering, in het eerste arrest heeft de grondwettelijke rechter beslist dat *“artikel 376 [WIB92] [...] niet onbestaanbaar is met de artikelen 10, 11 en 172 van de Grondwet, in de interpretatie dat de beslissingen van de hoven en rechtbanken waarbij de ongrondwettigheid van een reglementaire fiscale bepaling wordt vastgesteld, geen nieuw gegeven zijn dat in aanmerking komt voor de ambtshalve ontheffing van overbelastingen”*¹⁸, met name omdat *“wanneer artikel 376 van het WIB 1992 zo zou moeten worden geïnterpreteerd dat een [...] beslissing van de hoven en rechtbanken, buiten het geschil waarin de ongrondwettigheid werd vastgesteld, door de belastingadministratie als een nieuw gegeven moet worden beschouwd dat kan leiden tot een ambtshalve ontheffing van overbelastingen, dan zou aan de voormelde rechterlijke beslissing een gezag worden toegekend dat niet in overeenstemming is met artikel 159 van de Grondwet”*¹⁹. Het Grondwettelijk Hof heeft zijn standpunt herbevestigd in het tweede arrest uit 2022. Toch moet worden vastgesteld dat die arresten enkel zeggen dat, in de uitlegging waarin een door de burgerlijke rechter gedane vaststelling van onwettigheid geen nieuw feit vormt, artikel 376 WIB92 de beginselen van gelijkheid en niet-discriminatie niet miskent. Ze zeggen niet dat een uitlegging *a contrario* wél een dergelijke miskennis zou inhouden. Voor het overige is de grondwettelijke rechter niet bevoegd om de bestaanbaarheid van een wettelijke norm met artikel 159 Grondwet te toetsen, zodat zijn overwegingen over het gezag van de beslissingen van de hoven en rechtbanken voor de rechterlijke macht niet bindend zijn.

Het stond het Hof dus geheel vrij om de gegrondheid van het middel van de belastingplichtige in deze zaak te beoordelen, waarin hij de bestreden beslissing verweet te hebben geoordeeld dat de vaststelling, door de Gentse en Antwerpse hoven van beroep, van de ongrondwettigheid van artikel 18, § 3, tweede lid, KB/WIB92 in

---

¹² Antwerpen 24 januari 2017, 2015/AR/117, onuitg.

¹³ Gent 24 mei 2016 en 20 februari 2018, 2015/AR/1235, onuitg.

¹⁴ Circulaire 2018/C/57 van 15 mei 2018. Zie de veelvuldige verwijzingen geciteerd door A. RAYET, “Le dégrèvement d’office”, *RGCF* 2021, 361, nr. 68, noot 169.

¹⁵ GwH 26 november 2020, nr. 160/2020. Zie m.n. voor een kritische bespreking van dit arrest, L. BOUSEZ, “Le constat d’inconstitutionnalité en tant que motif de dégrèvement d’office? Oui, mais pas n’importe lequel!”, *RGCF* 2022, 152-155; A. RAYET, “Le dégrèvement d’office”, *RGCF* 2021, 362, nrs. 70-71.

¹⁶ GwH 13 oktober 2022 nr. 126/2022.

¹⁷ Zie, in de rechtspraak, T. SAS, “Ambtshalve ontheffing en wijziging jurisprudentie: het ene nieuwe feit is het andere niet”, noot onder GwH 26 november 2020, nr. 160/2020, *TFR* 2021, 763: *“de hoven en rechtbanken zullen zich moeten schikken naar het arrest van het Grondwettelijk Hof. Een rechtscollege zal niet meer kunnen beslissen om rechtspraak van de hoven en rechtbanken, waarin de ongrondwettigheid van een bepaling wordt vastgesteld, te beschouwen als nieuw feit dat een ambtshalve ontheffing rechtvaardigt. Het arrest is bindend, minstens moet het rechtscollege een nieuwe vraag stellen aan het Grondwettelijk Hof”*.

¹⁸ GwH 26 november 2020, nr. 160/2020, r.o. B.9.

¹⁹ GwH 26 november 2020, nr. 160/2020, r.o. B.6.4.

andere zaken, niet beantwoordde aan het begrip “nieuw feit” dat een ambtshalve ontheffing kan verantwoorden. Het Hof verwerpt dat middel in de volgende bewoordingen: uit artikel 376, §§ 1 en 2, WIB92, artikel 159 Grondwet en artikel 23 Gerechtelijk Wetboek volgt dat “*wanneer een rechter de toepassing van een reglementering weigert omdat deze ongrondwettig is, die beslissing, die tussen de partijen gezag van gewijsde heeft, voor een derde-belastingplichtige geen afdoend bevonden nieuw feit vormt maar een nieuw rechtsmiddel of een wijziging van jurisprudentie*”.

De reden hiervoor dient men te zoeken in de omvang van het gezag van gewijsde van de rechterlijke beslissingen. Immers, terwijl de prejudiciële arresten van het Grondwettelijk Hof een “relatief versterkt”²⁰ gezag van gewijsde genieten, herhaalt het Hof dat, volgens artikel 23 Gerechtelijk Wetboek, het gezag van het rechterlijk gewijsde van de hoven en rechtbanken zich niet verder uitstrekt dan tot hetgeen het voorwerp van de beslissing heeft uitgemaakt. Dit houdt in dat de gevorderde zaak dezelfde moet zijn, dat ze op dezelfde oorzaak moet berusten en dat ze tussen dezelfde partijen moet zijn ingesteld – *quod non* in dit geval.

Het openbaar ministerie had in zijn conclusie zijn voorkeur uitgesproken voor een verruimde opvatting van het gezag van het rechterlijk gewijsde.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231027.1F.7\)](#)

Strafprocedure

Regelmatigheid van bewijs in strafzaken – Antigoon-rechtspraak – Artikel 32 Voorafgaande Titel Wetboek van Strafvordering – Miskenning van het recht op een eerlijk proces – Opzettelijk begane of daarmee gelijk te stellen onregelmatigheid

Arresten van 4 april 2023 ([P.22.1730.N](#)) en 25 april 2023 ([P.23.0081.N](#))

In de beide zaken thans besproken, was een soortgelijke problematiek aan de orde, namelijk een onwettige huiszoeking in een woning met het oog op het vaststellen van feiten in verband met prostitutie.

In de eerste zaak (P.22.1730.N) vermoedde de politie, na het uitvlooiën van een website met online advertenties voor sekswerk, dat er in een bepaalde hotelkamer sekswerk tegen betaling zou worden beoefend onder de vorm van een “*gangbang*”, te verstaan als seksuele activiteiten waaraan meerdere personen tegelijkertijd of achtereenvolgens kunnen deelnemen. Een reservatie was niet vereist. Met de zegen van het openbaar ministerie belden enkele politieambtenaren aan om zogezegd als klant deel te nemen aan “*het feestje*”. Eenmaal binnengelaten, maakten zij hun ware hoedanigheid bekend en startten zij hun opsporing die het hier beoordeelde bewijs opleverde.

In de tweede zaak (P.23.0081.N) vermoedde de politie, na het aantreffen van gelijklopende online advertenties, dat twee dames zich in eenzelfde gesloten woning met sekswerk tegen betaling inlieten. Hier maakten de politieambtenaren wel een

---

²⁰ Zie o.a. G. ROSOUX, *Contentieux constitutionnel*, Brussel, Larcier, 2021, 716, nr. 632.1; F. DELPEREE en A. RASSON-ROLAND, *La cour d'arbitrage*, Brussel, Larcier, 1996, 108.

afpraak, als klant. Zij betraden de woning nadat de deur was geopend. Vervolgens begonnen zij hun rondgang in het huis, die zijzelf weliswaar omschreven als een administratieve gezondheidscontrole maar die aan de hand van de in het proces-verbaal beschreven handelingen neerkwam op het uitvoeren van opsporingshandelingen. Kennelijk hechtten de verbalisanten er belang aan dat er in de woning niemand was ingeschreven en dat ze te huur stond.

In geen van de gevallen was er sprake van een huiszoekingsbevel van de onderzoeksrechter, van heterdaad of van de toepassing van de wet van 7 juni 1969 tot vaststelling van de tijd gedurende welke geen opsporing ten huize, huiszoeking of vrijheidsbeneming mag worden verricht. In de beide gevallen verklaarden de appelrechters dan ook de huiszoekingen – dat is waar de gedragingen van de verbalisanten op neerkwamen – onwettig. Desondanks werd het onwettige bewijs telkens heropgevestigd via de zogenaamde Antigoonleer, op grond waarvan een onregelmatig verkregen bewijs slechts nietig is en bijgevolg uit het debat moet worden gesloten indien de naleving van de overtreden vormvoorwaarden op straffe van nietigheid wordt voorgeschreven, de begane onregelmatigheid de betrouwbaarheid van het bewijs heeft aangetast of het gebruik van het bewijs in strijd is met het recht op een eerlijk proces. Dat laatste criterium, het recht op een eerlijk proces, is hier aan de orde.

De Antigoonleer, voor het eerst aangenomen door het Hof in zijn arrest van 14 oktober 2003 en nadien wettelijk verankerd in artikel 32 Voorafgaande Titel Wetboek van Strafvordering²¹, is inmiddels welbekend. Het Hof heeft de toepassing van deze leer, die als dusdanig niet in strijd is met het EVRM²², trouwens verplicht gesteld: het uitsluiten van onregelmatig bewijs uit het debat zonder het uitvoeren van de Antigoontoets, geeft aanleiding tot cassatie met verwijzing²³. Wel heeft het Hof een aantal richtinggevende subcriteria vooropgesteld waaraan de feitenrechter de eventuele bewijssluiting kan toetsen in het licht van het recht op een eerlijk proces²⁴. Wanneer de feitenrechter de Antigoontoets toepast, onderwerpt het Hof die beoordeling bovendien aan een marginale controle, dit wil zeggen dat het Hof nagaat of de feitenrechter uit zijn vaststellingen geen onmogelijk te verantwoorden gevolgen heeft afgeleid. Dit vormt een beperkt toezicht van het Hof op de beoordeling van de feiten door de rechter, die in principe onaantastbaar is.

De Antigoontoets heeft inmiddels ook een meer algemene draagwijdte gekregen dan de bewijsgaring *stricto sensu*. Zij moet eveneens worden toegepast wanneer de onregelmatigheid in de bewijsverkrijging de miskenning impliceert van een wezenlijk vormvoorschrift betreffende de organisatie van de rechterlijke macht, wat bijvoorbeeld het geval is wanneer de onderzoeksrechter buiten zijn saisine treedt en

---

²¹ Meer bepaald bij de wet van 24 oktober 2013 tot wijziging van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van strafvordering wat betreft de nietigheden.

²² C. VAN DEN HEYNING, “Antigoon doorstaat (voorlopig) de mensenrechtentoets”, noot onder EHRM 31 januari 2017, 40233/07 (*Kalmeiene t. België*) en HvJ 17 december 2015, C-419/14 (*WebMindLicenses*), *T.Strafr.* 2017, 117-121.

²³ Bv. Cass. 6 februari 2019, P.19.0097.N, ongepubl.; Cass. 22 mei 2018, P.17.0994.N, ongepubl.

²⁴ Bv. Cass. 28 mei 2013, [P.13.0066.N](#), *ECLI:BE:CASS:2013:ARR.20130528.9*. Zie ook de hier besproken arresten (telkens randnummer 2).

er binnen dat kader bewijs is verzameld dat tegen de beklaagde wordt aangewend²⁵. Het gegeven dat de onregelmatigheid een miskenning inhoudt van een grondrecht, zoals het recht op privacy²⁶, speelt geen rol. Daarentegen volstaat het enkele gegeven dat de onregelmatigheid de beklaagde niet belet tegenspraak te voeren over het bewijs of de verkrijging ervan, niet om het gebruik van het onregelmatige bewijs in overeenstemming te achten met het recht op een eerlijk proces²⁷.

De Antigoonleer is echter niet vrij van kritiek, zoals dat kernachtig is uitgedrukt in het volgende citaat: *“Door elke overtreding van procesregels automatisch met de zwaarste sanctie van bewijsuitsluiting te sanctioneren, riskeert men dat verdachten van zware misdrijven de dans ontspringen, wat het rechtsgevoel aantast. Omgekeerd kan het Openbaar Ministerie moeilijk een beklaagde verwijten dat hij de wet overtreedt, wanneer het bewijsmateriaal werd verkregen door opzettelijke onregelmatigheden of zelfs misdrijven²⁸. Niemand pleit voor een terugkeer naar overdreven formalisme, maar de kloof tussen de opsporing “volgens het boekje” en de opsporing in de praktijk mag niet té groot worden. Wanneer procedureregels worden uitgehold en onregelmatigheden niet consequent genoeg worden gesanctioneerd, zullen de vervolgende en opsporende instanties steeds minder geneigd zijn belang te hechten aan een strikte naleving van de wettelijke bepalingen. Vandaag lijkt de slinger te ver doorgeslagen en blijven zeer verregaande inbreuken op substantiële procedureregels die veelal fundamentele rechten en grondrechten beschermen, al te vaak zonder enig gevolg. Ook de waarheidsvinding kent haar grenzen: in een democratische rechtsstaat moet er een tegengewicht bestaan tegen het optreden van politie en gerecht.”*²⁹

Ook in het voorstel van een nieuw Wetboek van Strafvordering wordt een aangepaste bewijsuitsluitingsregeling vooropgesteld: bewijs dat is verkregen in strijd met een aantal fundamentele normen, waaronder de regels inzake de bevoegdheden van de hoven en rechtbanken, moet in beginsel uit het debat worden geweerd, behoudens wanneer de rechter oordeelt dat de onregelmatigheid niet het resultaat is van een bewuste of onverschoonbare miskenning van het recht of de beschermde waarde, de ernst van de miskenning van het recht of de beschermde waarde minder zwaarwichtig

---

²⁵ Cass. 10 juni 2014, RW 2014-15, 1189, noot A. DE NAUW, NC 2015, 196, noot R. VERSTRAETEN en P. VERMOOTE: *“Het verbod voor de onderzoeksrechter andere feiten te onderzoeken dan deze die bij hem aanhangig zijn gemaakt, is niet voorgeschreven op straffe van nietigheid. Bijgevolg kan de rechter het als gevolg van die overschrijding opgeleverde bewijs enkel nietig verklaren of op een andere wijze uitsluiten wanneer hij preciseert hoe en waarom die onregelmatigheid ofwel de betrouwbaarheid van het bewijs heeft aangetast ofwel tot gevolg heeft dat het gebruik van dat bewijs in strijd is met het recht op een eerlijk proces.”* *Contra*, maar vóór de vermelde wet van 24 oktober 2013: Cass. 24 oktober 2013, AC 2013, nr. 254, met conclusie van advocaat-generaal VANDERMEERSCH, RW 2014-15, 108, noot B.D.S., RDP 2013, 998, noot C. DE VALKENEER, JT 2013, 416, noot L. KENNES.

²⁶ Bv. Cass., 12 december 2018, [P.18.0924.F](#), ECLI:BE:CASS:2018:ARR.20181212.2; Cass., 26 september 2018, P.18.0482.F, ongepubl.; Cass. 9 april 2019, P.18.0059.N, ongepubl. (randnummer 8).

²⁷ Cass. 5 mei 2020, [P.19.1272.N](#), ECLI:BE:CASS:2020:ARR.20200505.2N.1.

²⁸ Wat de relatie tussen de Antigoonleer en misdrijven betreft, zie ook hierna.

²⁹ M. VANDERMEERSCH, “Antigoon herzien: zet het Hof van Cassatie het licht op rood?”, *T. Straf.* 2023, 213-221. Zie ook als commentaren op de besproken arresten, R. VERSTRAETEN, “Antigoon en de onverschoonbaarheid van de routine”, noot onder KI Gent 5 april 2022, NC 2023, 300-310; F. LUGENTZ, “Preuve irrégulière dont l’usage porte atteinte au droit à un procès équitable: une approche particulière de la sanction en cas d’illégalité commise intentionnellement ou par l’effet d’une négligence grave?”, *Rev. Dr. Pén. Crim.* 2023, 863-878.

is dan het maatschappelijk belang bij de vervolging van het betrokken misdrijf³⁰ én het gebruik van het onregelmatig bewijs geen afbreuk doet aan de integriteit van justitie³¹.

De hier besproken arresten dienen gezien te worden in het licht van deze bekommernissen en evolutie. Een regelmatig gehoorde kritiek is dat sommige feitenrechters erg gemakkelijk een onregelmatigheid in de bewijsverkrijging aannemen, om vervolgens het onregelmatige bewijs toch in het debat te houden via een wel erg formele en ruime invulling van de Antigooncriteria (in het bijzonder de verhouding tussen de ernst van de onregelmatigheid en de ernst van het misdrijf, waarbij die laatste ernst steeds de bovenhand haalt). Dat laatste kan ertoe leiden dat bepaalde opsporings- of vervolgingsinstanties zelfs nauwelijks verholen opzettelijke onregelmatigheden niet uit de weg gaan omdat ze rekenen op een zowat systematische dispensatie van de rechter.

Binnen deze context geven de beide arresten een minder vrijblijvende draagwijdte aan één van de subcriteria die het Hof, zoals gezegd, reeds voorheen heeft uitgewerkt met betrekking tot het gebruik van onregelmatig verkregen bewijs in verhouding tot het recht op een eerlijk proces van de beklaagde. Het betreft het criterium van de opzettelijkheid van de onregelmatigheid, wat kan worden geduid als het opzettelijk overtreden of negeren van wettelijke bepalingen die verband houden met de bewijsverkrijging teneinde aanwijzingen of bewijzen van strafbare feiten te vinden. Daartoe behoren ook de met opzet gelijk te stellen onregelmatigheden die getuigen van een grove onachtzaamheid, te duiden als gevallen die in het licht van de specifieke omstandigheden van de zaak dermate flagrant of ernstig zijn dat zij wel opzettelijk moeten zijn gepleegd of voor opzet niet moeten onderdoen³². In de besproken arresten geeft het Hof enkele voorbeelden van omstandigheden (concrete opdracht, beschikbare middelen, te verwachten parate kennis van de verbalisanten, etc.) die de feitenrechter daarbij in zijn beoordeling kan betrekken. Het is immers ook niet de bedoeling dat elke fout van een opsporings- of vervolgingsinstantie met opzet zou worden gelijkgesteld. Dit is in redelijkheid en met inachtneming van een zekere marge te beoordelen. Uit de rechtspraak van het Hof kan ook worden afgeleid dat het hier bedoelde opzet niet overeenstemt met het wetens en willens handelen dat het voorwerp uitmaakt van het algemeen misdrijfopzet. Het gegeven dat de onregelmatigheid in theorie een (opzettelijk) misdrijf zou kunnen opleveren in hoofde van degene die ze heeft begaan, is dan ook niet bepalend³³.

---

³⁰ Zie daarover ook Cass. 30 april 2014, [P.13.1869.F](#), *ECLI:BE:CASS:2014:ARR.20140430.2*: “L'équilibre des droits entre les parties n'épuise pas la notion de procès équitable. L'idéal de justice en est également une composante. Il en résulte que le poids de l'intérêt public à la poursuite d'une infraction et au jugement de ses auteurs peut être pris en considération et mis en balance avec l'intérêt de l'individu à ce que les preuves à sa charge soient recueillies régulièrement.”

³¹ Zie Cass. 24 april 2013, [P.12.1919.F](#), *ECLI:BE:CASS:2013:ARR.20130424.3*.

³² Zie daarover, o.a. over het achterhalen van de psychische ingesteldheid van een justitiële actor, R. VERSTRAETEN en S. DE DECKER, “Antigoon sluit de achterpoort, maar opent een raam”, *T. Strafr.* 2005, 289-290.

³³ Zie daarover Cass. 15 juni 2021, [P.21.0260.N](#), *ECLI:BE:CASS:2021:ARR.20210615.2N.1*: “Gedragingen die de maatschappelijke orde zodanig verstoren dat de wet ze strafbaar stelt en vormvoorwaarden inzake bewijsverkrijging die voor de eerbiediging van het recht op een eerlijk proces en

De hier besproken arresten gaan ervan uit dat opzettelijkheid of daarmee gelijk te stellen onachtzaamheid leidt tot bewijsuitsluiting, behoudens in uitzonderlijke gevallen, samen te vatten als de kennelijke onevenredigheid tussen de bewijsuitsluiting en het algemeen belang dat samenhangt met de strafvervolging. Zo is het denkbaar dat eenzelfde opzettelijk onregelmatig aangevatte of uitgevoerde huiszoeking een ander gevolg zal hebben wanneer die huiszoeking de vondst oplevert van het slachtoffer van een doodslag dan wanneer de huiszoeking een bewijselement inzake een minder aanstootgevend of minder zwaar bestraft misdrijf aan het licht brengt. Weliswaar zal ook het belang van de strafvervolging niet om het even welke onregelmatigheid in het debat kunnen houden, maar het is niet mogelijk om op voorhand een schaal van gepaste evenredigheid uit te werken. Een *ad hoc*-benadering is telkens vereist.

Daarbij is nog aan te stippen dat de hier bedoelde evenredigheid slaat op de concreet onderzochte of ontdekte feiten zelf en niet op de algemene kwalificatie waarmee die feiten of gewoonlijk ermee samenhangende feiten kunnen worden bekleed. Er kan dan ook geen soelaas worden verwacht van het, aan de hand van kwalificaties, oprekken van het belang van de strafvervolging door het ernstiger voorstellen van de feiten dan ze in werkelijkheid zijn. De vereiste *ad hoc*-beoordeling moet daarenboven voldoende expliciet zijn om het Hof toe te laten zijn wettigheidscontrole uit te oefenen. *In casu* kon het gegeven dat de vermoede feiten – er waren op grond van de beschikbare informatie vóór het uitvoeren van de huiszoekingen geen aanwijzingen van andere misdrijven dan het voeren van reclame voor, dan wel het exploiteren van prostitutie door meerderjarigen – aanleiding konden geven en finaal ook gaven tot (ruime) telastleggingen van mensenhandel en deelname aan een criminele organisatie, het Hof – zelfs in de marge – niet ervan overtuigen dat de ernst van de misdrijven de ernst van de onregelmatigheden overtrof.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230404.2N.10](#) en [ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230425.2N.8](#))

Verjaring van de strafvordering – Uitspraak van de straf – Schorsing van de verjaring tijdens het cassatiegeding – Tijdstip waarop de schorsing eindigt

Arrest van 5 april 2023 ([P.23.0066.F](#)) met conclusie van advocaat-generaal D. Vandermeersch

Twee beklagden werden in hoger beroep veroordeeld wegens misbruik van vennootschapsgoederen, btw-misdrijven en misdrijven inzake inkomstenbelastingen. De veroordeling ging ook met straffen van verbeurdverklaring van geldsommen gepaard.

Naar aanleiding van een eerste cassatieberoep vernietigde het Hof het arrest van het eerste hof van beroep gedeeltelijk, in zoverre het de bijzondere verbeurdverklaring van een geldsom beval, meer bepaald in zoverre het had verzuimd uitspraak te doen over de vordering van de burgerlijke partij tot toekenning van de in beslag genomen geldsommen, en in zoverre het uitspraak over de burgerlijke rechtsvordering had gedaan.

---

het recht van verdediging zodanig belangrijk zijn dat de wet ze sanctioneert met nietigheid, maken het voorwerp uit van onderscheiden rechtstoestanden die onderling niet te vergelijken zijn.”

De aldus beperkte zaak werd naar een ander hof van beroep verwezen. Na onderzoek van de stuitings- en schorsingsgronden verklaarde dit hof de strafvordering tegen de beklaagden verjaard.

De procureur-generaal van het tweede hof van beroep voerde tot staving van zijn cassatieberoep aan dat de feiten, in zoverre ze bewezen waren verklaard, niet meer verjaard konden worden verklaard, aangezien de grondslagen van de verjaring moeten worden gezocht in het vermeend vergeten van het misdrijf, wat hier niet het geval was. Volgens het middel kon de strafvordering niet als verjaard worden beschouwd, aangezien de telastleggingen waarop de betwiste straf gegrond was, vóór het verstrijken van de termijn bewezen waren verklaard, wat een beslissing is die door de uitgesproken cassatie ongemoeid was gelaten.

Het arrest verwerpt het cassatieberoep.

Hieruit kunnen twee gevolgtrekkingen worden gemaakt.

Enerzijds omschrijft artikel 1 Voorafgaande Titel Wetboek van Strafvordering de strafvordering als de “*rechtsvordering tot toepassing van de straffen.*” Hieruit volgt dat zowel de uitspraak van de straf als de schuldigverklaring moeten plaatsvinden vóór de verjaring is ingetreden. Het is dus niet voldoende dat de strafvordering tijdig voor de strafrechter wordt ingesteld. Daarover moet ook binnen de verjaringstermijn definitief uitspraak zijn gedaan.

Anderzijds begint, in geval van cassatie met verwijzing die is beperkt tot de gehele straf of tot een van in de bestreden beslissing uitgesproken straffen, de verjaring van de strafvordering opnieuw te lopen vanaf het arrest van het Hof.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230405.2F.14](#))

Bevoegdheid en aanleg – Strafzaken – Onderzoeksgerecht – Verwijzing naar de correctionele rechtbank – Correctionalisering van een misdaad – Uitwerking – Uitbreiding tot een ander misdrijf dat één enkel feit vormt met die misdaad en als misdaad wordt geherkwalificeerd – Voorwaarden

Arrest van 20 december 2023 ([P.23.0636.F](#))

Een inverdenkinggestelde was naar de correctionele rechtbank verwezen, enerzijds omwille een door de raadkamer wegens verzachtende omstandigheden gecorrectionaliseerde misdaad en anderzijds omwille van een wanbedrijf. Voor de appelrechters werd de inverdenkinggestelde verzocht zich te verdedigen met betrekking tot het wanbedrijf dat wegens de aanwezigheid van een verzwarende omstandigheid als misdaad was geherkwalificeerd. De inverdenkinggestelde werd daarop schuldig verklaard aan de gecorrectionaliseerde misdaad en aan het geherkwalificeerde feit, hoewel de appelrechters voor laatstgenoemd feit niet op hun beurt hadden vastgesteld dat er verzachtende omstandigheden bestonden die hen zouden toelaten om kennis te nemen van de zaak. In hun uitspraak over de op te leggen straf beslisten zij evenwel dat de twee feiten met hetzelfde voornemen waren gepleegd, zodat er slechts één straf, namelijk de zwaarste, moest worden opgelegd.

De beklaagde stelde cassatieberoep in en verweet de appelrechters dat zij, door die herkwalificatie van een wanbedrijf en zonder het bestaan van verzachtende

omstandigheden te hebben vastgesteld (zoals artikel 3, derde lid, Wet Verzachtende Omstandigheden hen toestond), zich de bevoegdheid hebben toegeëigend om kennis te nemen van een misdaad.

Het arrest verwerpt dat verweer: aangezien ten gevolge van de beslissing van het hof van beroep de twee misdrijven door één misdadig opzet zijn verbonden en zij bijgevolg één enkel strafbaar feit vormen, terwijl het tweede misdrijf, zodra het geherkwalificeerd wordt, geen misdaad is die niet mag worden gecorrectionaliseerd³⁴, oordeelt het Hof dat de verzachtende omstandigheden die door het onderzoeksgerecht bij de regeling van de rechtspleging voor het eerste misdrijf waren aangenomen, ook gelden voor het tweede misdrijf zodra dit misdrijf als een misdaad geherkwalificeerd wordt³⁵.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231220.2F.3\)](#)

Voorlopige Hechtenis – Voorlopige invrijheidstelling – Verzoekschrift – Neerlegging via e-Deposit – Huidige stand van de regelgeving

Arrest van 27 december 2023 ([P.23.1720.N](#))

Dit arrest beantwoordt de vraag of het mogelijk is een verzoekschrift tot voorlopige invrijheidstelling via e-Deposit neer te leggen.

De beklaagde die zich in voorlopige hechtenis bevindt op een ogenblik dat de zaak aanhangig is bij het vonnisgerecht, kan om zijn voorlopige invrijheidstelling verzoeken. Bij toepassing van artikel 27 Voorlopige Hechteniswet kan de voorlopige invrijheidstelling worden verleend op indiening van een verzoekschrift dat wordt neergelegd op de griffie van het gerecht dat hierover uitspraak moet doen. Over het verzoekschrift wordt beslist door het vonnisgerecht in raadkamer (of in voorkomend geval door de kamer van inbeschuldigingstelling) binnen vijf dagen na de neerlegging van het verzoekschrift. De betrokkene moet in vrijheid worden gesteld indien er geen uitspraak over het verzoekschrift is gedaan binnen die termijn van vijf dagen, eventueel verlengd ingevolge een uitstel van de zaak op verzoek van de betrokkene bij toepassing van artikel 32 Voorlopige Hechteniswet.

In de zaak die tot het besproken arrest heeft geleid, verzocht de raadsman van de betrokkene, die hoger beroep had aangetekend tegen een hem veroordelend vonnis van de correctionele rechtbank, dat hij in afwachting van de behandeling door het hof van beroep voorlopig in vrijheid zou worden gesteld. De raadsman van de betrokkene had het verzoekschrift tot voorlopige invrijheidstelling evenwel niet fysiek ter griffie van het hof van beroep neergelegd (zoals voorgeschreven door artikel 27, § 3, eerste

---

³⁴ Krachtens het voormelde artikel 2, derde lid, Wet Verzachtende Omstandigheden, opgeheven door artikel 121 wet van 5 februari 2016 tot wijziging van het strafrecht en de strafvordering en houdende diverse bepalingen inzake justitie, dat echter door arrest 148/2017 van het Grondwettelijk Hof van 21 december 2017 werd vernietigd.

³⁵ Ingevolge het collectief misdrijf vormen twee misdrijven slechts één misdrijf en is het bijgevolg ondenkbaar dat de verzachtende omstandigheden die voor één feit worden aangenomen, niet voor het tweede worden aangenomen. Wat betreft dat begrip “één enkel strafbaar feit” en de gevolgen ervan volgens het Hof, uit het oogpunt van de bevoegdheid van de feitenrechter die een wanbedrijf herkwalificeert als misdaad, zie Cass. 9 januari 1980, AC 1980, nr. 279, en de noot onder deze publicatie, P. MORLET, “Changement de qualification – Droits et devoirs du juge”, *RDPC* 1990, 583-584.

lid, Voorlopige Hechteniswet), maar had dit verzoekschrift elektronisch via *e-Deposit* neergelegd. In de bestreden beslissing wijst hof van beroep het verzoekschrift tot voorlopige invrijheidstelling af als niet ontvankelijk bij gebrek aan een fysieke, handgeschreven handtekening.

Het Hof gaat niet in op dat laatste punt, dat het voorwerp uitmaakt van het aangevoerde middel³⁶. Het antwoord op de vraag naar het vereiste van een handtekening bij de neerlegging van een verzoekschrift tot voorlopige invrijheidstelling via *e-Deposit* is immers maar aan de orde in zoverre vaststaat dat een dergelijk verzoekschrift inderdaad via *e-Deposit* op een ontvankelijke wijze *kon* worden neergelegd. De vraag naar die mogelijkheid wordt met het besproken arrest negatief beantwoord.

De toepassing van *e-Deposit* op het verzoekschrift tot voorlopige invrijheidstelling wordt door het Hof nochtans niet *a priori* uitgesloten. Het Hof brengt integendeel zijn eerdere rechtspraak in herinnering volgens welke een verzoekschrift tot voorlopige invrijheidstelling vereist dat het verzoek wordt geformuleerd in een van de verzoeker of zijn raadsman uitgaand geschrift dat op de griffie wordt ingediend of ontvangen³⁷, in voorkomend geval per faxbericht³⁸, “*ofwel dat het verzoekschrift aan de griffie wordt meegedeeld door middel van een informaticasysteem zoals bedoeld in artikel 32ter Gerechtelijk Wetboek*”³⁹.

Artikel 32ter, eerste lid, Gerechtelijk Wetboek bepaalt dat (onder meer) “*elke neerlegging bij de hoven of rechtbanken*” kan gebeuren door middel van het informaticasysteem van Justitie dat door de Koning wordt aangewezen. Volgens artikel 1, 2°, koninklijk besluit van 16 juni 2016 houdende de elektronische communicatie overeenkomstig artikel 32ter van het Gerechtelijk Wetboek (hierna: *KB Elektronische Communicatie*) wordt het *e-Deposit* systeem aangewezen als het informaticasysteem van Justitie bedoeld in die bepaling. Het KB Elektronische Communicatie werd inmiddels reeds gewijzigd bij besluiten van 9 oktober 2018 en van 29 september 2021.

De bepalingen van het KB Elektronische Communicatie impliceren niet *ipso facto* dat het *e-Deposit* systeem ook daadwerkelijk operationeel is voor de erin bedoelde communicatie en diensten. Het concreet operationeel maken van het *e-Deposit* systeem vergt immers technische aanpassingen, wat door het KB Elektronische Communicatie aan de Minister wordt overgelaten. Volgens artikel 10, § 1, KB Elektronische Communicatie kan de Minister immers bepalen ten aanzien van welke

---

³⁶ Zie over dit punt L. EVENS, “*Signed, sealed and delivered: over de handtekening in het strafrecht*”, noot onder KI Antwerpen 11 mei 2021, *Limb.Rechtsl.* 2022, 72-80.

³⁷ Zie over de ontvangst ter griffie Cass. 28 januari 2014, AC 2014, nr. 75; Cass. 26 november 2019, AC 2019, nr. 629, JT 2020, 82, noot M. REGOUT.

³⁸ Zie over de neerlegging van het verzoekschrift per fax Cass. 3 september 2019, AC 2019, nr. 432, T. *Strafr.* 2020, 60, noot L.D., JT 2020, 82, noot M. REGOUT.

³⁹ Cass. 31 januari 2023, [P.23.0102.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230131.2N.12](#). In dat laatste arrest werd verder ook geoordeeld dat het versturen van een e-mailbericht naar de griffie niet kan worden beschouwd als een verzoekschrift dat wordt ingediend of ontvangen op de griffie in de zin van artikel 27, § 3, eerste lid, Voorlopige Hechteniswet, noch als een neerlegging door middel van een informaticasysteem zoals bedoeld in artikel 32ter Gerechtelijk Wetboek, ongeacht de omstandigheid dat een dergelijk informaticasysteem nog niet operationeel is voor de indiening van een verzoekschrift tot voorlopige invrijheidstelling op de desbetreffende griffie.

gebruikers en vanaf wanneer het bewuste systeem in werking zal worden gesteld “naargelang de terbeschikkingstelling van de nodige technische middelen”. Dit is gebeurd door het ministerieel besluit van 20 juni 2016⁴⁰, dat sindsdien al enkele keren werd gewijzigd⁴¹.

De mogelijkheid voor de Koning om het materiële en het temporele toepassingsgebied van het *e-Deposit* systeem gefaseerd te laten verlopen, vloeit voort uit de wet. Immers bepaalt artikel 32ter, tweede lid, Gerechtelijk Wetboek dat de Koning de nadere regels dient te bepalen van het in het eerste lid bedoelde informaticasysteem. De loutere vaststelling dat het *e-Deposit* systeem wordt aangewezen als het informaticasysteem van Justitie, heeft dus niet noodzakelijk tot gevolg dat de neerlegging via het *e-Deposit* systeem van welk (proces)stuk dan ook bij de hoven of rechtbanken regelmatig is: dat laatste is afhankelijk van het voormelde uitvoeringsbesluit (KB Elektronische Communicatie), dat in de mogelijkheid dient te voorzien om het desbetreffende (proces)stuk via *e-Deposit* in te dienen. De omstandigheid dat de neerlegging via *e-Deposit* van een bepaald (proces)stuk feitelijk mogelijk is doordat ingevolge het ministerieel besluit van 20 juni 2016 de elektronische neerlegging ervan technisch kan worden verricht, is hierbij niet van doorslaggevend belang, in die zin dat een regelmatige neerlegging via *e-Deposit* van een bepaald (proces)stuk hoe dan ook veronderstelt dat dit door het KB Elektronische Communicatie wordt voorzien.

Volgens artikel 6, eerste lid, KB Elektronische Communicatie, dat verwijst naar artikel 1, 2°, van datzelfde besluit, is de elektronische communicatie via het *e-Deposit* systeem van toepassing op de communicatie op elektronische wijze met betrekking tot de neerlegging van verzoekschriften op tegenspraak, gezamenlijke verzoekschriften, verzoekschriften tot hoger beroep, eenzijdige verzoekschriften en proceshandelingen gericht aan de rechter in de loop van de procedure, conclusies, memories en stukken, alsmede de begeleidende brieven bij de conclusies, memories en stukken in de zin van artikel 736 e.v. Gerechtelijk Wetboek, en dit zowel in burgerlijke zaken als in strafzaken. In de gevallen waarbij *in strafzaken* bv. conclusies ter griffie moeten worden ingediend (nl. wanneer toepassing wordt gemaakt van artikel 152, § 1, Wetboek van Strafvordering of artikel 4, zesde en tiende lid, Voorafgaande Titel Wetboek van Strafvordering), kan die neerlegging dus ook gebeuren via het *e-Deposit* systeem, althans in zoverre dit door het ministerieel besluit van 20 juni 2016 technisch mogelijk werd gemaakt, wat voor de hoven van beroep, ook in strafzaken, thans reeds het geval is.

Evenwel somt artikel 1, 2°, KB Elektronische Communicatie op een exhaustieve wijze de *verzoekschriften* op die via *e-Deposit* kunnen worden ingediend (zie hoger). Die opsomming is, ongeacht de verwijzing in het voormelde artikel 1, 2°, naar “*burgerlijke en strafzaken*”, duidelijk op de maat gesneden van verzoekschriften in de *burgerlijke procedure*. Verzoekschriften tot voorlopige invrijheidstelling in de zin van artikel 27 Voorlopige Hechteniswet worden niet in die bepaling vermeld, terwijl uit het verslag aan de Koning bij het KB Elektronische Communicatie en bij de wijzigende besluiten van 9 oktober 2018 en van 29 september 2021 evenmin kan

---

⁴⁰ Ministerieel besluit van 20 juni 2016 “tot bepaling van de inwerkingstelling van het *e-Box* netwerk en het *e-Deposit* systeem, zoals bedoeld in artikel 10 koninklijk besluit van 16 juni 2016 houdende de elektronische communicatie overeenkomstig artikel 32ter van het Gerechtelijk Wetboek”.

⁴¹ Namelijk bij ministerieel besluit van 9 oktober 2018 en bij ministerieel besluit van 9 maart 2022.

worden afgeleid dat dit (thans reeds) de bedoeling zou zijn geweest. Het Hof merkt in dit verband terloops op dat een verzoekschrift tot voorlopige invrijheidstelling strekt tot opheffing van de voorlopige hechtenis na de afsluiting van het gerechtelijk onderzoek en een beslissing binnen vijf dagen na de neerlegging ervan vereist, wat ingevolge die korte termijn een bijzondere organisatie van de griffiediensten vergt. De mogelijkheid tot het indienen van een dergelijk verzoekschrift via *e-Deposit* is dan ook bijzonder ingrijpend voor de werking en organisatie van die diensten, zodat die mogelijkheid ondubbelzinnig moet blijken uit het bij toepassing van artikel 32ter, tweede lid, Gerechtelijk Wetboek te nemen uitvoeringsbesluit.

Op grond hiervan oordeelt het Hof dat een verzoekschrift tot voorlopige invrijheidstelling *in de huidige stand van de regelgeving* niet op een ontvankelijke wijze kan worden ingediend via het *e-Deposit* systeem, zodat het middel, dat ervan uitging dat dit wél mogelijk is, naar recht faalt. Vanzelfsprekend zal er geen beletsel zijn voor de indiening van een verzoekschrift tot voorlopige invrijheidstelling via *e-Deposit* van zodra het uitvoeringsbesluit daarin voorziet. Dat was op het ogenblik van het besproken arrest (nog) niet het geval.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231227.2N.3](#))

Straf en strafuitvoering

Verbeurdverklaring van een informaticasysteem – Artikelen 42, 1°, en 43, eerste lid, Strafwetboek – Artikelen 8 EVRM en 1 Eerste Aanvullend Protocol EVRM – Recht op privéleven en op eigendom – Teruggave van digitale bestanden – Kopie – Vereisten

Arrest van 7 februari 2023 ([P.22.1492.N](#)) met conclusie advocaat-generaal B. De Smet

De beklaagde in deze zaak had met een verborgen camera stiekem beeldopnamen van pornografische aard gemaakt van zijn destijds minderjarige stiefdochter en de beelden opgeslagen in een digitale map op zijn desktop (die map bevond zich blijkbaar op de zevende van negen interne harde schijven waarmee de computer was uitgerust).

De beklaagde werd in eerste aanleg onder meer veroordeeld wegens misbruik van een elektronisch communicatienetwerk (art. 145, § 1, wet van 13 juni 2005 betreffende de elektronische communicatie). Zijn desktop werd, als zaak die werd gebruikt om het misdrijf te plegen, verbeurdverklaard, zoals verplicht door de artikelen 42, 1°, en 43, eerste lid, Strafwetboek.

In hoger beroep betwistte de beklaagde de verbeurdverklaring van zijn ganse desktop omdat de beelden die door het misdrijf werden opgeleverd, enkel op één van de interne harde schijven van de desktop waren opgeslagen en meer bepaald in één digitale map op die specifieke harde schijf aangemaakt. De beklaagde vroeg dus om de overige harde schijven, waarop persoonlijke gegevens waren opgeslagen die geen verband hielden met enig misdrijf, niet verbeurd te verklaren en ze terug te geven. De appelrechters verwierpen dat verweer en bevestigden de verbeurdverklaring van de integrale desktop. Zij achtten die verbeurdverklaring, rekening houdend met onder meer de aard van de feiten, niet disproportioneel met het recht op privéleven en op eigendom van de beklaagde.

De kernvraag in deze is wat moet worden verstaan onder “zaken” in de zin van artikel 42, 1°, Strafwetboek. Het spreekt voor zich dat de strafwetgever bij de invoering van deze bepaling geen informaticacontext voor ogen had, in het kader waarvan er een onderscheid kan bestaan tussen een verschijningsvorm zoals een met een toestel opgenomen beeld en het materiële voorwerp met behulp waarvan die verschijningsvorm tot uitdrukking wordt gebracht (een computer, een harde schijf, een moederbord, etc.). Laat staan dat de wetgever had gedacht aan het bestaan van een *cloud*, waarbij de eigendom van het voorwerp of een deel ervan (bv. een server beheerd door een *cloud*dienst) en de eigendom van de verschijningsvorm (bv. een digitaal beeld) kan zijn opgedeeld tussen verschillende personen, in zoverre er contractueel of ingevolge de toepassing van intellectuele eigendomsrechten al sprake kan zijn van eigendom in de strikte zin van het woord. Die technische evolutie is, behoudens voor wat betreft een aantal aspecten inzake het strafonderzoek (bv. artt. 39bis-39quinquies W.Sv.), nog niet in de strafwetgeving doorgedrongen. Die evolutie stelt de rechtspraak dan ook voor uitdagingen, en dat niet enkel in België.

Zo kan worden verwezen naar een arrest van het Gerechtshof te Den Haag van 3 mei 2018, waarbij eveneens de teruggave (zij het in een beslagcontext) aan de orde was van niet-strafbare gegevensbestanden die zich bevonden op een in beslag genomen gegevensdrager waarop ook kinderpornografische gegevensbestanden waren opgeslagen⁴². Het Gerechtshof vertrekt van de premisse dat de Nederlandse wetssystematiek zoals van toepassing alsnog geen expliciete juridische grondslag biedt om gegevens los te zien van de in beslag genomen gegevensdrager waarop zij zich bevinden, zodat slechts voorwerpen (*in casu* de laptop) als geheel vatbaar zijn voor beslag en teruggave. Dit zou tot gevolg hebben dat een rechter zich niet zou kunnen uitspreken over de belangen van de verdachte of een derde belanghebbende bij het behoud van de zich eventueel op de gegevensdrager bevindende andere gegevensbestanden die een legaal karakter hebben. Ook stelt het Gerechtshof vast dat de oude wetgever zich geen rekenschap heeft kunnen geven van de stormachtige maatschappelijke en technologische ontwikkelingen met betrekking tot gegevensopslag, waarbij zowel de opslagcapaciteit per gegevensdrager als het gebruik en de afhankelijkheid van digitale gegevens in de maatschappij enorm zijn toegenomen. Verder verwijst het Gerechtshof naar de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, op grond waarvan de inbeslagname van een gegevensdrager in zijn geheel weliswaar niet per definitie een schending van artikel 8 EVRM uitmaakt, maar er wel een onderscheid moet worden gemaakt tussen relevante en irrelevante informatie en dit onder een effectief rechterlijk toezicht (o.a. EHRM 30 september 2014, nr. 8429/05, *Prezhdarovi t. Bulgarije*). Op grond hiervan acht het Gerechtshof zich bevoegd om in het kader van een concrete belangenafweging over te gaan tot een nader onderzoek naar inzonderheid de evenredigheid van het in beslag houden van de teruggevraagde gegevensbestanden met de aan de orde zijnde strafvorderlijke vereisten. Ten slotte duidt het Gerechtshof aan welke aspecten het voor die belangenafweging pertinent acht en stelt het de zaak in voortzetting voor een

---

⁴² Rolnummer 22-000548-17, *ECLI:NL:GHDHA:2018:1074*.

nader onderzoek daaromtrent. Dit arrest⁴³ vormde een van de inspiratiebronnen voor het Hof.

Het Hof neemt dan ook een genuanceerd standpunt in. Eensdeels moet hier wel degelijk de ganse desktop met alle toebehoren worden verbeurdverklaard, omdat een desktop enkel kan dienen tot het doel waarvoor hij bestemd is met behulp van alle componenten die de werking ervan verzekeren, zonder dat de rechter een informaticadeskundige moet zijn of moet overgaan tot technische detailonderzoeken. Ook pakweg een voertuig dat als instrument voor een misdrijf heeft gediend, moet in zijn geheel worden verbeurdverklaard, zonder uitzondering voor pakweg de passagierszetel waarop voor de gelegenheid niemand heeft plaatsgenomen (maar eventueel wel met uitzondering voor het kinderspeelgoed in de koffer). Het Hof gaat op grond van eenzelfde logica evenmin in op het argument dat de digitale beelden moeten worden onderscheiden van de harde schijf waarop zij zich bevinden of dat enkel de digitale map waarin de beelden zijn opgeslagen, voor verbeurdverklaring in aanmerking komt. Anderdeels erkent het Hof wel, via een evolutieve interpretatie van de artikelen 42, 1°, en 43, eerste lid, Strafwetboek, aan de hand van de artikelen 8 EVRM en 1 Eerste Aanvullend Protocol EVRM, dat in de huidige technische en maatschappelijke context een beklagde onevenredig kan worden geschaad in zijn recht op privéleven en op eigendom wanneer de verbeurdverklaring van het ganse informaticasysteem botweg tot gevolg heeft dat aan de beklagde ook onschuldige, maar voor hem belangrijke en unieke privébestanden worden ontnomen. In dat geval heeft de beklagde weliswaar geen recht op een (gedeeltelijke) niet-verbeurdverklaring van het informaticasysteem (dat blijft namelijk een verplichte straf voor wat betreft het gehele systeem), maar wel op de (naar redelijke maatstaven risicoloos bevonden) teruggave van een digitale kopie van de bestanden die hem professioneel of privé nauw aan het hart liggen. Verder geeft het Hof een aantal richtlijnen over hoe de werkbaarheid van die teruggave eruit moet zien⁴⁴. Het spreekt voor zich dat de feitenrechter daarover in redelijkheid moet oordelen, wat hij in principe onaantastbaar doet, maar wel onder het marginale toezicht van het Hof.

Het bestreden arrest dat de door het Hof vooropgestelde afwegingen niet heeft gemaakt, wordt gecasseerd. Die cassatie blijft beperkt tot de betwiste beslissing over de verbeurdverklaring.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230207.2N.9\)](#)

---

⁴³ Zie ook de commentaar in D.A.G. VAN TOOR en D. VAN OS, “Partiële of geschoonde teruggave van gegevensdragers. Naar een gemoderniseerde beslagregeling voor elektronische gegevensdragers”, *TBS&H* 2020, nr. 5

⁴⁴ Zie daarover, alsmede in verband met andere interessante beschouwingen in de marge van het arrest: F. VERBRUGGEN en E. VANDEBROEK, “Ze werken op mijn systeem: afgrenzing van de verplichte verbeurdverklaring van informaticasystemen als middel en/of van de gegevens erin”, noot onder Cass. 7 februari 2023, *NC* 2023, 294-299.

1. Verbeurdverklaring van een vermogensvoordeel rechtstreeks voortkomend uit sluiwerk – Bedrag

2. Materiële bestanddelen van het misdrijf actieve omkoping – Aanbod dat aan een tussenpersoon maar niet aan de ambtenaar is bezorgd

Arrest van 8 februari 2023 ([P.22.1021.F](#)) met conclusie van advocaat-generaal M. Nolet de Brauwere

Dit arrest is belangwekkend op meerdere gebieden.

1. Een beklaagde was veroordeeld wegens overtreding van de wet van 6 juli 1976 tot beteugeling van het sluiwerk met handels- of ambachtskarakter, die sluiwerk zoals gedefinieerd in artikel 2 verbiedt.

Het misdrijf werd niet betwist en de beklaagde had verklaard dat een aanzienlijke geldsom die in zijn bezit werd aangetroffen, voortkwam uit die illegale activiteit, in dit geval de exploitatie van een clandestiene carrosseriewerkplaats. Het openbaar ministerie had de verbeurdverklaring van dat hele bedrag gevorderd, op grond dat het ging om een vermogensvoordeel dat rechtstreeks uit het misdrijf sluiwerk was verkregen. Het hof van beroep oordeelde dat het geen gevolg kon geven aan die vorderingen, aangezien uit het onderzoek niet was gebleken welk gedeelte van het in beslag genomen bedrag bestond uit belastingen en socialezekerheidsbijdragen die de beklaagde via de illegale uitvoering van zijn werk had kunnen uitsparen.

Op het cassatieberoep van het openbaar ministerie vernietigt het Hof het bestreden arrest. Het oordeelt dat *“overeenkomstig artikel 2, § 1, wet van 6 juli 1976, onder sluiwerk wordt verstaan het werk dat het voorwerp kan zijn van een beroep behorend tot het ambachtswezen, de handel of de industrie en dat niet in ondergeschikt verband wordt verricht door een natuurlijke persoon of een rechtspersoon die ofwel niet is ingeschreven in het ambachts- of handelsregister, ofwel de wettelijke voorschriften inzake vergunning, verzekeringsplicht of inschrijving in verband met de uitoefening van dit beroep overtreedt, voor zover dat werk hetzij door zijn omvang en zijn technische aard, hetzij door zijn frequentie, hetzij door het aanwenden van materieel of werktuigen, een specifiek professioneel karakter heeft”*, en leidt hieruit af dat *“de inkomsten die zijn ontvangen uit het misdrijf dat erin bestaat een dergelijk werk te hebben uitgevoerd, rechtstreeks daaruit voortvloeiende vermogensvoordelen vormen”*.

Het Hof oordeelt dus dat sluiwerk op zich verboden is, ongeacht de aard van de uitgeoefende activiteit: de omstandigheid dat die activiteit op zich niet verboden zou zijn (bijvoorbeeld: werken in de bouwsector, het herstellen van auto's), is dus niet van belang. De uit dat misdrijf verkregen vermogensvoordelen die in beslag genomen mogen worden, zijn bijgevolg niet beperkt tot de belastingen of socialezekerheidsbijdragen die dankzij de illegaliteit van de feiten werden uitgespaard. Het gehele bedrag van de hieruit verkregen inkomsten kan in beslag worden genomen. Vanuit dit oogpunt bestaat er geen verschil tussen sluiwerk en, bijvoorbeeld, de handel in verdovende middelen.

Wat de verbeurdverklaring betreft, zij wordt in die aangelegenheid bevolen op grond van de artikelen 42, 3°, en 43bis Strafwetboek, die van toepassing zijn op het misdrijf dat voortvloeit uit een bepaalde wet, overeenkomstig artikel 100 Strafwetboek.

Uit dit arrest kan nog een tweede les worden getrokken.

Eenzijds kunnen dergelijke sommen tijdens het onderzoek in beslag worden genomen, ook per equivalent, overeenkomstig de artikelen 35 e.v. Wetboek van Strafvordering.

Anderzijds zullen die illegale inkomsten als ze werden gemanipuleerd op één van de in artikel 505, eerste lid, 2° tot 4°, Strafwetboek bedoelde wijzen, het voorwerp kunnen uitmaken van een telastlegging van witwaspraktijken.

2. In dezelfde zaak werd een beklagde vervolgd wegens poging tot omkoping van een politieagent.

Hij had daartoe een derde, die overigens werd veroordeeld wegens passieve omkoping in het voordeel van andere beklagden, opgedragen om contact op te nemen met de politieagent en hem een bepaalde geldsom aan te bieden in ruil voor het opstellen van een vals stuk. Het was niet bewezen dat het aanbod aan zijn bestemming kon worden bezorgd. De beklagde betwistte zijn veroordeling wegens actieve omkoping op grond dat, volgens hem, het in artikel 246, § 2, Strafwetboek bedoelde misdrijf vereist dat het voorstel de ambtenaar moet hebben bereikt.

Het Hof van Cassatie verwerpt dat middel omdat het faalt naar recht: het Hof oordeelt dat het misdrijf actieve omkoping is voltrokken zodra het aanbod is gedaan, zelfs als dat geschiedt via een tussenpersoon die het aanbod ter kennis van de ambtenaar moet brengen en dat voorstel vervolgens nooit aan de bestemming zou zijn bezorgd⁴⁵.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230208.2F.4\)](#)

Sociaal recht

Sociale zekerheid van werknemers – Voorwaarden voor de toekenning en het behoud van het recht op werkloosheidsuitkering – Arbeidsgeschiktheid – Werkloze die zichzelf ongeschikt verklaart zonder vermelding op de controlekaart van de letter “Z” – Advies van de controlearts – Gevolgen in de tijd van de beslissing van de directeur van het werkloosheidsbureau

Arrest van 12 juni 2023 ([S.21.0014.F](#)) met conclusie van advocaat-generaal H. Mormont

De artikelen 60 tot 62 Werkloosheidsbesluit⁴⁶ handelen over arbeidsgeschiktheid als voorwaarde voor de toekenning van de werkloosheidsuitkeringen. Krachtens artikel 60 moet de werknemer, om uitkeringen te kunnen genieten, arbeidsgeschikt zijn in de zin van de wetgeving op de verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering. Artikel 61 somt vervolgens meerdere gevallen op waarin uitkeringen worden ontvangen wegens

---

⁴⁵ Zie met name D. FLORE, “La corruption” in H.D. BOSLY en C. DE VALKENEER, *Les infractions*, I, *Les infractions contre les biens*, Brussel, Larcier, 2016, 393.

⁴⁶ Koninklijk besluit van 25 november 1991 houdende de werkloosheidsreglementering (“Werkloosheidsbesluit”).

een arbeidsongeschiktheid en die zich, behoudens afwijking, tegen de toekenning van werkloosheidsuitkeringen verzetten. Ten slotte bepaalt artikel 62, § 1, eerste lid, dat de werknemer geen uitkeringen kan genieten wanneer hij, op advies van de voor het werkloosheidsbureau aangewezen geneesheer, overeenkomstig de procedure voorzien in artikel 141, door de directeur wordt beschouwd als ongeschikt tot werken, waarbij de beslissing van laatstgenoemde uitwerking heeft de dag volgend op de afgifte ter post van de brief waarbij de beslissing ter kennis van de werkloze wordt gebracht.

Tegen deze achtergrond moet voorsnog de draagwijdte van voornoemd artikel 60 worden bepaald.

Het is het een of het ander: ofwel kan dit artikel autonoom worden toegepast, ofwel moet het samen gelezen worden met de daaropvolgende bepalingen, zodat de uitsluiting van een werknemer van het voordeel van de werkloosheidsuitkeringen veronderstelt dat voldaan is aan een van de in artikel 61 bedoelde gevallen voor het ontvangen van uitkeringen of dat de ongeschiktheid wordt vastgesteld voor de toekomst via het in artikel 62 bedoelde geneeskundig onderzoek.

De zaak die tot het arrest van 12 juni 2023 van het Hof heeft geleid, illustreert de praktische gevolgen van dit debat. In dit geval had de verweerder in cassatie bij de *Office wallon de la formation professionnelle et de l'emploi* (FOREM), in het kader van het toezicht op zijn beschikbaarheid voor de arbeidsmarkt, medische attesten ingediend voor de tijdvakken tussen 4 januari 2016 en 30 april 2018. Voor die tijdvakken had hij echter niet de vermelding “Z” op zijn controlekaart aangebracht. Bijgevolg werden hem werkloosheidsuitkeringen betaald, zonder dat hij uitkeringen van zijn verzekeringsinstelling voor geneeskundige verzorging en uitkeringen ontving. Wanneer de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening door de FOREM werd ingelicht over het bestaan van de medische attesten waaruit de arbeidsongeschiktheid bleek, besliste zij, enkel op grond van die attesten en zonder verder onderzoek, om de door de verweerder voor de betrokken tijdvakken ontvangen werkloosheidsuitkeringen terug te vorderen. Uit juridisch oogpunt is een dergelijke terugvordering van de uitkeringen met terugwerkende kracht enkel te verantwoorden als men uitgaat van de autonome toepassing van artikel 60 Werkloosheidsbesluit. Die terugvordering is verboden als, integendeel, beschouwd moet worden dat artikel 60 slechts een algemene bepaling is die ingevolge de artikelen 61 en 62 wordt toegepast. In dat geval had de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening immers de in artikel 62, § 1, bepaalde procedure moeten toepassen: haar beslissing moest gebaseerd zijn op de uitkomst van het geneeskundig onderzoek en kon, krachtens de laatste zin van het eerste lid van die bepaling, slechts voor de toekomst gevolgen hebben. Hierin schuilt de werkelijke inzet van het debat: kan de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening, wanneer de werknemer zichzelf arbeidsongeschikt verklaart, hem in dat geval de niet-terugwerkende kracht van artikel 62, eerste lid, ontzeggen en, bijgevolg, de bedragen terugvorderen die ze hem heeft toegekend? Zoals de advocaat-generaal in zijn conclusie aangeeft⁴⁷, is deze vraag slechts relevant indien de werknemer zijn ziekte niet aangeeft door op zijn controlekaart de vermelding “Z” aan te brengen. In het tegenovergestelde geval vraagt de werknemer geen werkloosheidsuitkeringen aan en

---

⁴⁷ Zie conclusie van advocaat-generaal H. MORMONT vóór het becommentarieerd arrest, 4, nr. 9.

ontvangt hij er ook geen: de mogelijke uitsluiting, met terugwerkende kracht, van de werknemer door de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening komt dus niet ter sprake.

In verschillende artikelen van het Werkloosheidsbesluit wordt uitgegaan van het beginsel van een voorwaarde voor het recht op de werkloosheidsuitkeringen die enkel kan worden toegepast en enkel tot de weigering of de terugvordering van uitkeringen kan leiden volgens welbepaalde modaliteiten die in andere bepalingen zijn vastgelegd. Dit geldt onder meer voor de artikelen 44 en 51 en volgende voor de voorwaarde van de onvrijwillige aard van de werkloosheid.

De bewoordingen van de artikelen 60 tot 62 kunnen op beide manieren worden uitgelegd. De rechtspraak is eerder van mening dat het eerstgenoemde artikel niet onafhankelijk van de daaropvolgende artikelen kan worden toegepast. In dat verband schrijven M. Jourdan en S. Remouchamps dat “[l]’avis médical est préalable et obligatoire [...]”. *Ce caractère obligatoire permet de poser la question de la validité d’une décision administrative prise quant à l’aptitude, sans recours à l’avis préalable du médecin-conseil*⁴⁸. De weinige rechtspraak hierover – wat allicht wijst op een kwestie die in de praktijk weinig wordt besproken – is het doorgaans erover eens dat de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening de arbeidsongeschiktheid enkel kan vaststellen met inachtneming van de in de artikelen 62 en 141 vastgelegde procedure⁴⁹. Het bestreden arrest van het arbeidshof te Luik illustreert deze tendens om voor de continuïteit van de sociale bescherming te kiezen. De appelrechters hebben geoordeeld dat “[de] RVA, ten onrechte, enkel op grond van de voormelde medische attesten heeft geoordeeld dat [de verweerder], voor de in de bestreden beslissing vermelde tijdvakken, ongeschikt was in de zin van artikel 60 Werkloosheidsbesluit. Bij gebrek aan een voorafgaand medisch advies, overeenkomstig artikel 62 Werkloosheidsbesluit, is de ongeschiktheid [van de verweerder] voor de in de litigieuze beslissing bedoelde tijdvakken niet aangetoond”. Het standpunt dat aldus in de rechtsleer en de rechtspraak wordt verkondigd, komt tegemoet aan de bekommernis van de wetgever om de continuïteit van het vervangingsinkomen te verzekeren⁵⁰. Die bekommernis uit zich op verschillende plaatsen in de reglementering en door, zoals de advocaat-generaal in zijn conclusie

---

⁴⁸ Zie M. JOURDAN en S. REMOUCHAMPS, “La prise en compte de l’état de santé du chômeur dans la réglementation de l’assurance-chômage dans La réglementation du chômage” in J.-F. NEVEN en S. GILSON (eds.), *La réglementation du chômage: vingt ans d’application de l’arrêté royal du 25 novembre 1991*, Waterloo, Kluwer, 2011, 243. Zie ook P. PALSTERMAN, “L’incapacité de travail des travailleurs salariés. Approche transversale” in M. DAVAGLE (ed.), *Le maintien au travail de travailleurs devenus partiellement inaptes*, Limal, Anthemis, 2018, 27; J.-F. FUNCK en L. MARKEY, “Chômage” in *Guide social permanent*, IV, *Droit de la sécurité sociale: commentaire*, Mechelen, Kluwer, 2019, deel I, boek IV, titel III, hfdst. V, nr. 190.

⁴⁹ Zie Arbh. Brussel, 2 september 2015, AR 2013/AB/79, ongepubl.; Arbh. Luik, 5 maart 2020, *Sem. soc.* 2022, 37; Arbh. Luik, 6 mei 2003, AR 7125/2002, ongepubl. Zie *contra*, Arbh. Brussel, 22 december 2016, AR 2015/AB/754, ongepubl.: de artikelen 62 en 141 zijn niet van toepassing wanneer de werkloze zichzelf arbeidsongeschikt verklaart.

⁵⁰ Zie, m.n., over die wil van de wetgever, V. DE GREEF, “L’activation silencieuse des personnes partiellement inaptes au travail dans l’assurance chômage”, *RDS* 2016, 264; L. MARKEY, *Études pratiques de droit social*, vol. 1, *Le chômage: conditions d’admission, conditions d’octroi et indemnisation*, Waterloo, Kluwer, 2017, 412.

beklemtoont⁵¹, in de omschrijving van de arbeidsongeschiktheid naar de wetgeving op de verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering te verwijzen.

Op het cassatieberoep van de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening beslist het Hof, dat niet nalaat die doelstelling van de teksten te preciseren, dat uit de artikelen 60, 61, § 1, § 2 en § 3, 62, § 1, eerste lid, en 141 Werkloosheidsbesluit volgt dat “*de werknemer die niet onder de gevallen van uitsluiting van het recht op werkloosheidsuitkeringen valt, zoals bepaald in artikel 61, § 1, § 2 en § 3, Werkloosheidsbesluit, en die op zijn controlekaart geen melding maakt van de letter ‘Z’, waarmee hij verklaart geen uitkeringen aan te vragen, overeenkomstig artikel 62, § 1, enkel wegens arbeidsongeschiktheid kan worden uitgesloten van het recht op werkloosheidsuitkeringen op advies van de voor het werkloosheidsbureau aangewezen geneesheer, waarbij de beslissing van de directeur uitwerking heeft voor de toekomst*”. Aldus sluit het Hof zich bij de overheersende rechtsleer en rechtspraak aan en verwerpt het de theorie van het autonoom karakter van artikel 60 Werkloosheidsbesluit.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230612.3F.16\)](#)

Gerechtigd recht

Arrest van de Raad van State dat een beroep tot nietigverklaring verwerpt – Gezag van gewijsde

Arrest van 6 maart 2023 ([C.22.0128.N](#)) met conclusie van advocaat-generaal H. Vanderlinden

In een arrest van 6 maart 2023 klaart het Hof enkele aspecten uit van het gezag van gewijsde van een verwerpingsarrest van de Raad van State ten aanzien van de burgerlijke rechter.

Een onderneming liep een overheidsopdracht mis omdat ze, hoewel ze de laagste inschrijver was, bepaalde vereiste attesten niet had overgelegd. Voor de Raad van State vroeg ze de vernietiging van de overheidsbeslissing omdat de vereiste attesten niet wettig zouden kunnen worden gevraagd in het licht van het toen toepasselijke artikel 19 koninklijk besluit van 8 januari 1996 betreffende de overheidsopdrachten voor aanneming van werken, leveringen en diensten en de concessies voor openbare werken. Lopende de administratieve procedure leidde de onderneming ook een procedure voor de burgerlijke rechter in om van de overheid schadevergoeding te verkrijgen.

De Raad van State oordeelde op 30 juni 2011 dat er geen onwettigheid kleefde aan de vereiste van attestering vanuit de optiek van voormeld artikel 19. Op burgerrechtelijk vlak oordeelde de appelrechter, in lijn met de eerste rechter, dat de vordering tot schadevergoeding geënt was op het vraagstuk van de rechtmatigheid en rechtsgeldigheid van de vereiste attestering, waaromtrent de Raad van State al oordeelde. Met verwijzing naar het Gerechtigd Wetboek oordeelde de appelrechter dan ook dat dezelfde betwisting niet nogmaals voor de burgerlijke rechter kon worden gebracht zonder het aan de beslissing van de Raad van State verbonden gezag van

---

⁵¹ Zie conclusie van advocaat-generaal H. MORMONT vóór het becommentarieerd arrest, p. 3, nr. 7.

gewijsde te miskennen. Daaraan deed volgens hem geen afbreuk dat met betrekking tot het geschil bepaalde andere middelen konden worden ingeroepen die niet aan het oordeel van de Raad van State waren onderworpen. Het geschilpunt bleef volgens de appelrechter definitief door de Raad van State beoordeeld.

De onderneming ging in haar enige cassatiemiddel uit van de vooronderstelling dat de burgerlijke rechter bij zijn beoordeling of de overheid een fout beging door een onwettige bestuurshandeling te stellen, geenszins werd beperkt door wat de Raad van State in een verwerpingsarrest ter zake besliste. Als een verwerpingsarrest al gezag van gewijsde kent, dan zou dat slechts betrekkelijk zijn, in die zin dat het enkel zou spelen indien dezelfde partijen nogmaals voor de Raad van State de reeds aangevoerde middelen voordragen. Bovendien zou dergelijk gezag van gewijsde niet steunen op de artikelen uit het Gerechtelijk Wetboek, maar wel op een algemeen rechtsbeginsel van administratief recht. Daarenboven zou het gezag van gewijsde van een verwerpingsarrest niet spelen gelet op het verschil in voorwerp en oorzaak van een vordering voor de burgerlijke rechter respectievelijk de Raad van State. Tot slot zou het gezag van gewijsde van een verwerpingsarrest niet verhinderen dat de burgerlijke rechter bepaalde “middelen” beoordeelt die door de Raad van State als laattijdig buiten de discussie waren gelaten.

Het Hof van Cassatie deelt de standpunten van de onderneming niet, op de grondslag van het gezag van gewijsde na, zodat het haar grieven die op deze standpunten steunen of voortbouwen, verwerpt.

Het Hof oordeelt in uitdrukkelijke bewoordingen dat een verwerpingsarrest van de Raad van State een relatief gezag van gewijsde kent. Daarmee slaat het Hof de weg in die zijn parket de wetgever in 2009 wees. Het parket stelde toen *de lege ferenda* voor om verwerpingsarresten van de Raad van State met een zeker gezag van gewijsde te bekleden om zo meer harmonie te scheppen in de opeenvolgende tussenkomsten van de Raad van State en de burgerlijke rechter, zodoende de rechtszekerheid voor de rechtzoekende (meer) te vrijwaren, en de verzaaging van de hoven en rechtbanken een dienst te bewijzen door de proceseconomie aan te scherpen⁵².

Het relatieve karakter ziet het Hof ruimer dan de klagende onderneming. In lijn met zijn rechtspraak uit 2015 oordeelt het Hof dat het relatief gezag van gewijsde zich uitstrekt tot de beslissing van de Raad van State omtrent de toepassing van eenzelfde rechtsnorm als deze die voor de Raad van State wordt aangevoerd op dezelfde feiten als deze die in een navolgend geding aan de burgerlijke rechter worden voorgelegd⁵³. Hoewel een verwerpingsarrest van de Raad van State niet betekent dat de akte of het reglement foutloos is genomen of geen onwettigheid inhoudt, is de burgerlijke rechter dus wel gebonden door de beslissing van de Raad van State om een bepaalde voor haar opgeworpen onwettigheid te verwerpen, op voorwaarde dat aan de burgerlijke

---

⁵² Zie de *de lege ferenda*-voorstellen van het openbaar ministerie in E. DIRIX, M. DE SWAEF, P. LECROART en S. LIERMAN (eds.), *Jaarverslag van het Hof van Cassatie van België 2009*, Brussel, Larcier, 2010, 176-177.

⁵³ Cass. 14 december 2015, AC 2015, 2923, *JLMB* 2016, 1111, noot, *Pas.* 2015, 2860, met conclusie van advocaat-generaal J. GENICOT, *RCJB* 2018, 277, noot D. DELVAX.

rechter dezelfde feiten worden voorgelegd met de vraag om ze te beoordelen naar de rechtsnorm die de Raad reeds hanteerde⁵⁴.

Wat de grondslag betreft, treedt het Hof de klagende onderneming bij, zonder daarom de aangevochten beslissing te moeten vernietigen, gelet op de aangewende techniek van de substitutie van motieven. Het Hof preciseert dat het relatief gezag van gewijsde steunt op een administratiefrechtelijk algemeen rechtsbeginsel en niet op artikel 23 Gerechtelijk Wetboek. Het Hof bouwt daarmee voort op zijn eerdere rechtspraak inzake vernietigingsarresten van de Raad van State⁵⁵. De universeel erkende, dwingende maatschappelijke noodwendigheid dat aan alle procederen een einde moet komen (*lites finiri oportet*), ligt aan de basis van het gezag van gewijsde niet enkel in het subjectieve contentieux waaromtrent de burgerlijke rechter rechtsmacht geniet, maar ook in het objectieve contentieux waarbinnen de Raad van State rechtsmacht heeft. Artikel 23 Gerechtelijk Wetboek geeft voor het subjectief contentieux uitdrukking aan de voormelde noodwendigheid⁵⁶. Bij gebrek aan een wettelijke bepaling in die zin, komt binnen het objectieve contentieux een algemeen rechtsbeginsel aan deze noodwendigheid tegemoet.

Daarnaast verwerpt het Hof de voorziening in cassatie ook in zoverre de onderneming hekelt dat de appelrechter zich niet uitsprak over bepaalde “middelen” die door de Raad van State als laattijdig buiten de discussie waren gelaten. Voor het Hof zijn de “middelen” waarvan sprake vooreerst geen werkelijke middelen, maar wel argumenten ter ondersteuning van (een) middel(en). In dat licht schrijft het Hof dat het gezag van gewijsde van een verwerpingsbeslissing van de Raad stand houdt, ook al heeft die Raad voor zijn beslissing de voorgedragen argumenten niet beoordeeld. Advocaat-generaal Vanderlinden concludeerde eerder dat een vordering gesteund op een daadwerkelijk rechtsmiddel (en dus niet louter argumenten), waarover de Raad van State niet ten gronde oordeelde, op generlei wijze wordt gehinderd door een gezag van gewijsde van een verwerpingsarrest van de Raad van State⁵⁷.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230306.3N.6\)](#)

Geschil over de beëindiging van een concessie van alleenverkoop – Rechtskeuzebeding – Arbitragebeding – Exceptie van rechtsmacht – Taak van de rechter – Artikelen X.35 tot en met X.40 WER – Beschermde belangen – Toepasselijkheid artikel 9.1 Rome I-verordening

Arrest van 7 april 2023 ([C.21.0325.N](#)) met conclusie van advocaat-generaal E. Herregodts

De besproken zaak betrof de beëindiging van een concessie van alleenverkoop toegestaan door een Oostenrijkse concessiegever aan een Belgische concessiehouder

---

⁵⁴ Zie ook M. NIHOUL, “L’autorité de la chose jugée relative des arrêts de rejet du Conseil d’État devant le pouvoir judiciaire enfin affirmée?”, *APT* 2016, 714.

⁵⁵ Cass. 18 oktober 2013, *AC* 2013, 2145; Cass. 25 april 2013, *AC* 2013, 979, *Pas.* 2013, 939, met conclusie van advocaat-generaal T. WERQUIN; Cass. 6 februari 2009, *AC* 2009, 407; Cass. 21 juni 2004, *AC* 2004, 1149. Zie ook S. LUST, *Rechtsherstel door de Raad van State*, Brugge, die Keure, 2000, 219-221.

⁵⁶ P. TAEELMAN, *Het gezag van het rechterlijk gewijsde – Een begrippenstudie*, Diegem, Kluwer, 2001, 16-17 en 43.

⁵⁷ Conclusie advocaat-generaal H. VANDERLINDEN onder Cass. 6 maart 2023, [C.22.0128.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230306.3N.6](#).

voor het Belgische grondgebied. De overeenkomst bevatte een rechtskeuzebeding voor het Oostenrijks recht en daarnaast ook een beding dat voorzag dat geschillen in verband met de overeenkomst door arbitrage in Oostenrijk beslecht zouden worden. Nadat de concessiegever de overeenkomst met onmiddellijke ingang had beëindigd, ging de concessiehouder over tot dagvaarding van de Oostenrijkse concessiegever voor de ondernemingsrechtbank te Antwerpen. De concessiehouder vorderde de veroordeling van de concessiegever tot betaling van een opzegvervangende vergoeding op grond van artikel X.36 WER, van een billijke bijkomende vergoeding op grond van artikel X.37 WER en van een schadevergoeding wegens oneerlijke marktpraktijken. De concessiegever beriep zich op het arbitragebeding en vroeg dat de rechtbank zich zonder rechtsmacht zou verklaren. Voor de rechtbank en nadien voor het hof van beroep te Antwerpen ontstond zich een discussie over de geldigheid van het arbitragebeding. Bij het in cassatie bestreden arrest van 10 maart 2021 oordeelde het Antwerpse hof van beroep dat het geschil tussen de partijen krachtens de Belgische relevante rechtsregels, meer bepaald de artikelen 1676, § 1, en 1676, § 4, Gerechtelijk Wetboek en artikel X.39 WER, voor arbitrage in aanmerking kwam, dat het arbitragebeding geldig was en dat de Belgische rechtbanken bijgevolg geen rechtsmacht hadden om kennis te nemen van het geschil.

De Belgische concessiehouder stelde tegen deze beslissing cassatieberoep in. Met verwijzing naar een arrest van het Hof van 28 juni 1978⁵⁸ voerde hij aan dat artikel X.39 WER⁵⁹ tot doel heeft in alle gevallen aan de concessiehouder het recht te verzekeren zich op de bescherming van de Belgische wet te beroepen, tenzij hij daarvan heeft afgezien in een overeenkomst na de beëindiging van het contract, en dat wanneer een arbitragebeding in een overeenkomst van internationale concessie die bescherming aan de concessiehouder ontnemt, het beding ongeldig is of minstens geen uitwerking kan hebben. Door niet vast te stellen dat het op de overeenkomst toepasselijk verklaarde Oostenrijkse recht aan de concessiehouder een gelijkaardige bescherming biedt als de bescherming geboden door de Belgische wet, kon de appelrechter, zo betoogde de concessiehouder, niet wettig oordelen dat het arbitragebeding geldig was en schond hij de artikelen X.39 WER en 1676, §§ 1 en 4 Gerechtelijk Wetboek.

In zijn arrest van 7 april 2023 verwerpt het Hof dit standpunt. Het wijst vooreerst erop dat uit artikel 6.2, laatste lid, Europees Verdrag van 21 april 1961 inzake de internationale handelsarbitrage volgt dat de rechter voor wie een exceptie van afwezigheid van rechtsmacht wordt opgeworpen, de arbitrage moet uitsluiten wanneer het geschil krachtens alle relevante rechtsregels van de *lex fori* niet aan de rechtsmacht van de nationale rechter mag worden onttrokken. De vraag rees dus of de Belgische relevante rechtsregels verhinderen dat een geschil over de beëindiging van een concessie van alleenverkoop verstrekt door een Oostenrijkse concessiegever aan een Belgische concessiehouder met betrekking tot het Belgische grondgebied, via een arbitragebeding aan de Belgische rechtbanken werd onttrokken. Daarbij stelt het Hof in de eerste plaats vast dat geschillen inzake de beëindiging van een concessie van

---

⁵⁸ Cass. 28 juni 1979, AC 1978-79, 1303, gekend onder de benaming *Audi-NSU*-arrest; zie eveneens de conclusie van toenmalig advocaat-generaal KRINGS voor dit arrest, gepubliceerd in *Pas.* 1979, I, 1260.

⁵⁹ Het vroegere artikel 4 wet van 27 juli 1961 betreffende de eenzijdige beëindiging van de voor onbepaalde tijd verleende concessies van alleenverkoop.

alleenverkoop geschillen van vermogensrechtelijke aard zijn in de zin van artikel 1676, § 1, Gerechtelijk Wetboek, zodat zij in beginsel vatbaar zijn voor arbitrage. Vervolgens onderzoekt het Hof of artikel X.39 WER – krachtens hetwelk de benadeelde concessiehouder, bij de beëindiging van een verkoopconcessie met uitwerking voor het gehele Belgische grondgebied of een deel ervan, in elk geval de concessiegever in België kan dagvaarden en dat ingeval het geschil voor een Belgische rechtbank wordt gebracht, deze uitsluitend de Belgische wet zal toepassen – inderdaad, zoals de concessiehouder voorhield, tot gevolg heeft dat de rechter een arbitragebeding slechts geldig kan verklaren indien hij vaststelt dat de arbiters hetzij Belgisch recht zullen toepassen, hetzij op zijn minst vreemd recht dat aan de concessiehouder een gelijkaardige bescherming biedt. Het Hof beantwoordt deze vraag, in de Europese context die in de voorliggende zaak aan de orde was, ontkennend. Om tot dit besluit te komen, herinnert het Hof vooreerst eraan dat krachtens artikel 3.1 van de hier van toepassing zijnde Rome I-verordening, een overeenkomst wordt beheerst door het recht dat de partijen hebben gekozen en dat dit gekozen recht, met toepassing van de artikelen 9.1 en 9.2 Rome I-verordening, slechts moet wijken voor bepalingen van bijzonder dwingend recht van de rechter bij wie de zaak aanhangig is. Vervolgens oordeelt Hof, onder verwijzing naar het arrest *Unamar* van het Hof van Justitie van de Europese Unie⁶⁰, dat de artikelen X.35 tot en met X.40 WER in verband met de eenzijdige beëindiging van voor onbepaalde tijd verleende concessies van alleenverkoop in hoofdzaak particuliere belangen beschermen en bijgevolg geen bepalingen van bijzonder dwingend recht zijn in de zin van artikel 9.1 Rome I-verordening. Hieruit en uit het beginsel van de voorrang van het Unierecht op het nationaal recht volgt dat de Belgische rechter die wordt gevat van een betwisting over de beëindiging van een concessie van alleenverkoop waarop de Rome I-verordening van toepassing is, in weerwil van het bepaalde in artikel X.39 WER, het door de partijen gekozen vreemd recht niet terzijde kan schuiven om toepassing te maken van de voormelde Belgische bepalingen. En hieruit vloeit dan op zijn beurt voort, zo stelt het Hof, dat de Belgische rechter de arbitreerbaarheid van een geschil inzake de beëindiging van een concessie van alleenverkoop waarop de Rome I-verordening van toepassing is, niet kan laten afhangen van de voorwaarde dat de arbiters toepassing zullen maken van de voormelde Belgische bepalingen of van een vreemd recht dat een gelijkwaardige bescherming biedt. Het middel dat ervan uitgaat dat wanneer een arbitragebeding in een internationale concessie van alleenverkoop met uitwerking op het Belgisch grondgebied of een deel ervan, de concessiehouder de bescherming van de Belgische wet ontnemt, het beding ongeldig is, berust, althans in een Europese context, op een onjuiste rechtsopvatting en faalt bijgevolg naar recht.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230407.1N.6\)](#)

Arbitrage – Toepasselijk recht – Gerechtelijk Wetboek – Verbod voor de rechter om zijn rechtsmacht over te dragen

Arrest van 24 april 2023 ([C.21.0548.F](#)) met conclusie van advocaat-generaal H. Mormont

---

⁶⁰ HvJ 17 oktober 2013, C-184/12, *Unamar*.

Het arrest van het Hof van 24 april 2023 vormt de ontkenning van een procedure tot vernietiging van een arbitrale uitspraak die in de gespecialiseerde rechtsleer met belangstelling werd gevolgd.

Het betreft een geschil tussen de eiseressen in cassatie, aannemers, en de Europese Unie, verweerster, bouwheer en projectontwerper, over in Cyprus verrichte installatiewerkzaamheden van pompstations en een netwerk voor afwatering en waterdistributie, behept met allerlei gebreken. In februari 2018 belastten de partijen een scheidsgerecht met de beslechting van hun geschil overeenkomstig de regels van de *International Chamber of Commerce* (hierna ICC). In maart 2019, enkele maanden na de ondertekening van de akte van opdracht, stelde het scheidsgerecht de partijen voor om zich te laten bijstaan door een administratief secretaris die zich heeft verbonden tot het handelen overeenkomstig de “*Note to Parties and Arbitral Tribunals on the Conduct of the Arbitration under the ICC Rules of Arbitration*”. De partijen stemden met die aanstelling in. De rol van die secretaris zou vervolgens tot tussengeschieden leiden.

In die context stelden de eiseressen voor de rechtbank van eerste aanleg te Brussel een vordering in tot vernietiging van de gedeeltelijke uitspraak van 11 februari 2020 over de aansprakelijkheden, met name wegens onregelmatigheid van de samenstelling van het scheidsgerecht en van de rechtspleging. Volgens de eiseressen zou de secretaris zijn prerogatieven, zoals afgebakend door de artikelen 183 tot 188 van de ICC-nota, te buiten zijn gegaan en zou er sprake geweest zijn van een overdracht van beslissingsbevoegdheid, met als gevolg hiervan de onregelmatigheid van de arbitrageprocedure. Op 17 juni 2021⁶¹ verwierp de Franstalige burgerlijke rechtbank te Brussel de door de eiseressen ingestelde vordering tot vernietiging van de uitspraak. De rechtbank wees op het *intuitu personae*-karakter van de opdracht van de arbiters, maar oordeelde, in hoofdzaak, dat de loutere omstandigheid dat de secretaris de gehele of een gedeelte van de uitspraak en de vragenlijst voor de deskundigen had opgesteld, op zich niet de overdracht van beslissingsbevoegdheid van de arbiters aan hem bewees.

Verscheidende auteurs hebben erop gewezen dat deze beslissing van de rechtbank in België onuitgegeven was⁶². Zij zijn de mening toegedaan dat de belangrijkste bijdrage van die beslissing erin bestaat de ICC-nota, zoals van toepassing in 2019, uit te leggen in de zin dat ze “*impliciet maar stellig toelaat dat de administratief secretaris de gehele of een gedeelte van de ontwerpuitspraak opstelt, maar dat het scheidsgerecht gehouden is het dossier persoonlijk na te kijken en het voormelde ontwerp goed te keuren of te verbeteren in het licht van zijn onderzoek van het dossier*”⁶³. Hoewel

---

⁶¹ Zie Rb. Brussel 17 juni 2021, *JT* 2022, 128.

⁶² Zie Y. HERINCKX, “Secrétaire arbitral – Secret ou transparence du fonctionnement interne du tribunal”, *b-Arbitra* 2021, 416, nr. 1; M. DAL en E. LEVY, “Quelles tâches le tribunal arbitral peut-il confier à son secrétaire?”, *Les Cahiers de l'Arbitrage* 2022, 61.

⁶³ Een gedurfde uitlegging volgens Y. HERINCKX, “Secrétaire arbitral – Secret ou transparence du fonctionnement interne du tribunal”, *b-Arbitra* 2021, 419-420, nr. 7: “*En réalité, la CCI n’a jamais voulu autoriser expressément la rédaction de parties décisives d’une sentence par les secrétaires. En témoignent la formulation du point 185 de la Note, qui ne vise que ‘la préparation de projets d’ordonnances de procédure ainsi que la rédaction des parties factuelles d’une sentence (p. ex. résumé de la procédure, chronologie des faits, synthèse des positions des parties)’*, ainsi que le qualificatif ‘administratif’ que la CCI persiste à accoler au titre de secrétaire”. In diezelfde zin schrijft P. DI PIETRO over de met artikel 187

uniek voor België, dient te worden opgemerkt dat dit vonnis op internationaal niveau geen opzichzelfstaande uitspraak is⁶⁴ – denken we in het bijzonder aan de opzienbarende zaak *Yukos* die door het hof van beroep te Den Haag⁶⁵ werd beslecht – en dat dit vonnis bovendien de weerspiegeling vormt van sommige rechtsleer⁶⁶.

Voor het Hof had het debat betrekking op de wettigheid van het bestreden vonnis en werd het bijgevolg niet op dezelfde wijze gevoerd. De eiseressen voerden in hun enige middel hoofdzakelijk de volgende twee grieven aan.

Het tweede subonderdeel van het tweede onderdeel voerde aan dat de rechtbank van eerste aanleg, in de uitlegging die ze aan de ICC-nota geeft, de bewijskracht van de artikelen 185 en 187 van die nota heeft miskend, door na te laten daarin iets te lezen dat erin is vermeld, te weten de verplichting voor het scheidsgerecht om zelf de uitspraak op te stellen, waarbij enkel en alleen voorbehoud wordt gemaakt voor een mogelijke tussenkomst van de administratief secretaris bij de opmaak van de gedeelten van de uitspraak die het feitenrelaas betreffen.

De bewijskracht van een akte bestaat in de vereiste eerbiediging van hetgeen daarin schriftelijk is vastgesteld. Het Hof oefent op dat vlak slechts een marginale toetsing uit: de uitlegging van een akte maakt immers deel uit van de onaantastbare beoordeling door de feitenrechter, maar hij mag aan die akte geen uitlegging geven die met de bewoordingen ervan onverenigbaar is. *In casu* verwerpt het Hof het middel van de eiseressen op grond van de overweging dat, op basis van de opgegeven analyse van de litigieuze bepalingen van de nota, “*het bestreden vonnis, dat te kennen geeft dat het verbod voor het scheidsgerecht om zijn rechtsmacht over te dragen niet belet dat de administratief secretaris nota’s en memoranda voorbereidt die, hetzij deel zullen uitmaken van de uitspraak nadat ze door het scheidsgerecht, op grond van een persoonlijk onderzoek van het dossier, zijn nagekeken, goedgekeurd of verbeterd, hetzij, na datzelfde persoonlijk onderzoek, als basis kunnen dienen voor het vaststellen van de uitspraak door dat scheidsgerecht, [...] geen uitlegging geeft van de [artikelen 183 tot 188] van de [...] nota die met de bewoordingen ervan onverenigbaar is en bijgevolg niet de bewijskracht schendt van de akte waarin ze staan*”.

---

overeenstemmende bepaling in de versie van de ICC-nota die in 2017 van toepassing was, dat “[t]he difficulty in this regard is the broad notion of decision-making functions or more specifically, the lack of consensus in this regard. For example, to some, the award is nothing but the recording of the decision of the members of the arbitral tribunal who can instruct someone – such as an administrative secretary – to carry out such a recording. Supporters of this approach contend that administrative secretaries increase the efficiency of arbitration proceedings by allowing arbitrators to focus on the merits, thereby enabling them to render awards of better quality and more expeditiously, as well as in a more cost-effective manner. For others, the drafting of the award is viewed as a decision-making function, and as such, it is considered inappropriate for anyone else than a member of the arbitral tribunal to do it.” Zie P. DI PIETRO, “The ICC’s Perspective on the Practice of Administrative Secretaries in Arbitral Secretaries” in F. DE LY en L. DEMEYERE (eds.), *Arbitral secretaries - Actes du colloque du CEPANI du 5 octobre 2017*, Mechelen, Kluwer, 2018, 105.

⁶⁴ Zie de verwijzingen vermeld door M. DAL en E. LEVY, “Quelles tâches le tribunal arbitral peut-il confier à son secrétaire?”, *Les Cahiers de l'Arbitrage* 2022, 61 en door Y. HERINCKX, “Secrétaire arbitral – Secret ou transparence du fonctionnement interne du tribunal”, *b-Arbitra* 2021, 420 e.v., nr. 8.

⁶⁵ Zie Den Haag 18 februari 2020, *Yukos*, [ECLI:NL:GHDHA:2020:234](#).

⁶⁶ Zie met name Y. DERAINS, “Le professionnalisme des arbitres internationaux”, *Revue de l'arbitrage* 2019, 659 e.v., nr. 28, geciteerd door M. DAL en E. LEVY, “Quelles tâches le tribunal arbitral peut-il confier à son secrétaire?”, *Les Cahiers de l'Arbitrage* 2022, 61.

In het eerste onderdeel voerden de eiseressen schending aan van artikel 11, eerste lid, Gerechtelijk Wetboek dat bepaalt dat de rechters hun rechtsmacht niet kunnen overdragen. Volgens de eiseressen kon het bestreden vonnis, na te hebben vastgesteld dat de administratief secretaris een gedeelte van de uitspraak en van de vragenlijst aan de deskundigen had opgesteld, niet beslissen dat het scheidsgerecht zijn rechtsmacht niet aan de administratief secretaris had overgedragen. Aldus doet het middel de vraag rijzen naar de toepasselijkheid van de regels van het Gerechtelijk Wetboek op arbitrageprocedures. De parlementaire voorbereiding van de wet van 24 juni 2013⁶⁷, die de laatste hervorming ter zake bevat, is wat dat betreft niet eenduidig. Enerzijds leest men dat de integratie van de arbitrage in het Gerechtelijk Wetboek verantwoord is omdat “*die benadering [...] het voordeel biedt dat zij toelaat om bepaalde procedurele moeilijkheden op te lossen door een verwijzing naar de algemene bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek*”;⁶⁸ anderzijds drukt de parlementaire voorbereiding de bedoeling van de wetgever uit om de arbitrageprocedure te laten afhangen van de wil van de partijen, door enkel de voorwaarden voor de arbitrage en de rechtsmiddelen voor de nationale rechtbanken te regelen, en, om internationale arbitrages⁶⁹ te bevorderen, in het bijzonder door de keuze voor een “*globale hervorming, die gebaseerd is op de UNCITRAL[United Nations Commission on International Trade Law]-Modelwet*”⁷⁰. Die uitgesproken wil van de wetgever om in België grote internationale arbitrages aan te trekken, lijkt evenwel moeilijk verenigbaar met een te belangrijke rol voor het Belgische procesrecht, zelfs als suppletieve regeling. Ondanks die onzekerheid in de parlementaire voorbereiding, moet worden vastgesteld dat de hedendaagse rechtsleer duidelijk het standpunt inneemt dat, aangezien artikel 1700, § 1 en § 2, Gerechtelijk Wetboek het overwicht geeft aan de overeenkomst tussen de partijen, en, in geval er geen overeenkomst is, aan het scheidsgerecht, de arbitrageprocedure niet onder de regels van het Gerechtelijk Wetboek valt⁷¹, op grond van artikel 2 van dat wetboek volgens hetwelk de in het Gerechtelijk Wetboek gestelde regels van toepassing zijn op alle rechtsplegingen, behoudens wanneer deze worden geregeld door rechtsbeginselen waarvan de toepassing niet verenigbaar is met de toepassing van de bepalingen van dat wetboek. Het is deze oplossing die het Hof in zijn arrest van 24 april 2023 heeft aangenomen. Het Hof verwerpt de argumentatie van de eiseressen en oordeelt dat uit de samenhang tussen voornoemde bepalingen volgt dat, “*met uitzondering van het zesde deel van het Gerechtelijk Wetboek, de bepalingen van dat wetboek, waaronder het verbod voor de*

---

⁶⁷ Wet van 24 juni 2013 tot wijziging van het zesde deel van het Gerechtelijk Wetboek betreffende de arbitrage.

⁶⁸ Zie Wetsontwerp tot wijziging van het zesde deel van het Gerechtelijk Wetboek betreffende de arbitrage, *Parl.St. Kamer*, 2012-13, nr. 2743/001, p. 6 en 8.

⁶⁹ Zie Wetsontwerp tot wijziging van het zesde deel van het Gerechtelijk Wetboek betreffende de arbitrage, *Parl.St. Kamer*, 2012-13, nr. 2743/001, p. 8.

⁷⁰ Zie Wetsontwerp tot wijziging van het zesde deel van het Gerechtelijk Wetboek betreffende de arbitrage, *Parl.St. Kamer*, 2012-13, nr. 2743/001, p. 8.

⁷¹ Zie O. CAPRASSE, “Arbitration in Belgium: An Introduction” in N. BASSIRI en M. DRAYE (eds.), *Arbitration in Belgium – A Practitioner’s Guide*, Kluwer Law International, 2016, 3; S. SOBRIE, “Art. 2 Ger.W” in *Gerechtelijk recht. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer, I, Algemene beginselen*, hfdst. I, Kluwer, 2014, 26. *Contra* maar voorafgaand aan de wet van 24 juni 2013, G. CLOSSET-MARCHAL, *Code judiciaire: droit commun de la procédure et droit transitoire*, Brussel, Larcier, 2010, 31 e.v.

rechter om zijn rechtsmacht over te dragen, niet van toepassing zijn op de arbitrageprocedure”.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230424.3F.1](#))

Publiek en administratief recht

Legaliteitsbeginsel in strafzaken (artikel 7 EVRM) – Administratieve geldboete met repressief karakter (artikel 6 EVRM) – Strafmaat – Beoordelingsbevoegdheid van het bestuur binnen de wettelijke grenzen – Wettigheidstoets van de administratieve sanctie door de rechter – Geen vereiste van voorafgaande bekendmaking door het bestuur van intern boetebeleid of draaiboek

Arrest van 10 februari 2023 ([C.22.0184.N](#)) met conclusie van advocaat-generaal E. Herregodts

De aanleiding voor deze zaak was een onderzoek dat de eiseres (FSMA) op 14 januari 2016 was gestart naar mogelijke inbreuken door de verweerders op artikel 25, § 1, 2°, wet van 2 augustus 2002 betreffende het toezicht op de financiële sector en de financiële diensten, zoals van toepassing voor de wijziging ervan bij wet van 27 juni 2016. Bij beslissing van 6 oktober 2020 oordeelde de sanctiecommissie van de eiseres dat de verweerders het verbod van marktmanipulatie, zoals omschreven in artikel 25, § 1, eerste lid, 2°, a), van voormelde wet, hadden overtreden. Een schending van het verbod zoals omschreven in artikel 25, § 1, eerste lid, 2°, b), van deze wet, werd niet bewezen geacht. De sanctiecommissie legde aan de verweerders een administratieve geldboete op van respectievelijk 40.000 euro en 60.000 euro en oordeelde dat de beslissing op de website van de eiseres bekend zou worden gemaakt.

Op 5 november 2020 stelden de verweerders bij het Marktenhof tegen deze beslissing beroep in. Bij het bestreden arrest van 23 maart 2022 verklaarde het Marktenhof dit beroep ontvankelijk en gegrond en vernietigde het de beslissing van de sanctiecommissie van de eiseres, behalve in zoverre deze vaststelt dat geen bewijs voorligt van een schending van het verbod van marktmanipulatie zoals omschreven in artikel 25, § 1, eerste lid, 2°, b), wet van 2 augustus 2002. Tevens werd de verwijdering bevolen van de publicatie van de beslissing van de website van de eiseres. Het Marktenhof steunde de vernietiging van de beslissing van de sanctiecommissie van de eiseres op twee gronden. Ten eerste oordeelde het Marktenhof dat de eiseres het legaliteitsbeginsel, het evenredigheidsbeginsel en de materiële motiveringsplicht miskende, doordat zij niet beschikte over een voorafgaandelijk bekendgemaakt boetebeleid of draaiboek met daarin een methodologie ter beoordeling van de omvang van de geldboete. Ten tweede oordeelde het Marktenhof dat het, als regel van behoorlijk bestuur, onontbeerlijk is dat de sanctiecommissie de vermeende overtreder voorafgaand aan het opleggen van een sanctie in kennis stelt van de sanctie die zij zich voorneemt toe te passen, terwijl zij dit in het voorliggende geval ten onrechte niet had gedaan.

In zijn arrest van 10 februari 2023 vernietigt het Hof – op gelijklopende conclusie van de advocaat-generaal – dit arrest. Met betrekking tot de eerste grond waarop het Marktenhof steunde om de beslissing van de sanctiecommissie te vernietigen, oordeelt het Hof, conform zijn vaste rechtspraak⁷² en in lijn met de vaste rechtspraak van het Grondwettelijk Hof⁷³, dat het algemeen rechtsbeginsel van de legaliteit in strafzaken, zoals vervat in artikel 7 EVRM, vereist dat een strafbepaling voldoende toegankelijk is en, als dusdanig of in samenhang met andere bepalingen, op voldoende precieze wijze de als strafbaar gestelde gedraging en de op te lopen straf omschrijft, zodat de draagwijdte ervan redelijk voorzienbaar is. Het gegeven dat de rechter of het bestuur, wanneer het een administratieve sanctie oplegt met een repressief karakter in de zin van artikel 6 EVRM, over een zekere beoordelingsbevoegdheid beschikt, is als dusdanig niet strijdig met dit vereiste van redelijke voorzienbaarheid. Het Hof oordeelt, in lijn met de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof, dat het aan de wetgever toekomt de grenzen en de bedragen van de straf vast te leggen waarbinnen de beoordelingsbevoegdheid van de rechter of van het bestuur moet worden uitgeoefend⁷⁴. Het legaliteitsbeginsel vereist volgens het Hof uitsluitend dat de rechter of het bestuur een straf oplegt die bepaald is door de wet en die de wettelijke grenzen niet overschrijdt⁷⁵. Het Hof oordeelt dat dit beginsel echter niet bijkomend vereist dat het bestuur, wanneer dit een administratieve sanctie oplegt met een repressief karakter in de zin van artikel 6 EVRM, voorafgaand een intern beleid of draaiboek kenbaar maakt waarin het zijn beoordelingsbevoegdheid binnen de wettelijke grenzen van de strafmaat nader concretiseert.

Vervolgens oordeelt het Hof, in overeenstemming met zijn vaste rechtspraak, dat de rechter aan wie wordt gevraagd een administratieve sanctie te toetsen die een repressief karakter heeft in de zin van artikel 6 EVRM, de wettigheid van die sanctie moet onderzoeken en in het bijzonder mag nagaan of die sanctie verzoenbaar is met de dwingende eisen van internationale verdragen en van het interne recht, met inbegrip van de algemene rechtsbeginselen. Dit toetsingsrecht moet in het bijzonder aan de rechter toelaten na te gaan of de straf niet onevenredig is met de inbreuk, zodat de rechter mag onderzoeken of het bestuur naar redelijkheid kon overgaan tot het opleggen van een administratieve geldboete van die omvang⁷⁶. Het Hof oordeelt dat noch het evenredigheidsbeginsel noch het redelijkheidsbeginsel vereisen dat het bestuur voorafgaand aan het opleggen van een administratieve sanctie met een repressief karakter in de zin van artikel 6 EVRM, een beleid of draaiboek kenbaar

---

⁷² Cass. 29 november 2011, [P.10.1766.N](#), *ECLI:BE:CASS:2011:ARR.20111129.1*; Cass. 22 mei 2012, [P.11.1723.N](#), *ECLI:BE:CASS:2012:ARR.20120522.6*; Cass. 24 maart 2015, [P.13.1134.N](#), *ECLI:BE:CASS:2015:ARR.20150324.4*; Cass. 16 januari 2018, [P.17.0281.N](#), *ECLI:BE:CASS:2018:ARR.20180116.2*.

⁷³ GwH 26 januari 2005, nr. 24/2005; GwH 11 mei 2005, nr. 92/2005; GwH 18 april 2007, nr. 60/2007; GwH 20 oktober 2011, nr. 158/2011; GwH 6 december 2012, nr. 145/2012; GwH 18 februari 2016, nr. 25/2016; GwH 8 november 2018, nr. 153/2018.

⁷⁴ GwH 26 juni 2008, nr. 93/2008; GwH 22 oktober 2015, nr. 147/2015; GwH 18 februari 2016, nr. 25/2016.

⁷⁵ In die zin I. MOREAU en D. VANDERMEERSCH, *Éléments de droit pénal*, Brussel, la Charte, 2019, 16 en 212. Zie ook EHRM, *Guide sur l'article 7 de la Convention européenne des droits de l'homme*, bijgewerkt tot 31 augustus 2022, 13; EHRM 17 maart 2009, *Ould Dah t. Frankrijk*, nr. 13113/03; EHRM 22 januari 2013, *Camilleri t. Malta*, nr. 42931/10.

⁷⁶ Bv. Cass. 17 mei 2013, [F.11.0155.N](#), *ECLI:BE:CASS:2013:ARR.20130517.2*; Cass. 26 juni 2015, [D.13.0025.N](#), *ECLI:BE:CASS:2015:ARR.20150626.4*.

maakt waarin het zijn beoordelingsbevoegdheid binnen de wettelijke grenzen van de strafmaat nader concreteert. Het volstaat volgens het Hof dat het bestuur aan zijn formele en materiële motiveringsplicht voldoet door zijn beslissing uitdrukkelijk te steunen op afdoende juridische en feitelijke motieven en dat de rechter op basis van deze motieven de sanctie aan deze beginselen kan toetsen⁷⁷. Het Hof voegt hieraan toe dat, indien de wetgever een ruime marge vastlegt tussen de boven- en benedengrens van de strafmaat, waarbinnen het bestuur een grote beoordelingsbevoegdheid heeft, de motiveringsverplichting van het bestuur omvangrijker is⁷⁸.

Het Hof besluit dat de appelrechters hun beslissing niet naar recht hebben verantwoord door de beslissing van de sanctiecommissie te vernietigen op de grond dat zij niet beschikte over een voorafgaandelijk bekendgemaakt intern boetebeleid of draaiboek met methodologie ter beoordeling van de omvang van de geldboete.

Met betrekking tot de tweede grond waarop het Marktenhof de vernietiging van de beslissing van de sanctiecommissie steunde, oordeelt het Hof dat uit het geheel van de artikelen 70, 71 en 72 wet van 2 augustus 2002 en de wetsgeschiedenis blijkt dat de wetgever een organieke scheiding heeft willen invoeren tussen, enerzijds, het onderzoek door de auditeur en de vervolging op beslissing van het directiecomité en, anderzijds, de beslissing ten gronde van de sanctiecommissie, die in alle onafhankelijkheid en onpartijdigheid oordeelt na een procedure op tegenspraak⁷⁹. Krachtens artikel 71, § 2, van voormelde wet worden de betrokken partijen vooraf in kennis gesteld van de beslissing tot vervolging van het directiecomité, met inbegrip van de grieven en het onderzoeksverslag. Krachtens artikel 72, § 1 en § 3, van voornoemde wet kunnen partijen vervolgens hun standpunt kenbaar maken tijdens een procedure op tegenspraak voor de sanctiecommissie. Hun recht van verdediging, zoals vervat in artikel 6 EVRM, wordt hierdoor volgens het Hof voldoende gewaarborgd. Het Hof oordeelt dat niet kan worden vereist dat de sanctiecommissie zelf, voor de aanvang van een procedure op tegenspraak, de betrokken partijen daarenboven in kennis stelt van de door haar voorgenomen administratieve geldboete. Dit zou immers afbreuk doen aan haar onafhankelijkheid en onpartijdigheid en de organieke scheiding tussen onderzoek en vervolging en de beslissing ten gronde in het gedrang brengen.

De appelrechters stelden vast dat het directiecomité van de eiseres de verweersters, op grond van artikel 71, § 2, van de vernoemde wet, op 23 oktober 2019 in kennis had gesteld van het bedrag van de voorgestelde geldboete en van de criteria waarmee het bij de bepaling van het bedrag rekening had gehouden. Het Hof besluit dat de appelrechters hun beslissing niet naar recht verantwoorden door niettemin, als regel van behoorlijk bestuur, te vereisen dat de sanctiecommissie daarenboven,

---

⁷⁷ Zie J. DUJARDIN, M. VAN DAMME, J. VANDE LANOTTE en A. MAST, *Overzicht van het Belgisch administratief recht*, Mechelen, Kluwer, 2021, 73 e.v. en 927-928; P. VAN ORSHOVEN, “De uitdrukkelijke motivering van administratieve rechtshandelingen”, *RW* 1991-92, 488.

⁷⁸ J. DUJARDIN, M. VAN DAMME, J. VANDE LANOTTE en A. MAST, *Overzicht van het Belgisch administratief recht*, Mechelen, Kluwer, 2021, 928-929.

⁷⁹ Memorie van toelichting bij het Wetsontwerp van 5 februari 2010 tot wijziging van de wet van 2 augustus 2002 betreffende het toezicht op de financiële sector en de financiële diensten en van de wet van 22 februari 1998 tot vaststelling van het organiek statuut van de Nationale Bank van België, en houdende diverse bepalingen, *Parl.St.* Kamer 2009-2010, DOC 52-2408/001, 12 en 16-17. Zie ook P.-J. VAN DE WEYER, “Rechterlijke toetsing van bestuurshandelen: hoe vol moet die rechtsmacht juist zijn?”, *TBP* 2021, 83, nr. 50, die eveneens het belang van deze organieke scheiding benadrukt.

voorafgaand aan het opleggen van een sanctie, de vermeende overtreder in kennis stelt van de sanctie die zij zich voorneemt toe te passen.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230210.IN.8\)](#)

B. OVERIGE BELANGRIJKE ARRESTEN

Burgerlijk recht

Familierecht

Levensonderhoud onder bloedverwanten in de opgaande en in de neerdalende lijn – Levensonderhoud na echtscheiding – Bedrag – Gegevens waarmee rekening mag worden gehouden – Mogelijkheden die partijen onbenut laten

Arrest van 16 januari 2023 ([C.21.0177.F](#))

De ouders dienen naar evenredigheid van hun middelen te zorgen voor de huisvesting, het levensonderhoud, het toezicht, de opvoeding en de opleiding van hun kinderen. Met middelen wordt onder andere bedoeld, alle beroepsinkomsten, roerende en onroerende inkomsten van de ouders, alsook alle voordelen en andere middelen die hun levensstandaard en deze van de kinderen waarborgen. Indien de rechter bij de bepaling van die middelen rekening houdt met de mogelijkheden die de ouders onbenut laten om bijkomende inkomsten te verwerven, dienen die mogelijkheden concreet te zijn (Art. 203, §§ 1 en 2, Oud BW).

Om het bedrag van de uitkering tot levensonderhoud na echtscheiding te bepalen, houdt de rechter rekening met de inkomsten en mogelijkheden van de echtgenoten en met de aanzienlijke terugval van de economische situatie van de uitkeringsgerechtigde. Indien de rechter bij de bepaling van die inkomsten en mogelijkheden rekening houdt met de mogelijkheden die de echtgenoten onbenut laten om bijkomende inkomsten te verwerven, dienen die mogelijkheden concreet te zijn (Art. 301, §§ 2 en 3, Oud BW).

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230116.3F.3\)](#)

Afstamming – Vordering tot onderzoek van meemoederschap – Afwijzing

Arrest van 9 februari 2023 ([C.21.0364.F](#)) met conclusie van advocaat-generaal Ph. de Koster

De vordering tot onderzoek van meemoederschap wordt afgewezen zodra het bewijs wordt geleverd dat hetzij door de vermeende medeouder geen toestemming tot medisch begeleide voortplanting overeenkomstig artikel 7 wet van 6 juli 2007 is gegeven, hetzij de verwekking van het kind niet het gevolg kan zijn van die medisch begeleide voortplanting, zelfs wanneer het bezit van staat van het kind ten aanzien van de meemoeder wordt aangevoerd.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230209.1F.6\)](#)

Herroepbaarheid van de schenkingen tussen echtgenoten tijdens het huwelijk anders dan bij huwelijkscontract – Aard van de regel

Arrest van 1 december 2023 ([C.22.0432.F](#))

Enkel de rechtsregel die de wezenlijke belangen van de Staat of van de gemeenschap raakt of in het privaatrecht de juridische grondslagen vastlegt waarop de economische of morele orde van de samenleving berust, is van openbare orde (Art. 2 Oud BW).

Artikel 1096, eerste lid, Oud Burgerlijk Wetboek, dat bepaalt dat alle schenkingen, tussen echtgenoten tijdens het huwelijk anders dan bij huwelijkscontract gedaan, steeds herroepelijk zijn, hoewel ze schenkingen onder de levenden worden genoemd, beschermt aldus de privébelangen van de echtgenoot-schenker en is niet van openbare orde.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231201.1F.1](#))

Verbintenissen

Niet-uitvoering van een contract – Samenlopende fouten – Hoofdelijke aansprakelijkheid – Schade voortvloeiend uit de niet-uitvoering van een ondeelbare contractuele verbintenis

Arrest van 27 november 2023 ([C.22.0412.F](#))

De rechter moet de juridische aard van de door de partijen aangevoerde feiten onderzoeken en mag, ongeacht de juridische omschrijving die de partijen daaraan hebben gegeven, de door hen aangevoerde redenen ambtshalve aanvullen op voorwaarde dat hij geen betwisting opwerpt waarvan de partijen het bestaan hebben uitgesloten, dat hij enkel steunt op gegevens die hem regelmatig zijn voorgelegd en dat hij het voorwerp van de vordering niet wijzigt.

Het algemeen rechtsbeginsel van de eerbiediging van het recht van verdediging is niet miskend wanneer de rechter zijn beslissing grondt op gegevens waarvan de partijen, gelet op het verloop van het debat, konden verwachten dat hij ze in zijn beoordeling zou meenemen en die ze bijgevolg hebben kunnen weerleggen.

Wanneer eenzelfde schade is veroorzaakt door de samenlopende fouten van verschillende personen, zijn zij *in solidum* aansprakelijk jegens de benadeelde, zodat ieder van hen de volledige schade moet herstellen van de getroffene die geen fout heeft begaan. Dit is het geval voor de schade als gevolg van de foutieve niet-uitvoering van een ondeelbare contractuele verbintenis (Artt. 1146 tot 1151 Oud BW).

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230317.IN.1](#))

Bijzondere overeenkomsten

Huur van goederen – Stilzwijgende wederinhuring – Eenmalig karakter

Arrest van 17 maart 2023 ([C.22.0232.N](#))

De nieuwe huurovereenkomst die door stilzwijgende wederinhuring ontstaat, is een mondelinge overeenkomst van bepaalde duur. Indien de huurder na beëindiging van die nieuwe huurovereenkomst het goed verder blijft bezetten zonder verzet van de verhuurder, kan niet nogmaals een stilzwijgende wederinhuring plaatsvinden, aangezien dit krachtens artikel 1738 Oud Burgerlijk Wetboek de beëindiging van een schriftelijke huurovereenkomst van bepaalde duur onderstelt (Artt. 1737 e.v. Oud BW).

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230317.IN.1\)](#)

Huur – Bewijs van huurschade – Verslechtering van de staat van het goed – Aanpassingswerken overeengekomen tussen partijen

Arrest van 26 juni 2023 (C.23.0015.F) met conclusie van advocaat-generaal H. Mormont

De vaststelling van de huurschade houdt een vergelijking in tussen de staat van het gehuurde goed op het tijdstip van de intrek in het pand en op het tijdstip van vertrek.

De omstandigheid dat het gehuurde goed op het tijdstip van de intrek in het pand in slechte staat is, ontslaat de huurder, die het goed in die staat heeft aanvaard, noch van zijn verplichting tot teruggave noch van zijn aansprakelijkheid voor de beschadigingen of verliezen die zijn ontstaan in de loop van de huurovereenkomst of door het verzuim van zijn verplichting om het gehuurde goed als een goede huisvader te gebruiken.

Wanneer de partijen vóór het sluiten van de huurovereenkomst of in de loop ervan zijn overeengekomen dat de verhuurder inrichtingswerkzaamheden in het gehuurde goed zal verrichten, is de huurder aansprakelijk voor de beschadigingen aan die inrichtingen, zelfs al werden die werkzaamheden verricht na de intrek van de huurder in het pand.

Hoewel, bij ontstentenis van een omstandige plaatsbeschrijving, wordt vermoed dat de huurder het gehuurde goed heeft ontvangen in dezelfde staat als die waarin het zich op het einde van de huurovereenkomst bevindt, dient de verhuurder, om het tegenbewijs te leveren, niet aan te tonen dat het goed zich bij de intrek in het pand in goede staat bevond. Hij moet enkel aantonen dat de staat van het goed is verslechterd, hetzij ten opzichte van het tijdstip van intrek in het pand, hetzij ten opzichte van het tijdstip van uitvoering van de inrichtingswerkzaamheden door de verhuurder (Artt. 1728, 1°, 1730, 1731, 1732 en 1754 Oud BW).

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230626.3F.3\)](#)

Economisch recht

Insolventie en vereffening

Vennootschappen – Aansprakelijkheid van bestuurders of zaakvoerders – Sociale schulden – Betrokkenheid in tenminste twee faillissementen, vereffeningen of gelijkaardige operaties met sociale schulden

Arrest van 16 februari 2023 ([C.20.0526.F](#)) met conclusie van advocaat-generaal B. Inghels

De betrokkenheid van een persoon in een faillissement met RSZ-schulden wordt louter afgeleid uit zijn hoedanigheid van bestuurder of zaakvoerder, *de iure* of *de facto*, ongeacht zijn rol in het ontstaan van de toestand van onvermogen of van de RSZ-schulden (Art. 530, § 2, eerste lid, W.Venn.; art. 38, § 3*octies*, 8°, Algemene Beginselenwet Sociale Zekerheid).

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230216.1F.6](#))

Andere uitspraken in economisch recht

Commerciële samenwerkingsovereenkomsten – Precontractueel informatiedocument – Restitutie ingevolge nietigheid bij opeenvolgende wederkerige prestaties – Schadevergoeding wegens fout

Arrest van 2 juni 2023 ([C.22.0408.N](#)) met conclusie van advocaat-generaal S. Ravynse

Het niet-verstrekken van de documenten bedoeld in artikel 3 Wet Precontractuele Informatie, dan wel het aangaan van een verbintenis alvorens de termijn van één maand na afgifte van deze documenten is verstreken, vormt een inbreuk op een wettelijke regel die een welbepaald gedrag voorschrijft. Het betreft bijgevolg een fout die de rechter toelaat om, naast de restitutieverplichtingen die uit de nietigverklaring voortvloeien, ook een aanvullende schadevergoeding toe te kennen aan de persoon die het recht verkreeg.

De nietigverklaring van de overeenkomst houdt in dat de partijen, zo mogelijk, in dezelfde toestand worden geplaatst als die waarin zij zich zouden bevinden indien zij niet hadden gecontracteerd en geeft bijgevolg aanleiding tot restitutie van reeds geleverde prestaties.

De nietigverklaring van een overeenkomst met opeenvolgende wederkerige prestaties staat niet eraan in de weg dat de reeds wederzijds geleverde prestaties worden gerestitueerd, in natura of in waarde.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230602.1N.12](#))

Fiscaal recht

Inkomstenbelasting

Cessie van auteursrechten door een advocaat – Belastbaarheid als baten uit vrije beroepen en uit winstgevende bezigheden of als roerend inkomen – Voorwaarden voor auteursrechtelijke bescherming als een werk van letterkunde of kunst gerealiseerd in het kader van beroepsactiviteiten – Technische overwegingen, regels of andere beperkingen

Arrest van 24 maart 2023 ([F.21.0052.N](#)) met conclusie van advocaat-generaal J. Van der Fraenen

Inkomsten verkregen uit de cessie of de concessie van auteursrechten zijn als roerende inkomsten en niet als baten in de zin van artikel 27, 1°, WIB92 belastbaar. Dit geldt ook wanneer die cessie of concessie kadert in de uitoefening van de beroepswerkzaamheid van de verkrijger van de inkomsten, doch in dat geval slechts indien en in zover zij lager liggen dan of gelijk zijn aan 37.500 euro (te indexeren) (Artt. 17, 27 en 37 WIB92).

Opdat een werk van letterkunde of kunst auteursrechtelijk beschermd zou zijn, geldt als noodzakelijke maar voldoende voorwaarde dat wordt bewezen dat het werk oorspronkelijk is, in de zin dat het een eigen intellectuele schepping van zijn auteur is, die de persoonlijkheid van deze laatste weerspiegelt en tot uiting komt door de vrije, creatieve keuzes van de auteur bij de totstandkoming van dat werk. Dit veronderstelt, wanneer het een geschrift betreft, dat de auteur vrije en creatieve keuzes heeft kunnen maken wat betreft de woordkeuze, de schikking en de combinatie van de woorden waarmee hij op een oorspronkelijke wijze uitdrukking heeft gegeven aan zijn creatieve geest en tot een resultaat is gekomen dat een intellectuele schepping vormt.

Het feit dat een auteur een werk in het kader van zijn beroepsactiviteiten produceert, en daarbij wordt verondersteld de nodige professionele deskundigheid aan de dag te leggen, verhindert als dusdanig niet dat het werk als oorspronkelijk in aanmerking kan komen.

Wanneer voor de creatie van een werk technische overwegingen, regels of andere beperkingen gelden die geen ruimte laten voor creatieve vrijheid, heeft dat werk niet de oorspronkelijkheid die vereist is om een auteursrechtelijk beschermd werk te kunnen vormen. Een werk kan daarentegen voor auteursrechtelijke bescherming in aanmerking komen, ook al wordt de verwezenlijking ervan door technische overwegingen, regels of andere beperkingen bepaald, op voorwaarde dat een dergelijke bepaling de auteur niet heeft belet zijn persoonlijkheid in het werk door vrije en creatieve keuzes tot uiting te brengen (Artt. 1 en 8 Auteurswet 1886, art. 2.1. Conventie van Bern).

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230324.IN.5](#))

Aanslagprocedure – Vernietiging van aanslag wegens verjaring – Geen vervangende aanslag – Beroep op de vijfjarige aanslagtermijn – Voorwerp

Arrest van 24 maart 2023 ([F.21.0126.N](#)) met conclusie van advocaat-generaal J. Van der Fraenen

Indien de toepassingsvoorwaarden van de vijfjarige aanslagtermijn van artikel 354, tweede lid, WIB92 zijn vervuld, kan de aanslag binnen deze verlengde termijn gevestigd, enkel op de met bedrieglijk opzet of met het oogmerk te schaden onttrokken inkomsten betrekking hebben en niet op de totaliteit van de uit hoofde van de belastbare inkomsten verschuldigde belasting.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230324.1N.4](#))

Lokale belastingen

Bewijs van de bekendmaking van een gemeentelijke belastingverordening – Aantekening in een bijzonder register – Datum van aanplakking

Arrest van 22 juni 2023 ([F.22.0045.F](#)) met conclusie van advocaat-generaal B. Inghels

Het enige toelaatbare bewijs van de bekendmaking van een gemeentereglement bestaat in de aantekening in een bijzonder register. De aantekening geldt slechts als bewijs van de datum van bekendmaking indien ze geschiedt op de datum van aanplakking of op een van de dagen van de aanplakking, die in dat geval als eerste datum van bekendmaking geldt (Artt. L1133-1 en L1133-2 Wetboek van de plaatselijke democratie en decentralisatie; artt. 1, 2 en 3 KB 14 oktober 1991).

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230622.1F.6](#))

Jeugd

Redelijke termijn – Jeugdbescherming – Procedure tot plaatsing van de minderjarige in een instelling of procedure tot uithandengeving – In aanmerking te nemen tijdvak

Arrest van 15 maart 2023 ([P.23.0026.F](#)) met conclusie van advocaat-generaal D. Vandermeersch

Dit arrest wordt in de categorie “Strafprocedure – Algemeen” en in de categorie “Strafprocedure – Rechtsmiddelen” besproken.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230315.2F.23](#))

Jeugdbescherming – Minderjarige in gevaar – Franstalige gemeenschap – Beschermingsmaatregelen – Tijdelijke huisvesting van het kind buiten de leefomgeving van de moeder

Arrest van 16 augustus 2023 ([P.23.0945.F](#))

Artikel 51, eerste lid, 2°, decreet van 18 januari 2018 houdende het wetboek van preventie, hulpverlening aan de jeugd en jeugdbescherming staat de jeugdrechtbanken

niet toe een beschermende maatregel tot tijdelijke huisvesting van het kind buiten de leefomgeving van de vader of de moeder uit te spreken.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230816.VAC.2](#))

Hoger beroep tegen de beschikking van de jeugdrechter houdende beschermingsmaatregelen t.a.v. een minderjarige – Vorm en termijn

Arrest van 3 oktober 2023 ([P.23.1278.N](#))

Dit arrest wordt in de categorie “Strafprocedure – Rechtsmiddelen” besproken.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231003.2N.6](#))

Jeugdbescherming – Toepassingsgebied van de Brussel II-ter-verordening – Verhouding tot het Verdrag van Den Haag van 19 oktober 1996 – Plaatsing van een kind buiten zijn gezin op grond van de regels inzake jeugdbescherming – Kind dat zijn gewone verblijfplaats op het grondgebied van een lidstaat heeft – Beoordeling van de noodzaak van de inmening op het recht op gezinsleven

Arrest van 25 oktober 2023 ([P.23.1105.F](#))

Volgens het Hof van Justitie van de Europese Unie moet artikel 1, § 1, Verordening (EG) nr. 2201/2003 van de Raad van 27 november 2003, de zogenaamde “Brussel IIbis-verordening”, aldus worden uitgelegd dat een beslissing waarbij de onmiddellijke ondertoezichtstelling en de plaatsing van een kind buiten zijn eigen gezin worden bevolen, onder het begrip ‘burgerlijke zaken’ in de zin van die bepaling valt wanneer die beslissing op grond van de regels inzake kindbescherming is genomen.

Het Verdrag van Den Haag van 19 oktober 1996 laat krachtens zijn artikel 52 internationale regelingen onverlet waarbij de verdragsluitende Staten partij zijn en die bepalingen bevatten over in dit Verdrag geregelde onderwerpen. Het laat ook de mogelijkheid onverlet dat een of meer verdragsluitende Staten overeenkomsten sluiten die ten aanzien van kinderen die hun gewone verblijfplaats hebben in een van de staten die partij bij dergelijke overeenkomsten zijn, bepalingen over bij het Verdrag geregelde onderwerpen bevatten. Overeenkomstig artikel 97, § 1, Brussel II-ter-verordening is, wat de verhouding tot het Verdrag van Den Haag betreft, de verordening van toepassing, behoudens het bepaalde in het tweede lid, indien het betrokken kind zijn gewone verblijfplaats op het grondgebied van een lidstaat heeft.

Het onderzoek, in het licht van artikel 8 EVRM, van de noodzaak van de inmenging in het recht op eerbiediging van het familie- en gezinsleven, impliceert dat er, in het licht van de feitelijke gegevens van de zaak, in hun geheel beschouwd, moet worden nagegaan of er relevante en voldoende redenen zijn die de mogelijke maatregel verantwoorden. Dit onderzoek vereist een afweging van de belangen van het kind en van die van zijn ouders. Er kan, in dit opzicht, bijzondere aandacht worden besteed aan het belang van het kind dat, naargelang van de aard en het ernstige karakter ervan, op dat van zijn ouders voorrang kan krijgen. Met het oog hierop voert de rechter een concrete analyse uit van de toestand van de betrokkenen op grond van geactualiseerde gegevens, zonder dat hiervoor een medisch of psychologisch verslag vereist is.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231025.2F.5\)](#)

Strafrecht

Misdrijven

Schending van de bepalingen inzake welzijn en veiligheid op het werk – Toerekenbaarheid – Delegatie van bevoegdheden aan de onderaannemer – Invloed op de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de delegerende opdrachtgever

Arrest van 11 januari 2023 ([P.22.1275.F](#))

De overdracht van strafrechtelijke verantwoordelijkheid kan enkel worden toegelaten indien ze, al was het maar impliciet, door de wetgever of door de reglementerende overheid is toegestaan, waarbij de overdrager het bestaan moet aantonen van de overdracht aan de derde, die volgens hem gehouden is bepaalde verplichtingen te vervullen die hem van zijn verantwoordelijkheid ontslaan. Aangezien het niet gaat om een overeenkomst tot vrijstelling van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid, stelt de overdracht van bevoegdheid de overnemer niet aansprakelijk voor de door de overdrager gepleegde misdrijven.

Uit artikel 132, 5°, Sociaal Strafwetboek en de artikelen 25 en 29 Wet Welzijn Werknemers volgt dat de wet de opdrachtgever bestraft die door zijn persoonlijke fout de bepalingen betreffende de gezondheid en de veiligheid op het werk schendt. De delegatie van bevoegdheden aan een onderaannemer kan de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de opdrachtgever wegens niet-nakoming van de verplichtingen die hem bij wet persoonlijk zijn opgelegd, niet doen verdwijnen.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230111.2F.4\)](#)

Laster jegens een openbaar ambtenaar of een agent van het openbaar gezag – Verjaringstermijn van drie maanden – Toepassing op de openbaar ambtenaar in dienst van een internationale organisatie

Arrest van 25 januari 2023 ([P.22.0401.F](#)) met conclusie van advocaat-generaal M. Nolet de Brauwere

De artikelen 4 en 12 decreet van 20 juli 1831 op de drukpers maken geen onderscheid al naargelang de persoon die het slachtoffer van laster of beledigingen beweert te zijn, een Belgisch openbaar ambtenaar dan wel een ambtenaar in dienst van een internationale organisatie is, zoals een Europees commissaris. Bovendien behoudt het door de opstellers van het decreet nagestreefde doel zijn relevantie, ongeacht de categorie waartoe de belasterde of beledigde openbaar ambtenaar behoort (Artt. 4 en 12 decreet 20 juli 1831; art. 21 wet van 17 april 1878; art. 447 Sw.).

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230125.2F.1\)](#)

Verzwarende omstandigheid – Begrip voorbedachtheid

Arrest van 8 februari 2023 ([P.22.1351.F](#)) met conclusie van advocaat-generaal M. Nolet de Brauwere

De voorbedachtheid, die door de wet als een verzwarende omstandigheid bij een misdrijf wordt gekwalificeerd, bestaat in het voorafgaand en overwogen besluit om de verboden daad te plegen (Artt. 279bis, 349, 394, 398, 399, 400, 401 en 518 Sw.).

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230208.2F.1](#))

Artikel 62 Wegverkeerswet – Bewijs van een snelheidsovertreding – Automatisch werkend toestel – Digitale snelheidsmeter van een dienstvoertuig – Artikel 11 Wegverkeersreglement – Bijzondere bewijswaarde visuele vaststellingen – Aflezings van de snelheid van de digitale snelheidsmeter van een dienstvoertuig – Beoordeling door de rechter

Arrest van 14 maart 2023 ([P.22.1683.N](#))

Een digitale snelheidsmeter van een dienstvoertuig van de verbalisanten is geen automatisch werkend toestel dat wordt gebruikt om toezicht te houden op de naleving van de Wegverkeerswet en de uitvoeringsbesluiten ervan. Op een dergelijk toestel is artikel 62, tweede tot en met vierde lid, Wegverkeerswet, alsook het koninklijk besluit van 12 oktober 2010 betreffende de goedkeuring, de ijking en de installatie van de meettoestellen gebruikt om toezicht te houden op de naleving van de wet betreffende de politie over het wegverkeer en haar uitvoeringsbesluiten, niet van toepassing.

De rechter mag het bewijs van een snelheidsovertreding die niet met een automatisch werkend toestel werd vastgesteld en de hoegroetheid van die overtrekking laten steunen op alle feitelijke gegevens waarover de partijen tegenspraak hebben kunnen voeren. Indien het eigen zintuigelijke vaststellingen van de verbalisanten ter gelegenheid van de overtrekking of kort daarna betreft, hebben die bij toepassing van artikel 62, eerste lid, Wegverkeerswet een bijzondere bewijswaarde, in die zin dat ze bewezen worden geacht behoudens het tegendeel wordt bewezen.

Tot de zintuigelijke vaststellingen die bij toepassing van artikel 62, eerste lid, Wegverkeerswet een bijzondere bewijswaarde hebben, behoort ook de aflezing van de snelheid van de digitale snelheidsmeter van het dienstvoertuig van de verbalisanten, ter bepaling van de snelheid van een ander voertuig. De omstandigheid dat de geldigheidsduur van het ijkingsattest van het meettoestel aan de hand waarvan de digitale snelheidsmeter van het dienstvoertuig werd gekalibreerd, is vervallen, doet daaraan geen afbreuk. Uit de bijzondere bewijswaarde van de aflezing van de met de digitale snelheidsmeter van het dienstvoertuig van de verbalisanten gemeten snelheid volgt evenwel niet dat tot bewijs van het tegendeel vaststaat dat het andere voertuig aan die snelheid reed, maar het staat aan de rechter te oordelen op basis van alle hem voorgelegde gegevens, waaronder de zintuigelijke vaststellingen van de verbalisanten, of en in welke mate voor het andere voertuig de toegelaten snelheid werd overschreden. Het Hof gaat na of de rechter uit zijn vaststellingen geen gevolgen afleidt die op grond daarvan onmogelijk kunnen worden verantwoord.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230314.2N.13](#))

Artikel 67bis Wegverkeerswet – Voertuig ingeschreven op naam van een natuurlijke persoon – Weerlegbaar vermoeden van daderschap – Artikel 67ter Wegverkeerswet – Voertuig ingeschreven op naam van een rechtspersoon – Mededeling van de identiteit van de bestuurder of van de voor het voertuig verantwoordelijke persoon – Geen vermoeden van daderschap – Wijze van beoordeling van schuld

Arrest van 4 april 2023 ([P.23.0120.N](#))

Artikel 67bis Wegverkeerswet stelt voor een overtreding op de Wegverkeerswet of de uitvoeringsbesluiten ervan met een motorvoertuig dat op naam van een natuurlijke persoon is ingeschreven, indien bij de vaststelling van de overtreding de bestuurder niet is geïdentificeerd, tegenover de houder van de kentekenplaat van het voertuig een weerlegbaar vermoeden in van daderschap van de overtreding.

Artikel 67ter Wegverkeerswet stelt geen vermoeden in van daderschap van de overtreding tegenover de persoon die overeenkomstig die bepaling werd aangeduid als de bestuurder of de verantwoordelijke persoon van het motorvoertuig waarmee de overtreding werd begaan. Indien de overeenkomstig artikel 67ter Wegverkeerswet aangeduide persoon betwist de bestuurder te zijn van het motorvoertuig waarmee de overtreding werd begaan, dan staat het aan de rechter die betwisting volgens de gewone bewijsregels in strafzaken te beoordelen. Hij kan daarbij oordelen dat een beklaagde met de door hem overgelegde stukken niet erin slaagt aannemelijk te maken dat niet hij maar een ander de bestuurder was van het motorvoertuig waarmee de overtreding is begaan. Hij kan evenwel niet oordelen dat de beklaagde ertoe gehouden is op grond van artikel 62, eerste lid, Wegverkeerswet het tegenbewijs te leveren van het feit dat niet hij maar een ander de bestuurder is van het motorvoertuig waarmee de overtreding is begaan.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230404.2N.12](#))

Artikel 1 Wegverkeersreglement – Verkeer op de openbare weg – Bestuurder die vanop een private parkeerplaats de openbare weg oprijdt – Beschadiging van beplanting of afsluiting – Ongeval op een openbare plaats

Arrest van 12 september 2023 ([P.22.1673.N](#))

Het Wegverkeersreglement is van toepassing op de volledige rijbeweging van een bestuurder van een voertuig die vanop een private parkeerplaats de openbare weg oprijdt. Wanneer de bestuurder hierbij de beplanting of een andere afsluiting beschadigt die deze parkeerplaats van de openbare weg scheidt, is er bijgevolg sprake van een ongeval dat zich heeft voorgedaan op een openbare plaats zoals bedoeld in de artikelen 28 en 33, § 1, Wegverkeerswet. De omstandigheid dat die beplanting of afsluiting geen deel van de openbare weg uitmaakt en zij zich niet bevindt op een plaats die voor het publiek of voor een zeker aantal personen toegankelijk is, doet hieraan geen afbreuk.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230912.2N.8](#))

Pandemiewet van 14 augustus 2021 – Aard van het misdrijf – Gevolg van de straf opgelegd door de rechter

Arrest van 12 september 2023 ([P.22.1763.N](#)) met conclusie van advocaat-generaal D. Schoeters

De aard van de door artikel 6 Pandemiewet van 14 augustus 2021 bedoelde misdrijven wordt bepaald door de straf die de rechter oplegt. Uit de artikelen 1 en 38 Strafwetboek volgt dat indien de rechter een geldboete van minder dan 26 euro en dus een politiestraf oplegt, dit misdrijf een overtreding is; indien de rechter een geldboete van 26 euro of meer en dus een correctionele straf oplegt, is dit misdrijf een wanbedrijf.

Wanneer de wet voor een misdrijf als minimumstraf een politiestraf en als maximumstraf een correctionele straf bepaalt, dan kan het misdrijf dat bij toepassing van die wet met een politiestraf wordt bestraft, niet worden beschouwd als een wanbedrijf dat in een overtreding wordt omgezet in de zin van artikel 21, eerste lid, 5°, Voorafgaande Titel Wetboek van Strafvordering, maar houdt dit misdrijf een overtreding in zoals bedoeld door artikel 21, eerste lid, 6°, Voorafgaande Titel Wetboek van Strafvordering. De omstandigheid dat de rechter hierbij verzachtende omstandigheden in aanmerking neemt, doet hieraan geen afbreuk.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230912.2N.15](#))

Wegverkeer – Motorvoertuig ingeschreven op naam van een rechtspersoon – Misdrijf van niet-mededeling – Vermoeden van onschuld – Bewijs van ontvangst van de vraag om inlichtingen over de identiteit van de bestuurder of de voor het voertuig verantwoordelijke persoon

Arrest van 13 september 2023 ([P.21.1533.F](#))

Om de rechtspersoon of de natuurlijke persoon die hem in rechte vertegenwoordigt, schuldig te verklaren aan het misdrijf van niet-mededeling, binnen de termijn van vijftien dagen te rekenen vanaf de datum waarop de vraag om inlichtingen werd verstuurd, van de identiteit van de bestuurder of van de persoon die voor het voertuig verantwoordelijk is, moet met een redelijke mate van zekerheid worden aangetoond dat de rechtspersoon die vraag heeft ontvangen of dat het gebrek aan ontvangst het gevolg van zijn nalatigheid is. De wetgever kan immers niet de bedoeling hebben gehad om het gebrek aan antwoord op een vraag om inlichtingen die de geadresseerde, om redenen onafhankelijk van zijn wil, niet heeft ontvangen, strafbaar te stellen. Het is niet onredelijk om uit de vaststelling dat de vraag om inlichtingen naar de rechtspersoon werd verzonden, af te leiden dat hij die vraag heeft ontvangen of dat het gebrek aan ontvangst aan zijn nalatigheid te wijten is. Indien de rechtspersoon echter betwist dat hij de vraag om inlichtingen heeft ontvangen, vereist de eerbiediging van het vermoeden van onschuld, gelet op de zwaarwichtigheid van de opgelegde straf, dat hij dat vermoeden, afgeleid uit het verzenden van de vraag, werkelijk kan weerleggen. Een dergelijke mogelijkheid houdt in dat de vervolgende partij aantoont dat de vraag om inlichtingen werd aangeboden aan de houder van het kenteken of aan zijn zetel.

De rechter die op grond van het enkele feit dat er naar de zetel van de rechtspersoon die houder van het kenteken is, een vraag om inlichtingen werd verzonden, vermoedt

dat laatstgenoemde die vraag heeft ontvangen of dat het gebrek aan ontvangst het gevolg van zijn nalatigheid is, en op grond hiervan beslist dat het aan de vervolgte persoon staat om de feitelijke gegevens op te geven die zijn bewering volgens welke hij de vraag om inlichtingen niet heeft ontvangen en niet nalatig is geweest, aannemelijk kunnen maken, schendt artikel 6.2 EVRM en miskent het algemeen rechtsbeginsel van het vermoeden van onschuld (Artt. 29ter, eerste lid, en 67 Wegverkeerswet; art. 6.2 EVRM).

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230913.2F.4\)](#)

Seksisme – Moreel element – Aanzetten tot discriminatie wegens gender – Openbaar karakter van de handelingen of uitspraken – Voorwaarden – Geen betwisting in conclusie – Motivering

Arrest van 19 september 2023 ([P.23.0492.N](#)) met conclusie van advocaat-generaal B. De Smet

Het moreel element van het misdrijf bepaald in artikel 2 Seksismewet bestaat in het opzet om misprijzen voor een bepaalde persoon te uiten of die persoon als minderwaardig te beschouwen, wetende dat het gebaar of de handeling van aard is om ernstige schade aan de waardigheid van die persoon toe te brengen. Bij afwezigheid van specifieke betwisting die daarover bij conclusie is gevoerd, moet de rechter dat opzet niet uitdrukkelijk of in welbepaalde bewoordingen bewezen verklaren. Dat opzet kan bovendien blijken uit feitelijke elementen die de rechter vermeldt, zoals de aard en de context van bepaalde gezegden van de dader, die redelijkerwijze voor geen andere uitlegging vatbaar zijn.

Om strafbaar te zijn, moeten de in artikel 2 Seksismewet beschreven gedragingen aan het openbaarheidsvereiste bepaald in artikel 444 Strafwetboek voldoen. Dat artikel vereist in zijn tweede en derde lid dat de telastlegging geschiedt, hetzij in openbare bijeenkomsten of plaatsen, hetzij in tegenwoordigheid van verscheidene personen, in een plaats die niet openbaar is, maar toegankelijk voor een aantal personen die het recht hebben er te vergaderen of ze te bezoeken. Bij afwezigheid van daartoe strekkende conclusie dient de rechter niet uitdrukkelijk te motiveren waarom hij bij de toepassing van artikel 2 Seksismewet het openbaarheidsvereiste van artikel 444 Strafwetboek vervuld acht. In dat geval kunnen de feitelijke omstandigheden op grond waarvan aan dit vereiste is voldaan, bovendien blijken uit de vaststellingen van de rechter.

Artikel 27, 3° en 4°, Genderwet vereist eenzelfde openbaarheid als artikel 2 Seksismewet, dat in zijn tweede en derde lid vereist dat de telastlegging geschiedt hetzij in openbare bijeenkomsten of plaatsen, hetzij in tegenwoordigheid van verscheidene personen, in een plaats die niet openbaar is, maar toegankelijk voor een aantal personen die het recht hebben er te vergaderen of ze te bezoeken. Bij afwezigheid van daartoe strekkende conclusie dient de rechter niet uitdrukkelijk te motiveren waarom hij het openbaarheidsvereiste van artikel 444 Strafwetboek vervuld acht. In dat geval kunnen de feitelijke omstandigheden op grond waarvan aan dit vereiste is voldaan, bovendien blijken uit de vaststellingen van de rechter.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230919.2N.3\)](#)

Grond van niet-toerekenbaarheid – Geestesstoornis op het tijdstip van de feiten die nog steeds bestaat op het tijdstip van de uitspraak van het vonnis – Vrijpraak – Wettigheid van de beslissing tot internering

Arrest van 20 september 2023 ([P.23.1170.F](#)) met conclusie van advocaat-generaal D. Vandermeersch

Dit arrest wordt in de categorie “Strafprocedure – Vrijheidsbeneming” besproken.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230920.2F.8](#))

Wegverkeer – Vermoeden van schuld van de houder van de aan het voertuig toegekende kentekenplaat – Toepassing op het misdrijf van besturen zonder rijbewijs dat niet is vastgesteld naar aanleiding van de eerste vaststelling

Arrest van 27 september 2023 ([P.23.0839.F](#))

Het door artikel 67bis Wegverkeerswet ingevoerde vermoeden van schuld is op de inbreuken op de voormelde wet en haar uitvoeringsbesluiten van toepassing. Dit vermoeden kan bijgevolg ook gelden voor het in artikel 21 van die wet bepaalde misdrijf van het besturen van een voertuig zonder rijbewijs, zelfs als dit misdrijf niet op hetzelfde ogenblik als de overtreding die tot de eerste vaststelling heeft geleid, werd vastgesteld. Er anders over oordelen, zou een niet door de wetgever gewilde beperking van de toepassing van artikel 67bis Wegverkeerswet inhouden.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230927.2F.12](#))

Wegverkeer – Vermoeden van schuld van de houder van de aan het voertuig toegekende kentekenplaat – Verenigbaarheid met artikel 6.2 EVRM – Gevolgen van het ontbreken van een proces-verbaal opgemaakt overeenkomstig artikel 62 Wegverkeerswet of geen verzending hiervan aan de overtreder binnen de wettelijke termijn

Arrest van 27 september 2023 ([P.23.0844.F](#))

Het door artikel 67bis Wegverkeerswet ingevoerde vermoeden van schuld van de houder van de kentekenplaat dat aan het voertuig is toegekend, is verenigbaar met artikel 6.2 EVRM, zoals uitgelegd door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, indien dat vermoeden weerlegbaar is en op voorwaarde dat de wet dit vermoeden binnen redelijke grenzen beperkt die met de ernst van de zaak rekening houden en het recht van verdediging beschermen.

Wanneer het proces-verbaal niet overeenkomstig artikel 62 Wegverkeerswet werd opgemaakt of niet binnen de wettelijke termijn aan de overtreder werd verzonden, verliezen de vaststellingen van de agenten de bij die bepaling voorgeschreven bijzondere bewijswaarde. De hierin vervatte vaststellingen blijven evenwel gelden als gewone inlichtingen, waarvan de rechter de bewijswaarde onaantastbaar beoordeelt.

De niet-verzending van een proces-verbaal binnen de wettelijke termijn aan de overtreder overeenkomstig artikel 62 Wegverkeerswet en de daaruit volgende toegenomen moeilijkheid om de bewijswaarde ervan te ontcrachten, wist het vermoeden van schuld van de houder van het kenteken uit, zoals dat is bepaald in artikel 67bis Wegverkeerswet, en dit zelfs in het geval van vluchtmisdrijf. De

verplichting om het proces-verbaal van overtreding tijdig aan de overtreder toe te zenden, heeft immers tot doel hem in staat te stellen het tegenbewijs van die vaststellingen te leveren (Artt. 33, 62 en 67bis Wegverkeerswet).

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230927.2F.9](#))

Schuldigverklaring als deelnemer – Wijze van vaststelling van de deelnemingsvorm

Arrest van 3 oktober 2023 ([P.23.0719.N](#))

Uit artikel 149 Grondwet volgt voor de rechter die een beklaagde als deelnemer aan een misdrijf schuldig verklaart, de verplichting om in de bewoordingen van de artikelen 66 of 67 Strafwetboek of in gelijkaardige bewoordingen de deelnemingsvorm vast te stellen die hij bewezen acht. Het arrest dat de eiser als dader of mededader in de zin van artikel 66 Strafwetboek schuldig verklaart, maar nalaat in de bewoordingen van artikel 66 Strafwetboek of in gelijkaardige bewoordingen de deelnemingsvorm vast te stellen die het bewezen acht, is niet regelmatig met redenen omkleed.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231003.2N.2](#))

Dierenwelzijnswet – Misdrijf – Rechtvaardiging en verschoning

Arrest van 17 oktober 2023 ([P.23.0783.N](#))

Het aanpakken en bestrijden van uitheemse soorten zoals bedoeld in artikel 31/11 Besluit van de Vlaamse Regering van 15 mei 2009 met betrekking tot soortenbescherming en soortenbeheer (Soortenbesluit) is slechts op in het wild voorkomende uitheemse soorten van toepassing. Die bepaling is niet van toepassing op specimens van niet-invasieve uitheemse soorten die als huisdier worden gehouden, onder de hoede staan van de mens en derhalve niet in het wild worden geïntroduceerd noch in het wild voorkomen in de zin van de voormelde bepalingen. De loutere omstandigheid dat de eigenaar van een niet-invasieve uitheemse vogel die hij als huisdier onder zijn hoede houdt, dit dier voor een beperkte periode laat rondvliegen zonder zich aldus ervan te ontdoen, heeft niet tot gevolg dat dit dier in het wild wordt geïntroduceerd of zich in het wild bevindt in de zin van de voormelde bepalingen, zodat een beklaagde zich niet op de toelating tot bestrijding bepaald in artikel 31/11 Soortenbesluit kan beroepen (Artt. 70 en 541 Sw.; artt. 1 en 35 Dierenwelzijnswet; artt. 17 en 31/11 Besluit van de Vlaamse Regering 15 mei 2009 met betrekking tot soortenbescherming en soortenbeheer).

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231017.2N.1](#))

Misbruik van vertrouwen – Misbruik van vennootschapsvermogen – Begrip ‘gebruik’ van goederen van de rechtspersoon – Gebruik ten gevolge van een normale daad van beheer – Bedrieglijk opzet – Betekenisvol nadeel voor de vennootschap

Arrest van 7 november 2023 ([P.23.0713.N](#))

Het woord ‘gebruik’ in de zin van artikel 492bis Strafwetboek dient in zijn gewone taalkundige betekenis te worden begrepen en heeft derhalve een ruime draagwijdte.

Het omvat zowel daden van beheer als daden van beschikking, opgeleverd door positieve handelingen dan wel onthoudingen die met het vereiste opzet door onder meer een bestuurder van de rechtspersoon zijn gesteld, met betrekking tot gelden of goederen van de rechtspersoon die aan die bestuurder zijn toevertrouwd of met betrekking tot het krediet van de rechtspersoon waarover die bestuurder feitelijke zeggenschap heeft. Het misdrijf vereist dan ook niet dat de bestuurder activa van de rechtspersoon heeft verduisterd of verspild of zich persoonlijk dergelijke activa heeft toegeëigend. Bijgevolg kunnen ook gedragingen die de betrokkene in het kader van zijn normale bevoegdheden als bestuurder van de rechtspersoon heeft gesteld, zoals de betaling van de schuldvordering van een schuldeiser van de rechtspersoon met de opbrengst van de verkoop van de activa van deze laatste, het misdrijf van misbruik van vennootschapsgoederen opleveren wanneer die gedragingen met het in artikel 492bis Strafwetboek bepaalde bedrieglijk opzet zijn gesteld en een betekenisvol nadeel aan de vermogensbelangen van de rechtspersoon en die van zijn schuldeisers of vennoten berokkenen. Dat laatste kan het geval zijn wanneer door de betaling van een nog niet-opeisbare schuld van de rechtspersoon, diens liquide middelen dermate worden vermindert dat hij niet meer in staat is zijn activiteiten te ontplooiën en zijn schuldeisers te betalen. Het feit dat de bestuurder met de betaling van slechts één van de schuldeisers van de rechtspersoon het boekhoudkundig vermogen van deze laatste niet aantast omdat daardoor het passief in gelijke mate met het actief daalt en de rechtspersoon dus formeel niet verarmt, is daarbij niet bepalend.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231107.2N.12\)](#)

Illegaal verblijf dat voortduurt na een bevel om het grondgebied te verlaten – Geen verwijdering van het Belgisch grondgebied – Toepasselijke strafbaarstelling

Arrest van 7 november 2023 ([P.23.0939.N](#)) met conclusie van advocaat-generaal B. De Smet

Uit het arrest C-806/18, zaak JZ, van het Hof van Justitie van de Europese Unie volgt dat een constitutief bestanddeel van het in artikel 76 Vreemdelingenwet bepaalde misdrijf erin bestaat dat de vreemdeling het Rijk binnenkomt of er na zijn binnenkomst verblijft, nadat hij eerst het Rijk ter uitvoering van een te zijnen aanzien genomen terugkeermaatregel heeft verlaten (Art. 76 Vreemdelingenwet; artt. 2, 8 en 11 Terugkeerrichtlijn).

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231107.2N.17\)](#)

Andere uitspraken in strafrecht

Artikel 21 Wegverkeerswet – Europees Rijbewijs – Afgifte van het rijbewijs na inschrijving van de houder in het Belgisch bevolkingsregister – Vereiste van gewoon verblijf in de lidstaat van afgifte – Toepassing van de bepaling van de EG-Richtlijn Rijbewijs 2006/126 over de gewone verblijfplaats in de lidstaat van afgifte van het rijbewijs

Arrest van 18 april 2023 ([P.22.1772.N](#)) met conclusie van advocaat-generaal B. De Smet

Uit de samenhang van de artikelen 7.1, e), en 12, eerste lid, Richtlijn Rijbewijs en artikel 3, § 1, 1°, KB Rijbewijs volgt dat een onderdaan van een lidstaat van de Europese Unie die in België in het bevolkingsregister is ingeschreven en er zijn

gewone verblijfplaats heeft in de betekenis hieraan gegeven door deze bepalingen, zijn rijbewijs alleen in België kan en moet aanvragen. Deze uitlegging impliceert geen rechtstreekse werking van die richtlijn ten aanzien van een particulier.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230418.2N.6](#))

Artikel 21 Wegverkeerswet – Europees Rijbewijs – Inschrijving van de houder van het rijbewijs in het Belgisch bevolkingsregister – Verlenging van het Europees rijbewijs in een andere lidstaat – Voorwaarde van gewoon verblijf in de lidstaat van verlenging van het rijbewijs

Arrest van 18 april 2023 ([P.23.0132.N](#)) met conclusie van advocaat-generaal B. De Smet

Uit de artikelen 7.3, eerste lid, b) en 12, eerste lid, richtlijn 2006/126/EG van het Europees Parlement en de Raad van 20 december 2006 betreffende het rijbewijs en artikel 1, 11°, koninklijk besluit van 23 maart 1998 betreffende het rijbewijs volgt dat een persoon, met het oog op de verlenging van zijn rijbewijs overeenkomstig artikel 7.3, eerste lid, b), van de richtlijn, zijn gewone verblijfplaats in een lidstaat van de Europese Unie heeft wanneer hij tijdens het jaar dat de verlenging voorafgaat, gedurende ten minste 185 dagen in die lidstaat wegens persoonlijke of beroepsmatige bindingen heeft verbleven.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230418.2N.10](#))

Artikelen 58 en 58bis Wegverkeerswet – Immobilisering van een voertuig als beveiligingsmaatregel – Verschil met de immobilisering verbonden aan de bijkomende straf van het verval van het recht tot sturen – Verzoek tot opheffing van de immobilisering uitgaand van de eigenaar van het voertuig die niet de overtreder is – Geen vervolging ingesteld voor de politierechtbank – Criteria voor beoordeling

Arrest van 20 juni 2023 ([P.23.0690.N](#))

Artikel 58bis, § 1, Wegverkeerswet bepaalt dat de immobilisering van een voertuig als beveiligingsmaatregel in de gevallen bedoeld in artikel 30, §§ 1 tot en met 3, Wegverkeerswet en in artikel 48 Wegverkeerswet kan worden bevolen. Artikel 58bis, § 1, tweede en derde lid, bepaalt welke overheid deze beveiligingsmaatregel kan nemen. Deze beveiligingsmaatregel is te onderscheiden van de in artikel 50 Wegverkeerswet bedoelde maatregel van tijdelijke immobilisering van een voertuig. Die laatste maatregel kan de rechter bevelen in alle gevallen waarin tijdelijk verval van het recht tot het besturen van een voertuig als straf wordt uitgesproken, met een duur die niet langer mag zijn dan die van het tijdelijk verval van het recht tot sturen en waarvan het opleggen bovendien afhankelijk is van de veroordeling van de eiser van het voertuig wegens een inbreuk op de artikelen 32, 37, 2°, 37bis, § 1, 3°, of 49 Wegverkeerswet, indien het voertuig geen eigendom is van de dader van het misdrijf. Deze in artikel 50 Wegverkeerswet bepaalde voorwaarden gelden niet voor het opleggen van de door artikel 58bis Wegverkeerswet bedoelde beveiligingsmaatregel van de immobilisering.

De overtreder of, indien hij niet de overtreder is, de natuurlijke persoon of de rechtspersoon die bewijst dat hij eigenaar is van het voertuig, kan overeenkomstig artikel 58bis, § 3, Wegverkeerswet aan de daarin vermelde bevoegde overheid de

opheffing van de immobilisering vragen. Ingeval van afwijzing van het door de eigenaar van het voertuig ingediend verzoek tot opheffing van de immobilisering kan die de zaak bij de politierechtbank aanbrengen volgens de in artikel 58bis, § 3/1, Wegverkeerswet bedoelde procedure. Uit het enkele feit dat de eigenaar van het voertuig die niet de overtreder is, de zaak bij de politierechtbank aanhangig maakt, volgt niet dat de politierechtbank dit verzoek noodzakelijk moet inwilligen. Die stelling volgt niet uit artikel 58bis, § 2, tweede lid, Wegverkeerswet dat bepaalt dat indien de eigenaar niet de overtreder is, hij zonder kosten het voertuig kan terugkrijgen. De wetgever heeft met die bepaling enkel willen aangeven dat anders dan met betrekking tot de overtreder, de eigenaar van het voertuig die niet de overtreder is, het voertuig zonder kosten kan terugkrijgen. Die stelling zou bovendien aan de beveiligingsmaatregel van de immobilisering elke nuttige werking ontnemen indien het voertuig niet aan de overtreder toebehoort.

Uit het doel van de door de wetgever met artikel 58bis, § 3/1, Wegverkeerswet ingevoerde regeling volgt dat indien de eigenaar van het voertuig die niet de overtreder is, de zaak bij de politierechtbank aanhangig maakt, de politierechtbank moet onderzoeken of:

- 1° de beveiligingsmaatregel is genomen door een bevoegde overheid;
- 2° de voorwaarden voor het bevelen van de beveiligingsmaatregel zijn vervuld en meer bepaald of er aanwijzingen zijn voor een overtreding als bedoeld in de artikelen 30, §§ 1 tot en met 3, en 48, Wegverkeerswet;
- 3° niet is voldaan aan de in artikel 58bis, § 3, tweede lid, Wegverkeerswet bepaalde voorwaarden voor opheffing van de maatregel; en
- 4° in het licht van het met de immobilisering beoogde doel en rekening houdend met de concrete omstandigheden van de zaak waaronder de band tussen de overtreder en de eigenaar van het voertuig, de voortzetting van de immobilisering geen onevenredige aantasting van de rechten van de eigenaar van het voertuig inhoudt.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230620.2N.6](#))

Strafprocedure

Algemeen

Artikel 6.1 EVRM – Zwijgrecht – Recht zichzelf niet te beschuldigen – Uitnodiging tot verhoor met kennisgeving van het zwijgrecht – Gebrek aan medewerking van de verdachte – Impact op de beoordeling van de schuld

Arrest van 28 februari 2023 ([P.22.1750.N](#)) met conclusie van advocaat-generaal B. De Smet

Het zwijgrecht en het recht om zichzelf niet te beschuldigen, zoals gewaarborgd door artikel 6.1 EVRM, verzetten zich ertegen dat de rechter de schuldigverklaring van een beklaagde aan het door artikel 32 Wegverkeerswet bedoelde wanbedrijf van het wetens toevertrouwen van een motorvoertuig aan een persoon die niet van een rijbewijs voorzien is, mede grondt op de vaststelling dat de beklaagde geen medewerking aan het onderzoek heeft verleend, door geen gevolg te geven aan opeenvolgende schriftelijke en telefonische oproepingen en niet op de met de politie

gemaakte afspraken op te dagen. Het zwijgrecht houdt niet enkel het recht in om niet tegen zichzelf te getuigen, maar ook om niet aan de eigen beschuldiging mee te werken.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230228.2N.16\)](#)

Overschrijding van de redelijke termijn – Uitstel of opschorting van de uitspraak van veroordeling – Motivering

Arrest van 1 maart 2023 ([P.22.1432.F](#)) met conclusie van advocaat-generaal M. Nolet de Brauwere

Uit artikel 21ter Voorafgaande Titel Wetboek van Strafvordering volgt niet dat de rechter de overschrijding van de redelijke termijn enkel kan bestraffen door de veroordeling bij eenvoudige schuldverklaring uit te spreken of door de beklagde te veroordelen tot een straf die lager is dan de wettelijke minimumstraf. Teneinde de niet-naleving recht te zetten van de verplichting de beklagde zonder onredelijke vertraging te berechten, kan de rechter ook een bij wet bepaalde straf uitspreken die evenwel op een reële en meetbare wijze lager is dan die welke hij had opgelegd indien hij de overdreven duur van de rechtspleging niet had vastgesteld, of kan hij de beklagde, als deze voldoet aan de wettelijke voorwaarden om hierop aanspraak te maken, een proeftijd opleggen door het uitstel van de tenuitvoerlegging van de hele of een gedeelte van de straf of door de opschorting van de uitspraak van de veroordeling. Ook in die gevallen moet uit de redenen van de beslissing blijken dat de rechter die maatregelen niet had toegekend of dat hij die onder striktere voorwaarden had toegekend als de zaak niet met vertraging was behandeld.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230301.2F.2\)](#)

Redelijke termijn – Jeugdbescherming – Procedure tot plaatsing van de minderjarige in een instelling of procedure tot uithandengeving – In aanmerking te nemen tijdvak

Arrest van 15 maart 2023 ([P.23.0026.F](#)) met conclusie van advocaat-generaal D. Vandermeersch

Artikel 6.1 EVRM dat voor eenieder het recht waarborgt op de behandeling van zijn zaak binnen een redelijke termijn door een rechterlijke instantie die beslist over de gegrondheid van een tegen hem ingestelde strafvervolging, is van toepassing op een procedure tot plaatsing van een minderjarige in een gesloten instelling voor minderjarige delinquenten of wanneer zijn toestand substantieel wordt aangetast door de maatregelen die in het kader van de tegen hem ingestelde strafvordering zijn genomen als gevolg van het feit dat de jeugdkamer over een verzoek tot uithandengeving uitspraak heeft moeten doen.

Het tijdvak dat uit het oogpunt van de door artikel 6.1 EVRM gewaarborgde redelijke termijn in aanmerking moet worden genomen, gaat in op het tijdstip waarop de strafvervolging tegen de minderjarige die ervan wordt verdacht een als misdrijf omschreven feit te hebben gepleegd, wordt ingeleid in de zin van dat artikel (Art. 6.1 EVRM; art. 57bis Jeugdbeschermingswet).

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230315.2F.23\)](#)

Artikel 62 Wegverkeerswet – Bijzondere bewijswaarde van het proces-verbaal – Zintuiglijke vaststellingen – Grens

Arrest van 4 april 2023 ([P.23.0120.N](#))

De bijzondere bewijswaarde die verbonden is aan een naar aanleiding van een overtreding op de Wegverkeerswet en de uitvoeringsbesluiten ervan door een daartoe bevoegd ambtenaar opgesteld proces-verbaal, geldt voor de in het proces-verbaal van overtreding opgenomen zintuiglijke vaststellingen door de verbalisant, maar niet voor latere vaststellingen, inlichtingen of voor de later verstrekte gegevens (Art. 62, eerste lid, Wegverkeerswet).

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230404.2N.12](#))

Beoordeling van minderjarigheid op het tijdstip van de feiten – Toepassing van de bewijsregels in strafzaken – Niet-begeleide minderjarige vreemdeling – Invloed van de identificatiebevoegdheid van de dienst Voogdij

Arrest van 12 april 2023 ([P.23.0466.F](#))

De identificatiebevoegdheid van de dienst Voogdij op grond waarvan die instelling onder meer door middel van een medisch onderzoek kan laten nagaan of de persoon al dan niet minstens achttien jaar oud is, sluit de bevoegdheid van de strafrechten niet uit om in feite te beoordelen of de aangevoerde minderjarigheid van een in verdenkinggestelde of beklaagde bewezen is. Die rechtscolleges beslissen hierover zonder dat de wet een bijzonder bewijsmiddel vereist (Artt. 3 en 6 Programmawet 24 december 2002).

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230412.2F.2](#))

Recht op persoonlijke deelname aan het strafproces – Afwezigheid van de beklaagde op de vastgestelde rechtszitting – Verzoek tot uitstel – Criteria voor beoordeling

Arrest van 30 mei 2023 ([P.23.0371.N](#))

Uit de artikelen 6.1 en 6.3.c) EVRM en artikel 14.3.d) IVBPR, zoals uitgelegd door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, en uit het algemeen rechtsbeginsel van het recht op een eerlijk proces volgt dat een beklaagde het recht heeft om tegenwoordig te zijn bij het tegen hem gevoerd strafproces en te beslissen of hij zichzelf zal verdedigen. De beklaagde moet zijn strafproces daadwerkelijk kunnen volgen en eraan deelnemen, als hij dat wenst. Hij moet met zijn raadsman overleg kunnen plegen, hem instructies kunnen geven, verklaringen kunnen afleggen en over het bewijsmateriaal tegenspraak kunnen voeren. De loutere omstandigheid dat de beklaagde zich door een raadsman kan laten vertegenwoordigen of effectief door een raadsman wordt vertegenwoordigd, volstaat niet om hem de voormelde rechten te ontzeggen. Die rechten, waarvan de naleving moet worden beoordeeld rekening houdend met de gehele rechtspleging, zijn evenwel niet absoluut. Het staat aan de rechter onaantastbaar te oordelen of rekening houdend met alle concrete elementen van de gehele rechtspleging – zoals daar zijn in voorkomend geval het gegeven dat de beklaagde zelf de uitoefening van zijn recht onmogelijk maakt, de redelijketermijnvereiste en de gevolgen van het aanslepen van de zaak voor de betrouwbaarheid van het bewijs – de behandeling van de zaak kan worden uitgesteld

om de beklagde toe te laten persoonlijk aanwezig te zijn. Het Hof gaat wel na of de rechter uit zijn vaststellingen geen gevolgen afleidt die op grond daarvan onmogelijk kunnen worden verantwoord.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230530.2N.15](#))

Laattijdige terbeschikkingstelling van een stuk – Beoordeling van de gevolgen voor het recht van verdediging

Arrest van 17 oktober 2023 ([P.23.0768.N](#))

Bij de beoordeling of een laattijdige terbeschikkingstelling van een overtuigingsstuk de mogelijkheid van een beklagde om daarover tegenspraak te voeren, dermate bemoeilijkt dat zijn recht van verdediging onherstelbaar is miskend, kan de rechter rekening houden met de aard van het alsnog bijgebrachte bewijs en met de bewijswaarde ervan binnen het geheel van de bewijselementen *à charge* en *à décharge*, alsook met de aannemelijkheid van het verweer dat de beklagde daarover ontwikkelt of zegt daarover niet meer te kunnen ontwikkelen. De rechter oordeelt daarover onaantastbaar (Art.6.1 EVRM).

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231017.2N.2](#))

Artikel 6 EVRM – Criteria voor het horen van een getuige *à charge* – Regelmatigheid van de procedure – Aannemelijk maken van de beweerde onregelmatigheid van verkregen informatie

Arrest van 31 oktober 2023 ([P.23.0893.N](#))

Uit de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens betreffende artikel 6.1 en 6.3.d EVRM en het daardoor gewaarborgde recht om een getuige *à charge* onder eed te horen op de rechtszitting, volgt dat de drie criteria ter beoordeling van het al dan niet bestaan van de verplichting om de getuige te horen en meer bepaald de juridische of feitelijke onmogelijkheid om de getuige te horen, het doorslaggevend karakter van de verklaring van de getuige bij de schuldbeoordeling en de aan- of afwezigheid van compenserende factoren, enkel gelden voor een getuige die tijdens het vooronderzoek belastende verklaringen betreffende de schuld van de beklagde aan de hem ten laste gelegde feiten heeft afgelegd. Indien een beklagde verzoekt om een getuige te horen louter betreffende de regelmatigheid van de procedure, waaronder de bewijsverzameling, dient de rechter dit verzoek niet aan de drie voormelde criteria te toetsen. Hij oordeelt in dat geval onaantastbaar of het horen van de getuige voor de beoordeling van de regelmatigheid van de procedure noodzakelijk is. De omstandigheid dat de partij die om het verhoor van de getuige verzoekt, niet slaagt in de op haar rustende verplichting het bestaan van een aangevoerde onregelmatigheid enigszins aannemelijk te maken, kan de afwijzing van het verzoek tot het horen van de getuige verantwoorden.

Artikel 6 EVRM en het daarin vervatte recht op een eerlijk proces, waarvan het recht van verdediging deel uitmaakt, verzet zich niet ertegen dat informatie louter als inlichting in aanmerking wordt genomen om het onderzoek in een bepaalde richting te oriënteren en vervolgens op autonome wijze bewijzen te verzamelen, voor zover niet blijkt dat die informatie op onregelmatige wijze is verkregen. Wanneer een

beklaagde aanvoert dat dergelijke informatie op onregelmatige wijze is verkregen, dient hij die aanvoering enigszins aannemelijk te maken en moet die aanvoering het niveau van een loutere bewering overstijgen, zodat het louter in vraag stellen van de regelmatigheid van de informatie niet volstaat om de beweerde onregelmatigheid ervan enigszins aannemelijk te maken. De verplichting om de aanvoering dat informatie onregelmatig is verkregen, enigszins aannemelijk te maken, is niet strijdig met artikel 6 EVRM en maakt het recht op een eerlijk proces met inbegrip van het recht van verdediging niet theoretisch of illusoir. Het staat aan de rechter te oordelen of een beklagde slaagt in de verplichting de aanvoering dat informatie onregelmatig is verkregen, enigszins aannemelijk te maken en of die het niveau van een loutere bewering overstijgt.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231031.2N.1\)](#)

Recht van verdediging – Voeging stukken uit een ander dossier – Verzoek tot inzage – Beoordelingscriteria

Arrest van 31 oktober 2023 (P.23.0998.N)

Wanneer aan een voorliggend strafdossier gegevens uit een ander strafdossier zijn gevoegd, dan vereist het recht van verdediging weliswaar dat de verdediging inzage krijgt van alle elementen *à charge* en *à décharge* uit dat strafdossier die rechtstreeks of onrechtstreeks pertinent kunnen zijn voor de beoordeling van het lot van de strafvordering en de schuldvraag in het voorliggende strafdossier. Dat impliceert echter niet dat de verdediging zonder meer recht heeft op de voeging van alle gegevens die het van belang acht om zich ervan te vergewissen dat het andere strafdossier niet behept is met een onregelmatigheid, zoals een overschrijding door de onderzoeksrechter van zijn saisine. Daarbij is vereist dat de verdediging het bestaan van de aangevoerde onregelmatigheid en het belang daarvoor voor de beoordeling van zijn zaak enigszins aannemelijk maakt, zodat een loutere speculatie over een onregelmatigheid daartoe niet volstaat. Zijn die onregelmatigheid en dat belang aannemelijk, dan dient de rechter in de regel de voeging te bevelen van alle stukken op grond waarvan uitsluitel over de onregelmatigheid kan worden gegeven. Wanneer dat niet het geval is, oordeelt de rechter onaantastbaar of de voeging van die stukken vereist is opdat de beklagde zijn recht van verdediging naar behoren kan uitoefenen. Hij kan daarbij rekening houden met alle dienstige gegevens die aan de tegenspraak van de partijen zijn onderworpen. Daartoe behoren ook gegevens die dateren van na de vordering tot het instellen van een gerechtelijk onderzoek in het andere strafdossier. In alle gevallen houdt de rechter bij de beoordeling van het verzoek tot voeging van stukken rekening met eventuele noodwendigheden die deze voeging concreet en ernstig in de weg kunnen staan, zoals de bescherming van de privacy van personen vernoemd in het andere strafdossier of het eerbiedigen van het geheim van een nog lopend strafonderzoek, met inbegrip van de afscherming van de in dat onderzoek gebruikte opsporings- of onderzoekstechnieken (Art. 6.1 EVRM).

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231031.2N.2\)](#)

Recht op het horen op de rechtszitting van getuigen à décharge – Geen verplichting voor de rechter – Criteria voor de beoordeling van het verzoek – Toetsing aan de hand van de drievragentest – Motivering van weigering

Arrest van 21 november 2023 ([P.23.1001.N](#))

Uit artikel 6.3.d EVRM, zoals uitgelegd door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, volgt dat de rechter het verzoek van een beklaagde om een getuige à décharge te horen, op de rechtszitting aan de hand van een drievragentest moet beoordelen:

- eerste vraag: is het verzoek om de getuige à décharge te horen, voldoende onderbouwd en is het getuigenverhoor relevant voor het voorwerp van de beschuldiging?
- tweede vraag: is de relevantie van het getuigenverhoor voldoende door de rechter in aanmerking genomen en zijn er afdoende gronden voor de beslissing om de getuige à décharge niet op de rechtszitting te horen?
- derde vraag: tast de weigering de getuige à décharge te horen, de eerlijkheid van het proces van de beklaagde in zijn geheel beschouwd aan?

Voor wat betreft het antwoord op de eerste vraag is niet alleen van belang of het verhoor van een getuige à décharge van aard is om het resultaat van het strafproces te beïnvloeden, maar ook of redelijkerwijze kan worden verwacht dat dit verhoor de positie van de verdediging zal versterken. Bij die beoordeling moeten de concrete omstandigheden van de zaak worden betrokken. Onder meer kunnen de stand en de voortgang van de procedure, de door de partijen gevolgde strategie en hun houding in het strafproces in aanmerking worden genomen.

Voor wat betreft het antwoord op de tweede vraag is te benadrukken dat uit artikel 6.3.d EVRM niet kan worden afgeleid dat op elk verzoek van een beklaagde om een getuige à décharge op de rechtszitting te horen, moet worden ingegaan. Het staat aan de rechter om in het licht van de door de beklaagde aangehaalde motieven en rekening houdend met de concrete omstandigheden van de zaak de noodzaak van het horen van de getuige à décharge te beoordelen en op dat verzoek en de mate waarin het is onderbouwd een adequaat antwoord te verstrekken, zonder dat is vereist dat op elk detail van de onderbouwing moet worden ingegaan. Die concrete omstandigheden kunnen onder meer betrekking hebben op:

- de feitelijke en juridische onmogelijkheid om de getuige à décharge te horen;
- de relatie die de getuige à décharge had of heeft met de beklaagde of met andere bij het strafproces betrokken partijen;
- de betrouwbaarheid van de door de getuige à décharge af te leggen verklaring, rekening houdend met die relatie, zijn persoonlijkheid en het tijdsverloop sinds de feiten; of
- het beschikbaar zijn van een geschreven verklaring van de persoon die de beklaagde als getuige à décharge wil horen, waarin die een eerdere verklaring herroept of nuanceert.

Het enkele feit dat een getuige à décharge een verklaring kan afleggen die van aard kan zijn om het resultaat van het strafproces te beïnvloeden of waarvan redelijkerwijze kan worden verwacht dat die de positie van de verdediging van de beklaagde zal versterken, verplicht de rechter daarom nog niet om die getuige à décharge op de

rechtszitting te horen. De toetsing van het verzoek om een getuige à décharge op de rechtszitting te horen, op basis van de drievragentest, vereist niet dat de rechter het antwoord op de eerste en op de tweede vraag afzonderlijk motiveert. Maar bij een weigering een getuige à décharge op de rechtszitting te horen, dient de rechter in elk geval te onderzoeken of het recht op een eerlijk proces van die beklaagde in zijn geheel beschouwd daardoor niet is aangetast.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231121.2N.4\)](#)

Artikel 65/1 Wegverkeerswet – Bevel tot betaling – Verzoekschrift neergelegd ter griffie van de bevoegde politierechtbank – Hoger beroep bij de correctionele rechtbank – Geschriften tot aanwending van een rechtsmiddel – Vrijheid van taalkeuze van een verdachte of beklaagde – Taal van de rechtspleging – Recht op toegang tot de rechter

Arrest van 12 december 2023 ([P.23.1021.N](#))

Uit artikel 65/1, § 2, eerste lid, eerste zin, Wegverkeerswet en uit de artikelen 14, eerste lid, en 24, Taalwet Gerechtszaken volgt dat wanneer de bij toepassing van artikel 65/1, § 2, eerste lid, eerste zin, Wegverkeerswet bevoegde politierechtbank zijn zetel heeft in de arrondissementen Antwerpen, Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen, Limburg of Leuven, het door artikel 65/1, § 2, Wegverkeerswet bedoeld verzoekschrift tot beroep geheel in het Nederlands moet worden opgesteld en dat voor de rechtscolleges in hoger beroep voor de rechtspleging de taal wordt gebruikt waarin de bestreden beslissing is gesteld. Een akte van rechtspleging is geheel in het Nederlands opgesteld indien alle vermeldingen die voor de regelmatigheid van de akte zijn vereist, in het Nederlands zijn gesteld. Volgens artikel 40, eerste lid, Taalwet Gerechtszaken zijn de bepalingen van deze wet voorgeschreven op straffe van nietigheid en wordt die nietigheid van ambtswege uitgesproken door de rechter.

Artikel 31 Taalwet Gerechtszaken en artikel 47bis Wetboek van Strafvordering betreffende de vrijheid van verdachten of beklaagden om bij hun verhoor gebruik te maken van de taal van hun keuze, zijn niet van toepassing op geschriften die een verdachte of beklaagde kan of moet indienen indien hij een rechtsmiddel wil aanwenden tegen een hem voorgestelde straf in de zin van artikel 6 EVRM. Dit doet geen afbreuk aan artikel 23 Taalwet Gerechtszaken, dat van toepassing is op de politierechtbanken die kennis nemen van een door artikel 65/1, § 2, Wegverkeerswet bedoeld beroep. Artikel 6.3 EVRM en de daarin opgesomde rechten voor personen die wegens een strafbaar feit worden vervolgd, beletten niet dat hij die het voorwerp uitmaakt van een vervolging die tot een straf in de zin van artikel 6 EVRM aanleiding kan geven, de verplichting heeft om, indien hij een rechtsmiddel wil aanwenden tegen een hem voorgestelde straf in de zin van artikel 6 EVRM, voor de bij het rechtscollege in te dienen geschriften gebruik moet maken van de taal van de rechtspleging van dat rechtscollege. Dit geldt ongeacht of hij de taal van de rechtspleging al dan niet beheerst. Aldus dient hij die een door artikel 65/1, § 2, Wegverkeerswet bedoeld beroep wil instellen en die de taal niet beheerst van de rechtbank bij wie bij toepassing van paragraaf 2, eerste lid, eerste zin, het verzoekschrift tot beroep moet worden ingediend, de bijstand van een vertaler te vragen. Die verplichting beperkt niet op onevenredige wijze de toegang van de betrokkene tot de rechter.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231212.2N.11\)](#)

Strafvordering en burgerlijke rechtsvordering

Rechtsplegingsvergoeding – De in het ongelijk gestelde burgerlijke partij – Ambtshalve veroordeling tot rechtsplegingsvergoeding

Arrest van 21 februari 2023 ([P.22.1448.N](#))

In strafzaken kan de rechter de in het ongelijkgestelde partij ambtshalve veroordelen tot betaling aan de in het gelijkgestelde partij van het basisbedrag van de rechtsplegingsvergoeding. Op die beslissing is het beschikkingsbeginsel niet van toepassing.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230221.2N.4\)](#)

Parlementaire onschendbaarheid – Ontvankelijkheid van een klacht met burgerlijkpartijstelling tegen een volksvertegenwoordiger ingediend tijdens de parlementaire zitting – Vereiste van toestemming van het Parlement voor vervolging – Uitoefening van de strafvordering door het openbaar ministerie – Invloed op het recht op toegang tot de rechter – Mogelijkheden van de benadeelde van het misdrijf om schadevergoeding te bekomen – Mogelijkheid van een strafrechtelijk onderzoek voorafgaand aan de toestemming tot vervolging

Arrest van 28 februari 2023 ([P.22.1582.N](#)) met conclusie van advocaat-generaal B. De Smet

De artikelen 59 en 120 Grondwet beletten niet dat de strafvordering tegen een parlements lid wordt ingesteld, maar onderwerpen dat initiatief enkel aan bijkomende voorwaarden, opdat het parlement als geheel en de parlementsleden individueel niet zonder een gegronde reden in de normale uitoefening van hun werkzaamheden zouden worden gehinderd. De parlementaire onschendbaarheid van artikel 59, vierde lid, Grondwet geldt dan ook enkel tijdens de parlementaire zittingen binnen de zittingsperiode waarvoor het parlements lid is verkozen, met uitsluiting van de periodes tussen de jaarlijkse sluiting en opening van de zitting en na de ontbinding van het parlement. Aldus is de onschendbaarheid van het parlements lid, nog afgezien van het hypothetische karakter van zijn herverkiezing, in de tijd beperkt.

Artikel 63 Wetboek van Strafvordering laat toe dat degene die beweert schade te lijden ingevolge een misdaad of een wanbedrijf, daarover bij de bevoegde onderzoeksrechter klacht doet en zich burgerlijke partij stelt. Aldus kan een burger bij uitzondering de strafvordering instellen. Op grond van artikel 4, eerste lid, Voorafgaande Titel Wetboek van Strafvordering kan de burgerlijke rechtsvordering wegens een misdrijf tezelfdertijd en voor dezelfde rechters worden vervolgd als de strafvordering of afzonderlijk worden vervolgd. Artikel 1 Voorafgaande Titel Wetboek van Strafvordering bepaalt evenwel dat de rechtsvordering tot toepassing van de straffen niet kan worden uitgeoefend dan door de ambtenaren die de wet daarmee belast. Dit zijn in de regel de ambtenaren van het openbaar ministerie. Aldus wordt de uitoefening of de verdere uitoefening van de strafvordering in elk geval enkel door die ambtenaren benaarstigd, ongeacht door wie of hoe de strafvordering is ingesteld.

Artikel 6.1 EVRM vereist niet dat een persoon die beweert schade te lijden ingevolge een feit dat hij als een wanbedrijf of een misdaad omschrijft, beschikt over de in het Belgische recht bepaalde mogelijkheid om de strafvordering in te stellen tegen degene die hij voor zijn schade aansprakelijk acht. Wel vereist het recht op toegang tot de rechter dat die persoon over voldoende andere mogelijkheden beschikt om de vergoeding van zijn schade in rechte te vorderen. Dit kan de beweerde schadelijder doen door voor de burgerlijke rechter schadevergoeding van het parlementslid te eisen, door bij de bevoegde vervolgingsinstantie klacht tegen het parlementslid neer te leggen of door zich burgerlijke partij te stellen voor de strafrechter waarbij het openbaar ministerie de zaak tegen het parlementslid aanhangig heeft gemaakt na het verlot van het betrokken parlement zoals bedoeld in artikel 59, eerste lid, Grondwet te hebben ontvangen. Niets belet bovendien dat het openbaar ministerie reeds vóór het verkrijgen van dat verlot een opsporingsonderzoek of een gerechtelijk onderzoek instelt, in het kader waarvan bewijsmateriaal kan worden gevrijwaard. Hieruit volgt dat artikel 59, vierde lid, Grondwet het recht op toegang tot de rechter van een beweerde schadelijder niet onevenredig beperkt en artikel 6.1 EVRM niet schendt. De omstandigheden dat de hier bedoelde parlementaire onschendbaarheid betrekking heeft op alle misdaden en wanbedrijven waarvan het parlementslid kan worden beticht en dat die onschendbaarheid enige tijd kan duren, doen daaraan geen afbreuk.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230228.2N.11\)](#)

Vrijspraak op strafgebied – Hoger beroep van de burgerlijke partij – Devolutieve werking – Herstel van de door een misdrijf veroorzaakte schade – Geen bewijs dat het misdrijf schade heeft veroorzaakt – Bevoegdheid van de rechter

Arrest van 6 juni 2023 ([P.22.1309.N](#))

Uit artikel 202, 3°, Wetboek van Strafvordering blijkt dat, op het enkele ontvankelijke hoger beroep van de burgerlijke partij tegen een vrijsprekend vonnis, de appelrechter, ingevolge de devolutieve kracht van het hoger beroep, met betrekking tot de burgerlijke rechtsvordering kan en moet nagaan of de als misdrijf gekwalificeerde feiten die aan de burgerlijke rechtsvordering ten grondslag liggen, bewezen zijn en aan de burgerlijke partij schade hebben berokkend.

Aangezien de burgerlijke rechtsvordering voor de strafrechter in beginsel enkel strekt tot vergoeding van de door het telastgelegde misdrijf veroorzaakte schade, kan de rechter bij wie alleen die rechtsvordering aanhangig is en die oordeelt dat het niet bewezen is dat het misdrijf schade aan de burgerlijke partij heeft veroorzaakt, zich niet uitspreken over de vraag of de als misdrijf gekwalificeerde feiten die aan de burgerlijke rechtsvordering ten grondslag liggen, bewezen zijn (Art. 3 V.T. Sv.).

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230606.2N.16\)](#)

Rechtsplegingsvergoeding – Burgerlijke partijstelling tegen meerdere inverdenkinggestelden voor andere misdrijven – Buitenvervolginstelling – Inverdenkinggestelden als gerechtigden op een rechtsplegingsvergoeding – Beoordeling van het al dan niet bestaan van eenzelfde gerechtelijke band – Eenzelfde advocaat – Beoordeling – Bijstand door eenzelfde advocaat – Eenzelfde advocaat die loco de raadslieden is verschenen – Identieke of analoge conclusies

Arrest van 6 juni 2023 ([P.23.0558.N](#))

Indien een burgerlijke partij zich voor de onderzoeksrechter tegen een inverdenkinggestelde voor een bepaald misdrijf en tegen een andere inverdenkinggestelde voor een ander misdrijf heeft gesteld en het onderzoeksgerecht tot een buitenvervolginstelling beslist, bevinden deze inverdenkinggestelden als gerechtigden op een rechtsplegingsvergoeding zich in de regel niet in eenzelfde gerechtelijke band tegen de burgerlijke partij. Die inverdenkinggestelden hebben elk recht op een rechtsplegingsvergoeding zonder dat daarop de in artikel 1022, vijfde lid, Gerechtelijk Wetboek bedoelde beperking van toepassing is.

Indien een burgerlijke partij zich voor de onderzoeksrechter tegen meerdere inverdenkinggestelden voor eenzelfde misdrijf heeft gesteld en het onderzoeksgerecht tot de buitenvervolginstelling beslist, bevinden deze inverdenkinggestelden als gerechtigden op een rechtsplegingsvergoeding zich in de regel in eenzelfde gerechtelijke band tegen de burgerlijke partij. In dat geval dient de rechter in eerste instantie de rechtsplegingsvergoeding te bepalen waarop elke inverdenkinggestelde in beginsel gerechtigd is, vervolgens na te gaan of bij de optelling van de aldus verkregen rechtsplegingsvergoedingen niet het in artikel 1022, vijfde lid, Gerechtelijk Wetboek bedoelde maximumbedrag is bereikt en ten slotte, indien dat maximumbedrag is overschreden, het aldus verkregen bedrag te verdelen tussen de op een rechtsplegingsvergoeding gerechtigde partijen (Art. 1022, vijfde lid, Ger.W.; art. 128 W.Sv.).

Indien de partijen die op een rechtsplegingsvergoeding gerechtigd zijn, zich in eenzelfde gerechtelijke band bevinden ten aanzien van de partij die de rechtsplegingsvergoeding verschuldigd is en door eenzelfde advocaat worden bijgestaan, hebben zij samen slechts op één rechtsplegingsvergoeding recht, die onder hen wordt verdeeld. Het staat aan het onderzoeksgerecht te oordelen of de op een rechtsplegingsvergoeding gerechtigde partijen die zich in eenzelfde gerechtelijke band bevinden tegen hij die de rechtsplegingsvergoeding is verschuldigd, door eenzelfde raadsman werden bijgestaan. Uit het gegeven dat voor de raadslieden van de op een rechtsplegingsvergoeding gerechtigde partijen op de rechtszitting voor het onderzoeksgerecht eenzelfde advocaat *loco* die raadslieden is verschenen, of dat de namens deze partijen genomen conclusies identiek of analoog zijn, of dat die partijen eenzelfde verhoogde rechtsplegingsvergoeding hebben gevorderd, volgt niet dat het onderzoeksgerecht moet aannemen dat deze partijen door eenzelfde advocaat zijn bijgestaan in de zin van artikel 1, tweede lid, Tarief Rechtsplegingsvergoeding. Bij afwezigheid van daartoe strekkende conclusie dient het onderzoeksgerecht dat aan de voormelde partijen elk een rechtsplegingsvergoeding toekent, niet uitdrukkelijk vast te stellen dat zij niet door eenzelfde advocaat werden bijgestaan.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230606.2N.4](#))

Provisionele schadevergoeding toegekend door de eerste rechter – Beklaagde die in hoger beroep geen standpunt over deze provisionele schadevergoeding inneemt – Toekenning door de appelrechters van een definitieve schadevergoeding voor die schadepost – Beschikkingsbeginsel

Arrest van 13 juni 2023 ([P.23.0496.N](#))

De rechter die over de burgerlijke rechtsvordering van de burgerlijke partij tegen een beklagde oordeelt, miskent het beschikkingsbeginsel, zoals dit is vervat in artikel 1138, 2°, Gerechtelijk Wetboek, indien hij meer of iets anders toekent dan werd gevorderd, of wanneer hij een betwisting opwerpt waarvan het bestaan door de partijen in conclusies is uitgesloten. Uit het loutere feit dat een beklagde, die heeft betwist een schadeverwekkende handeling te hebben gesteld, in hoger beroep geen standpunt betreffende een door de eerste rechter toegekende provisionele schadevergoeding inneemt, kan niet worden afgeleid dat die beklagde met die beoordeling van deze schadepost heeft ingestemd. Aldus miskennen de appelrechters die voor deze schadepost een definitieve schadevergoeding van 1,00 euro toekennen, omdat niet verduidelijkt wordt waarom de schade voor deze schadepost nog steeds niet definitief kan worden bepaald, het beschikkingsbeginsel niet.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230613.2N.13](#))

Aanhangig maken van een strafvervolgning door een burgerlijke partij – Misdaad – Wanbedrijf – Samenhang – Regelmatigheid van de aanhangigmaking

Arrest van 26 september 2023 ([P.22.0707.N](#))

Vooraleer de correctionele rechtbank en in hoger beroep het hof van beroep zich over hun bevoegdheid kunnen uitspreken, dienen zij eerst te onderzoeken of de vervolging regelmatig aanhangig is gemaakt. Indien de strafvervolgning niet regelmatig aanhangig is gemaakt, is de problematiek van de bevoegdheid niet aan de orde.

Geen enkele bepaling laat een burgerlijke partij toe een strafvervolgning aanhangig te maken voor de correctionele rechtbank met een rechtstreekse dagvaarding voor een feit dat als een misdad is omschreven. In dat geval dient de correctionele rechtbank en in hoger beroep het hof van beroep dus vast te stellen dat de strafvervolgning voor dat feit niet regelmatig aanhangig is gemaakt.

Indien een burgerlijke partij voor de correctionele rechtbank een rechtstreekse dagvaarding uitbrengt voor zowel een als een misdad omschreven feit als voor een als een wanbedrijf omschreven feit, heeft de vaststelling door die correctionele rechtbank en in hoger beroep het hof van beroep dat de strafvervolgning niet regelmatig aanhangig is gemaakt, enkel betrekking op het als een misdad omschreven feit en niet op het als een wanbedrijf omschreven feit. Er kan op grond van samenhang niet worden geoordeeld dat de strafvervolgning ook voor het als een wanbedrijf omschreven feit niet regelmatig aanhangig is gemaakt (Artt. 179, 182, 226 en 227 W.Sv.).

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230926.2N.12](#))

Burgerlijke rechtsvordering voor de strafrechter – Vrijspraak op strafgebied in eerste aanleg – Hoger beroep op burgerlijk gebied – Vermoeden van onschuld – Beoordeling van de burgerlijke rechtsvordering – Taak van de appelrechter

Arrest van 14 november 2023 ([P.22.0765.N](#))

Uit artikel 6.2 EVRM, zoals uitgelegd door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, volgt dat indien een beklaagde in eerste aanleg werd vrijgesproken voor het misdrijf waarvoor hij werd vervolgd en het appelgerecht ingevolge de afwezigheid van een hoger beroep op strafgebied enkel nog te oordelen heeft over de door de burgerlijke partij tegen de beklaagde aanhangig gemaakte burgerlijke rechtsvordering gegrond op het feit waarvoor de vrijspraak werd verleend, het appelgerecht zich niet mag uitspreken over de vraag of de beklaagde zich aan dat misdrijf heeft schuldig gemaakt. Het appelgerecht mag in een dergelijk geval uitsluitend oordelen of het gedrag, zoals dat blijkt uit de met de strafvervolgning aanhangig gemaakte feiten, een fout oplevert in oorzakelijk verband met de schade die door de burgerlijke partij wordt gevorderd. De strafrechter moet, wil hij het door artikel 6.2 EVRM gewaarborgde vermoeden van onschuld niet miskennen, zich onthouden van bewoordingen waaruit de vaststelling van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de betrokkene voor een feit waarvoor hij definitief is vrijgesproken, kan worden afgeleid.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231114.2N.10](#))

Vaststelling van het nadeel op strafgebied in een definitief vonnis – Toelaatbaarheid van de aanpassing van het bedrag in een verbeterend vonnis op burgerlijk gebied – Gezag van gewijsde in strafzaken – Hoger beroep tegen de verbeterende beslissing – Gevolg voor het in kracht van gewijsde treden van de verbeterende beslissing

Arrest van 28 november 2023 ([P.23.0221.N](#))

Artikel 794 Gerechtelijk Wetboek laat de rechter toe om, binnen de door die bepaling gestelde voorwaarden, een kennelijke rekenfout, verschrijving of andere kennelijke leemte in de rechterlijke beslissing te verbeteren, evenwel zonder de in die beslissing bevestigde rechten uit te breiden, te beperken of te wijzigen. De rechter kan aldus een materiële vergissing in de rechterlijke beslissing corrigeren op voorwaarde dat die verbetering het gezag van gewijsde van die beslissing niet aantast en geen wijziging inhoudt van hetgeen daarin werkelijk werd beslist.

De omstandigheid dat het oordeel van de strafrechter over de burgerlijke rechtsvordering in strijd is met zijn op strafgebied gewezen beslissing over de telastlegging waarop die burgerlijke vordering is gegrond, levert geen grond op tot verbetering van die beslissing in de zin van artikel 794 Gerechtelijk Wetboek. Wanneer de strafrechter met betrekking tot een bepaald bedrag het misdrijf van misbruik van vertrouwen bewezen verklaart en er tegen die beslissing over de strafvordering geen rechtsmiddel wordt ingesteld, staat het vast dat dit vermogensmisdrijf met betrekking tot dat bedrag bewezen is. De miskennis van het gezag van gewijsde van die beslissing bij het oordeel van de strafrechter over de op dat vermogensmisdrijf gebaseerde burgerlijke rechtsvordering, levert als zodanig geen grond op tot een in artikel 794 Gerechtelijk Wetboek bedoelde verbetering van de beslissing op strafgebied (Art. 794 Ger.W.; art. 4 V.T. Sv.; art. 491 Sw.).

Wanneer de verbeterende beslissing betrekking heeft op de omschrijving van de telastlegging in het verbeterde vonnis, dat die telastlegging bewezen verklaart en over de op die telastlegging gebaseerde burgerlijke rechtsvordering uitspraak doet, kan dit laatste vonnis niet worden beschouwd als een verbeterde beslissing die in kracht van gewijsde is gegaan zoals bedoeld in artikel 801/1 Gerechtelijk Wetboek, wanneer tegen dit vonnis met betrekking tot de beslissing over de op die telastlegging gebaseerde burgerlijke rechtsvordering hoger beroep werd aangetekend.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231128.2N.8\)](#)

Onderzoek in strafzaken

Opsporingsonderzoek – Loyaliteit in de opsporing – Vermoeden van een loyaal onderzoek – Vergissing of vergetelheid – Geen tegenspraak over een opsporingsgegeven dat niet beschikbaar is – Camerabeelden die niets leken bij te brengen over de feiten – Artikel 6.1 EVRM – Beoordeling door de rechter – Toezicht door het Hof

Arrest van 10 januari 2023 ([P.22.1076.N](#))

De loyaliteit van het openbaar ministerie en de politieambtenaren veronderstelt dat alle opsporingsgegevens *à charge* en *à décharge* bij het strafdossier worden gevoegd. Die loyaliteit wordt weliswaar vermoed, maar de beklaagde kan aannemelijk maken dat zij in een bepaald geval niet is geëerbiedigd en dat zijn recht op een eerlijk proces daardoor onherroepelijk is aangetast. Een vergissing of vergetelheid wijst echter nog niet op een miskenning van de loyaliteitsplicht. Evenmin wordt het recht op een eerlijk proces onherroepelijk miskend doordat geen inhoudelijke tegenspraak meer mogelijk is over enig welk opsporingsgegeven dat de verbalisanten onder ogen hebben gehad zonder dat het nog beschikbaar is.

Het enkele feit dat een verbalisant in zijn aanvankelijk proces-verbaal niet heeft vermeld dat hij camerabeelden van de plaats van de nadien vervolgte feiten heeft bekeken en dat hij die beelden niet als bewijsstuk heeft laten bewaren omdat zij hem, zoals toegelicht in zijn navolgend proces-verbaal, kennelijk niets over de feiten leken bij te brengen, impliceert nog niet dat die verbalisant zijn loyaliteitsplicht heeft miskend of dat het recht op een eerlijk proces van de beklaagde met inbegrip van zijn recht op tegenspraak onherroepelijk is miskend. De rechter beoordeelt aan de hand van de concrete omstandigheden van de zaak onaantastbaar welk gevolg deze omstandigheid heeft voor het recht van de beklaagde op een eerlijk proces in zijn geheel beschouwd. Het Hof gaat na of de rechter uit zijn vaststellingen geen gevolgen afleidt die daarmee geen verband houden of op grond daarvan niet kunnen worden verantwoord.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230110.2N.4\)](#)

Bijzondere opsporingsmethoden – Observatie – Onregelmatigheid aangevoerd voor de vonnisrechter – Beoordeling van de onregelmatigheid – Artikel 189ter Wetboek van Strafvordering – Bevoegdheid van de vonnisrechter – Wel of geen noodzaak om het vertrouwelijk dossier in te zien – Ogenblik waarop de gegevens waarop de onregelmatigheid steunt, aan het licht gekomen zijn

Arrest van 14 februari 2023 ([P.22.1547.N](#))

Wanneer voor de vonnisrechter wordt aangevoerd dat de toegepaste bijzondere opsporingsmethode observatie onregelmatig is en de beoordeling van die onregelmatigheid geen inzage in het vertrouwelijk dossier van de observatie vereist, dan kan de vonnisrechter de kamer van inbeschuldigingstelling niet op grond van artikel 189ter Wetboek van Strafvordering gelasten met een controle over de toepassing van de observatie overeenkomstig artikel 235ter Wetboek van Strafvordering, aangezien in dat geval op die beoordeling in de onderzoeksfase niet artikel 235ter maar wel artikel 235bis Wetboek van Strafvordering van toepassing is. Eenmaal de zaak voor de vonnisrechter aanhangig is, verleent artikel 235bis Wetboek van Strafvordering geen bevoegdheid meer aan de kamer van inbeschuldigingstelling om de regelmatigheid van de strafrechtspleging te onderzoeken, zodat indien die kamer zich tijdens de onderzoeksfase niet met toepassing van artikel 235bis Wetboek van Strafvordering heeft uitgesproken, de vonnisrechter zelf over de onregelmatigheid moet oordelen. Vereist daarentegen het onderzoek van de onregelmatigheid van de observatie wel de inzage in het vertrouwelijk dossier en steunt die onregelmatigheid op concrete gegevens die pas na de controle van de kamer van inbeschuldigingstelling op grond van artikel 235ter Wetboek van Strafvordering aan het licht zijn gekomen, dan kan de vonnisrechter daarover niet oordelen en moet hij artikel 189ter Wetboek van Strafvordering toepassen, zodat de vonnisrechter geen keuze heeft om ofwel artikel 189ter Wetboek van Strafvordering toe te passen, ofwel de onregelmatigheid zelf te beoordelen.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230214.2N.11](#))

Gerechtigd onderzoek – Onderzoeksverrichtingen – Beslag van een informaticasysteem – Versleuteling van berichten – Dwangbevel van de onderzoeksrechter tot ontsleuteling – Gevolg van een gebrek aan medewerking

Arrest van 14 februari 2023 ([P.22.1303.N](#))

Op grond van artikel 88quater, § 1, Wetboek van Strafvordering kan de onderzoeksrechter een verdachte van wie hij vermoedt dat hij de toegangscode van een te doorzoeken informaticasysteem zoals een gsm kent, bevelen die code mee te delen. Paragraaf 3 van dat artikel bestraft de weigering tot die medewerking. Een gebrek aan medewerking kan erin bestaan dat een verdachte die de juiste toegangscode van de gsm kent, opzettelijk een onjuiste code meedeelt of invoert. De vonnisrechter kan dit afleiden uit alle hem regelmatig voorgelegde gegevens.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230214.2N.1](#))

Gerechtigd onderzoek – Klacht met burgerlijkepartijstelling tegen een volksvertegenwoordiger ingediend tijdens de parlementaire zitting – Omvang van de parlementaire onschendbaarheid – Vereiste van toestemming van het Parlement voor vervolging – Vereiste van de instelling van de strafvordering door uitsluitend het openbaar ministerie – Mogelijkheden van de benadeelde van het misdrijf om schadevergoeding te bekomen – Mogelijkheid van een strafrechtelijk onderzoek voorafgaand aan de toestemming tot vervolging – Beslissing van niet-ontvankelijkheid van de strafvordering – Recht op toegang tot de rechter

Arrest van 28 februari 2023 ([P.22.1582.N](#)) met conclusie van advocaat-generaal B. De Smet

Dit arrest wordt in de categorie “Strafvordering en burgerlijke rechtsvordering” besproken.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230228.2N.11](#))

Artikel 6.3.e) EVRM – Invulling van het recht op bijstand van een tolk – Eerbiediging van het recht van verdediging – Beoordeling door de rechter – Vroegere bijstand van een tolk bij onderzoeksverrichtingen

Arrest van 7 maart 2023 ([P.22.1551.N](#))

Het recht op bijstand van een tolk bepaald in artikel 6.3.e EVRM geldt niet enkel bij de behandeling van de zaak voor het vonnisgerecht, maar ook voor onderzoeksverrichtingen tijdens het vooronderzoek. De door deze verdragsbepaling gegarandeerde bijstand door een tolk moet niet noodzakelijk in de moedertaal van de verdachte of de beklaagde of in een taal van zijn keuze gebeuren. Het is wel vereist dat de verdachte of de beklaagde de gebruikte taal voldoende begrijpt of spreekt om zijn recht van verdediging effectief uit te oefenen. Het staat aan de rechter te oordelen of de verdachte of de beklaagde voldoende de taal van de rechtspleging begrijpt en spreekt, zodat hij in staat is zijn recht van verdediging effectief uit te oefenen. De rechter kan daarbij rekening houden met de aard en de complexiteit van de feiten. Uit het enkele feit dat een beklaagde bij een bepaald verhoor door de politie of door de onderzoeksrechter of bij het onderzoek door de psychiater-deskundige door een tolk werd bijgestaan of heeft verklaard dat hij een andere taal dan de taal van de procedure kiest, volgt niet noodzakelijk dat de beklaagde de taal van de procedure niet of onvoldoende beheerst voor een effectieve uitoefening van het recht van verdediging.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230307.2N.2](#))

Regeling van rechtsgebied tussen onderzoeksrechters of onderzoeksgerechten die niet tot elkaars rechtsgebied behoren en die eenzelfde misdrijf of samenhangende misdrijven onderzoeken – Geschil van rechtsmacht

Arrest van 25 april 2023 ([P.23.0469.N](#))

Uit het enkele feit dat dezelfde of samenhangende misdrijven het voorwerp uitmaken van onderscheiden gerechtelijke onderzoeken die worden gevoerd door onderzoeksrechters die niet tot elkaars rechtsgebied behoren, dat de incriminatieperiodes in die gerechtelijke onderzoeken overlappend zijn, dat de beide gerechtelijke onderzoeken deels op dezelfde personen betrekking hebben en dat de bewijsgaring gedeeltelijk op dezelfde bewijselementen is gesteund, volgt niet dat een

inverdenkinggestelde recht heeft op een regeling van rechtsgebied en op de beslissing om de beide gerechtelijke onderzoeken aan één onderzoeksrechter toe te vertrouwen. Het staat aan het Hof te oordelen of het gegeven dat twee onderzoeksrechters die niet tot elkaars rechtsgebied behoren, dezelfde of samenhangende misdrijven onderzoeken, een geschil van rechtsmacht doet ontstaan dat de rechtsgang belemmert. Dat kan het geval zijn wanneer het met het oog op de goede rechtsbedeling en meer bepaald tot vrijwaring van de onderzoekstechnische doelmatigheid van de waarheidsvinding, de leidende rol van de onderzoeksrechter en het recht van verdediging, noodzakelijk voorkomt dat de beide gerechtelijke onderzoeken verder door eenzelfde onderzoeksmagistraat worden behandeld. Bij die beoordeling kunnen ook de stand van de rechtspleging in de beide gerechtelijke onderzoeken en de beheersbaarheid van het onderzoek na een eventuele voeging worden betrokken (Art. 526 W.Sv.).

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230425.2N.19\)](#)

Taak van de onderzoeksrechter – Verplichting tot onderzoek – Onderzoekshandelingen die redelijkerwijs niet te verantwoorden zijn – Prima facie inschatting van de kennelijke onevenredigheid tussen de kosten en inspanningen van bepaalde onderzoekshandelingen en de te verwachten resultaten – Eigendomsmisdrijven – Artikel 6.1 EVRM – Toezicht door het Hof – Weigering tot verder onderzoek op basis van normale verwachtingen gebaseerd op concrete elementen

Arrest van 2 mei 2023 ([P.23.0068.N](#))

Artikel 6 EVRM en de artikelen 55, 56, 63 en 70 Wetboek van Strafvordering vereisen niet dat onderzoekshandelingen worden gesteld die niet te verantwoorden zijn in verhouding tot het redelijkerwijze te verwachten resultaat. Die bepalingen beletten de onderzoeksrechter dan ook niet om de omvang van zijn onderzoek in eerste instantie af te stemmen op zijn *prima facie* inschatting van de kennelijke onevenredigheid tussen de kosten en inspanningen vereist voor het stellen van bepaalde onderzoekshandelingen en de mogelijkheid om op grond van de te verwachten resultaten van die onderzoekshandelingen de daders van de aangeklaagde feiten op te sporen en relevant bewijs van die feiten te verzamelen, zoals bepaald in artikel 55 Wetboek van Strafvordering.

De kamer van inbeschuldigingstelling die in hoger beroep over een verzoek tot bijkomend onderzoek overeenkomstig artikel 61 *quinquies* Wetboek van Strafvordering oordeelt en de onderzoeksgerechten die over de volledigheid van het onderzoek met het oog op de regeling van de rechtspleging oordelen, kunnen op basis van normale verwachtingen inschatten in welke mate de inspanningen en kosten van verder onderzoek al dan niet kennelijk onevenredig zullen zijn met het te verwachten resultaat ervan. Door die loutere afweging doen de onderzoeksgerechten geen afbreuk aan de plichten van de onderzoeksrechter en de rechten van het beweerde slachtoffer van een misdrijf, noch vellen zij een opportuniteitsoordeel, maar onderwerpen zij het onderzoek aan een redelijkheidstoets. Het Hof onderzoekt wel of de kamer van inbeschuldigingstelling uit haar vaststellingen geen gevolgen afleidt die op grond daarvan onmogelijk kunnen worden verantwoord.

Artikel 1 Eerste Aanvullend Protocol EVRM houdt voor de onderzoeksrechter of de kamer van inbeschuldigingstelling geen verplichting in om met betrekking tot eigendoms misdrijven, in verhouding tot andere misdrijven, een meer effectief gerechtelijk onderzoek te voeren of te bevelen en in dergelijke zaken onderzoekshandelingen te stellen of te bevelen waarvan het te verwachten resultaat kennelijk in wanverhouding zal staan tot de te leveren inspanningen en te maken kosten. De enkele omstandigheid dat bepaalde onderzoekshandelingen, gesteld dat zij op het moment van de klachtneerlegging zouden zijn uitgevoerd, hadden kunnen bijdragen tot de opsporing van de daders van de aangeklaagde feiten en het verzamelen van relevant bewijs, gebiedt het onderzoeksgerecht niet om die onderzoekshandelingen alsnog te bevelen, ook al acht dat gerecht die handelingen inmiddels niet meer nuttig.

De kamer van inbeschuldigingstelling die oordeelt dat de kosten en inspanningen van een nog te voeren onderzoek kennelijk onevenredig zullen zijn met het te verwachten resultaat ervan en om die reden verder onderzoek weigert, kan die beslissing niet motiveren aan de hand van gegevens die ingevolge dat oordeel noodzakelijkerwijze onbekend zullen blijven. Zij kan dat enkel doen aan de hand van normale algemene verwachtingen die zijn gebaseerd op concrete elementen die op het moment van de beslissing wel gekend zijn. Het onderzoeksgerecht dient die gegevens te preciseren.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230502.2N.7\)](#)

Opsporingsonderzoek – Machtiging tot observatie door de procureur des Konings – Uitvoering van de observatie na de opening van het gerechtelijk onderzoek – Ontbreken van een bijkomende machtiging door de onderzoeksrechter – Regelmatigheid van de observatie

Arrest van 22 augustus 2023 (P.23.1200.N)

Artikel 28^{quater}, derde lid, Wetboek van Strafvordering strekt ertoe te vermijden dat parallel aan het gerechtelijk onderzoek een opsporingsonderzoek zou worden gevoerd waardoor bewust afbreuk zou worden gedaan aan de leiding en het gezag over het gerechtelijk onderzoek, die krachtens artikel 55 Wetboek van Strafvordering aan de onderzoeksrechter toekomen. Die bepaling belet aldus niet dat een door de procureur des Konings gestelde opsporingshandeling tijdens het daarop volgende gerechtelijk onderzoek verder zijn uitwerking kan hebben. Wanneer aldus de procureur des Koning tijdens het opsporingsonderzoek een machtiging tot observatie heeft verleend en hij in de loop van de tenuitvoerlegging van die observatie het opstarten van een gerechtelijk onderzoek vordert, vereist de regelmatigheid van de verdere tenuitvoerlegging van die observatie tijdens het gerechtelijk onderzoek niet dat de onderzoeksrechter daarvoor opnieuw machtiging verleent of de bestaande machtiging uitdrukkelijk bevestigt. Die machtiging blijft dan namelijk haar gelding behouden tenzij de onderzoeksrechter anders beslist. Dit houdt geen inbreuk in op enig prerogatief van de onderzoeksrechter, noch levert het een situatie op die de wetgever heeft willen uitsluiten.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230822.VAK.3\)](#)

Gerechtelijk onderzoek – Onderzoeksverrichtingen – Communicatiegegevens onderschept in het buitenland – Artikel 90ter Wetboek van Strafvordering

Arrest van 31 oktober 2023 (P.23.0998.N)

Uit de bepalingen van artikel 90ter, § 1, eerste en derde lid, Wetboek van Strafvordering volgt niet dat communicatiegegevens of gegevens van informaticasystemen die regelmatig zijn onderschept en in beslag genomen in het buitenland en vervolgens op grond van een internationaal rechtshulpinstrument aan een Belgische onderzoeksrechter zijn overgemaakt, voor hun verdere exploitatie met inbegrip van hun ontsleuteling door of op last van de Belgische onderzoeksrechter, nog het voorwerp van een bijkomende beschikking op grond van artikel 90ter Wetboek van Strafvordering moeten uitmaken. Dat het gaat om analysegegevens van netwerken die zijn opgeslagen en zijn overgemaakt onder de vorm van bestanden die een eventueel verdere analyse van die gegevens toelaten, zoals PCAP-bestanden, doet daaraan geen afbreuk en door die enkele opslag en overdracht maken deze gegevens na hun onderschepping en eventueel aanvankelijke analyse geen deel meer uit van een informaticasysteem zoals bedoeld in artikel 90ter, § 1, derde lid, derde gedachtestreepje, Wetboek van Strafvordering.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231031.2N.2\)](#)

Recht op bijstand van een tolk – Onderzoeksverrichtingen – Vroegere bijstand van een tolk bij verhoren – Eerbiediging van het recht van verdediging – Deskundigenonderzoek – Taal die de deskundige en verdachte voldoende beheersen

Arrest van 5 december 2023 (P.23.1241.N)

Het recht op kosteloze bijstand door een tolk bepaald in artikel 6.3.e EVRM geldt niet enkel bij de behandeling van de zaak voor het vonnisgerecht, maar ook voor onderzoeksverrichtingen tijdens het gerechtelijk onderzoek. De door deze verdragsbepaling gegarandeerde bijstand door een tolk moet niet noodzakelijk gebeuren in de moedertaal van de verdachte of de beklagde of in een taal van zijn keuze. Het is wel vereist dat de verdachte de gebruikte taal voldoende begrijpt of spreekt om zijn recht van verdediging effectief uit te oefenen. Uit het enkele feit dat een verdachte bij verhoren door de politie of door de onderzoeksrechter door een beëdigd tolk werd bijgestaan, volgt niet noodzakelijk dat die verdachte de taal waarin wordt vertolkt, niet of onvoldoende beheerst voor een effectieve uitoefening van het recht van verdediging bij andere onderzoeksverrichtingen.

Geen enkele bepaling of algemeen rechtsbeginsel verzet zich ertegen dat een deskundige bij het onderzoek van de verdachte gebruik maakt van een taal die niet de procestaal is en die zowel de deskundige als de verdachte voldoende beheersen. Indien de verdachte van oordeel is dat hij en de deskundige niet voldoende de gebruikte taal beheersen, dient hij dit op te werpen voor de rechter, opdat die rechter deze aanvoering onaantastbaar beoordeelt. Niet is vereist dat de raadsman van de verdachte zelf de taalkennis van de deskundige moet kunnen vaststellen en beoordelen. Het Hof gaat wel na of de rechter uit zijn vaststellingen geen gevolgen afleidt die op grond daarvan onmogelijk kunnen worden verantwoord.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231205.2N.1\)](#)

Vrijheidsbeneming

Voorlopige hechtenis – Verblijfsomstandigheden die een onmenselijke of vernederende behandeling inhouden – Rechtzetting van het aanhoudingsbevel – Wijziging van inrichting

Arrest van 11 januari 2023 ([P.23.0002.F](#))

Wanneer blijkt dat het bevel tot aanhouding de hechtenis van de in verdenking gestelde in een huis van arrest beveelt waar de verblijfsomstandigheden een onmenselijke of vernederende behandeling vormen die deze in verdenking gestelde benadelen, zijn de onderzoeksgerechten bevoegd om, bij de eerste verschijning en op voorwaarde dat ze daarom op basis van gegevens eigen aan de toestand van de aangehoudene werden verzocht, de rechtzetting van het bevel tot aanhouding te bevelen door de voortzetting van de voorlopige hechtenis in een andere inrichting op te leggen (Art. 3 EVRM; artt. 21 en 30 Voorlopige Hechteniswet).

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230111.2F.9](#))

Internering – Voorlopige invrijheidstelling op proef – Procedure voor de definitieve invrijheidstelling – Gevolg van het ontbreken van een uitspraak binnen de proeftermijn

Arrest van 17 januari 2023 ([P.22.1758.N](#)) met conclusie van advocaat-generaal B. De Smet

De artikelen 42, §§ 1 en 2, 66, 67, eerste tot en met derde lid, 70, eerste lid, en 71 Interneringswet, noch enige andere bepaling voorzien in een sanctie indien de termijn waarbinnen de kamer voor de bescherming van de maatschappij over de definitieve invrijheidstelling uitspraak moet doen, niet is gerespecteerd. Uit de voormelde bepalingen, gelezen in hun onderlinge samenhang, volgt niet dat door het louter verstrijken van de in artikel 42, § 1, Interneringswet bedoelde proeftermijn, zonder dat tijdig het verslag en het advies werden uitgebracht en zonder dat de kamer tijdig over een definitieve invrijheidstelling heeft beslist, de kamer haar bevoegdheid verliest om over een definitieve invrijheidstelling uitspraak te doen en dat aan de internering een einde komt. Ook bij de niet-naleving van de voormelde termijnen dient de kamer te onderzoeken of aan de in artikel 66, b), Interneringswet bedoelde voorwaarde is voldaan. Aan de internering komt enkel een einde door het in kracht van gewijsde getreden vonnis van de kamer tot toekenning van de definitieve invrijheidstelling.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230117.2N.8](#))

Voorlopige hechtenis – Vorm van een verzoekschrift tot voorlopige invrijheidstelling – Gevolg van een verzoekschrift per e-mail

Arrest van 31 januari 2023 ([P.23.0102.N](#))

Een verzoekschrift in de zin van artikel 27, §§ 1 en 3, eerste lid, Voorlopige Hechteniswet vereist ofwel dat het verzoek wordt geformuleerd in een van de verzoeker of zijn raadsman uitgaand geschrift dat op de griffie wordt ingediend of ontvangen, in voorkomend geval per faxbericht, ofwel dat het verzoekschrift aan de

griffie wordt meegedeeld door middel van een informaticasysteem zoals bedoeld in artikel 32ter Gerechtelijk Wetboek. Het versturen van een e-mailbericht naar de griffie kan niet worden beschouwd als een verzoekschrift dat wordt ingediend of ontvangen op de griffie in de zin van artikel 27, § 3, eerste lid, Voorlopige Hechteniswet, noch als een neerlegging door middel van een informaticasysteem zoals bedoeld in artikel 32ter Gerechtelijk Wetboek. De omstandigheid dat een dergelijk informaticasysteem voor de indiening van een verzoekschrift tot voorlopige invrijheidstelling op de desbetreffende griffie nog niet operationeel is, doet hieraan geen afbreuk.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230131.2N.12\)](#)

Hoger beroep – Voorlopige hechtenis – Invrijheidstelling onder voorwaarden na afsluiting van het gerechtelijk onderzoek – Verzoek van de inverdenkinggestelde tot opheffing van bepaalde voorwaarden – Afwijzing door de vonnisrechter – Bevoegd gerecht

Arrest van 14 februari 2023 ([P.23.0165.N](#))

Uit de bepalingen van de artikelen 27, 30, 36 en 37 Voorlopige Hechteniswet volgt dat over het hoger beroep ingesteld tegen de beslissing van de correctionele rechtbank gewezen overeenkomstig artikel 36, § 3, Voorlopige Hechteniswet, door een correctionele kamer van het hof van beroep uitspraak moet worden gedaan.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230214.2N.14\)](#)

Handhaving van de voorlopige hechtenis – Beperking van de pleitduur voor het onderzoeksgerecht – Recht van verdediging

Arrest van 14 maart 2023 ([P.23.0348.N](#))

Noch artikel 5.4 EVRM, noch de bepalingen van de Voorlopige Hechteniswet, noch de algemene rechtsbeginselen van het recht op toegang tot de rechter, het recht op een eerlijk proces en het recht van verdediging verlenen aan een raadsman die een inverdenkinggestelde bijstaat voor het onderzoeksgerecht dat over de handhaving van de voorlopige hechtenis moet oordelen, het recht te pleiten zolang als hijzelf voor de verdediging van de inverdenkinggestelde nodig acht. Het onderzoeksgerecht kan in het licht van de korte termijn waarbinnen het in zaken van voorlopige hechtenis uitspraak moet doen, de verplichting die op het onderzoeksgerecht rust om te antwoorden op regelmatig ingediende conclusies en het herhaald karakter van de controle door de onderzoeksgerechten en meer in het algemeen de vereiste van een behoorlijke rechtsbedeling, de pleitduur van een raadsman van een inverdenkinggestelde beperken. Bij die beperking moet met de concrete omstandigheden van de zaak rekening worden gehouden, zoals onder meer de aard en de complexiteit ervan, de aan de orde zijnde betwistingen, het al dan niet ingediend zijn van conclusies en de stand van de rechtspleging. De beperking mag bovendien ook niet dermate zijn dat ze elk mondeling verweer feitelijk onmogelijk maakt. Een partij die van oordeel is dat de haar toegemeten pleitduur te kort is, dient voor het onderzoeksgerecht concreet aan te geven op welke wijze daardoor haar recht van verdediging is miskend.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230314.2N.24\)](#)

Handhaving van de voorlopige hechtenis – Ernstige aanwijzingen van schuld – Aanwijzingen dat de feiten in een toestand van geestesstoornis zijn begaan – Regelmatigheid van de voorlopige hechtenis – Beoordeling van de noodzaak tot opname in een ziekenhuis of andere aangepaste instelling – Artikel 5 EVRM

Arrest van 21 maart 2023 ([P.23.0391.N](#))

Het behoort niet tot de opdracht van het onderzoeksgerecht dat over de handhaving van de voorlopige hechtenis moet oordelen, te bepalen of een inverdenkinggestelde de feiten waarvoor hij is aangehouden, in een toestand van geestesstoornis heeft gepleegd. Die beoordeling komt het onderzoeksgerecht toe, bij de regeling van de rechtspleging, desgevallend het vonnisgerecht.

Artikel 5.1.c) en 5.1.e) EVRM, artikel 71 Strafwetboek en artikel 16, § 5, eerste lid, Voorlopige Hechteniswet beletten het onderzoeksgerecht – dat ter gelegenheid van de beslissing over de handhaving van de voorlopige hechtenis oordeelt dat er aanwijzingen zijn dat de inverdenkinggestelde de feiten waarvoor hij is aangehouden, heeft gepleegd in een toestand van geestesstoornis – niet vast te stellen dat er tegen hem ernstige aanwijzingen van schuld bestaan en te beslissen dat de voorlopige hechtenis wordt gehandhaafd. Uit deze bepalingen volgt evenmin dat het oordeel door het onderzoeksgerecht dat er aanwijzingen zijn dat de inverdenkinggestelde de feiten waarvoor hij is aangehouden, in een toestand van geestesstoornis heeft gepleegd, impliceert dat een detentie in een gevangenis onrechtmatig is en dat de inverdenkinggestelde dadelijk in een ziekenhuis of in een andere aangepaste instelling zou moeten worden opgenomen (Art. 71 Sw.; art. 9 Interneringswet; art. 5.1 EVRM en artt. 16, 21 en 30 Voorlopige Hechteniswet).

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230321.2N.16](#))

Vasthouding van een vreemdeling – Wettigheidscontrole binnen een korte termijn – Draagwijdte van artikel 9.3 Onthaalrichtlijn – Opeenvolgende titels van vrijheidsberoving – Begrip ‘actieve titel’ – Invloed van een nieuwe autonome titel op het voorwerp van het beroep

Arrest van 22 maart 2023 ([P.23.0222.F](#))

Dit arrest wordt in de categorie “Publiek en administratief recht – Vreemdelingen” besproken.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230322.2F.14](#))

Voorlopige hechtenis – Hoger beroep – Kamer van inbeschuldigingstelling die uitspraak doet in afwezigheid van de inverdenkinggestelde en zijn advocaat – Gevolg van het niet-vermelden van het al dan niet naleven van de wettelijke verplichting om de raadsman van de inverdenkinggestelde op de hoogte te brengen of van de omstandigheden die het gebrek aan een dergelijke kennisgeving zouden verantwoorden

Arrest van 29 maart 2023 ([P.23.0437.F](#))

Het verzuim door de griffier om het bericht toe te zenden aan de raadsman van de inverdenkinggestelde, krachtens artikel 30, § 2, vijfde lid, Voorlopige Hechteniswet,

kan enkel tot nietigheid van de rechtspleging leiden indien hierdoor het recht van verdediging wordt miskend. Bij afwezigheid van enige vermelding in het arrest van de kamer van inbeschuldigingstelling over de vraag of de wettelijke verplichting om de raadsman van de eiser van de rechtsdagbepaling op de hoogte te brengen, al dan niet is nageleefd, of over de omstandigheden die het gebrek aan een dergelijke kennisgeving zouden verantwoorden, is het Hof niet in staat na te gaan of de appelrechters wettig in afwezigheid van de inverdenkinggestelde uitspraak hebben gedaan (Artt. 23, 2°, en 30, § 2, vijfde lid, en § 3, derde lid, Voorlopige Hechteniswet).

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230329.2F.19](#))

Bescherming van de maatschappij – Verzoek tot invrijheidstelling op proef bij hoogdringendheid – Eerst nuttige zitting binnen een termijn van 14 dagen – Gevolg van de overschrijding van de termijn – Recht op periodieke evaluatie van de noodzaak tot internering – Afweging van de rechten van de geïnterneerde tegenover de beveiliging van de samenleving

Arrest van 30 mei 2023 ([P.23.0730.N](#))

De Interneringswet voorziet niet in een sanctie bij de niet-naleving van de in artikel 54, § 4 en § 9, Interneringswet bedoelde termijnen van veertien dagen (voor het vaststellen van de zaak) en zeven dagen (voor de uitspraak). Dit zijn dan ook ordeterminen. De overschrijding van deze termijnen heeft niet de invrijheidstelling van de geïnterneerde of de inwilliging van zijn verzoek tot gevolg. Een beperkte overschrijding van deze termijnen heeft verder niet tot gevolg dat de kamer niet met de vereiste spoed over een door artikel 54 Interneringswet bedoeld verzoekschrift heeft geoordeeld.

Het enkele gegeven dat een door een geïnterneerde zelf geraadpleegde neuroloog de opname in een psychiatrisch ziekenhuis en bepaalde onderzoeken adviseert en dat de gevangenisadministratie van bepaalde medische klachten van een geïnterneerde op de hoogte is, verplicht de kamer niet dadelijk de modaliteit van de invrijheidstelling op proef zoals die door de geïnterneerde werd gevraagd, te bevelen. Het staat aan de kamer als multidisciplinair en gespecialiseerd rechtscollege inzake de bescherming van de maatschappij de aangevoerde gegevens te beoordelen en te onderzoeken of de wettelijke voorwaarden voor de toekenning van de gevraagde uitvoeringsmodaliteit van de internering zijn vervuld. Bij die beoordeling, die een afweging van de rechten van de geïnterneerde tegenover de beveiliging van de samenleving impliceert, kan de kamer niet anders dan rekening houden met de beschikbaarheid van instellingen die een aan de specifieke behoeften van de geïnterneerde aangepaste zorg kunnen bieden. Het feit dat er een zekere tijd verloopt tussen de aanvang van de uitvoering van een interneringsmaatregel in een inrichting tot bescherming van de maatschappij en de overbrenging van de geïnterneerde naar een instelling waar hem de meest passende zorg kan worden geboden, levert als dusdanig geen schending op van artikel 5.1.e) en 5.4 EVRM (Artt. 5.1.e) en 5.4 EVRM; artt. 25 en 26 Interneringswet).

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230530.2N.18](#))

Internering – Beschermingsmaatregel op grond van de wet betreffende bescherming van de persoon van de geesteszieke – Artikel 5.1 EVRM

Arrest van 27 juni 2023 ([P.23.0414.N](#))

Noch uit artikel 5.1.e) EVRM noch uit de Interneringswet zelf vloeit voort dat de omstandigheid dat een inverdenkinggestelde op basis van de wet van 26 juni 1990 betreffende de bescherming van de persoon van de geesteszieke in een instelling is opgenomen en daar zorg ontvangt, het bevelen van de internering belet, voor zover aan de voorwaarden van artikel 9 Interneringswet is voldaan. Het doel, de voorwaarden, de procedures, de concreet te bevelen maatregelen en de duur van het door de wet van 26 juni 1990 bepaalde beschermingsstatuut en van het door de Interneringswet bepaalde statuut zijn niet identiek of gelijklopend. De toepassing van het beschermingsstatuut van de wet van 26 juni 1990 sluit een internering dan ook niet uit.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230627.2N.11](#))

Voorlopige hechtenis – Vrijheid onder voorwaarden – Verlenging van de opgelegde voorwaarden – Geen behandeling in aanwezigheid van verdachte en het openbaar ministerie – Geen uitspraak in aanwezigheid van het openbaar ministerie – Recht van verdediging – Geen vonnis in de zin van artikel 149 Grondwet

Arrest van 27 juni 2023 ([P.23.0841.N](#))

Noch uit artikel 36, § 3, Voorlopige Hechteniswet noch uit de wetsgeschiedenis ervan noch uit enige verdragsbepaling noch uit enige andere wetsbepaling noch uit enig algemeen rechtsbeginsel vloeit voort dat het vonnisgerecht de beslissing om, op vordering van de procureur des Konings of op verzoek van de verdachte, de opgelegde voorwaarden te verlengen, in te trekken of vrijstelling ervan te verlenen, slechts kan nemen nadat het verzoek werd behandeld op een rechtszitting in aanwezigheid van de verdachte en het openbaar ministerie. De omstandigheid dat ingeval van hoger beroep tegen die beslissing de appelprocedure wel tegensprekelijk verloopt, doet daaraan geen afbreuk. Het recht op tegenspraak als onderdeel van het recht van verdediging is voldoende gewaarborgd doordat het vonnisgerecht bij een met redenen omklede beslissing over het verzoek uitspraak moet doen. Verder moet een op een dergelijk verzoek gegeven beslissing, die geen vonnis is in de zin van artikel 149 Grondwet, niet in aanwezigheid van het openbaar ministerie worden uitgesproken.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230627.2N.31](#))

Voorlopige hechtenis – Volstreekte noodzakelijkheid voor de openbare veiligheid om op dwang beroep te doen – Invrijheidstelling onder voorwaarden

Arrest van 4 juli 2023 ([P.23.0926.F](#))

De voorwaarde van volstreekte noodzakelijkheid voor de openbare veiligheid om een aanhoudingsbevel uit te vaardigen, moet worden beoordeeld op grond van de mogelijkheid, voor de onderzoeksrechter, om alternatieve maatregelen, namelijk de invrijheidstelling onder betaling van een borgsom of onder voorwaarden, te bevelen.

Uit de samenhang van de artikelen 16, § 1, eerste lid, en 35, § 1, eerste lid, Voorlopige Hechteniswet volgt dat de volstreekte noodzakelijkheid voor de openbare veiligheid om de inverdenkinggestelde aan dwang te onderwerpen, nu eens kan verantwoord worden dat er tegen hem een aanhoudingsbevel wordt uitgevaardigd en dan weer dat er enkel, overeenkomstig voormeld artikel 35, § 1, eerste lid, begeleidend voorwaarden worden opgelegd.

De vaststelling, door de onderzoeksrechter, van de afwezigheid van volstreekte noodzakelijkheid voor de openbare veiligheid om tegen de inverdenkinggestelde een aanhoudingsbevel uit te vaardigen, verbiedt die magistraat niet daarenboven te oordelen dat het voor de openbare veiligheid volstrekt noodzakelijk is de invrijheidstelling van de betrokkene te koppelen aan de verplichting om bepaalde voorwaarden na te leven, zodat het onderzoeksgerecht dat van een verzoekschrift tot intrekking van die voorwaarden kennisneemt, niet gehouden is dat toe te wijzen.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230704.VAC.9\)](#)

Internering – Vrijheidsberoving van de niet-aangehouden geïnterneerde – Aanvoering dat minder verregaande beschermingsmaatregelen kunnen volstaan – Beoordeling door de feitenrechter

Arrest van 12 september 2023 ([P.23.1134.N](#))

Volgens artikel 10 Interneringswet kan ingeval van internering, indien de geïnterneerde niet of niet meer aangehouden is, de rechter de onmiddellijke opsluiting van de betrokkene bevelen indien te vrezen is dat hij zich aan de uitvoering van de veiligheidsmaatregel zou trachten te onttrekken of indien te vrezen is dat hij een ernstig en onmiddellijk gevaar voor de fysieke of psychische integriteit van derden of voor hemzelf zou vormen. Die beslissing moet nader aangeven welke omstandigheden die vrees wettigen. Eens de beslissing tot internering definitief is, beslist de kamer voor bescherming van de maatschappij als gespecialiseerd en multidisciplinair rechtscollege volgens de in de Interneringswet bepaalde procedures op korte termijn en vervolgens periodiek over de wijze van tenuitvoerlegging van de interneringsbeslissing. Zij kan beslissen tot plaatsing van de geïnterneerde, in voorkomend geval gepaard gaande met uitgaansvergunningen, verlof of beperkte detentie, tot de toekenning van elektronisch toezicht, tot de toekenning van invrijheidstelling op proef, tot de toekenning van een vervroegde invrijheidstelling met het oog op verwijdering van het grondgebied of met het oog op overlevering en tot de definitieve invrijheidstelling, mits daartoe voldaan is aan de wettelijk bepaalde voorwaarden. Een interneringsbeslissing zelf impliceert dus niet noodzakelijk een vrijheidsberoving van een geïnterneerde.

Indien hij tegen wie een interneringsmaatregel wordt gevorderd, aanvoert dat minder verregaande beschermingsmaatregelen kunnen volstaan ter bescherming van het individueel of publiek belang, dan moet de rechter dit verweer beantwoorden. De rechter oordeelt onaantastbaar of die minder verregaande beschermingsmaatregelen kunnen volstaan ter bescherming van het individueel of publiek belang, maar de rechter dient rekening te houden met de wettelijke voorwaarden voor het opleggen van minder verregaande beschermingsmaatregelen.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230912.2N.12\)](#)

Voorlopige hechtenis – Aanhouding gebaseerd op een veroordeling bij verstek – Beslissing van ongedaan verzet – Effect op de voorlopige hechtenis – Verzoek tot voorlopige invrijheidstelling

Arrest van 19 september 2023 ([P.23.1284.N](#)) met conclusie van advocaat-generaal B. De Smet

De beslissing waarbij bij toepassing van artikel 33, § 2, eerste lid, Voorlopige Hechteniswet de onmiddellijke aanhouding wordt bevolen, is geen beslissing die losstaat van de veroordelende beslissing zelf, maar die integendeel ermee samengaat en die er een geheel mee vormt. Dat over de vordering tot onmiddellijke aanhouding overeenkomstig artikel 33, § 2, derde lid, Voorlopige Hechteniswet wordt beslist na een afzonderlijk debat onmiddellijk na de uitspraak van de straf, doet aan die regel geen afbreuk. De ongedaanverklaring van een verzet houdt in dat dit verzet als vervallen wordt beschouwd en dat het verstekvonnis waartegen het verzet was gericht, onaantast blijft en volle kracht herwint. Daaruit volgt dat ingeval van een ongedaanverklaring van het tegen een verstekvonnis ingesteld verzet dat de grondslag vormde voor een beslissing tot onmiddellijke aanhouding, de beslissing tot onmiddellijke aanhouding niet vervalt maar uitwerking blijft hebben (Art. 187, §§ 6 en 9, W.Sv.).

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230919.2N.19](#))

Misdrijf – Grond van niet-toerekenbaarheid – Geestesstoornis op het tijdstip van de feiten die nog steeds bestaat op het tijdstip van de uitspraak van het vonnis – Vrijspraak – Wettigheid van de beslissing tot internering

Arrest van 20 september 2023 ([P.23.1170.F](#)) met conclusie van advocaat-generaal D. Vandermeersch

Uit de samenhang tussen artikel 9, § 1, Interneringswet en artikel 71 Strafwetboek volgt dat wanneer de beklaagde op het tijdstip van de feiten aan een geestesstoornis leed die zijn oordeelsvermogen of de controle over zijn daden heeft tenietgedaan en die toestand op het tijdstip van de uitspraak van de rechter nog steeds bestaat, laatstgenoemde de internering van de beklaagde kan bevelen, na te hebben vastgesteld dat de hem ten laste gelegde feiten bewezen zijn en de overige voorwaarden zijn vervuld. In dat geval stelt hij eerst vast dat er geen misdrijf is en is het hem aldus niet verboden de beklaagde vrij te spreken.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230920.2F.8](#))

Voorlopige hechtenis – Verzoekschrift tot voorlopige invrijheidstelling inzake douane en accijnzen – Raadkamer – Hoger beroep – Ontslag van onderzoek van de onderzoeksrechter – Dagvaarding voor de correctionele rechtbank – Bevoegdheid van de kamer van inbeschuldigingstelling

Arrest van 14 november 2023 ([P.23.1498.N](#))

Uit artikel 114 Wetboek van Strafvordering volgt dat zolang de vervolgende administratie de dagvaarding waarmee de zaak bij de correctionele rechtbank aanhangig wordt gemaakt, niet heeft betekend én de raadkamer de onderzoeksrechter niet heeft ontlast, de raadkamer en in hoger beroep de kamer van inbeschuldigingstelling kennis nemen van een verzoek tot voorlopige

invrijheidstelling inzake douane en accijnzen. Eens de vervolgende administratie de dagvaarding waarmee de zaak bij de correctionele rechtbank aanhangig wordt gemaakt, heeft betekend én de raadkamer de onderzoeksrechter heeft ontlast, staat het aan de correctionele rechtbank en in hoger beroep de correctionele kamer van het hof van beroep van een verzoek tot voorlopige invrijheidstelling inzake douane en accijnzen kennis te nemen.

Uit artikel 114 Wetboek van Strafvordering volgt dat indien een verzoek tot voorlopige invrijheidstelling inzake douane en accijnzen werd ingediend vóór de betekening door de vervolgende administratie van de dagvaarding waarmee de zaak bij de correctionele rechtbank aanhangig wordt gemaakt en de ontlasting van de onderzoeksrechter, maar de raadkamer daarover op het ogenblik van die betekening en die ontlasting nog geen uitspraak heeft gedaan, dat zij dan geen rechtsmacht meer heeft om dit te doen. Indien tegen de beschikking van de raadkamer betreffende het verzoek tot voorlopige invrijheidstelling vóór de voormelde ontlasting van de onderzoeksrechter hoger beroep werd ingesteld en de kamer van inbeschuldigingstelling daarover op het ogenblik van die betekening en ontlasting nog geen uitspraak heeft gedaan, heeft zij geen rechtsmacht meer om dit te doen.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231114.2N.12\)](#)

Vreemdeling die onderdaan is van een land buiten de Europese Unie – Misdrif van illegaal verblijf – Straf – Vrijheidsbeneming – Draagwijdte van de Terugkeerrichtlijn – Mogelijkheid om van de Terugkeerrichtlijn af te wijken

Arrest van 22 november 2023 ([P.23.0977.F](#)) met conclusie van advocaat-generaal D. Vandermeersch

Dit arrest wordt in de categorie “Publiek en administratief recht – Vreemdelingen” besproken.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231122.2F.6\)](#)

Voorlopige hechtenis – Invrijheidstelling door een administratieve vergissing in de gevangenis – Geldigheid van het bevel tot aanhouding – Schorsing van de handhavingsprocedure – Opsluiting in een buitenlandse gevangenis ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel

Arrest van 28 november 2023 ([P.23.1600.N](#))

Indien een inverdenkinggestelde tegen wie een bevel tot aanhouding is uitgevaardigd, en dat door het onderzoeksgerecht is gehandhaafd, door een vergissing van de penitentiaire administratie en derhalve buiten elk rechterlijk bevel werd vrijgelaten, blijven het lastens hem uitgevaardigde bevel tot aanhouding en de navolgende titels van handhaving van dit bevel daterend van vóór de onterechte vrijlating, geldig. Vanaf die onterechte vrijlating wordt de procedure tot handhaving van de voorlopige hechtenis geschorst en dit tot dat de inverdenkinggestelde ter uitvoering van dit bevel tot aanhouding terug in een huis van arrest is opgesloten. De omstandigheid dat de betrokkene in het buitenland met het oog op overlevering aan België van zijn vrijheid is beroofd, gelet op het bestaande bevel tot aanhouding, doet daaraan geen afbreuk (Artt. 19, 21, 22 en 30 Voorlopige Hechteniswet).

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231128.2N.20\)](#)

Voorlopige hechtenis – Hoger beroep – Schorsing van de termijn voor beslissing – Berekening

Arrest van 27 december 2023 ([P.23.1708.N](#))

Volgens artikel 32 Voorlopige Hechteniswet worden de in die bepaling bedoelde termijnen waarbinnen over de voorlopige hechtenis uitspraak moet worden gedaan, geschorst tijdens de duur van het uitstel verleend op verzoek van de verdachte of van zijn raadsman. Die schorsing is van toepassing wanneer de behandeling van de zaak op verzoek van de verdachte of van zijn raadsman naar een latere rechtszitting wordt uitgesteld, ongeacht of die laatste rechtszitting plaatsvindt vóór of na het verstrijken van de wettelijke termijn binnen welke uitspraak moet worden gedaan.

De in artikel 32 Voorlopige Hechteniswet bedoelde schorsing van de termijn waarbinnen over de voorlopige hechtenis uitspraak moet worden gedaan, neemt een aanvang op de dag waarop het uitstel wordt verleend en duurt tot de dag voorafgaand aan de rechtszitting waarnaar de zaak werd uitgesteld. De voormelde termijn loopt bijgevolg tot de dag voorafgaand aan de rechtszitting waarop het uitstel wordt verleend en loopt verder vanaf de dag van de rechtszitting waarnaar de zaak werd uitgesteld.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231227.2N.1\)](#)

Onderzoeksgerechten

Bevoegdheid van de onderzoeksgerechten – Voorlopige hechtenis – Verblijfsomstandigheden die een onmenselijke of vernederende behandeling inhouden – Rechtzetting van het aanhoudingsbevel – Wijziging van inrichting

Arrest van 11 januari 2023 ([P.23.0002.F](#))

Dit arrest wordt in de categorie “Strafprocedure – Vrijheidsbeneming” besproken.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230111.2F.9\)](#)

Kamer van inbeschuldigingstelling – Bijzondere opsporingsmethoden – Observatie – Onregelmatigheid aangevoerd voor de vonnisrechter – Beoordeling van de onregelmatigheid – Artikel 189ter Wetboek van Strafvordering – Bevoegdheid van de vonnisrechter – Inzage vereist in het vertrouwelijk dossier – Onregelmatigheid gesteund op gegevens aan het licht gekomen na de controle op grond van artikel 235ter Wetboek van Strafvordering

Arrest van 14 februari 2023 ([P.22.1547.N](#))

Dit arrest wordt in de categorie “Strafprocedure – Onderzoek in strafzaken” besproken.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230214.2N.11\)](#)

Verbod van cumul van ambten in eenzelfde zaak – Verbetering van een arrest van de kamer van inbeschuldigingstelling – Magistraat die in raadkamer over de handhaving van de voorlopige hechtenis heeft geoordeeld – Begrip verschrijving

Arrest van 1 maart 2023 ([P.23.0256.F](#)) met conclusie van advocaat-generaal M. Nolet de Brauwere

Artikel 292 Gerechtelijk Wetboek verbiedt cumulatie van ambten enkel als de magistraat eerder in een andere hoedanigheid in dezelfde zaak, dus in hetzelfde geschil, is tussengekomen. De verbetering van een arrest houdt niet in dat wordt kennisgenomen van de zaak die hierin wordt beslecht. Aldus kan de magistraat die over de voorlopige hechtenis uitspraak heeft gedaan, in de raadkamer zitting houden in het geding tot verbetering van het arrest van de kamer van inbeschuldigingstelling dat uitspraak heeft gedaan over de voorlopige hechtenis in dezelfde zaak, zonder dat hij zich hoeft uit te spreken over enige in de wet bepaalde voorwaarde tot opheffing of handhaving van de voorlopige hechtenis. De verbetering heeft immers enkel op de rechtzetting van een verschrijving betrekking, zonder dat de in de te verbeteren beslissing vastgelegde rechten kunnen worden gewijzigd, uitgebreid of beperkt.

Wanneer een arrest van de kamer van inbeschuldigingstelling het hoger beroep van de inverdenkinggestelde tegen een beschikking van de raadkamer tot handhaving van de voorlopige hechtenis gegrond verklaart, terwijl uit de redengeving van dat arrest duidelijk blijkt dat het oordeelt dat het beroep niet gegrond is, kan de kamer van inbeschuldigingstelling die verschrijving verbeteren (Art. 794, eerste lid, Ger.W.).

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230301.2F.18](#))

Handhaving van de voorlopige hechtenis – Beperking van de pleitduur voor het onderzoeksgerecht – Recht van verdediging

Arrest van 14 maart 2023 ([P.23.0348.N](#))

Dit arrest wordt in de categorie “Strafprocedure – Vrijheidsbeneming” besproken.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230314.2N.24](#))

Handhaving van de voorlopige hechtenis – Ernstige aanwijzingen van schuld – Aanwijzingen dat de feiten in een toestand van geestesstoornis zijn begaan – Regelmatigheid van de voorlopige hechtenis – Beoordeling van de noodzaak tot opname in een ziekenhuis of andere aangepaste instelling – Artikel 5 EVRM

Arrest van 21 maart 2023 ([P.23.0391.N](#))

Dit arrest wordt in de categorie “Strafprocedure – Vrijheidsbeneming” besproken.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230321.2N.16](#))

Voorlopige hechtenis – Hoger beroep – Kamer van inbeschuldigingstelling die in afwezigheid van de inverdenkinggestelde en zijn advocaat uitspraak doet – Geen vermelding van het al dan niet naleven van de wettelijke verplichting om de raadsman van de inverdenkinggestelde op de hoogte te brengen of van de omstandigheden die het gebrek aan een dergelijke kennisgeving zouden verantwoorden

Arrest van 29 maart 2023 ([P.23.0437.F](#))

Dit arrest wordt in de categorie “Strafprocedure – Vrijheidsbeneming” besproken.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230329.2F.19](#))

Onregelmatig verkregen bewijs – Beoordeling door de kamer van inbeschuldigingstelling op grond van artikel 235bis, § 5, Wetboek van Strafvordering in het kader van de regeling van de rechtspleging – Bindend karakter voor het vonnisgerecht

Arrest van 13 juni 2023 ([P.23.0266.N](#))

Uit de samenlezing van de bepalingen van artikelen 235bis, §§ 1 en 5, Wetboek van Strafvordering en artikel 32 Voorafgaande Titel Wetboek van Strafvordering volgt dat indien bij de regeling van de rechtspleging voor de kamer van inbeschuldigingstelling de onregelmatigheid van een bewijsgegeven wordt opgeworpen, dit onderzoeksgerecht moet onderzoeken of dit bewijsgegeven inderdaad onregelmatig is verkregen. Wanneer het oordeelt dat dit het geval is, moet het nagaan of de onregelmatigheid al dan niet bestaat in de niet-naleving van op straffe van nietigheid voorgeschreven vormvoorwaarden, dan wel of het gebruik van het onregelmatig verkregen bewijs al dan niet met het recht op een eerlijk proces in strijd is. De kamer van inbeschuldigingstelling dient in het kader van deze beoordeling niet de betrouwbaarheid van het bewijs te toetsen, aangezien dit behoort tot de beoordeling van de bewijswaarde die het vonnisgerecht toekomt.

Het oordeel van de kamer van inbeschuldigingstelling over het al dan niet regelmatige karakter van de bewijsverkrijging en, ingeval van onregelmatig verkregen bewijs, de toetsing van de onregelmatigheid aan het eerste en derde criterium van artikel 32 Voorafgaande Titel Wetboek van Strafvordering door dat onderzoeksgerecht, is bindend voor het vonnisgerecht. Een eventuele beoordeling van de betrouwbaarheid van het onregelmatig verkregen bewijs door de kamer van inbeschuldigingstelling bindt het vonnisgerecht echter niet.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230613.2N.23](#))

Europees aanhoudingsbevel – Door Frankrijk aan België gevraagde tenuitvoerlegging – Verplichte weigeringsgrond – Aantasting van fundamentele rechten – Controle door het onderzoeksgerecht – Berekening van het resterende gedeelte van de in de uitvaardigende Staat te ondergane straf – Meerdaadse samenloop van misdaden – Bevoegdheid van de autoriteiten van de uitvaardigende Staat

Arrest van 6 december 2012 ([P.23.1646.F](#))

Krachtens artikel 4, 5°, Wet Europees Aanhoudingsbevel wordt de tenuitvoerlegging van een Europees aanhoudingsbevel geweigerd ingeval er ernstige redenen bestaan om te denken dat die tenuitvoerlegging afbreuk zou doen aan de fundamentele rechten van de betrokken persoon, zoals deze zijn vastgelegd in artikel 6 EU-Verdrag, namelijk die welke door het EVRM zijn gewaarborgd en die welke als algemene rechtsbeginselen van gemeenschapsrecht uit de gemeenschappelijke grondwettelijke tradities binnen de lidstaten van de Europese Unie voortvloeien. Gelet op dit beginsel van wederzijds vertrouwen tussen de lidstaten, moet de weigering tot overlevering worden verantwoord met omstandige gegevens die op een kennelijk gevaar voor de fundamentele rechten van de betrokken persoon wijzen en die het vermoeden van eerbiediging van die rechten, dat de uitvaardigende lidstaat geniet, kunnen weerleggen.

Op het ogenblik van de beslissing over de tenuitvoerlegging van het door de Franse autoriteiten uitgevaardigde Europees aanhoudingsbevel kan uit de bepalingen van de Franse *Code de procédure pénale* niet worden afgeleid dat het bevoegde Franse gerecht in geval van beroep tegen de berekening van het resterende gedeelte van de te ondergane straf geen acht zal slaan op de bijzonderheden van de zaak, waaronder met name de omstandigheid dat een door de Franse autoriteiten met het oog op vervolging uitgevaardigd Europees aanhoudingsbevel uitvoerbaar werd verklaard in België bij beschikking van de raadkamer van 20 april 2017, zonder overlevering van de eiser aan Frankrijk, of dat dit gerecht de voormelde rechtsbeginselen en fundamentele rechten, die op de strafuitvoering van toepassing zijn, niet zal naleven.

Wanneer de meerdaadse samenloop van misdaden voortvloeit uit veroordelingen die door verschillende rechtbanken zijn uitgesproken, wordt de in artikel 62 Strafwetboek bepaalde opslorping op het niveau van de strafuitvoering geregeld. Het is niet aan de onderzoeksgerechten die kennisnemen van een verzoek tot uitvoerbaarverklaring van een Europees aanhoudingsbevel dat wegens de uitvoering van één van de samenlopende straffen werd uitgevaardigd, om zich in de plaats van de bevoegde autoriteiten van de uitvaardigende Staat te stellen, teneinde na te gaan of en in welke mate de daar uit te voeren straf de in de uitvoerende Staat opgelegde straf zal opslorpen of hierdoor zal worden opgeslorpt.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231206.2F.18](#))

Vonnisgerechten

Regeling van rechtsgebied tussen vonnisgerechten – Negatief bevoegdheidsconflict wegens de leeftijd van de vervolgte persoon – Tegenstrijdige in kracht van gewijsde gegane beslissingen – Onderzoek van de zaak door het Hof

Arrest van 16 augustus 2023 ([P.23.0908.F](#)) met conclusie van advocaat-generaal B. De Smet

Wanneer de jeugdkamer van het hof van beroep en de correctionele kamer van datzelfde hof zich wegens de leeftijd van de vervolgte persoon onbevoegd hebben verklaard, die tegenstrijdige beslissingen op dezelfde feiten betrekking hebben en in kracht van gewijsde zijn gegaan, is er grond tot regeling van rechtsgebied wegens een geschil van rechtsmacht dat de rechtsgang belemmert. Het Hof spreekt zich uit over de persoonlijke bevoegdheid van de feitenrechter en vernietigt het arrest van de correctionele kamer van het hof van beroep dat zich onbevoegd heeft verklaard omdat de beklaagde minderjarig was op de datum van de feiten, wanneer de stukken van het dossier, met name het zeer uitgebreide medisch deskundigenonderzoek, er geen enkele twijfel over laten bestaan dat de vervolgte persoon tijdens de gehele strafbare periode meerderjarig was (Artt. 525-540 W.Sv.).

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230816.VAC.1](#))

Beperking aan de saisine van de correctionele rechter tot de feiten die regelmatig bij hem aanhangig zijn gemaakt door de verwijzingsbeschikking of rechtstreekse dagvaarding – Verval van het recht tot sturen – Herstel van het recht tot sturen afhankelijk gemaakt van het slagen voor proeven – Sturen vooraleer geslaagd te zijn – Herkwalificatie door de appelrechter om een andere beslissing van vervallenverklaring te vermelden

Arrest van 13 september 2023 ([P.23.0503.F](#))

De correctionele rechter kan van geen andere feiten kennisnemen dan van die welke door de verwijzingsbeschikking van het onderzoeksgerecht of door de rechtstreekse dagvaarding van het openbaar ministerie of van de burgerlijke partij regelmatig bij hem aanhangig zijn gemaakt. Hij kan zichzelf niet gelasten met een strafbaar feit dat niet in een van die akten is vermeld.

De beslissing van vervallenverklaring van het recht tot sturen bepaalt voor welke proef of proeven, van de vier in artikel 38, § 3, Wegverkeerswet vermelde soorten, de veroordeelde moet slagen voordat hij opnieuw achter het stuur kan plaatsnemen na het verstrijken van de termijn van het verval. Hieruit volgt dat de rechter die, tenzij hij een verschrijving verbetert of een onvolledige omschrijving op grond van het strafdossier rechtzet, in een telastlegging van schending van artikel 48, eerste lid, 2°, Wegverkeerswet, de hierin vermelde beslissing van vervallenverklaring vervangt door een andere beslissing van vervallenverklaring, zichzelf met een ander strafbaar feit gelast.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230913.2F.3](#))

Rechtsmiddelen

Cassatieberoep – Verval van nationaliteit – Door de wetgever aan het openbaar ministerie geboden mogelijkheid om voor de burgerlijke rechter of voor de strafrechter op te treden – Ontvankelijkheid van het middel dat tegen deze keuze opkomt

Arrest van 18 januari 2023 ([P.21.0228.F](#)) met conclusie van advocaat-generaal D. Vandermeersch

Het middel dat opkomt tegen de mogelijkheid die de wetgever het openbaar ministerie biedt, om, voor het instellen van de rechtsvordering tot vervallenverklaring van nationaliteit, te kiezen tussen een procedure bij wege van rechtsvordering voor een burgerlijke kamer van het hof van beroep en een procedure bij wege van vordering voor de correctionele rechter bij wie de strafvervolgning aanhangig is gemaakt, houdt geen verband met het bestreden arrest en is bijgevolg niet ontvankelijk (Artt. 23, 23/1 en 23/2 WBN).

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230118.2F.2](#))

Hoger beroep – Voorlopige hechtenis – Invrijheidstelling onder voorwaarden na afsluiting van het gerechtelijk onderzoek – Verzoek van de in verdenkinggestelde tot opheffing van bepaalde voorwaarden – Hoger beroep tegen de afwijzing door de vonnisrechter – Bevoegd gerecht

Arrest van 14 februari 2023 ([P.23.0165.N](#))

Dit arrest wordt in de categorie “Strafprocedure – Vrijheidsbeneming” besproken.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230214.2N.14](#))

Cassatieberoep – Aanvang van de termijn om cassatieberoep in te stellen tegen een beslissing genomen bij verstek – Verstrijken van de gewone termijn van verzet

Arrest van 15 maart 2023 ([P.23.0026.F](#)) met conclusie van advocaat-generaal D. Vandermeersch

Artikel 424 Wetboek van Strafvordering bepaalt dat, wanneer de beslissing bij verstek is gewezen en vatbaar is voor verzet, de termijn om cassatieberoep in te stellen, een aanvang neemt bij het verstrijken van de termijn voor verzet. Wanneer de gewone termijn om verzet aan te tekenen tegen het arrest van de jeugdkamer in hoger beroep dat de uithandengeving weigert, dat een berisping ten aanzien van de minderjarige uitspreekt en dat zijn ouders burgerrechtelijk aansprakelijk verklaart, ten aanzien van de moeder van de minderjarige niet was verstreken op het tijdstip dat het cassatieberoep werd ingesteld, is het cassatieberoep van het openbaar ministerie tegen de minderjarige en zijn ouders ten aanzien van die drie verweerders voorbarig.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230315.2F.23](#))

Cassatieberoep – Gevolg van de niet-tijdige neerlegging van het exploit van betekening – Geen excessief formalisme – Geen toepassing van de artikelen 860 en 861 Gerechtelijk Wetboek

Arrest van 9 mei 2023 ([P.23.0158.N](#))

Uit de samenlezing van artikel 427, tweede lid, Wetboek van Strafvordering en artikel 429, vierde lid, Wetboek van Strafvordering dat uitdrukkelijk voorziet in de sanctie van de niet-ontvankelijkheid, volgt dat de niet-tijdige neerlegging van de stukken betreffende de betekening van het cassatieberoep met de niet-ontvankelijkheid van het cassatieberoep wordt gesanctioneerd, behoudens aannemelijk gemaakte overmacht.

De verplichting de stukken betreffende de betekening van het cassatieberoep tijdig neer te leggen en de sanctionering van die verplichting met een niet-ontvankelijkheid, hebben tot doel het Hof en zijn parket in staat te stellen dadelijk na het verstrijken van de termijn om stukken in te dienen, de ontvankelijkheid van het cassatieberoep in te schatten en zo snel als mogelijk aan het ingestelde rechtsmiddel het nodige gevolg te geven. Toelaten dat de betekeningstukken nog kunnen worden ingediend buiten de wettelijk bepaalde termijn behoudens overmacht, doorkruist de normale werkzaamheden van het Hof en zijn parket. De verplichting de betekeningstukken tijdig in te dienen en de daaraan verbonden sanctionering dient dan ook de goede rechtsbedeling en getuigt niet van een excessief formalisme.

De artikelen 860 en 861 Gerechtelijk Wetboek zijn niet van toepassing op de verplichting tijdig de stukken betreffende de betekening van het cassatieberoep in strafzaken ter griffie in te dienen.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230509.2N.19](#))

Hoger beroep tegen de beslissing die het verzet als ongedaan beschouwt – Omvang van de aanhangigmaking bij de rechters in hoger beroep – (Geen) verplichting de grieven op te geven – Invloed van in het formulier aangekruiste grieven

Arrest van 24 mei 2023 ([P.23.0067.F](#)) met conclusie van advocaat-generaal D. Vandermeersch

Overeenkomstig artikel 187, § 9, tweede lid, Wetboek van Strafvordering maakt het hoger beroep tegen de beslissing die het verzet als ongedaan beschouwt, de grond van de zaak aanhangig bij de rechter in hoger beroep, ook al is er tegen het bij verstek gewezen vonnis geen hoger beroep ingesteld. Krachtens die bepaling wordt de grond van de zaak bij het appelgerecht aanhangig, met als enige voorbehoud de relatieve werking van het verzet. Artikel 204 Wetboek van Strafvordering betreft een bijzondere bepaling die de devolutieve werking van het hoger beroep bepaalt. Zij is dus niet van toepassing wanneer het hoger beroep gericht is tegen de beslissing die het verzet als ongedaan beschouwt.

In geval van hoger beroep tegen de beslissing die het verzet als ongedaan beschouwt, is de appelland niet verplicht de grieven te vermelden die hij tegen de beroepen beslissing opwerpt. De omstandigheid dat hij niettemin één of meerdere vakjes op het grievenformulier heeft aangekruist, heeft geen invloed op de aanhangigmaking van de zaak bij het appelgerecht.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230524.2F.3\)](#)

Vrijspraak op strafgebied – Hoger beroep van de burgerlijke partij – Devolutive werking – Herstel van de door een misdrijf veroorzaakte schade – Geen bewijs dat het misdrijf schade heeft veroorzaakt – Bevoegdheid van de rechter

Arrest van 6 juni 2023 ([P.22.1309.N](#))

Dit arrest wordt in de categorie “Strafprocedure – Strafvordering en burgerlijke rechtsvordering” besproken.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230606.2N.16\)](#)

Hoger beroep – Voorafgaande erkenning van schuld – Vonnis dat de bekrachtiging van de overeenkomst weigert – Beslissing vatbaar voor hoger beroep – Invloed op de ontvankelijkheid van het cassatieberoep

Arrest van 7 juni 2023 ([P.23.0699.F](#)) met conclusie van advocaat-generaal D. Vandermeersch

Krachtens artikel 216, § 4, vierde lid, Wetboek van Strafvordering spreekt de rechtbank, indien ze de tussen het openbaar ministerie en de verdachte of de beklaagde gesloten overeenkomst bekrachtigt, de voorgestelde straffen uit en wijst ze daartoe een vonnis waarvan de strafbepalingen voor geen enkel rechtsmiddel vatbaar zijn. Tegen de beslissing tot weigering van de bekrachtiging kan daarentegen overeenkomstig het gemeen recht hoger beroep worden ingesteld.

Aangezien de partijen bij de overeenkomst hoger beroep kunnen instellen tegen een vonnis dat oordeelt dat er geen grond tot bekrachtiging van de voorafgaande erkenning van schuld bestaat en dat het dossier overeenkomstig artikel 216, § 4, vijfde lid, Wetboek van Strafvordering van het openbaar ministerie ter beschikking stelt, is het cassatieberoep tegen een dergelijke beslissing, die niet in laatste aanleg is geweest, niet ontvankelijk (Art. 418 W.Sv.).

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230607.2F.6\)](#)

Artikel 65/1 Wegverkeerswet – Wetswijziging – Wet op de rechterlijke organisatie, de bevoegdheid en de rechtspleging – Relatieve werking van het hoger beroep – Opleggen van een straf in hoger beroep

Arrest van 27 juni 2023 ([P.23.0420.N](#))

De wet van 28 november 2021 om justitie menselijker, sneller en straffer te maken, waarbij artikel 65/1, § 2, Wegverkeerswet werd gewijzigd, die geen strafbaarstelling of straffen wijzigt, maar enkel de regels toepasselijk op een tegen een bevel tot betalen ingesteld rechtsmiddel, is een wet op de rechterlijke organisatie, de bevoegdheid en de rechtspleging in de zin van artikel 3 Gerechtelijk Wetboek en is dus geen strafwet in de zin van de artikelen 1 en 2 Strafwetboek. De omstandigheid dat onder het gewijzigde artikel 65/1, § 2, Wegverkeerswet de rechtsmacht van de rechter niet is beperkt tot de loutere beoordeling van het bevel tot betalen, maar hij ingeval van het ontvankelijk verklaren van het ingestelde rechtsmiddel de strafwet moet toepassen, laat niet toe anders te oordelen.

Op het enkel hoger beroep van een beklagde vermag het appelgerecht de toestand van een beklagde niet in zijn nadeel wijzigen. De rechter in hoger beroep die op het enkel hoger beroep van de eiseres bij toepassing van artikel 65/1, § 2, Wegverkeerswet, zoals gewijzigd door de wet van 28 november 2021, het beroep tegen het bevel tot betalen ontvankelijk verklaart, de enige telastlegging bewezen verklaart en de eiseres veroordeelt tot een geldboete, terwijl de eerste rechter zich op basis van de voorheen bestaande versie van artikel 65/1, § 2, Wegverkeerswet ertoe beperkt heeft het beroep van de eiseres tegen het bevel tot betaling ontvankelijk maar ongegrond te verklaren en te beslissen dat het bevel tot betalen bleef bestaan, wijzigt de toestand van de eiseres in haar nadeel en miskent de relatieve werking van haar hoger beroep.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230627.2N.29\)](#)

Cassatieberoep – Indienen van de memorie uiterlijk vijftien dagen voor de rechtszitting – Wraking – Spoedeisend karakter van de zaak – Geen memorie ingediend binnen deze termijn – Mondelinge conclusie van het openbaar ministerie – Vraag om uitstel voor het opstellen van een antwoordnoot

Arrest van 27 juni 2023 ([P.23.0822.N](#))

Uit de artikelen 429, eerste lid, Wetboek van Strafvordering en artikel 837, eerste lid, Gerechtelijk Wetboek volgt dat de eiser die cassatieberoep instelt tegen een beslissing die zijn vordering tot wraking verwerpt, weet dat de zaak voor het Hof spoedeisend is en het voorwerp van een rechtsdagbepaling op korte termijn zal uitmaken. Die eiser dient dan ook niet te wachten op de ontvangst van een rechtsdagbepaling alvorens een memorie in te dienen, maar dient dit zo snel als mogelijk na het instellen van zijn cassatieberoep te doen.

Artikel 1107, derde lid, Gerechtelijk Wetboek heeft tot doel de partijen in de gelegenheid te stellen te reageren op het standpunt van de advocaat-generaal betreffende het ingestelde cassatieberoep en de aangevoerde middelen. Het recht van een partij op een verdaging is evenwel niet absoluut. Het Hof kan oordelen dat in het licht van de omstandigheden van de zaak een verdaging niet noodzakelijk is en dat de rechten van de partijen voldoende zijn gewaarborgd door de mogelijkheid om dadelijk op de rechtszitting mondeling op de conclusie van het openbaar ministerie te repliceren.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230627.2N.44\)](#)

Artikel 42 Wegverkeerswet – Beslissing tot verval wegens lichamelijke of geestelijke ongeschiktheid – Ingaan van het verval – Gevolg van het aanwenden van een rechtsmiddel

Arrest van 12 september 2023 ([P.23.0540.N](#)) met conclusie van advocaat-generaal D. Schoeters

Het verval van het recht tot sturen wegens lichamelijke of geestelijke ongeschiktheid gaat overeenkomstig artikel 43 Wegverkeerswet in bij de uitspraak van de beslissing wanneer deze op tegenspraak is gewezen. Het aanwenden door de persoon tegen wie vervallenverklaring wegens lichamelijke of geestelijke ongeschiktheid is

uitgesproken, van een rechtsmiddel tegen deze beslissing, belet niet dat dit verval op de in artikel 43 Wegverkeerswet vermelde datum effectief wordt en verder loopt. Zolang de beslissing tot vervallenverklaring niet wordt hervormd, blijft ze gelden. De beslissing waarbij een vervallenverklaring wegens lichamelijke of geestelijke ongeschiktheid is uitgesproken, kan dan ook als grondslag voor een vervolging wegens overtreding van artikel 48, eerste lid, 1°, Wegverkeerswet dienen en dit ongeacht of tegen die beslissing hoger beroep is aangetekend.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230912.2N.16\)](#)

Verzet – Buitengewone termijn – Bewijs van betekening van de verstekbeslissing – Ontbreken van de akte van betekening

Arrest van 19 september 2023 ([P.23.0038.N](#))

Het bewijs dat een verstekvonnis is betekend, alsook de wijze van betekening, wordt in beginsel aan de hand van de door de betekenende overheid opgestelde akte van betekening geleverd. Indien het overleggen van die akte evenwel niet mogelijk is, kan het bewijs van de betekening en de wijze ervan door andere bewijsmiddelen worden geleverd. De rechter beoordeelt onaantastbaar de bewijswaarde van die bewijsmiddelen (Art. 187 W.Sv. en artt. 32 tot 41 Ger.W.).

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230919.2N.7\)](#)

Verzet – Kennisgeving van het verval van het recht tot sturen door de politie – Informatie over de rechtsmiddelen – Bewijs van ontvangst – Taal van de kennisgeving – Behandeling van de zaak in een taal die de beklagde begrijpt

Arrest van 19 september 2023 ([P.23.0816.N](#))

Uit artikel 6.3 EVRM volgt voor een beklagde niet het recht om te worden berecht door een rechtscollege met als taal van de rechtspleging de taal die de beklagde kent of waarin hij zich gemakkelijker uitdrukt.

De rechter oordeelt onaantastbaar of de politieambtenaar die de door artikel 40, eerste lid, Wegverkeerswet bedoelde kennisgeving heeft gedaan, aan de betrokkene ter uitvoering van artikel 40, vierde lid, Wegverkeerswet de informatie heeft bezorgd betreffende de rechtsmiddelen die tegen de bij verstek gewezen veroordeling kunnen worden aangewend. De vaststelling dat die informatie aan de betrokkene daadwerkelijk is bezorgd, vereist niet dat de betrokkene een kopie heeft ondertekend van die informatie als bewijs van de ontvangst ervan. Evenmin vereist die vaststelling dat de kennisgeving door een gerechtsdeurwaarder is gebeurd (Art. 187 W.Sv.; art. 40, vierde lid, Wegverkeerswet).

Noch uit artikel 6 EVRM noch uit artikel 40 Wegverkeerswet volgt dat de door artikel 40, eerste lid, Wegverkeerswet bedoelde kennisgeving van een verval van het recht tot sturen uitgesproken met een in het Nederlands gewezen verstekbeslissing aan de betrokkene woonachtig in het Nederlands taalgebied in het Frans moet gebeuren indien de betrokkene alleen die taal machtig is en dat de informatie betreffende de rechtsmiddelen die hij kan aanwenden tegen de verstekbeslissing eveneens in het Frans dient te worden verstrekt. Het staat in een dergelijk geval aan de betrokkene om

een vertaling van de kennisgeving te vragen en van de informatie betreffende de rechtsmiddelen die hij kan aanwenden.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230919.2N.9\)](#)

Artikelen 42 en 43 Wegverkeerswet – Vervallenverklaring van het recht tot sturen – Gevolgen van het aanwenden van een rechtsmiddel

Arrest van 26 september 2023 ([P.23.0879.N](#))

Het aanwenden van een rechtsmiddel tegen de beslissing waarbij de beveiligingsmaatregel van de vervallenverklaring wegens lichamelijke of geestelijke ongeschiktheid is uitgesproken, belet niet dat dit verval op de in artikel 43 Wegverkeerswet vermelde datum effectief wordt en verder loopt, zodat zolang de beslissing tot vervallenverklaring niet wordt hervormd, ze blijft gelden. De wetgever beoogt met deze uitsluiting van de schorsende werking van het aanwenden van een rechtsmiddel op de uitvoerbaarheid van de bevolen beveiligingsmaatregel de verkeersveiligheid te vergroten. Aldus volgt uit de in artikel 43 Wegverkeerswet vervatte regeling en de doelstelling ervan dat indien een beslissing waarbij de beveiligingsmaatregel van de vervallenverklaring wegens lichamelijke of geestelijke ongeschiktheid tot het besturen van een motorvoertuig komt te vervallen of wordt vernietigd, deze vervallenverklaring of vernietiging voor de uitvoerbaarheid van deze beveiligingsmaatregel slechts uitwerking heeft vanaf de datum van de beslissing tot vervallenverklaring of vernietiging en dus niet retroactief werkt.

De uitvoerbaarheid van een bij een verstekbeslissing bevolen beveiligingsmaatregel van de vervallenverklaring wegens lichamelijke of geestelijke ongeschiktheid bij toepassing van artikel 42 Wegverkeerswet houdt dan ook slechts op vanaf de datum van de beslissing waarbij het verzet tegen die verstekbeslissing ontvankelijk wordt verklaard. Die ontvankelijkverklaring heeft niet tot gevolg dat hij die spijts het uitvoerbaar karakter van de beveiligingsmaatregel een motorvoertuig heeft bestuurd, zich niet aan een inbreuk op artikel 48, eerste lid, 1°, Wegverkeerswet kan schuldig maken.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230926.2N.2\)](#)

Hoger beroep tegen de beschikking van de jeugdrechter houdende beschermingsmaatregelen t.a.v. een minderjarige – Vorm en termijn

Arrest van 3 oktober 2023 ([P.23.1278.N](#))

Bij gebrek aan andersluidende bepalingen zijn op het hoger beroep tegen beslissingen zoals bedoeld in titel II, hoofdstuk III, Jeugdbeschermingswet de bepalingen van het Wetboek van Strafvordering van toepassing, en in beginsel bijgevolg ook de bepalingen van artikel 204 van dat wetboek. De omstandigheid dat de beroepen beslissing op een beschikking van de jeugdrechter en niet op een vonnis van de jeugdrechtbank betrekking heeft, doet hieraan geen afbreuk. Dit doet niets af aan de bevoegdheid van de jeugdrechter om bij toepassing van artikel 51, eerste lid, decreet van 12 juli 2013 betreffende de integrale jeugdhulp in het belang van de minderjarige de maatregelen op elk moment in te trekken of te vervangen (Artt. 52ter, 58, 61bis en

62 Jeugdbeschermingswet; artt. 203 en 204 W.Sv.; art. 51, eerste lid, decreet van 12 juli 2013).

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231003.2N.6\)](#)

Hoger beroep – Materiële vergissing van de griffier bij het noteren van een verklaring van hoger beroep – Overmacht

Arrest van 17 oktober 2023 ([P.23.0665.N](#))

De griffier stelt de akte van hoger beroep in strafzaken niet op zonder mogelijkheid tot inmenging van de appelland, aangezien deze samen met de griffier de akte van hoger beroep ondertekent en met zijn handtekening bevestigt dat die akte met zijn verklaring van hoger beroep overeenstemt. De rechter kan een verschrijving in een akte slechts rechtzetten wanneer hij uit de hem voorliggende stukken met zekerheid kan afleiden dat die verschrijving een materiële vergissing uitmaakt, maar hij mag een akte niet wijzigen door een vermelding te verbeteren die geen louter materiële vergissing uitmaakt.

Overmacht veronderstelt een omstandigheid buiten de wil van de appelland, die door hem onmogelijk kon worden voorzien of vermeden en die hem heeft belet zijn hoger beroep tijdig in te dienen. De vonnisrechter oordeelt onaantastbaar in feite of er sprake is van een materiële vergissing van een griffier bij het noteren van een verklaring van hoger beroep en of die vergissing, indien zij bestaat, overmacht voor een partij uitmaakt (Art. 203 W.Sv.).

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231017.2N.12\)](#)

Hoger beroep – Verschijning van de eiser ter griffie die een verklaring van hoger beroep aflegt – Toelaatbaarheid van een akte van hoger beroep opgesteld op basis van een verklaring per e-mail overgemaakt – Recht op toegang tot de rechter in hoger beroep

Arrest van 7 november 2023 ([P.23.1221.N](#)) met conclusie van advocaat-generaal B. De Smet

Uit de tekst van artikel 203, § 1, Wetboek van Strafvordering volgt dat het in die bepaling bedoelde hoger beroep een verklaring van hoger beroep vereist ter griffie van de rechtbank die het vonnis heeft gewezen. Die verklaring kan enkel geldig tijdens de openingsuren van de griffie worden afgelegd. Van die verklaring wordt door de griffier een authentieke akte opgemaakt waarin wordt bevestigd dat de persoon die op de in de akte vermelde datum en plaats is verschenen, tegen de in de akte vermelde beslissing hoger beroep heeft aangetekend. Daaruit volgt dat de persoon die hoger beroep wil instellen, persoonlijk de verklaring van hoger beroep tegenover de griffier tijdens de openingsuren van de griffie moet afleggen. Een verklaring van hoger beroep zonder de persoonlijke verschijning van hij die hoger beroep wil instellen, levert geen ontvankelijk hoger beroep op. Een verklaring van hoger beroep per brief of per e-mail laat de griffier die de authentieke akte opstelt waarin de verklaring van hoger beroep wordt bevestigd, niet toe zekerheid te hebben over de identiteit en de hoedanigheid van de persoon die verklaart hoger beroep te willen instellen. De verplichting om persoonlijk te verschijnen ter griffie voor het doen van de verklaring van hoger beroep, dient dan ook een wettig doel en tast het recht van toegang tot de appelrechter in de

kern niet aan. De omstandigheden dat een rechtbank in het verleden meermaals hogere beroepen zonder persoonlijke verschijning ter griffie ontvankelijk heeft verklaard, de griffie bij het aanvaarden van een schriftelijke verschijning geen onderscheid maakt tussen raadslieden van partijen en het openbaar ministerie en dat de vereiste van een persoonlijke verschijning praktische moeilijkheden voor magistraten van het openbaar ministerie kan opleveren, laten niet toe anders te oordelen. Het staat overigens aan de wetgever om desgevallend een meer praktische regeling uit te werken (Art. 203, § 1, W.Sv.; art. 6, § 1, EVRM).

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231107.2N.8\)](#)

Veroordeling bij verstek – Artikel 6.1 EVRM – Betekening zonder informatie over de vormen en termijnen van rechtsmiddelen – Hoger beroep tegen een vonnis van niet-ontvankelijk verzet – Beginpunt van de termijn voor het instellen van hoger beroep

Arrest van 28 november 2023 ([P.23.1132.N](#))

Uit artikel 6.1 EVRM, zoals uitgelegd door het Europees Hof voor de Rechten van Mens, volgt dat hij die bij verstek is veroordeeld, moet worden ingelicht over de formaliteiten en de termijn om tegen die beslissing een rechtsmiddel aan te wenden en dat de rechter bij afwezigheid van die kennisgeving het rechtsmiddel niet ontvankelijk kan verklaren, wegens niet-naleving van die formaliteiten of laattijdigheid. De regel geldt niet enkel voor het rechtsmiddel van verzet, maar ook voor het rechtsmiddel van hoger beroep tegen een verstekbeslissing. De afwezigheid van een dergelijke kennisgeving heeft tot gevolg dat de termijnen voor het instellen van verzet en van hoger beroep geen aanvang nemen. Daaruit volgt bovendien dat de verstekbeslissing geen kracht van gewijsde verkrijgt en de termijn voor verjaring van de straf geen aanvang neemt (Art. 6.1 EVRM; artt. 187, tweede en vierde lid, en 203 W.Sv. en art. 92, eerste lid, Sw.).

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231128.2N.4\)](#)

Andere uitspraken in strafprocedure

Kamer van inbeschuldigingstelling – Schending van de Taalwet Gerechtszaken niet opgeworpen voor de raadkamer – Dekking van de nietigheid door de beroepen raadkamerbeschikking

Arrest van 7 maart 2023 ([P.22.1551.N](#))

Volgens artikel 40, tweede lid, Taalwet Gerechtszaken dekt elk niet zuiver voorbereidend vonnis of arrest dat op tegenspraak is gewezen, de nietigheid van het exploit en van de overige akten van rechtspleging die het vonnis of arrest zijn voorafgegaan. Wanneer voor de raadkamer de schending van artikel 31 Taalwet Gerechtszaken niet werd opgeworpen, is een eventuele uit de Taalwet voortvloeiende nietigheid door de beroepen raadkamerbeschikking gedekt.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230307.2N.2\)](#)

Straf en strafuitvoering

Herhaling – Wanbedrijf na wanbedrijf – Eerdere veroordeling tot een gevangenisstraf van meer dan één jaar – Deels effectieve straf en deels met uitstel – Tijdstip van het ondergaan van de straf – Toegestane modaliteit van strafuitvoering – Definitieve invrijheidstelling – Beginpunt van de termijn van vijf jaar voor wettelijke herhaling

Arrest van 28 februari 2023 ([P.22.1411.N](#)) met conclusie van advocaat-generaal B. De Smet

Indien een beklagde tot een effectieve hoofdgevangenisstraf wordt veroordeeld en hem door de strafuitvoeringsrechtbank de strafuitvoeringsmodaliteit van de voorlopige invrijheidstelling met het oog op verwijdering van het grondgebied wordt toegekend, dan wordt de straf geacht te zijn ondergaan in de zin van artikel 56, tweede lid, Strafwetboek op het einde van de proeftijd die voor deze voorlopige invrijheidstelling geldt. Indien een beklagde tot een hoofdgevangenisstraf wordt veroordeeld die deels effectief en deels met uitstel van tenuitvoerlegging wordt uitgesproken en aan die beklagde door de strafuitvoeringsrechtbank de strafuitvoeringsmodaliteit van de voorlopige invrijheidstelling met het oog op de verwijdering van het grondgebied is toegekend, wordt de straf geacht te zijn ondergaan in de zin van artikel 56, tweede lid, Strafwetboek op het einde van de proeftijd die geldt voor de toegekende voorlopige invrijheidstelling, dan wel bij het einde van de aan het uitstel verbonden proeftijd indien die zich daarna situeert en omgekeerd.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230228.2N.2](#))

Redelijke termijn – Uitstel of opschorting van de uitspraak van veroordeling – Motivering

Arrest van 1 maart 2023 ([P.22.1432.F](#)) met conclusie van advocaat-generaal M. Nolet de Brauwere

Dit arrest wordt in de categorie “Strafprocedure – Algemeen” besproken.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230301.2F.2](#))

Weigering van de invrijheidstelling onder toezicht door de strafuitvoeringsrechtbank – Naleving van de wachtermijn voor het nieuw advies van de directeur

Arrest van 7 maart 2023 ([P.23.0213.N](#))

Uit de artikelen 95/21, eerste en tweede lid, 95/22, 95/23, § 1, eerste lid, en 95/25 Wet Strafwetboek, gelezen in hun onderlinge samenhang, volgt dat de naleving van de door artikel 95/25 Wet Strafwetboek bedoelde wachtermijn niet wordt bepaald door de datum waarop de directeur advies heeft uitgebracht, maar wel door de datum waarop dit advies ter griffie van de strafuitvoeringsrechtbank is ontvangen, aangezien het pas na ontvangst van het advies van de directeur en vervolgens van het openbaar ministerie is dat de strafuitvoeringsrechtbank het toekennen van een invrijheidstelling onder toezicht zal beoordelen.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230307.2N.11\)](#)

Artikel 3 EVRM – Langdurige vrijheidsberovende straf – Strafvuotoeringsmodaliteiten – Geen uitspraak over het individueel detentieplan – Verzoek tot aanstelling van een psychiater-deskundige – Geen toepassing van artikel 5.4 EVRM in de fase van strafvuotoering – Bepaling van de datum voor de indiening van een nieuw verzoek

Arrest van 2 mei 2023 ([P.23.0513.N](#))

Noch uit artikel 3 EVRM, zoals uitgelegd door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, noch uit artikel 9, § 3, Basiswet Rechtspositie Gedetineerden kan worden afgeleid dat de strafvuotoeringsrechtbank die vaststelt dat een door een levenslang veroordeelde gevraagde strafvuotoeringsmodaliteit niet kan worden toegekend, gelet op de aanwezigheid van één of meerdere van de in artikel 47, § 1, Wet Strafvuotoering bedoelde tegenaanwijzingen, zich bovendien over een individueel detentieplan moet uitspreken.

Uit artikel 3 EVRM, zoals uitgelegd door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, volgt niet dat de strafvuotoeringsrechtbank dient in te gaan op elk verzoek van een veroordeelde tot aanstelling van een deskundige met het oog op de uitvoering van een nieuw psychiatrisch onderzoek en het uitstippelen van een reclasseringsplan. Het staat aan de strafvuotoeringsrechtbank om te oordelen of in het licht van de beschikbare informatie over de persoonlijkheid van de veroordeelde, waaronder eerder uitgevoerde psychiatrische en psychologische onderzoeken en verslagen, alsook de actualiteit van die gegevens, het uitvoeren van een nieuw psychiatrisch onderzoek wel noodzakelijk is.

Artikel 5.4 EVRM dat bepaalt dat eenieder die door arrestatie of gevangenhouding van zijn vrijheid is beroofd, het recht heeft voorziening bij de rechter te vragen, opdat deze op korte termijn over de wettigheid van zijn gevangenhouding beslist en zijn invrijheidstelling beveelt indien de gevangenhouding onrechtmatig is, is niet op een gevangenhouding na een rechterlijke veroordeling van toepassing.

De strafvuotoeringsrechtbank bepaalt binnen de door de wetgever bepaalde grenzen discretionair de datum voor het indienen van een nieuw verzoek om een strafvuotoeringsmodaliteit.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230502.2N.15\)](#)

Voorwaardelijke invrijheidstelling – Nieuwe veroordelingen voor feiten daterend van vóór de aan de strafvuotoeringsmodaliteit verbonden proeftijd – Onmogelijkheid ingevolge de nieuwe veroordelingen tot naleving van de voorwaarden verbonden aan de strafvuotoeringsmodaliteit – Herroeping van de strafvuotoeringsmodaliteit op basis van artikel 64, 7°, Wet Strafvuotoering – Onderzoek naar de tijdsvoorwaarden voor de strafvuotoeringsmodaliteit van voorwaardelijke invrijheidstelling – Berekening van de toelaatbaarheidsdatum voor de voorwaardelijke invrijheidstelling – Nieuw verzoek tot voorwaardelijke invrijheidstelling

Arrest van 16 mei 2023 ([P.23.0658.N](#))

Indien tegen een veroordeelde aan wie de strafuitvoeringsmodaliteit van de voorwaardelijke invrijheidstelling werd toegekend, nieuwe veroordelingen worden uitgesproken die de naleving van de aan die strafuitvoeringsmodaliteit verbonden bijzondere voorwaarden onmogelijk maken, en de feiten waarvoor de nieuwe veroordelingen zijn uitgesproken, dateren van vóór de proeftijd verbonden aan de strafuitvoeringsmodaliteit van de voorwaardelijke invrijheidstelling, dan is op grond van artikel 64, 7°, Wet Strafvordering een herroeping van deze strafuitvoeringsmodaliteit mogelijk. De strafuitvoeringsrechtbank dient in dat geval te onderzoeken of de veroordeelde, rekening houdende met de nieuwe veroordelingen, zich nog in de tijdsvoorwaarden voor de strafuitvoeringsmodaliteit van de voorwaardelijke invrijheidstelling bevindt. Indien de veroordeelde als gevolg van die nieuwe veroordelingen zich niet langer meer in de tijdsvoorwaarden voor de strafuitvoeringsmodaliteit van de voorwaardelijke invrijheidstelling bevindt, dient zij tot de herroeping over te gaan.

Bij afwezigheid van een duidelijk wettelijk of reglementair kader betreffende de wijze waarop deze toelaatbaarheidsdatum voor de voorwaardelijke invrijheidstelling moet worden bepaald en gelet op de uit artikel 5 Gerechtelijk Wetboek voortvloeiende verplichting voor het Hof om over de aan het Hof voorgelegde rechtsvraag uitspraak te doen, dient – in het licht van het principe dat definitieve vrijheidsstraffen gelijktijdig, proportioneel en niet-opeenvolgend worden uitgevoerd, dat die straffen worden getotaliseerd en dat er slechts één strafuitvoering is – voor de toepassing van artikel 64, 7°, Wet Strafvordering de toelaatbaarheidsdatum voor de voorwaardelijke invrijheidstelling ingeval van nieuwe veroordelingen tijdens de proeftijd van een voorwaardelijke invrijheidstelling voor feiten die dateren van vóór die proeftijd, als volgt te worden berekend:

- (1) indien de nieuwe veroordelingen worden uitgevoerd tijdens de proeftijd van de voorwaardelijke invrijheidstelling, waarbij de datum van het in kracht van gewijsde gaan van die veroordelingen in beginsel niet relevant is, blijft de aanvangsdatum voor de uitvoering van de straf, de datum die werd in acht genomen bij de toekenning van de voorwaardelijke invrijheidstelling, zodat de nieuwe veroordelingen niet tot gevolg hebben dat de hechtenistitels die als grondslag voor de voorwaardelijke invrijheidstelling hebben gediend, worden gedeactiveerd;
- (2) de bepaling van het uitvoerbaar gedeelte als bedoeld in artikel 25, § 2, a), Wet Strafvordering dient in dat geval te gebeuren door optelling van de uitvoerbare straffen die zijn gesteund op de oude hechtenistitels op grond waarvan de voorwaardelijke invrijheidstelling is toegekend met de uitvoerbare straffen ingevolge nieuwe hechtenistitels;
- (3) indien blijkt dat de veroordeelde op de datum van het in uitvoering gaan van de nieuwe titels reeds een derde van het totaal van de uitvoerbare straffen gegrond op de oude en de nieuwe hechtenistitels heeft ondergaan, voldoet hij aan de tijdsvoorwaarde voor een voorwaardelijke invrijheidstelling en is een herroeping van de toegekende voorwaardelijke invrijheidstelling op grond van artikel 64, 7°, Wet Strafvordering niet mogelijk.

De afwijzing van een op artikel 64, 7°, Wet Strafvordering gegronde herroepingsvordering wegens nieuwe veroordelingen tijdens de proeftijd van een voorwaardelijke invrijheidstelling voor de feiten daterend van vóór die proeftijd, leidt

niet automatisch tot de invrijheidstelling van de veroordeelde, aangezien de veroordeelde ter uitvoering van de nieuwe hechtenistitels van zijn vrijheid is beroofd. Het staat in een dergelijk geval aan de veroordeelde om een nieuw verzoek tot voorwaardelijke invrijheidstelling in te dienen. Aangezien hij zich in de tijdsvoorwaarden voor een voorwaardelijke invrijheidstelling bevindt en de hem reeds toegekende voorwaardelijke invrijheidstelling niet wordt herroepen omdat niet voldaan is aan de voorwaarde van artikel 64, 7°, Wet Strafvuotvoering, kan de veroordeelde daartoe dadelijk een verzoek indienen.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230516.2N.15\)](#)

Voorwaarden voor de toekenning van elektronisch toezicht – Feit dat aanleiding kan geven tot een maximumstraf van een jaar

Arrest van 28 juni 2023 ([P.23.0206.F](#)) met conclusie van advocaat-generaal M. Nolet de Brauwere

De gevangenisstraf van ten hoogste een jaar die de voorwaarde voor de toekenning van de straf onder elektronisch toezicht vormt, is die welke de rechter voor de jegens de beklagde bewezen verklaarde feiten zou opleggen en niet die welke de wet voor dat misdrijf bepaalt (Art. 37ter, eerste lid, Sw.).

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230628.2F.8\)](#)

Probiatiemaatregel uitgesproken in een lidstaat van de Europese Unie erkend door en eventueel aangepast door het openbaar ministerie – Recht van toepassing op de controle van de maatregel

Arrest van 1 augustus 2023 ([P.23.0987.F](#))

Het toezicht op de straf of op de maatregel die door het openbaar ministerie werd erkend, met inbegrip van de te nemen beslissingen wanneer de veroordeelde persoon de opgelegde voorwaarden niet naleeft of een nieuw strafbaar feit pleegt, wordt door het Belgische recht beheerst (Artt. 14 en 21, § 1, Wet 21 mei 2013).

De erkenning van het buitenlands vonnis en de daarin vervatte probatiebeslissing, eventueel na aanpassing door het openbaar ministerie met toepassing van artikel 17 wet van 21 mei 2013, heeft tot gevolg dat er overeenkomstig de Belgische wetgeving toezicht op de straf of de maatregel zal worden gehouden, alsof het een vonnis van een Belgisch rechtcollege zou betreffen.

Uit de erkenning van de probatiemaatregel en de aanpassing van die maatregel door de procureur des Konings naar een terbeschikkingstelling van de strafuitvoeringsrechtbank voor de duur en onder de door de Franse rechterlijke beslissingen opgelegde voorwaarden, volgt dat de strafuitvoeringsrechtbank, nadat ze de invrijheidstelling onder toezicht heeft herroepen, niet overeenkomstig het Franse recht de duur van de wegens de herroeping te ondergane gevangenisstraf diende vast te stellen, maar zich diende te beperken tot het uitoefenen van de ambtshalve en jaarlijkse controle van de vrijheidsberoving, tot na het verstrijken van een periode van vijf jaar (Artt. 95/21 tot 95/25 Wet Strafvuotvoering).

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230801.VAC.1\)](#)

Artikel 42 Wegverkeerswet – Beslissing tot verval wegens lichamelijke of geestelijke ongeschiktheid – Ingaan van het verval – Gevolg van het aanwenden van een rechtsmiddel

Arrest van 12 september 2023 ([P.23.0540.N](#)) met conclusie van advocaat-generaal D. Schoeters

Dit arrest wordt in de categorie “Strafprocedure – Rechtsmiddelen” besproken.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230912.2N.16](#))

Wegverkeer – Verval van het recht tot sturen – Herstel van het recht tot sturen afhankelijk gemaakt van het slagen voor proeven – Aanvang van het verbod om te rijden voorafgaand aan het slagen voor de proeven – Verstrijken van de termijn van het verval

Arrest van 13 september 2023 ([P.23.0503.F](#))

Het verbod om te rijden zonder eerst te zijn geslaagd voor de proef of proeven tot herstel in het recht tot sturen, gaat in bij het verstrijken van de in de beslissing van vervallenverklaring bepaalde termijn van het verval. De datum van het verstrijken van de termijn van het verval hangt, enerzijds, af van die waarop het openbaar ministerie het verval van het recht tot sturen aan de veroordeelde ter kennis heeft gebracht met toepassing van artikel 40, eerste lid, Wegverkeerswet, waarbij laatstgenoemd artikel bepaalt dat het verval van het recht tot sturen de vijfde dag na die kennisgeving ingaat en, anderzijds, van de door de beslissing van vervallenverklaring bepaalde duur van het verval (Artt. 40, eerste lid, en 48, eerste lid, 2°, Wegverkeerswet).

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230913.2F.3](#))

Artikel 44 Wegverkeerswet – Verval van het recht tot sturen wegens ongeschiktheid – Verzoek tot herziening van de beveiligingsmaatregel – Doel van de termijn van zes maanden voor een nieuw verzoek

Arrest van 19 september 2023 ([P.23.1255.N](#))

Uit de tekst van artikel 44, eerste lid, eerste zin, en tweede lid, Wegverkeerswet, in hun geheel gelezen, volgt dat het aan het openbaar ministerie te richten verzoekschrift tot herziening slechts kan worden ingediend na het verstrijken van een termijn van minstens zes maanden te rekenen van de dag van de uitspraak van het vonnis van vervallenverklaring dat in kracht van gewijsde is gegaan, of ingeval van afwijzing van een eerder verzoek, vanaf de datum van die afwijzing. Het doel dat de wetgever met het instellen van een wachttermijn heeft beoogd, kan enkel worden bereikt door vroegtijdig ingediende verzoeken onontvankelijk te verklaren. Noch de tekst van artikel 44 Wegverkeerswet, noch de wetsgeschiedenis van dit artikel, noch het normdoel ervan, laten toe dat een verzoeker tot herziening van een vervallenverklaring wegens lichamelijke of geestelijke ongeschiktheid zijn verzoek tot herziening vóór het verstrijken van de wachttermijn aan het openbaar ministerie richt. Dit ongeacht of het verzoek een vraag bevat om de zaak slechts op te roepen voor een rechtszitting na het verstrijken van die wachttermijn, dan wel of de verzoeker op deze rechtszitting zijn verzoek herhaalt.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230919.2N.17\)](#)

Sociaal recht

Sociale zekerheidsrecht

Dimona-aangifte – Werknemers met een AI-attest werkzaam in België – Bindende kracht van AI-attesten – Vermoedens of vaststellingen van sociale fraude – Voorlopige intrekking van de AI-attesten in de lidstaat van de tewerkstellende onderneming – Arrest van het Hof van Justitie van de Europese Unie in de gevoegde zaken C-410/21 en C-661/21

Arrest van 9 mei 2023 ([P.21.0332.N](#)) met conclusie van advocaat-generaal B. De Smet

Uit het antwoord van het Hof van Justitie van de Europese Unie in zijn arrest van 2 maart 2023 in de gevoegde zaken C-410/21, *Intertrans*, en C-661/21, *Verbraeken*, en de eraan ten grondslag liggende overwegingen (rechtsoverwegingen 39 tot 67) volgt dat weliswaar het bindend karakter van een door het bevoegde orgaan van een lidstaat afgegeven AI-verklaring niet verdwijnt door de mededeling door dat orgaan dat de bindende kracht van die verklaring voorlopig wordt opgeschort, maar dat de rechterlijke instantie van de lidstaat waar het werk wordt verricht, waarbij een strafprocedure aanhangig is gemaakt tegen personen die ervan worden verdacht die AI-verklaring op frauduleuze wijze te hebben verkregen of gebruikt, niettemin kan vaststellen dat er sprake is van fraude en die verklaring buiten beschouwing mag laten onder de voorwaarden dat er een redelijke termijn is verstreken, zonder dat het orgaan van uitgifte standpunt heeft ingenomen betreffende het frauduleus karakter en de aan het recht op een eerlijk proces verbonden waarborgen worden geëerbiedigd.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230509.2N.5\)](#)

Dimona-aangifte – Transportonderneming gevestigd in een EU-lidstaat – Werknemers met een AI-attest werkzaam in België – Plicht tot het bijhouden van sociale documenten – Personeelsregister – Controle op tewerkstelling en arbeidsreglementering – Toepassing van de regels inzake sociale zekerheid

Arrest van 9 mei 2023 ([P.21.0738.N](#)) met conclusie van advocaat-generaal B. De Smet

De dimona-aangifteplicht opgelegd bij het koninklijk besluit van 5 november 2002 tot invoering van een onmiddellijke aangifte van tewerkstelling, is een aangelegenheid als bedoeld door artikel 580, 1°, Gerechtelijk Wetboek, ook al wordt die regelgeving niet uitdrukkelijk in deze laatste bepaling vermeld.

De vraag rijst of uit de omstandigheid dat een onderneming die een wegvervoersvergunning verkrijgt in een lidstaat van de Europese Unie overeenkomstig de Verordening (EG) nr. 1071/2009 van 21 oktober 2009 van het Europees Parlement en de Raad tot vaststelling van gemeenschappelijke regels betreffende de voorwaarden waaraan moet zijn voldaan om het beroep van wegvervoerondernemer uit te oefenen en tot intrekking van Richtlijn 96/26/EG van de Raad en de Verordening (EG) nr. 1072/2009 van 21 oktober 2009 van het Europees Parlement en de Raad tot vaststelling van gemeenschappelijke regels voor toegang tot

de markt voor internationaal goederenvervoer over de weg en dus werkelijk en op duurzame wijze in die lidstaat moet zijn gevestigd, noodzakelijk volgt dat zij daarmee onweerlegbaar aantoont dat haar zetel is gevestigd in die lidstaat zoals bedoeld met artikel 13.1 Verordening nr. 883/2004/EG van 29 april 2004 van het Europees Parlement en de Raad betreffende de coördinatie van de socialezekerheidsstelsels en dit ter bepaling van het toepasselijke socialezekerheidsstelsel en of de autoriteiten van de lidstaat van tewerkstelling door dat gegeven gebonden zijn. Verder rijst de vraag of de autoriteiten van de lidstaat van tewerkstelling een wegvervoersvergunning naast zich kunnen neerleggen omdat ze werd verkregen met bedrog, dan wel of die autoriteiten op grond van die vaststelling eerst de intrekking van de wegvervoersvergunning moeten vragen aan de autoriteiten die de vergunning hebben uitgereikt. Het antwoord op de voorgestelde vragen vereist een uitlegging van artikel 13.1, b), i), Verordening (EG) nr. 883/2004, de artikelen 3.1.a), 11.1, 12.1 en 13.3 Verordening (EG) nr. 1071/2009 en artikel 4.1.a), Verordening (EG) nr. 1072/2009, waarvoor het Hof van Justitie van de Europese Unie bevoegd is. Er is derhalve grond om overeenkomstig artikel 267.3 VWEU aan het Hof van Justitie van de Europese Unie deze vraag te stellen, geformuleerd als volgt: *“1. Moeten artikel 13.1, b), i), van de Verordening nr. 883/2004/EG van 29 april 2004 van het Europees Parlement en de Raad betreffende de coördinatie van de socialezekerheidsstelsels, de artikelen 3.1, a), en 11.1, van de Verordening (EG) nr. 1071/2009 van 21 oktober 2009 van het Europees Parlement en de Raad tot vaststelling van gemeenschappelijke regels betreffende de voorwaarden waaraan moet zijn voldaan om het beroep van wegvervoerondernemer uit te oefenen en tot intrekking van Richtlijn 96/26/EG van de Raad en artikel 4.1.a), van de Verordening (EG) nr. 1072/2009 van 21 oktober 2009 van het Europees Parlement en de Raad tot vaststelling van gemeenschappelijke regels voor toegang tot de markt voor internationaal goederenvervoer over de weg zo worden uitgelegd dat uit de omstandigheid dat een onderneming die een wegvervoersvergunning verkrijgt in een lidstaat van de Europese Unie overeenkomstig de Verordeningen (EG) nr. 1071/2009 en nr. 1072/2009 en dus werkelijk en op duurzame wijze in die lidstaat moet zijn gevestigd, volgt dat daarmee onweerlegbaar is aangetoond dat haar zetel is gevestigd in die lidstaat zoals bedoeld door artikel 13.1 van de voormelde Verordening nr. 883/2004/EG, ter bepaling van het toepasselijke socialezekerheidsstelsel en of de autoriteiten van de lidstaat van tewerkstelling door die vaststelling zijn gebonden?” en 2. “Kan de nationale rechter van de lidstaat van tewerkstelling die vaststelt dat de bedoelde wegvervoersvergunning werd verkregen door bedrog die vergunning naast zich neerleggen, of dienen de autoriteiten van de lidstaat van tewerkstelling op grond van de vaststelling van bedrog eerst de intrekking van die vergunning te vragen aan de autoriteiten die de vergunning hebben uitgereikt?”*

[\(ECLI:BE:CASS:2021:ARR.20211026.2N.5\)](#)

Buitenlandse werknemers met een A1-attest werkzaam in België – Vermoedens of vaststellingen van sociale fraude – Verlies van de bindende kracht van de A1-attesten – Voorwaarden volgens de rechtspraak van het Hof van Justitie – Dimona-aangifteplicht – Plicht tot het bijhouden van sociale documenten – Personeelsregister – Controle op de tewerkstelling en arbeidsreglementering – Communautaire vervoersvergunning – Toepasselijke wetgeving – Criteria van de EG-Verordening 592/2008

Arrest van 27 juni 2023 ([P.22.0859.N](#)) met conclusie van advocaat-generaal B. De Smet

Uit de rechtspraak van het Hof van Justitie van de Europese Unie blijkt wat betreft artikel 76, lid 6, Verordening nr. 883/2004 van het Europees Parlement en de Raad van 29 april 2004 betreffende de coördinatie van de socialezekerheidsstelsels en artikel 5 Verordening 987/2009/EG van 16 september 2009 van het Europees Parlement en de Raad tot vaststelling van de wijze van toepassing van Verordening (EG) nr. 883/2004 betreffende de coördinatie van de sociale zekerheidsstelsels het volgende:

- 1° een rechterlijke instantie van de lidstaat van ontvangst is niet bevoegd de geldigheid na te gaan van een E101-documenten, thans een A1-document, wat betreft de staving van de feiten op grond waarvan een dergelijk document is afgegeven, met name het bestaan van een organische band tussen de onderneming die de werknemer detacheeert en de gedetacheerde werknemer (HvJ 26 januari 2006, C-2/05, *Herbosch Kiere nv*, r.o. 32);
- 2° aangezien een E101-document, thans een A1-document, een vermoeden in het leven roept dat de betrokken werknemer regelmatig is aangesloten bij de socialezekerheidsregeling van de lidstaat waar de tewerkstellende onderneming is gevestigd, is het in beginsel bindend voor het bevoegde orgaan van de lidstaat waarin die werknemer arbeid verricht (HvJ 10 februari 2000, C-202/97, *Fitzwilliam Executive Search Ltd*, r.o. 53-55; HvJ 27 april 2017, C-620/15, *A-Rosa Flussschiff*, r.o. 41; HvJ 6 februari 2018, C-359/16, *Altun*, r.o. 39);
- 3° zolang een E101-document, thans een A1-document, niet is ingetrokken of ongeldig verklaard, dient het bevoegde orgaan van de lidstaat waarin de werknemer arbeid verricht, ermee rekening te houden dat de werknemer reeds is aangesloten bij de socialezekerheidsregeling van de lidstaat waar de tewerkstellende onderneming is gevestigd, zodat dit orgaan de betrokken werknemer niet aan zijn eigen socialezekerheidsregeling mag onderwerpen (HvJ 10 februari 2000, C-202/97, *Fitzwilliam Executive Search Ltd*, r.o. 53-55; HvJ 27 april 2017, C-620/15, *A-Rosa Flussschiff*, r.o. 43; HvJ 6 februari 2018, C-359/16, *Altun*, r.o. 41);
- 4° uit het beginsel van loyale samenwerking volgt evenwel dat elk orgaan van een lidstaat de toepassing van zijn eigen socialezekerheidsregeling zorgvuldig dient na te gaan en dat de organen van andere lidstaten mogen verwachten dat het orgaan van de betrokken lidstaat deze verplichting naleeft (HvJ 3 maart 2016, C-12/14, *Commissie t. Malta*, r.o. 37; HvJ 6 februari 2018, C-359/16, *Altun*, r.o. 42);
- 5° het bevoegde orgaan van de lidstaat dat een E101-document, thans een A1-document, heeft afgegeven, dient bijgevolg de juistheid van die afgifte opnieuw te onderzoeken en dit document zo nodig in te trekken wanneer het

- bevoegde orgaan van de lidstaat waar de werknemer arbeid verricht, twijfels uit over de juistheid van de feiten die aan dat document ten grondslag liggen en dus van de daarin opgenomen gegevens, met name wanneer deze niet voldoen aan de vereisten van artikel 14, punt 1, a), Verordening nr. 1408/71 (HvJ 27 april 2017, C-620/15, *A-Rosa Flussschiff*, r.o. 44; HvJ 6 februari 2018, C-359/16, *Altun*, r.o. 43);
- 6° indien de betrokken organen het niet eens worden over met name de beoordeling van de concrete feiten van een specifieke situatie en derhalve over de vraag of die situatie onder artikel 14, punt 1, a), Verordening nr. 1408/71 valt, staat het hen volgens artikel 84bis, lid 3, van deze verordening (thans artikel 76, lid 6, Verordening nr. 883/2004) vrij de zaak voor te leggen aan de Administratieve Commissie bedoeld in artikel 80 van deze verordening (HvJ 27 april 2017, C- 620/15, *A-Rosa Flussschiff*, r.o. 45; HvJ 6 februari 2018, C-359/16, *Altun*, r.o. 44);
- 7° wanneer er sprake is van een vermoeden van fraude, is het van bijzonder belang dat de bij artikel 84bis, lid 3, Verordening nr. 1408/71 (thans artikel 76, lid 6, Verordening nr. 883/2004) ingestelde procedure wordt toegepast vóór de fraude eventueel door de bevoegde autoriteiten van de lidstaat van ontvangst definitief wordt vastgesteld, aangezien zij ervoor kan zorgen dat het bevoegde orgaan van de lidstaat van afgifte en dat van de lidstaat van ontvangst met elkaar in dialoog treden en nauw samenwerken om door middel van hun respectieve onderzoeksbevoegdheden uit hoofde van het nationale recht alle relevante feitelijke en juridische gegevens te verifiëren en te vergaren aan de hand waarvan de twijfels die door het bevoegde orgaan van de lidstaat van ontvangst zijn geuit betreffende de omstandigheden waarin een E101- document is afgegeven, kunnen worden weggenomen of juist kunnen worden bevestigd (HvJ (Grote Kamer) 2 april 2020, C-370/17 en C-37/18, *Vueling Airlines sa*, r.o. 66);
- 8° het gerecht van de lidstaat van ontvangst, waaraan de vraag is voorgelegd of de E101-documenten geldig zijn, moet eerst nagaan of het is aangezocht nadat de procedure van artikel 84bis, lid 3, Verordening nr. 1408/71 (thans artikel 76, lid 6, Verordening nr. 883/2004) door het bevoegde orgaan van de lidstaat van ontvangst was ingeleid middels de indiening van een verzoek tot heroverweging en intrekking van die documenten bij het orgaan van afgifte ervan en moet, indien dat niet het geval is, alle rechtsmiddelen te zijner beschikking aanwenden om ervoor te zorgen dat deze procedure door het bevoegde orgaan van de lidstaat van ontvangst wordt ingeleid (HvJ (Grote Kamer) 2 april 2020, C-370/17 en C-37/18, *Vueling Airlines sa*, r.o. 79);
- 9° artikel 11, lid 1, a), Verordening (EEG) nr. 574/72 van de Raad van 21 maart 1972 tot vaststelling van de wijze van toepassing van verordening (EEG) nr. 1408/71 van de Raad van 14 juni 1971 betreffende de toepassing van de socialezekerheidsregelingen op werknemers en zelfstandigen, alsmede op hun gezinsleden, die zich binnen de Gemeenschap verplaatsen, zoals gewijzigd en bijgewerkt bij verordening (EG) nr. 118/97 van de Raad van 2 december 1996, zoals gewijzigd bij verordening (EG) nr. 647/2005 van het Europees Parlement en de Raad van 13 april 2005, moet aldus worden uitgelegd dat de gerechten van een lidstaat waarbij een gerechtelijke procedure is ingeleid tegen een werkgever wegens feiten die kunnen wijzen

op frauduleuze verkrijging of frauduleus gebruik van E 101-documenten die op grond van artikel 14, punt 1, a), Verordening (EEG) nr. 1408/71 van de Raad van 14 juni 1971 toepassing van de socialezekerheidsregelingen op werknemers en zelfstandigen, alsmede op hun gezinsleden, die zich binnen de Gemeenschap verplaatsen, zoals gewijzigd en bijgewerkt bij verordening nr. 118/97, zoals gewijzigd bij verordening (EG) nr. 631/2004 van het Europees Parlement en de Raad van 31 maart 2004, zijn afgegeven aan werknemers die hun werkzaamheden in deze lidstaat uitoefenen, het bestaan van fraude slechts kunnen vaststellen en deze verklaringen dientengevolge slechts buiten beschouwing kunnen laten na zich ervan te hebben vergewist: (i) ten eerste, dat de procedure van artikel 84*bis*, lid 3, (thans artikel 76, lid 6, Verordening nr. 883/2004) van deze verordening onverwijld werd ingeleid en het bevoegde orgaan van de lidstaat van afgifte dus in staat was gesteld de gegrondheid van de afgifte van die documenten opnieuw te onderzoeken in het licht van de door het bevoegde orgaan van de lidstaat van ontvangst verstrekte concrete gegevens, die erop duiden dat die documenten op frauduleuze wijze zijn verkregen of ingeroepen, en (ii) ten tweede, dat het bevoegde orgaan van de lidstaat van afgifte heeft nagelaten een dergelijke heroverweging te verrichten alsmede binnen een redelijke termijn een standpunt in te nemen over deze gegevens en de betrokken documenten in voorkomend geval nietig te verklaren of in te trekken.

De rechter oordeelt of is voldaan aan de uit deze rechtspraak voortvloeiende voorwaarden om aan het bindend karakter van een E101-document, thans een A1-document, voorbij te gaan. Het Hof gaat enkel na of de rechter uit zijn vaststellingen geen gevolgen afleidt die daarmee geen verband houden of op grond daarvan niet kunnen worden aangenomen.

Uit het arrest van het Hof van Justitie van de Europese Unie in de zaak C-17/19 (*Bouyges travaux publics, Elco construct Bucarest, Welbond armatures*) van 14 mei 2020 volgt dat moet worden onderzocht of de Belgische regelgever met de Dimona-aangifteplicht enkel een socialezekerheidsrechtelijke doelstelling heeft dan wel of hij daarnaast ook beoogt de doeltreffendheid van de door de bevoegde nationale autoriteiten uitgevoerde controles te waarborgen om ervoor te zorgen dat de in het arbeidsrecht vastgestelde arbeidsvoorwaarden en arbeidsomstandigheden worden nageleefd (Art. 13 Verordening (EG) nr. 883/2004 van 29 april 2004; Dimona-aangiftebesluit).

Artikel 4 KB Dimona van 5 november 2002 verplicht de werkgever om aan de instelling die met de inning van de socialezekerheidsbijdragen belast is, een aantal gegevens mee te delen betreffende de werkgever, de werknemer en zijn tewerkstelling en geeft uitlegging aan artikel 38 wet van 26 juli 1996 tot modernisering van de sociale zekerheid en tot vrijwaring van de leefbaarheid van de wettelijke pensioenstelsels. Die regeling heeft in elk geval tot doel te waarborgen dat de betrokken werknemers bij een van de takken van het socialezekerheidsstelsel zijn aangesloten en dus de naleving van de wetgeving ter zake te verzekeren. De Sociale documentenwet verplicht de werkgever bepaalde sociale documenten bij te houden. Die wet beperkt de controledoelstelling van die documenten niet tot specifieke sociale wetten. Bijgevolg is het personeelsregister dat met deze wet wordt verplicht gesteld, bedoeld om zowel

de toepassing van de sociale wetten betreffende de sociale zekerheid als die betreffende het arbeidsrecht met inbegrip van de arbeidsreglementering te controleren.

Uit de artikelen 4, § 1, 1 en 4, en § 1*bis*, Sociale Documentenwet en artikel 3, § 1, koninklijk besluit van 8 augustus 1980 betreffende het bijhouden van sociale documenten volgt dat de Dimona-aangifteplicht het bijhouden van een personeelsregister vervangt. Daaruit moet worden afgeleid dat de regelgever met de invoering van de Dimona-aangifteplicht niet uitsluitend beoogt te verzekeren dat de betrokken werknemers zouden zijn aangesloten bij een sociaalzekerheidsstelsel en de naleving van de ter zake geldende regelgeving, maar daarnaast en dus bijkomend ook als doel heeft de doeltreffendheid te waarborgen van de door de bevoegde nationale autoriteiten uitgevoerde controles betreffende de in het arbeidsrecht vastgestelde arbeidsvoorwaarden en –omstandigheden. Daaruit volgt ook dat de Dimona-aangifteplicht zich niet beperkt tot de tewerkstelling in België van werknemers door ondernemingen die enkel in België een werkelijke en duurzame vestiging hebben.

Het Hof van Justitie van de Europese Unie heeft met arrest van 2 maart 2023 in de gevoegde zaken C-410/21, *Intertrans*, en C-661/21, *Verbraeken*, geoordeeld dat:

- 1° de criteria ter bepaling van de zetel van een vervoersonderneming met het oog op het verkrijgen van een communautaire vergunning voor het wegvervoer verschillen van die welke worden gehanteerd om de zetel van een dergelijke onderneming te bepalen voor de toepassing van artikel 13, lid 1, b), i), Verordening nr. 883/2004 (r.o. 78);
- 2° de werkelijke en duurzame vestiging in de zin van artikel 3, lid 1, a), Verordening nr. 1071/2009 en de plaats waar een onderneming of een werkgever de essentiële beslissingen neemt of de centrale bestuursstaken uitoefent, weliswaar kunnen samenvallen, maar dit niet noodzakelijkerwijs het geval hoeft te zijn (r.o. 79);
- 3° het begrip ‘zetel of domicilie’ in de zin van artikel 13, lid 1, b), i), Verordening nr. 883/2004 niet overeenkomt met het begrip ‘werkelijke en duurzame vestiging’ in de zin van artikel 3, lid 1, a), Verordening nr. 1071/2009 (r.o. 80);
- 4° in die omstandigheden het feit dat een onderneming een communautaire vergunning voor wegvervoer bezit, een gegeven kan zijn waarmee rekening moet worden gehouden bij de bepaling van de zetel of het domicilie van deze onderneming teneinde overeenkomstig artikel 13, lid 1, b), i), Verordening nr. 883/2004 vast te stellen welke nationale socialezekerheidswetgeving van toepassing is, maar dat bezit niet automatisch het bewijs, *en a fortiori* evenmin het onweerlegbare bewijs daarvan kan vormen, noch de autoriteiten van de lidstaat binden waar de arbeid wordt verricht (r.o. 81); en
- 5° daaruit volgt dat artikel 13, lid 1, b), i), Verordening nr. 883/2004, gelezen in het licht van artikel 3, lid 1, a), en artikel 11, lid 1, Verordening nr. 1071/2009, alsook van artikel 4, lid 1, a), Verordening nr. 1072/2009, aldus moet worden uitgelegd dat het feit dat een vennootschap een communautaire vergunning voor het wegvervoer bezit die door de bevoegde autoriteiten van een lidstaat is afgegeven, niet het onweerlegbare bewijs vormt dat zij met het oog op de bepaling van de toepasselijke nationale wettelijke regeling inzake

sociale zekerheid overeenkomstig artikel 13, lid 1, b), i), Verordening nr. 883/2004 haar maatschappelijke zetel in deze lidstaat heeft (r.o. 82).

In zijn arrest van 15 maart 2011, C-29/10 (Grote Kamer), *Koelzsch t. Groothertogdom Luxemburg* heeft het Hof van Justitie van de Europese Unie geoordeeld dat:

- 1° artikel 6 EVO, dat een passende bescherming van de werknemer beoogt, moet worden opgevat als een waarborg dat het recht van de staat van de tewerkstelling toepasselijk is, eerder dan het recht van de staat van de zetel van de werkgever, aangezien de werknemer in die staat zijn economische en sociale functie uitoefent, en aldaar ook de invloed ondergaat van het politieke en bedrijfsklimaat (r.o. 42);
- 2° gelet op dit doel, het criterium van de plaats van de gewoonlijke tewerkstelling vermeld in artikel 6, lid 2, a), EVO ruim moet worden ingevuld, terwijl het criterium van de plaats van aanwerving vermeld in artikel 6, lid 2, b), EVO enkel toepassing moet vinden wanneer de plaats van de gewoonlijke tewerkstelling niet kan worden bepaald (r.o. 43);
- 3° hieruit volgt dat ook in de hypothese dat de werknemer zijn arbeid in meer dan één verdragsluitende staat verricht, het criterium van de staat van de gewoonlijke tewerkstelling toepasselijk is wanneer het voor de rechter mogelijk is te bepalen met welke staat de arbeid een duidelijk aanknopingspunt heeft (r.o. 44); en
- 4° wanneer de arbeid in meer dan één staat wordt verricht, dit criterium ruim moet worden uitgelegd en verwijst naar de plaats waar of van waaruit de werknemer daadwerkelijk zijn beroepswerkzaamheden verricht en bij gebrek aan een centrum van activiteiten, de plaats waar hij het grootste deel van zijn werkzaamheden verricht (r.o. 45).

Daaruit volgt kennelijk dat de rechter, om het land van de gewoonlijke tewerkstelling te bepalen, aan de hand van deze criteria moet nagaan welk het land is waar of van waaruit de werknemer, rekening houdend met alle elementen die deze werkzaamheid kenmerken, het belangrijkste deel van zijn verplichtingen tegenover de werkgever vervult (thans Artt. 8 en 9.1 Rome I-Verordening).

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230627.2N.28](#))

Opbouw van pensioenrechten – Gelijkgestelde periodes – Loopbaanonderbreking – Toepasselijke regelgeving – Werking van de wet in de tijd – Onderscheid tussen artikel 34, § 1, N en O, Algemeen Reglement Werknemerspensioenen – Gelijkheidsbeginsel

Arrest van 4 december 2023 ([S.22.0077.N](#)) met conclusie van advocaat-generaal H. Vanderlinden

Uit het geheel van de bepalingen van hoofdstuk II Pensioenwet Werknemers en van de hoofdstukken III en IV Algemeen Reglement Werknemerspensioenen volgt dat de pensioenrechten gradueel worden opgebouwd, per kalenderjaar, met inachtneming van de tijdens de beroepsloopbaan gepresteerde arbeidsperiodes of doorgemaakte gelijkgestelde inactiviteitsperiodes en de tijdens die periodes verworven werkelijke, fictieve of forfaitaire lonen en dit in beginsel overeenkomstig de regelgeving die geldt

op het ogenblik van de opbouw van deze rechten (Artt. 7 tot 15bis Pensioenwet Werknemers; artt. 22 tot 37 Algemeen Reglement Werknemerspensionen).

Een arbeids- of inactiviteitsperiode die reeds is beëindigd, is geen toestand die zich voordoet of die voortduurt onder de gelding van een nieuwe wet die de voorwaarden wijzigt om arbeids- of inactiviteitsperiodes in aanmerking te kunnen nemen. Hieruit volgt dat een nieuwe wet die de voorwaarden wijzigt waaronder arbeids- of inactiviteitsperiodes voor de berekening van het rustpensioen in aanmerking worden genomen, slechts op reeds verstreken arbeids- of inactiviteitsperiodes van toepassing is indien de wet dit uitdrukkelijk bepaalt (Art. 1.2, tweede lid, BW).

De verschillen tussen de gelijkstelling waarin artikel 34, § 1, N, Algemeen Reglement Werknemerspensionen voorziet en de gelijkstelling waarin artikel 34, § 1, O, van dit besluit voorziet, alsook het oogmerk van de in artikel 34, § 1, O, uitgewerkte regeling, bieden een objectieve en redelijke verantwoording voor de voorwaarde dat de werknemer bij het begin van de vermindering van zijn arbeidsprestaties ten minste de leeftijd van 50 jaar had bereikt om de in artikel 34, § 1, O, Algemeen Reglement Werknemerspensionen bepaalde gelijkstelling te kunnen genieten (Artt. 10 en 11 GW).

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231204.3N.1\)](#)

Gerechtelijk recht

Procedure

Dubbele aanleg – Geen algemeen rechtsbeginsel – Bewijs in burgerlijke zaken – Recht van verdediging – Beginsel van tegenspraak – Algemeen bekend gegeven

Arrest van 18 januari 2023 ([P.21.0228.F](#)) met conclusie van advocaat-generaal D. Vandermeersch

De dubbele aanleg is geen algemeen rechtsbeginsel.

De rechter miskent het recht van verdediging niet wanneer hij zich baseert op een gegeven van algemene bekendheid, zoals de mogelijke duurtijd van een administratieve procedure.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230118.2F.2\)](#)

Onregelmatige betekening van een cassatieberoep in fiscale zaken – Herstel van bewezen belangenschade – Taak van de rechter – Tijdige uitvoering van maatregelen om de onregelmatigheid te regulariseren – Gevolg

Arrest van 24 maart 2023 ([F.21.0052.N](#)) met conclusie van advocaat-generaal J. Van der Fraenen

Uit artikel 861, tweede lid, Gerechtelijk Wetboek volgt dat wanneer de door de rechter opgelegde maatregelen om de belangenschade te herstellen, tijdig worden uitgevoerd, de onregelmatige proceshandeling niet nietig wordt verklaard.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230324.1N.5\)](#)

Taak van de rechter – Rechtsvordering door een advocaat in naam van een rechtspersoon – Wettelijk vermoeden van regelmatige lastgeving – Geen ambtshalve controle door de rechter – Deskundigenonderzoek – Opmerkingen van de partijen op het voorlopig verslag – Termijn bepaald door de deskundige – Ambtshalve wering van laattijdige opmerkingen

Arrest van 22 juni 2023 ([C.22.0411.F](#)) met conclusie van advocaat-generaal B. Inghels

Het in artikel 440, tweede lid, Gerechtelijk Wetboek vastgelegde vermoeden dat de advocaat als gevolmachtigde optreedt, kan worden weerlegd. Een partij mag aanvoeren dat de beslissing om de proceshandeling te stellen, niet door de organen van de rechtspersoon werd toegestaan en niet van de rechtspersoon uitgaat. De rechter kan een dergelijke betwisting evenwel niet ambtshalve opwerpen.

De rechter kan ambtshalve de opmerkingen uit het debat weren die de partijen hebben gemaakt na het verstrijken van de termijn die door de deskundige werd bepaald om op zijn voorlopig advies te antwoorden. Hieruit volgt echter niet dat de rechter dergelijke opmerkingen niet ambtshalve uit het debat mag weren zolang de deskundige zijn eindverslag niet heeft neergelegd (Art. 976 Ger.W.).

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230622.1F.3](#))

Beslissing tot vervallenverklaring van nationaliteit – Ontvankelijkheid van het cassatieberoep – Geen toepassing van de beperkende voorwaarden van artikel 23, § 6, eerste lid, WBN – Maatregel van burgerlijke aard – Geen straf – Hoger beroep uitgesloten – Geen algemeen rechtsbeginsel – Geen discriminatie

Arrest van 27 juni 2023 ([P.22.0028.N](#))

Uit het arrest nr. 54/2023 van 23 maart 2023 van het Grondwettelijk Hof en de dragende redenen ervan (B.2.1 tot B.14) volgt dat bij de beoordeling van de ontvankelijkheid van eisers cassatieberoep tegen de beslissing tot vervallenverklaring van nationaliteit het Hof geen rekening houdt met de in artikel 23, § 6, eerste lid, Wetboek Belgische Nationaliteit bepaalde beperkende voorwaarden.

De door artikel 23 Wetboek Belgische Nationaliteit ingevoerde vervallenverklaring van nationaliteit is een maatregel van burgerlijke aard die wordt beoordeeld door het hof van beroep dat zitting houdt in burgerlijke zaken. Noch uit de kwalificatie van deze maatregel noch uit het doel ervan noch uit de gevolgen ervan volgt dat die maatregel een straf is. Leedtoevoeging is geen doel van deze maatregel en de omstandigheid dat de maatregel als gevolg kan hebben dat de betrokkene van zijn gezin wordt gescheiden, verleent aan die maatregel niet het karakter van een straf.

Gezien de vervallenverklaring van nationaliteit overeenkomstig artikel 23 Wetboek Belgische Nationaliteit een maatregel van burgerlijke aard en geen straf is, is artikel 2.1 Zevende Aanvullend Protocol EVRM niet van toepassing.

Er bestaat behalve in strafzaken geen algemeen rechtsbeginsel waarbij de dubbele aanleg wordt gewaarborgd.

Uit de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof (nr. 122/2015, 17 september 2015, B.7; nr. 116/2021, 23 september 2021, B.4.2) volgt dat het gegeven dat in de door artikel 23 Wetboek Belgische Nationaliteit geregelde bijzondere procedure van

vervallenverklaring van nationaliteit, anders dan in de door artikel 23/1 en 23/2 Wetboek Belgische Nationaliteit bepaalde procedures, hoger beroep is uitgesloten, niet zonder redelijke verantwoording is en bijgevolg niet discriminerend.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230627.2N.1](#))

Wraking en onttrekking

Gevolg van de wraking – Schorsing van de procedure – Verzoek dat slechts de schijn van een wraking heeft – Rechtsmisbruik – Ontbreken van een essentiële formaliteit voor de geldigheid van het wrakingsverzoek – Ondertekening door een advocaat met meer dan tien jaar inschrijving bij de balie – Partij die zelf advocaat is of geweest is

Arrest van 3 januari 2023 ([P.22.1606.N-P.22.1783.N](#))

Bij een wrakingsverzoek moeten in de regel de in artikel 836 Gerechtelijk Wetboek bedoelde formaliteiten worden gevolgd, worden de verrichtingen bij toepassing van artikel 837, eerste lid, Gerechtelijk Wetboek in de regel geschorst en wordt over het wrakingsverzoek in de regel beslist door andere magistraten dan de magistraten van wie de wraking wordt gevorderd. Die formaliteiten moeten evenwel niet worden gevolgd, het wrakingsverzoek heeft geen schorsende werking en de magistraten van wie de wraking wordt gevorderd kunnen zelf over het verzoek uitspraak doen, indien het verzoek slechts in de schijn een wrakingsverzoek is, maar naar inhoud of naar vorm niet als een werkelijk wrakingsverzoek kan worden beschouwd. Dat is het geval indien het wrakingsverzoek in wezen niet ertoe strekt om in de concrete zaak de geschiktheid te beoordelen van de magistraten die in die zaak moeten zetelen, maar het manifest een ander doel nastreeft, het wrakingsverzoek zo van zijn doel wordt afgewend en het rechtsmisbruik inhoudt, dan wel indien manifest niet is voldaan aan een essentiële formaliteit voor de geldigheid van het wrakingsverzoek, zoals de door artikel 835 Gerechtelijk Wetboek op straffe van nietigheid voorgeschreven verplichting dat het wrakingsverzoek moet zijn ondertekend door een advocaat die meer dan tien jaar bij de balie is ingeschreven (Artt. 835, 836 en 837 Ger.W.).

De verplichting van artikel 835 Gerechtelijk Wetboek geldt ook voor een partij die zelf advocaat is of het is geweest. Dit voorschrift heeft tot doel te vermijden dat wrakingsverzoeken, die de normale werking van het gerecht verstoren, al te lichtzinnig worden ingesteld. Alleen van een advocaat met een zekere ervaring, die geen persoonlijke belangen heeft in de zaak die zijn perceptie over de feiten en het recht kan vertekenen, kan worden verwacht dat hij met voldoende afstand en terughoudendheid de wettigheid en de wenselijkheid van een wrakingsverzoek kan beoordelen. Bijgevolg dient deze verplichting een wettig doel, namelijk een behoorlijke rechtsbedeling, is ze niet disproportioneel met het beoogde doel en getuigt ze dan ook niet van een overdreven formalisme (Art. 835 Ger.W.).

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230103.2N.5](#))

Cassatieberoep tegen de verwerping van een vordering tot wraking – Indienen van de memorie uiterlijk vijftien dagen voor de rechtszitting – Spoedeisend karakter van de zaak – Geen memorie ingediend binnen deze termijn – Mondelinge conclusie van het openbaar ministerie – Vraag om uitstel voor het opstellen van een antwoordnoot

Arrest van 27 juni 2023 ([P.23.0822.N](#))

Dit arrest wordt in de categorie “Strafprocedure – Rechtsmiddelen” besproken.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230627.2N.44](#))

Wraking – Termijn waarbinnen de wraking moet worden voorgedragen – Sanctie van de laattijdigheid – Kennis van een wrakingsgrond verkregen tijdens de verstekprocedure – Geen voordracht van de wrakingsgrond – Verzet ingesteld tegen de verstekbeslissing – Impact van de artikelen 831 en 841 Gerechtelijk Wetboek – Criteria voor toewijzing van een zaak aan een bepaalde kamer – Wijzigingen van de toewijzing en zetelsamenstelling – Beoordeling van motieven van de wijzigingen – Vermoeden van regelmatige aanwijzing – Artikel 6 EVRM

Arrest van 12 december 2023 ([P.23.1513.N](#))

Artikel 833 Gerechtelijk Wetboek bepaalt dat hij die een wraking wil voordragen, dit moet doen vóór de aanvang van de pleidooien, tenzij de redenen van wraking later zijn ontstaan en een partij pas later kennis ervan heeft kunnen nemen, in welk geval de wraking onverwijld na die kennisname dient te worden voorgedragen. Het niet tijdig voordragen van een grond tot wraking zoals vereist door artikel 833 Gerechtelijk Wetboek heeft tot gevolg dat de betrokkene niet meer op ontvankelijke wijze een wraking op dezelfde grond kan voordragen. Aldus kan een partij die tijdens een procedure die tot een verstekbeslissing heeft geleid, kennis kreeg van een reden tot wraking en heeft nagelaten op die grond de wraking voor te dragen, niet alsnog op diezelfde grond de wraking vorderen van de rechters die over het tegen de verstekbeslissing ingestelde verzet moeten oordelen. Noch artikel 831 Gerechtelijk Wetboek dat bepaalt dat iedere rechter die weet dat er tegen hem een reden van wraking bestaat, zich van de zaak moet onthouden, noch artikel 841 Gerechtelijk Wetboek dat bepaalt dat indien de feiten bewezen zijn, de rechter het bevel wordt gegeven zich van de zaak te onthouden, laten toe anders te oordelen.

Het door artikel 6.1 EVRM gewaarborgde recht op een onafhankelijke en onpartijdige rechter en de daaruit afgeleide vereiste van het voorhanden zijn van objectieve en transparante criteria voor de toewijzing van een zaak aan een bepaalde kamer van een rechtscollege en voor de zetelsamenstelling van die kamer, houdt niet in dat die toewijzing en die zetelsamenstelling steeds vooraf, schriftelijk en onveranderlijk moeten zijn vastgelegd. Een behoorlijke rechtsbedeling vereist dat een korpschef van een rechtscollege binnen het bestaande wettelijke en reglementaire kader de toewijzing van een zaak aan een bepaalde kamer en de zetelsamenstelling vastlegt of wijzigt, rekening houdend met onder meer de beschikbaarheid van de rechters, hun deskundigheid in een bepaalde materie, hun werklast of andere daarmee vergelijkbare objectieve redenen. Daarbij kunnen onvoorzienbare omstandigheden de korpschef verplichten onverwijld op te treden, zonder dat dergelijke beslissingen noodzakelijk een schriftelijke neerslag vereisen. Er zal slechts gewettigde twijfel zijn over de

onpartijdigheid en onafhankelijkheid van de rechters die zijn aangewezen om van een bepaalde zaak kennis te nemen en dus grond tot gewettigde verdenking in de zin van artikel 828, 1°, Gerechtelijk Wetboek, indien blijkt dat de toewijzing van een zaak aan een kamer en de zetelsamenstelling of de wijziging van die toewijzing en zetelsamenstelling zijn ingegeven door andere motieven dan de behoeften van een behoorlijke rechtsbedeling. De rechter aan wie dit ter beoordeling wordt voorgelegd, oordeelt onaantastbaar of de toewijzing van een zaak aan een kamer en de zetelsamenstelling of de wijziging van die toewijzing of de zetelsamenstelling zijn ingegeven door andere motieven dan de behoeften van een behoorlijke rechtsbedeling.

Uit de artikelen 88, § 1, tweede lid, 90 en 316 Gerechtelijk Wetboek alsmede uit het bijzonder reglement van de rechtbank van eerste aanleg volgt dat een aanpassing van de dienstregeling steeds mogelijk is indien de behoeften van de dienst dit rechtvaardigen, dat die aanpassing betrekking kan hebben op alle zaken die zijn toegewezen aan een bepaalde kamer of slechts op een of meerdere zaken, dat die aanpassing betrekking kan hebben op een of meerdere rechters en dat een dergelijke aanpassing niet noodzakelijk bijzondere formaliteiten vereist en dus ook mondeling kan gebeuren. Een rechter wordt vermoed onafhankelijk en onpartijdig te oordelen, zodat indien een rechter zetelt in een bepaalde kamer of in een bepaalde zaak, hij behoudens tegenbewijs wordt vermoed daartoe regelmatig overeenkomstig artikel 316 Gerechtelijk Wetboek te zijn aangewezen.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231212.2N.4\)](#)

Andere uitspraken in gerechtelijk recht

Dwangsom – Gezag van gewijsde van de rechterlijke uitspraak waarbij een dwangsom wordt geweigerd – Gevolg van gewijzigde omstandigheden

Arrest van 6 maart 2023 ([C.22.0272.N](#))

Om uit te maken of het gezag van het rechterlijk gewijsde zich verzet tegen de beoordeling ten gronde van de nieuwe vordering of een onderdeel ervan, moet de rechter onderzoeken welke feiten in de voorgaande procedure werden voorgelegd.

Indien de feiten die tot een beslissing in de eerste procedure hebben geleid, onderscheiden zijn van de feiten die in de tweede procedure worden aangevoerd, is er geen gezag van gewijsde (Artt. 23 en 25 Ger.W.).

Aan een veroordeling waaraan, ondanks de vordering daartoe van de schuldeiser, geen dwangsom werd gekoppeld, kan gelet op gewijzigde omstandigheden door de niet-nakoming van de veroordeling, op vordering van de schuldeiser, alsnog hetzij door de rechter die de veroordeling uitsprak hetzij door een andere rechter een dwangsom worden gekoppeld (Art. 1, lid 1 en 2, Eenvormige Beneluxwet betreffende de dwangsom; art. 1385*bis*, eerste en tweede lid, Ger.W.).

De rechter die na beoordeling van de gewijzigde omstandigheden, gelet op de onwillige houding van de schuldenaar, hem veroordeelt tot nakoming van de eerdere rechterlijke uitspraak onder verbeurte van een dwangsom, miskent het gezag van het eerder rechterlijk gewijsde niet.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230306.3N.3\)](#)

Cautio iudicatum solvi – Door het Grondwettelijk Hof vastgestelde ongrondwettigheid – Andere zaak die aan de rechter wordt voorgelegd – Taak van de rechter – Grondwetsconforme toepassing – Draagwijdte

Arrest van 10 maart 2023 ([C.22.0126.N](#)) met conclusie van advocaat-generaal E. Herregodts

De rechter die wordt geconfronteerd met een wettelijke bepaling die het Grondwettelijk Hof in een prejudicieel arrest gewezen in een andere zaak ongrondwettig heeft verklaard, moet hetzij zich voegen naar dat arrest, hetzij een nieuwe prejudiciële vraag stellen, zodat het aan de rechter staat om elke leemte in een wet waarvan het Grondwettelijk Hof de ongrondwettigheid in voldoende precieze bewoordingen heeft vastgesteld, in te vullen, evenals elke leemte die hieruit voortvloeit dat een wetsbepaling als ongrondwettig wordt aangemerkt, wanneer hij die leemte in het raam van de bestaande wetsbepalingen kan verhelpen teneinde de wet in overeenstemming met de Grondwet te brengen (Artt. 26 en 28 Bijzondere Wet Grondwettelijk Hof).

Uit de handhaving door het Grondwettelijk Hof van de gevolgen van artikel 851 Gerechtelijk Wetboek zolang de wetgever de door dit artikel vastgestelde Grondwetsschending niet verhelpt en uiterlijk tot 31 augustus 2019, volgt dat de rechter deze bepaling kan toepassen voor zover hij de exceptie vóór 31 augustus 2019 beoordeelt, ongeacht het tijdstip waarop de exceptie is opgeworpen, maar dat hij, bij gebrek aan wetgevende tussenkomst, na 31 augustus 2019 gehouden is tot een grondwetsconforme toepassing van artikel 851 Gerechtelijk Wetboek die inhoudt dat de exceptie van de *cautio iudicatum solvi* kan worden opgeworpen tegen elke eiser, ongeacht zijn nationaliteit, die in het buitenland woont of verblijft en in België over onvoldoende vermogen beschikt om in te staan voor de financiële gevolgen van een eventuele veroordeling, tenzij een internationale overeenkomst tot vrijstelling van borg geldt (Artt. 851 en 852 Ger.W.; art. 28, tweede lid, Bijzondere Wet Grondwettelijk Hof).

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230310.1N.5](#))

Uitspraak van het Zwitserse Court of Arbitration for Sport – Wettigheid van de artikelen 18bis en 18ter van de FIFA Regulations on the Status and Transfer of Players – Verwerping door de Zwitserse federale rechtbank van het verzoek tot vernietiging van de uitspraak – In kracht van gewijsde gegane arbitrale uitspraak – Burgerlijke aansprakelijkheidsvordering voor het Belgische gerecht – Handhaving van de betwisting inzake de verenigbaarheid van de artikelen 18bis en 18ter met het EU-recht – Uitlegging van artikel 19.1 VEU

Arrest van 8 september 2023 ([C.20.0429.F](#)) met conclusie van advocaat-generaal T. Werquin

Het middel dat het bestreden arrest verwijt niet te onderzoeken of de uitspraak van het *Court of Arbitration for Sport* van 9 maart 2017, waaraan het gezag van gewijsde toekent, in overeenstemming is met de grondbepalingen van het EU-recht waarvan de eiseres de schending en daaruit voortvloeiende schade aanvoert, zonder dat die uitspraak het voorwerp heeft uitgemaakt van een toetsing van de overeenstemming met het EU-recht waarbij het stellen van een prejudiciële vraag aan het Hof van Justitie van de Europese Unie mogelijk was, vereist de uitlegging van artikel 19.1 VEU, waarvoor uitsluitend dat Hof is bevoegd (Art. 19 VEU; art. 267, eerste tot derde

lid, VWEU; art. 47 Handvest Grondrechten EU; artt. 1, eerste lid, 2, 1), en 4 Richtlijn 2014/104/EU van 26 november 2014; artt. 24, 28 en 1713, § 9, Ger.W.).

Het middel dat het bestreden arrest verwijt dat het de eiseres oplegt het in de uitspraak van het *Court of Arbitration for Sport* van 9 maart 2017 gewekte vermoeden te weerleggen, volgens hetwelk de beperkingen die uit de artikelen 18*bis* en 18*ter* van de FIFA *Regulations on the Status and Transfer of Players* voortvloeien, met de grondbepalingen van het EU-recht in overeenstemming zijn, waarvan de eiseres de schending aanvoert, door te beweren dat daaruit voor haar een nadeel voortvloeit, zonder dat die uitspraak evenwel het voorwerp heeft uitgemaakt van een toetsing van de overeenstemming met het EU-recht waarbij het stellen van een prejudiciële vraag aan het Hof van Justitie van de Europese Unie mogelijk was, vereist de uitlegging van artikel 19.1 VEU, waarvoor uitsluitend dat Hof is bevoegd (Art. 19.1 VEU; art. 267, eerste tot derde lid, VWEU; art. 47 Handvest Grondrechten EU; artt. 24, 28 en 1713, § 9, Ger.W.).

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230908.1F.2\)](#)

Tuchtrecht

Advocaat – Verplichtingen die leiden tot een inperking van het recht op toegang tot de rechter

Arrest van 28 september 2023 ([D.22.0010.N](#))

Reglementsbevestigingen van een plaatselijke balie maken geen wettelijke bepalingen uit in de zin van artikel 608 Gerechtelijk Wetboek.

In de mate dat de Ordes met een redelijke maat van vrijheid aan hun leden verplichtingen kunnen opleggen die leiden tot een inperking van het recht op toegang tot de rechter, volgt die inperking uit de bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek en hebben zij het legitieme doel de kwaliteit van de dienstverlening van de advocaat te verzekeren en zijn onafhankelijkheid te waarborgen.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230928.1N.5\)](#)

Publiek en administratief recht

Grondwettelijk Hof

Grondwettelijk Hof – Gevolg van een beslissing inzake de toetsing van normen van intern recht met normen van internationaal en supranationaal recht

Arrest van 16 oktober 2023 ([C.22.0377.N](#))

Wanneer het Grondwettelijk Hof bij zijn onderzoek naar de verenigbaarheid van een norm van intern recht met een grondrecht gewaarborgd in titel II van de Grondwet, rekening houdt met een grondrecht dat op geheel of gedeeltelijk analoge wijze in een bepaling van Europees of internationaal recht is gewaarborgd, heeft zijn beslissing niet het gezag dat artikel 9, § 2, Bijzondere Wet Grondwettelijk Hof eraan toekent, in

zoverre zij betrekking heeft op de voornoemde rechtstreeks toepasselijke norm van internationaal verdragsrecht.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231016.3N.2](#))

Vreemdelingen

Vervallenverklaring van de Belgische nationaliteit – Burgerlijke sanctie – Niet-toepasselijkheid van artikel 2, § 1, Zevende Aanvullende Protocol EVRM – Geen onmenselijke en vernederende behandeling – Ernstige tekortkoming aan de Belgische burgerplichten – Evenredigheidstoezicht

Arrest van 18 januari 2023 ([P.21.0228.F](#)) met conclusie van advocaat-generaal D. Vandermeersch

Aangezien de vervallenverklaring van nationaliteit een burgerlijke sanctie is, valt ze niet onder de toepassing van artikel 2.1 Zevende Aanvullende Protocol EVRM, dat betrekking heeft op het recht van eenieder die wegens een strafbaar feit is veroordeeld, om zijn schuldigverklaring en veroordeling opnieuw door een hoger gerecht te doen beoordelen (Artt. 23, 23/1 en 23/2 WBN).

De vervallenverklaring van nationaliteit die wordt uitgesproken in de gevallen en volgens de vormvoorschriften die de wet bepaalt, en met name op voorwaarde dat ze geen staatloosheid doet ontstaan, vormt geen onmenselijke of vernederende behandeling in de zin van artikel 3 EVRM.

Het hof van beroep dat oordeelt dat de betrokkene zijn banden met België en de Europese Unie zelf heeft verbroken doordat hij, maandenlang, elke dag tientallen diefstallen heeft gepleegd om de activiteiten te financieren van een terroristische groep die de heilige oorlog predikt en de zaak van het radicaal islamisme heeft gediend door België als een vijandig land te aanschouwen waar andermans eigendom bijgevolg rechtmatig kan worden gestolen, van een verbijsterende minachting voor personen blijkt te geven, een moorddadige aanslag te verheerlijken, de ideologie van de islamitische Staat in Irak en de Levant te steunen, de vrijheden waarop de westerse democratie is gegrond af te wijzen, in zijn opvatting te volharden dat hij enkel en alleen wegens zijn geloofsovertuiging is opgesloten en zich dus niet in vraag te stellen, weegt aldus het belang van de verweerder bij de rechtsvordering tot vervallenverklaring van de Belgische nationaliteit om van de nationale gemeenschap deel te blijven uitmaken af tegen het belang van zijn medeburgers om hem hieruit uit te sluiten.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230118.2F.2](#))

Vasthouding van een vreemdeling – Wettigheidscontrole binnen een korte termijn – Draagwijdte van artikel 9.3 Onthaalrichtlijn – Opeenvolgende titels van vrijheidsberoving – Begrip ‘actieve titel’ – Invloed van een nieuwe autonome titel op het voorwerp van het beroep

Arrest van 22 maart 2023 ([P.23.0222.F](#))

Artikel 71 Vreemdelingenwet verleent de raadkamer en de kamer van inbeschuldigingstelling de bevoegdheid om kennis te nemen van het beroep van een

vreemdeling tegen de jegens hem genomen maatregel van vrijheidsberoving. Het in die wet bepaalde rechterlijk toezicht betreft de actieve titel, namelijk de oorspronkelijke titel die nog steeds van kracht is op het tijdstip waarop het onderzoeksgerecht de wettigheid ervan nagaat, maar ook de nieuwe titel, die in de plaats is gesteld van de eerdere titel, en op grond waarvan de vreemdeling van zijn vrijheid blijft beroofd.

Aangezien krachtens artikel 5.4 EVRM de sanctie wegens onrechtmatigheid van een vrijheidsberoving bestaat in een vrijlating die op korte termijn moet plaatsvinden, moet hieruit worden begrepen dat die bepaling slaat op het beroep van de vreemdeling die op het tijdstip waarop het onderzoeksgerecht over zijn beroep uitspraak moet doen, nog steeds wordt vastgehouden. Zo valt de door het EVRM vereiste korte termijn samen met het tijdvak van de vrijheidsberoving. Wat artikel 5.4 verbiedt, is de onmogelijkheid voor de vreemdeling om, terwijl hij administratief wordt vastgehouden, de titels krachtens welke hij wordt vastgehouden, te laten toetsen.

Artikel 5.4 EVRM wordt geschonden wanneer tegen een vreemdeling opeenvolgend verschillende beslissingen tot vrijheidsberoving werden genomen, zonder dat het rechterlijk toezicht met een eindbeslissing kon worden afgesloten, omdat er tijdens de procedure van toezicht op de vigerende titel van vrijheidsberoving een nieuwe autonome titel werd uitgevaardigd die de voorgaande titel heeft vervangen.

Het noodzakelijk verband tussen het vereiste toezicht “op korte termijn” op de rechtmatigheid van een vrijheidsberoving en het bestaan van een actieve titel voor de te toetsen vrijheidsberoving blijkt met name uit artikel 9.3 Onthaalrichtlijn. Krachtens die bepaling moeten de lidstaten ervoor zorgen dat de inbewaringstelling door een rechter met spoed wordt getoetst, zo spoedig mogelijk bij aanvang van de vrijheidsberoving, of moeten ze de vreemdeling het recht toekennen om met hetzelfde doel een procedure in te leiden. Artikel 9.3 voegt hieraan toe dat de vreemdeling onmiddellijk wordt vrijgelaten indien die toetsing, die op korte termijn moet plaatsvinden, leidt tot een vaststelling van onrechtmatigheid van de vasthouding.

Wanneer de kamer van inbeschuldigingstelling oordeelt dat het beroep tegen de beslissing tot vrijheidsberoving geen bestaansreden meer heeft, omdat er een nieuwe autonome titel werd uitgevaardigd, ontzegt ze de verzoeker het recht om op korte termijn de wettigheid te laten toetsen van de titels waarop zijn vasthouding is gegrond, terwijl die vasthouding voortduurt (Art. 5.4 EVRM; artt. 71 en 72 Vreemdelingenwet).

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230322.2F.14\)](#)

Niet-begeleide minderjarige vreemdeling – Draagwijdte van de identificatiebevoegdheid van de dienst Voogdij – Strafzaken – Beoordeling van minderjarigheid op het tijdstip van de feiten – Toepassing van de bewijsregels in strafzaken

Arrest van 12 april 2023 ([P.23.0466.F](#))

Dit arrest wordt in de categorie “Strafprocedure – Andere uitspraken in strafprocedure” besproken.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230412.2F.2\)](#)

Bestuurlijke vrijheidsberoving van een vreemdeling – Woonstbetreding – Wettelijke grondslag – Voorafgaande en schriftelijke toestemming

Arrest van 3 oktober 2023 ([P.23.1327.N](#))

De bepalingen van artikel 8 EVRM en de artikelen 15 en 22 Grondwet verbieden niet dat hij die geniet van het recht op bescherming van de woning daarvan afstand doet, onder meer door een overheid toe te staan om de woning te betreden. Een afstand van een grondrecht is evenwel slechts geldig indien die afstand ondubbelzinnig gebeurt, met kennis van zaken, wat wil zeggen op basis van een geïnformeerde toestemming, alsook zonder dwang.

De door artikel 8 EVRM vereiste wettelijke basis om de inmenging van het openbaar gezag in de uitoefening van het recht op eerbiediging van de woonst te rechtvaardigen, is de Huiszoekingswet van 7 juni 1969 tot vaststelling van de tijd gedurende welke geen opsporing ten huize, huiszoeking of vrijheidsbeneming mag worden verricht. Uit de bepalingen van de artikelen 2, eerste en tweede lid, 3°, en 3 Huiszoekingswet volgt dat het verzoek of de toestemming als bedoeld door artikel 2, tweede lid, 3°, Huiszoekingswet aan politieambtenaren om een niet voor het publiek toegankelijke plaats zoals een woning te betreden om in het kader van de Vreemdelingenwet over te gaan tot de bestuurlijke vrijheidsberoving van een vreemdeling die onwettig in het Rijk verblijft, voorafgaand en schriftelijk moet worden gegeven. Een mondelinge toestemming volstaat niet en die regel geldt zowel voor woonstbetredingen verricht vóór vijf uur 's morgens en na negen uur 's avonds, als voor woonstbetredingen overdag.

([ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231010.2N.13](#))

Begrip 'legaal verblijf' – Bewijs – Verkrijging door verklaring – Bezit van de door de Koning bepaalde verblijfsdocumenten

Arrest van 23 oktober 2023 ([C.20.0042.F](#))

Wat betreft de periode die voorafgaat aan de indiening van het verzoek of aan de verklaring strekkende tot het verkrijgen van de Belgische nationaliteit, wordt onder wettig verblijf verstaan: toegelaten of gemachtigd zijn om meer dan drie maanden in het Rijk te verblijven of om er zich te vestigen overeenkomstig de Vreemdelingenwet of de Regularisatiewet. De Koning bepaalt, bij een besluit vastgesteld na overleg in de Ministerraad, welke documenten in aanmerking komen als bewijs van het wettig verblijf (Artt. 7bis, § 2, eerste lid, 2°, en 12bis, § 1, 5°, WBN).

Wanneer de erkenning van het recht op verblijf een declaratief karakter heeft, met andere woorden een vooraf bestaand recht bevestigt, moeten alle verblijfstitels in aanmerking worden genomen om na te gaan of de verzoeker, wat betreft de periode die voorafgaat aan zijn verklaring van nationaliteit, inderdaad toegelaten of gemachtigd was om meer dan drie maanden in het Rijk te verblijven of om er zich te vestigen overeenkomstig de Vreemdelingenwet of de Regularisatiewet. Het bezit van de in artikel 4 koninklijk besluit van 14 januari 2013 vermelde verblijfsdocumenten, die in aanmerking moeten worden genomen als bewijs van het wettig verblijf, vormt aldus geen voorwaarde voor zulk wettig verblijf, dat met elk ander bewijsmiddel kan worden aangetoond (Art. 7bis, § 2, eerste lid, 2°, WBN; art. 4 KB 14 januari 2013).

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231023.3F.5\)](#)

Illegaal verblijf dat voortduurt na een bevel om het grondgebied te verlaten – Geen verwijdering van het Belgisch grondgebied – Toepasselijke strafbaarstelling

Arrest van 7 november 2023 ([P.23.0939.N](#)) met conclusie van advocaat-generaal B. De Smet

Dit arrest wordt in de categorie “Strafrecht – Misdrijven” besproken.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231107.2N.17\)](#)

Vreemdeling die onderdaan is van een land buiten de Europese Unie – Misdrijf van illegaal verblijf – Straf – Vrijheidsbeneming – Draagwijdte van de Terugkeerrichtlijn – Mogelijkheid om van de Terugkeerrichtlijn af te wijken

Arrest van 22 november 2023 ([P.23.0977.F](#)) met conclusie van advocaat-generaal D. Vandermeersch

Uit een arrest van het Hof van Justitie van de Europese Unie van 28 april 2011 blijkt dat de Terugkeerrichtlijn zich ertegen verzet dat een lidstaat het falen van een dwangmaatregel, genomen ter uitvoering van de gedwongen verwijdering van de vreemdeling, kan tegengaan door een vrijheidsstraf op te leggen enkel omdat die vreemdeling na het verstrijken van de hem toegekende termijn om het nationale grondgebied te verlaten, op dat grondgebied is gebleven.

Aangezien België geen gebruik heeft gemaakt van de in artikel 2.2, b., Terugkeerrichtlijn bepaalde mogelijkheid om van de Terugkeerrichtlijn af te wijken, op grond waarvan de lidstaten kunnen beslissen de richtlijn niet toe te passen op onderdanen van derde landen die verplicht zijn tot terugkeer als strafrechtelijke sanctie of als gevolg van een strafrechtelijke sanctie overeenkomstig de nationale wetgeving, kan een rechter een vreemdeling die hij voor andere feiten veroordeelt slechts een gevangenisstraf wegens illegaal verblijf opleggen voor zover laatstgenoemde, die is onderworpen aan de in de Terugkeerrichtlijn bepaalde dwangmaatregelen, op het nationale grondgebied is gebleven zonder geldige reden om niet terug te keren (Artt. 15 en 16 Terugkeerrichtlijn; art. 75 Vreemdelingenwet).

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231122.2F.6\)](#)

Andere uitspraken in publiek en administratief recht

Parlementaire onschendbaarheid – Ontvankelijkheid van een klacht met burgerlijkepartijstelling tegen een volksvertegenwoordiger ingediend tijdens de parlementaire zitting – Vereiste van toestemming van het parlement voor vervolging – Uitoefening van de strafvordering door het openbaar ministerie – Invloed op het recht op toegang tot de rechter – Mogelijkheden van de benadeelde van het misdrijf om schadevergoeding te bekomen – Mogelijkheid van een strafrechtelijk onderzoek voorafgaand aan de toestemming tot vervolging

Arrest van 28 februari 2023 ([P.22.1582.N](#)) met conclusie van advocaat-generaal B. De Smet

Dit arrest wordt in de categorie “Strafvordering en burgerlijke rechtsvordering” besproken.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230228.2N.11\)](#)

Bewijs van de bekendmaking van een gemeentelijke belastingverordening – Aantekening – Datum van aanplakking

Arrest van 22 juni 2023 ([F.22.0045.F](#)) met conclusie van advocaat-generaal B. Inghels

Dit arrest wordt in de categorie “Fiscaal recht – Lokale belastingen” besproken.

[\(ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230622.1F.6\)](#)

Belangrijkste conclusies van het parket

In de elektronische versie van het jaarverslag, te vinden op de [website van het Hof](#)⁸⁰ en via [Stradalex](#)⁸¹ kan de volledige tekst van de belangrijkste conclusies van het parket worden geraadpleegd via een hyperlink naar [Juportal](#), opgenomen in het rolnummer van elk arrest, evenals naar de [ECLI-zoekmachine](#).

Burgerlijk recht

Familierecht

- Schendt artikel 908 Oud Burgerlijk Wetboek de artikelen 10, 11 en 16 Grondwet, al dan niet in samenhang met artikel 1 Eerste Aanvullend Protocol bij het EVRM, in zoverre het de bewindvoerder die niet valt onder artikel 909 Oud Burgerlijk Wetboek, absoluut rechtsonbekwaam acht om een schenking of een legaat van de beschermde persoon te ontvangen, terwijl deze krachtens artikel 499/10 Oud Burgerlijk Wetboek wel op een andere wijze dan bij schenking of legaat goederen van de beschermde persoon kan verkrijgen?, Cass. 6 februari 2023, [C.21.0530.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230206.3N.6](#).

Zakenrecht

- De regel die bepaalt dat niemand kan worden genoodzaakt in onverdeeldheid te blijven en dat de verdeling te allen tijde kan worden gevorderd, niettegenstaande enige hiermee strijdige verbodsbepaling of overeenkomst, geldt niet voor de vrijwillige onverdeeldheid in hoofdzaak. De vaststelling van de ernstige en blijvende slechte verstandhouding tussen de partijen en de verdwijning van het gemeenschappelijk project dat de oorzaak van hun vrijwillige onverdeeldheid vormde, volstaat niet om te besluiten dat de vrijwillige onverdeeldheid een gewone onverdeeldheid is geworden waarvan de verdeling kan worden gevorderd, Cass. 16 januari 2023, [C.20.0353.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230116.3F.5](#);
- Een erf is niet ingesloten en bijgevolg ontstaat geen recht op uitweg zolang de toegang tot de openbare weg door de eigenaar of de gebruiker van een naburig erf wordt gedoogd, Cass. 13 februari 2023, [C.22.0236.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230213.3F.6](#);
- Artikel 577-9, § 1, tweede lid, Oud Burgerlijk Wetboek (zoals van kracht na de wet van 2 juni 2010 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek), is van toepassing op de vordering tot rechtzetting van de wijze van verdeling van de lasten, zodat die vordering kan worden ingesteld tegen de vereniging van mede-eigenaars die over de hoedanigheid en het vereiste belang beschikt om hiertegen verweer te voeren, Cass. 1 juni 2023, [C.22.0155.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230601.1F.4](#);
- Het doel van de toekenning van een concessie voor werken bestaat in de uitoefening van een openbare dienst door de concessiehouder. De tegenprestatie

---

⁸⁰ <https://hofvancassatie.be/nl/jaarverslagen>

⁸¹ <http://www.stradalex.com>

voor de overdracht door de concessiehouder van de opgerichte werken aan het bestuur zonder vergoeding, bestaat in het voordeel dat het recht tot exploitatie van de voormelde, voor de uitoefening van de openbare dienst noodzakelijke werken, tijdens de duur van de concessie aan de concessiehouder oplevert, Cass. 29 september 2023, [F.22.0003.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230929.1F.8](#).

Verbintenissen

- Het bestaan van een oorzaak moet worden beoordeeld op het ogenblik van de totstandkoming van de rechtshandeling waarvan zij een geldigheidsvoorwaarde uitmaakt en de latere verdwijning ervan heeft geen gevolgen voor de geldigheid van de rechtshandeling, Cass. 16 januari 2023, [C.20.0353.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230116.3F.5](#);
- Onder opzet in de zin van artikel 1153 Oud Burgerlijk Wetboek wordt verstaan, de opzettelijke fout die wordt begaan met het oogmerk om te schaden of winst te behalen, Cass. 16 januari 2023, [C.22.0217.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230116.3F.4](#);
- Dient het gebruiken van veilig medisch materiaal bij een medische ingreep als resultaats- dan wel als inspanningsverbintenis te worden beschouwd?, Cass. 12 mei 2023, [C.22.0209.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230512.1N.1](#);
- Restitutie bij nietigverklaring van een overeenkomst met opeenvolgende wederkerige prestaties, Cass. 2 juni 2023, [C.22.0408.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230602.1N.12](#);
- De omvang van de beoordeling door de rechter van de schuld van de pachter bij een vordering tot ontbinding van de pachtovereenkomst, Cass. 9 juni 2023, [C.22.0164.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230609.1N.3](#);
- De bij artikel 8.4, vijfde lid, Burgerlijk Wetboek aan de rechter opgedragen bevoegdheid om te bepalen wie de bewijslast draagt, heeft betrekking op de rechtspleging. Die bepaling is onmiddellijk van toepassing op de hangende rechtsgedingen, Cass. 13 november 2023, [S.23.0011.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231113.3F.6](#);
- Naasting van een betwiste schuldvordering in feitelijke algemeenheid, Cass. 30 november 2023, [C.23.0255.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231130.1N.12](#).

Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht

- Artikel 1385 Oud Burgerlijk Wetboek impliceert dat, op het tijdstip van het schadeverwekkende feit, de bewaarder van het dier het meesterschap over dat dier heeft, wat een recht van leiding en toezicht inhoudt, niet-ondergeschikt en zonder medewerking van de eigenaar, alsook een recht van gebruik zoals de eigenaar, Cass. 19 januari 2023, [C.21.0375.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230119.1F.6](#);
- De bestuurlijke overheid die door een onrechtmatige daad de burgerlijke rechten van een persoon aantast en hem hierdoor schade toebrengt, ontsnapt niet aan de

toepassing van de verplichting tot herstel in natura. Cass. 17 november 2023, [C.23.0123.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231117.1F.3](#).

Bijzondere overeenkomsten

- Over mislukte pogingen tot omzeiling van het voorkooprecht van de pachter, Cass. 2 juni 2023, [C.22.0422.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230602.1N.7](#).

Verjaring

- Aard van de verjaringsregel van artikel 2.28.3, b), BVIE en de taak van de rechter in het kader van artikel 2223 Oud Burgerlijk Wetboek, Cass. 13 januari 2023, [C.22.0096.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230113.1N.2](#).

Andere conclusies in burgerlijk recht

- Het buitenlands recht wordt toegepast volgens de in het buitenland gevolgde interpretatie, Cass. 13 februari 2023, [S.22.0078.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230213.3F.4](#).

Economisch recht

Handelstussenpersonen

- Arbitreerbaarheid van een geschil over de beëindiging van een concessie van alleenverkoop waarop de Rome I-Verordening van toepassing is, Cass. 7 april 2023, [C.21.0325.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230407.1N.6](#).

Insolventie en vereffening

- Het voorrecht van de verhuurder op al hetgeen het verhuurde huis stoffeert, is een zakelijke zekerheid in de zin van artikel I.22, 14°, WER, Cass. 15 mei 2023, [C.22.0415.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230515.3F.4](#).

Vennootschappen

- Prejudiciële vraag aan het Grondwettelijk Hof over het onderscheid met betrekking tot het begin van de verjaring in artikel 198, § 1, eerste streepje, W. Venn en in artikel 198, § 1, vierde streepje, W.Venn., Cass. 13 maart 2023, [C.22.0362.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230310.1N.3](#);
- De peildatum van de waardering van de aandelen in geval van uittreding van een aandeelhouder, Cass. 31 maart 2023, [C.22.0278.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230331.1N.3](#);
- De daden van dagelijks bestuur zijn die welke geboden zijn door de noden van het dagelijks leven van de vennootschap, Cass. 29 september 2023, [F.22.0107.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230929.1F.10](#).

Andere conclusies in economisch recht

- Aard van de verjaringsregel van artikel 2.28.3, b), BVIE en de taak van de rechter in het kader van artikel 2223 Oud Burgerlijk Wetboek, Cass. 13 januari 2023, [C.22.0096.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230113.1N.2](#);
- Beginselen en motiveringsplicht bij een administratieve sanctie met repressief karakter, Cass. 10 februari 2023, [C.22.0184.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230210.1N.8](#);
- De vraag of de beheerder van een website voor onlineverkoop waarin naast zijn eigen verkoopaanbiedingen ook een onlinemarktplaats is geïntegreerd, kan worden geacht zelf gebruik te maken van een teken dat gelijk is aan een Uniemerk van een ander voor dezelfde waren als die waarvoor dat merk is ingeschreven, wanneer derde-verkopers op die marktplaats, zonder toestemming van de houder van dat merk, dergelijke van dat teken voorziene waren te koop aanbieden, Cass. 11 mei 2023, [C.21.0112.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230511.1F.4](#);
- Het aan de onderaannemer verleende recht van voorrang op de hoofdaannemer voor de betaling van zijn schuldvordering, kan enkel worden uitgeoefend op en tot beloop van de schuldvordering, wegens de uitvoering van de werken waarover deze aannemer beschikt ten aanzien van de bouwheer. De grondslag van het aan de onderaannemer verleende recht van voorrang moet blijven bestaan tot de toewijzing bij voorrang van dit actiefbestanddeel, Cass. 27 oktober 2023, [C.23.0071.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231027.1F.5](#);
- Schadevergoeding wegens inbreuk op een intellectueel eigendomsrecht, Cass. 30 november 2023, [C.22.0383.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231130.1N.11](#).

Fiscaal recht

Algemeen

- De belastbaarheid van voornamelijk werkvoertuigen in de kilometerheffing, Cass. 31 maart 2023, [F.22.0087.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230331.1N.5](#);
- Wanneer is een belasting een straf?, Cass. 2 juni 2023, [F.22.0005.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230602.1N.4](#);
- Een fiscaal beroep kan worden ingesteld door de persoon aan wie het dagelijks bestuur van een vennootschap is opgedragen, in zoverre het om een geschil gaat dat wordt geacht onder het dagelijks bestuur te vallen, Cass. 29 september 2023, [F.22.0107.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230929.1F.10](#);
- De vraag of de rechter bij zijn beslissing over het bestaan van de belastingschuld inzake een kohierbelasting gebonden is door de juridische gronden waarop het bestuur zich bij het vestigen van de aanslag baseerde, Cass. 23 november 2023, [F.20.0153.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231123.1N.5](#);

- Wat te verstaan onder “normale verrichtingen van beheer van een privévermogen”?, Cass. 7 december 2023, [F.22.0174.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231207.IN.3](#);
- Over het bedrieglijk opzet bij belastingontduiking, Cass. 7 december 2023, [F.23.0009.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231207.IN.6](#);
- De betekeningen aan de Staat worden gedaan op het kabinet van de bevoegde minister of op het kantoor van de door hem aangewezen ambtenaar, te weten, voor de minister van Financiën, overeenkomstig het ministerieel besluit van 25 oktober 2012 houdende aanwijzing van de ambtenaar van de Federale Overheidsdienst Financiën op wiens kantoor de Staat kan worden gedagvaard en de betekeningen en kennisgevingen kunnen worden gedaan, Cass. 22 december 2023, [F.22.0035.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231222.1F.6](#).

Inkomstenbelasting

- De vraag of enige rechtstreekse of onrechtstreekse band van wederzijdse afhankelijkheid in de zin van artikel 79 WIB92 noodzakelijk een situatie van wederzijdse juridische of economische controle vereist, Cass. 6 januari 2023, [F.21.0038.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230106.IN.6](#);
- Het bericht dat overeenkomstig artikel 346, eerste lid, WIB92 moet worden verzonden, heeft tot doel de belastingplichtige de mogelijkheid te bieden met kennis van zaken zijn opmerkingen te uiten over de geplande aanslag of hiermee in te stemmen. Noch het voorbereidend document bij de aangifte noch het aangifteformulier in de personenbelasting bepalen dat de inkomsten die als inkomsten van buitenlandse oorsprong worden aangegeven bovendien in een bijlage moeten worden vermeld als vrijgesteld krachtens het dubbelbelastingverdrag met het land van oorsprong, opdat kan worden beschouwd dat ze als vrijgestelde inkomsten werden aangegeven. De omstandigheid dat de vrijstelling onderworpen is aan voorwaarden die door de belastingplichtige moeten worden bewezen, heeft geen invloed op het feit dat de gevraagde vrijstelling een element van de aangifte vormt, Cass. 2 maart 2023, [F.21.0156.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230302.1F.3](#);
- De belastbaarheid van inkomsten uit de cessie van auteursrechten, Cass. 24 maart 2023, [F.21.0052.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230324.IN.5](#);
- De vereisten voor de toepassing van de aanslagtermijn voorzien in artikel 358, § 1, 3°, WIB92 wanneer een rechtsvordering uitwijst dat belastbare inkomsten niet werden aangegeven, Cass. 24 maart 2023, [F.21.0148.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230324.IN.8](#);
- De vrijstelling van doorstorting van bedrijfsvoorheffing wegens ploegenarbeid, Cass. 24 maart 2023, [F.21.0100.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230324.IN.2](#);
- De criteria bij ploegenarbeid van “hetzelfde werk qua inhoud en omvang” voorgelegd aan het Grondwettelijk Hof, Cass. 31 maart 2023, [F.22.0026.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230331.IN.1](#);

- Wanneer belastingen indien nooit of niet meer is voldaan aan de voorwaarden van de *tax-shelter*?, Cass. 31 maart 2023, [F.22.0110.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230331.IN.8](#);
- Vaststellingen van fraude in een jaar kunnen een aanwijzing zijn van fraude in vorige jaren, Cass. 31 maart 2023, [F.21.0122.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230331.IN.9](#);
- De toepassing van de overgangsregeling voorzien in artikel 537 WIB92 in het geval van een partiële splitsing, Cass. 28 april 2023, [F.21.0008.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230428.IN.5](#);
- De vraag of de wettelijke reserves in aanmerking mogen worden genomen bij de berekening van het bedrag waarvoor het gunstregime van artikel 537, eerste lid, WIB92 kan worden toegepast, Cass. 28 april 2023, [F.21.0040.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230428.IN.7](#);
- De toepassing van de overgangsregeling voorzien in artikel 537 WIB92 in het geval van een tussentijdse kapitaalvermindering, Cass. 16 juni 2023, [F.21.0022.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230616.IN.2](#);
- De mogelijkheid tot verhuur van cliënteel, los van de handelszaak waarvan zij deel uitmaken, Cass. 16 juni 2023, [F.21.0118.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230616.IN.9](#);
- Het tijdstip van belastbaarheid van het voordeel van alle aard voortvloeiend uit een gunstige natrekking van opstallen, Cass. 16 juni 2023, [F.22.0001.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230616.IN.11](#);
- De overwaarderingen van passiva vormen een winst van het belastbare tijdperk waarop het onderzoek dat deze aan het licht heeft gebracht, betrekking heeft, zelfs wanneer die passiefbestanddelen reeds in de boekhouding van vorige belastbare tijdperken werden opgenomen, Cass. 29 september 2023, [F.19.0154.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230929.1F.7](#);
- De door een intercommunale vereniging betaalde vergoedingen vormen de tegenprestatie van het recht tot exploitatie van de op de terreinen te verwezenlijken werken die in de concessieovereenkomst voor werken zijn omschreven. Die vergoedingen zijn belastbaar als roerende inkomsten, aangezien die intercommunale vereniging tijdens de duur van de overeenkomst eigenaar is van de door haar opgerichte werken en die vergoedingen verschuldigd zijn omdat het voordeel dat uit dat recht wordt verkregen groter is dan de waarde van de verwezenlijkte werken waarvan de concessieverlener na het verstrijken van de concessie zonder vergoeding eigenaar wordt. Die vergoedingen komen niet voort uit de door de intercommunale vereniging opgerichte gebouwen, maar uit het recht dat haar bij concessie werd toegekend om ze te exploiteren, wat een recht van roerende aard is, Cass. 29 september 2023, [F.22.0003.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230929.1F.8](#);
- De opnulstelling van het resultaat door de fiscus. Cass. 26 oktober 2023, [F.22.0176.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231026.IN.5](#);

- Een wijziging van de fiscale regelgeving vormt, zelfs wanneer ze werd aangenomen om de regelgeving aan te passen aan een rechterlijke beslissing die de ongrondwettigheid ervan had vastgesteld, geen afdoende bevonden nieuw feit, Cass. 27 oktober 2023, F.22.0067.F, [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231027.1F.7](#);
- Wanneer de rechter een regelgeving niet toepast wegens ongrondwettigheid, vormt deze beslissing, die tussen de partijen gezag van gewijsde heeft, ten aanzien van een derde belastingplichtige geen afdoende bevonden nieuw feit, maar een nieuw rechtsmiddel of een wijziging in de rechtspraak, Cass. 27 oktober 2023, [F.22.0067.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231027.1F.7](#);
- Er is sprake van een beroepswerkzaamheid wanneer een activiteit verrichtingen impliceert die voldoende talrijk en onderling verbonden zijn om een gebruikelijke bezigheid te vormen, zij het een nevenbezigheid, die buiten het normale beheer van een privévermogen valt, Cass. 17 november 2023, [F.23.0018.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231117.1F.5](#);
- Het te bruteren bedrag van het forfaitair gedeelte van de buitenlandse belasting, Cass. 23 november 2023, [F.21.0088.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231123.1N.7](#);
- De kennisgeving van de aanwijzingen van belastingontduiking in de zin van artikel 331 WIB92, hoeft geen betrekking te hebben op verschillende aanwijzingen van belastingontduiking, Cass. 22 december 2023, [F.22.0053.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231222.1F.4](#);
- Krachtens het beginsel van de voorrang van het boekhoudrecht en bij gebrek aan een bepaling die de aftrek van discontokosten uitsluit, zijn deze op fiscaal gebied aftrekbaar als beroepskosten, wanneer ze in overeenstemming zijn met de marktvoorwaarden, Cass. 22 december 2023, [F.23.0014.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231222.1F.3](#).

Belasting over de toegevoegde waarde

- De beoordelingscriteria voor het toetsen van de evenredigheid van een administratieve geldboete met de begane inbreuk, Cass. 24 maart 2023, [F.21.0056.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230324.1N.3](#);
- De voor de vrijstelling van belasting in aanmerking komende instellingen die onderwijs, beroepsopleiding of herscholing verstrekken, Cass. 16 juni 2023, [F.21.0097.N-F.21.0114.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230616.1N.8](#);
- De vereiste toestemming van de belastingplichtige alvorens fiscale controleambtenaren tot een visitatie kunnen overgaan, Cass. 16 juni 2023, [F.21.0181.N-F.21.0187.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230616.1N.13](#);
- Om te bepalen of voertuigen die voor onderdelen worden verkocht kunnen worden aangemerkt als gebruikte goederen waarop de regeling over de winstmarge kan worden toegepast, dient de rechter te bepalen of de voor onderdelen verkochte voertuigen nog onderdelen bevatten die de functionaliteiten hebben behouden die ze hadden toen ze nieuw waren, zodat ze,

in de staat waarin ze verkeren of na herstelling, opnieuw kunnen worden gebruikt, Cass. 13 november 2023, [F.19.0116.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231113.3F.3](#);

- Uit artikel 12 Richtlijn 2006/112/EG van de Raad van 28 november 2006 betreffende het gemeenschappelijke stelsel van belasting over de toegevoegde waarde en artikel 44 Btw-wetboek volgt niet dat een verbouwd gebouw slechts nieuw kan zijn wanneer de uitgevoerde werken niet steunen op de wezenlijke elementen van de structuur van het te renoveren gebouw, Cass. 13 november 2023, [F.20.0139.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231113.3F.4](#);
- Wanneer de verkoopovereenkomst van een goed werd gesloten met afzonderlijke vermelding van het tarief van de belasting over de toegevoegde waarde, bestaat de maatstaf van heffing van de belasting in de totaalprijs die door de koper werd betaald, na aftrek van de belasting aan het aldus vermelde tarief. Wanneer de belasting over de toegevoegde waarde verkeerdelijk werd berekend aan een lager tarief dan het wettelijke tarief dat op de verrichting van toepassing is, moet de verschuldigde belasting worden berekend op de betaalde totaalprijs na aftrek van de toegepaste belasting, Cass. 13 november 2023, [F.20.0139.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231113.3F.4](#);
- De kennisgeving van de aanwijzingen van belastingontduiking in de zin van artikel 84ter Btw-wetboek hoeft geen betrekking te hebben op verschillende aanwijzingen van belastingontduiking, Cass. 22 december 2023, [F.22.0053.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231222.1F.4](#).

Successierechten

- De vraag of ongelijke verdelingen bij leven, bedongen vanuit de wetenschap dat één van de echtgenoten binnen afzienbare tijd zal komen te overlijden, onderworpen zijn aan de toepassing van artikel 2.7.1.0.4. VCF, Cass. 6 januari 2023, [F.20.0128.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230106.1N.4](#);
- Wanneer een vonnis een dwangbevel geldig verklaart door het verzet dat hiertegen werd gedaan, ongegrond te verklaren, verhindert het gezag van gewijsde waarmee dat vonnis is bekleed, de belastingadministratie om van dat dwangbevel afstand te doen en om een nieuw uit te vaardigen voor de invordering van rechten die op dezelfde oorzaak berusten en dezelfde belastingplichtigen als het eerste dwangbevel betreffen, Cass. 1 juni 2023, [F.17.0020.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230601.1F.6](#).

Douane en accijnzen

- De artikelen 6 en 10 Wet Uitvoer: vervolgingsbevoegdheid van de Algemene Administratie Douane en Accijnzen of van het openbaar ministerie?, Cass. 25 april 2023, [P.22.1396.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230425.2N.5](#).

Gemeente-, provincie- en plaatselijke belastingen

- Het enige toelaatbare bewijsmiddel van de bekendmaking van een gemeentelijk reglement is de aantekening in het speciaal daartoe gehouden register. De aantekening bewijst slechts de datum van bekendmaking wanneer ze werd gemaakt op de dag van de aanplakking, of op één van de dagen van aanplakking welke dan de eerste dag van de bekendmaking vormt, Cass. 22 juni 2023, [F.22.0045.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230622.1F.6](#);
- Kan een stad zich in een PPS ertoe verbinden een bepaald fiscaal regime na te leven?, Cass. 9 november 2023, [C.22.0251.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231109.IN.11](#);
- De toepassing van het gelijkheidsbeginsel in lokale belastingreglementen, Cass. 9 november 2023, [F.20.0163.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231109.IN.6](#);
- Het (al dan niet) ontbreken van de aangiftetermijn in het belastingreglement, Cass. 9 november 2023, [F.22.0155.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231109.IN.1](#);
- De tweedeverblijftaks van de gemeente De Panne, Cass. 21 december 2023, [F.22.0138.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231221.IN.2](#).

Andere conclusies in fiscaal recht

- Uit de artikelen 13 en 15, eerste lid, decreet van 6 mei 1999 betreffende de vestiging, de invordering en de geschillen inzake de Waalse gewestelijke belastingen volgt niet dat de procedure tot wijziging van de aangifte enkel betrekking heeft op de binnen de vereiste termijn ingediende aangifte van belastbare bestanddelen, noch dat in geval van laattijdige aangifte van de voormelde bestanddelen, de procedure van aanslag van ambtswege verplicht is, Cass. 16 februari 2023, [F.21.0169.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230216.1F.4](#);
- Het “vervuiler betaalt”-beginsel wordt bewerkstelligd via het mechanisme waarbij de uitbaters van de stortplaats de economische last van de gewestelijke belasting op het niet-huishoudelijk afval op de effectieve vervuilers afwentelen, Cass. 29 september 2023, [F.19.0154.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230929.1F.7](#);
- De teruggave van het verkooprecht bij toepassing van artikel 3.6.0.0.6, § 1, 2°, VCF in het geval een overeenkomst aan een opschortende voorwaarde onderworpen is, Cass. 21 december 2023, [F.22.0033.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231221.IN.7](#).

Strafrecht

Algemeen

- Strekt de wettelijke herhaling zich uit tot feiten die door eenheid van opzet een eendaadse samenloop van misdrijven vormen maar werden gepleegd na het verstrijken van de staat van herhaling?, Cass. 8 februari 2023, [P.22.1021.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230208.2F.4](#);
- Kan de rechter die een veroordeling uitspreekt wegens het besturen in staat van dronkenschap of alcoholintoxicatie, op grond van artikel 99bis Strafwetboek, de in de artikelen 36 en 38, § 6, Wegverkeerswet bedoelde staat van bijzondere herhaling steunen op een veroordeling door een strafgerecht van een andere EU-lidstaat?, Cass. 3 mei 2023, [P.22.1433.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230503.2F.1](#);
- Geen vermelding van de opcentiemen waarmee de geldboete wordt vermeerderd, Cass. 3 mei 2023, [P.23.0273.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230503.2F.5](#);
- Wegens welke misdrijven kan de straf van het elektronisch toezicht worden opgelegd? Het in artikel 37ter Strafwetboek vermelde begrip “feit van aard om te worden gestraft met een gevangenisstraf van ten hoogste een jaar”, Cass. 28 juni 2023, [P.23.0206.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230628.2F.8](#);
- De strafbare deelneming aan teelt en verkoop van cannabis, Cass. 19 september 2023, [P.23.0482.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230919.2N.1](#);
- De formulering van de interneringsbeslissing wanneer de strafrechter niet enkel de interneringsvoorwaarden vaststelt, maar ook het bestaan van de in artikel 71 Strafwetboek bedoelde grond van niet-toerekenbaarheid, Cass. 20 september 2023, [P.23.1170.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230920.2F.8](#);
- Dient de op te leggen strafmaat rekening te houden met de vermoedelijke gevolgen van die straf op de tenuitvoerlegging van andere in kracht van gewijsde gegane beslissingen?, Cass. 20 december 2023, [P.23.0636.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231220.2F.3](#).

Misdrijven

- De aanzetting van jonge studentes tot het plegen van ontucht en tot prostitutie aan “sugaraddies” en de reclame die hiervoor wordt gemaakt (Artt. 380 en 380ter Strafwetboek), Cass. 8 februari 2023, [P.21.0730.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230208.2F.3](#);
- Het begrip voorbedachtheid, Cass. 8 februari 2023, [P.22.1351.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230208.2F.1](#);
- De wettigheid van de toekenning aan dezelfde persoon van een leidinggevende rol in de vereniging van misdadigers en een rol van deelneming aan de besluitvorming van de criminele organisatie in het kader van een illegale

drugshandel, Cass. 15 februari 2023, [P.22.1654.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230215.2F.3](#);

- Vormt de waarschuwing in de zin van het oude artikel D148 (Waals) Milieuwetboek een proces-verbaal in de zin van het oude artikel D163, zesde lid?, Cass. 15 maart 2023, [P.22.1510.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230315.2F.3](#);
- De toepassing van de in artikel 462 Strafwetboek bepaalde verschoningsgrond verwantschap op de informaticafraude, Cass. 5 april 2023, [P.22.1464.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230405.2F.8](#);
- De vervolging wegens het ontduiken van sociale bijdragen voor werknemers met A1-attesten die voorlopig zijn ingetrokken in de EU-lidstaat waar de tewerkstellende onderneming is gevestigd en waar een communautaire wegvervoersvergunning is uitgereikt, Cass. 18 april 2023, [P.21.0332.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230509.2N.5](#);
- De geldigheid van een Europees rijbewijs dat in een andere lidstaat is verlengd op moment dat de bestuurder was ingeschreven in het bevolkingsregister van een Belgische gemeente, Cass. 18 april 2023, [P.23.0132.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230418.2N.10](#);
- De artikelen 6 en 10 Wet Uitvoer: vervolgingsbevoegdheid van de Algemene Administratie Douane en Accijnzen of van het openbaar ministerie?, Cass. 25 april 2023, [P.22.1396.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230425.2N.5](#);
- Kan een e-mail met de vermelding van een verkeerd rekeningnummer waarop de geldsommen moeten worden gestort, een valsheid in geschriften vormen?, Cass. 26 april 2023, [P.22.1641.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230426.2F.14](#);
- De betwisting van de in verdenkingstelling wegens namaak of vervalsing van bankbiljetten voor de kamer van inbeschuldigingstelling die over de handhaving van de voorlopige hechtenis uitspraak moet doen, Cass. 26 april 2023, [P.23.0587.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230426.2F.30](#);
- Het gebruik van een transportfirma gevestigd in een EU-lidstaat voor tewerkstelling van chauffeurs die hoofdzakelijk arbeid in loondienst verrichten in België en beschikken over een A1-document dat niet door het bevoegde orgaan van de EU-lidstaat is ingetrokken. Zijn deze werknemers onderworpen aan de *Dimona*-verplichting van het koninklijk besluit van 5 november 2002 en moet voor het bepalen van de zetel van de tewerkstellende onderneming, als criterium voor het toepasselijke sociale zekerheidsstelsel, op de communautaire vervoersvergunning worden gelet?, Cass. 9 mei 2023, [P.21.0738.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230509.2N.7](#);
- De listige kunstgrepen als constitutief bestanddeel van de oplichting, Cass. 14 juni 2023, [P.22.1347.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230614.2F.2](#);
- Het gebruik van een transportfirma gevestigd in een EU-lidstaat voor tewerkstelling van chauffeurs die hoofdzakelijk arbeid in loondienst verrichten in België en beschikken over een A1-document dat niet door het bevoegde

orgaan van de EU-lidstaat is ingetrokken. Toepassing van de *Dimona*-aangifteplicht en de regels inzake het minimumloon, Cass. 27 juni 2023, [P.22.0859.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230627.2N.28](#);

- De Pandemiewet van 14 augustus 2021. Bepaling van de aard van het misdrijf en de verjaring van de strafvordering, Cass. 12 september 2023, [P.22.1763.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230912.2N.15](#);
- Rijden spijs het verval van het recht tot sturen wegens lichamelijke of geestelijke ongeschiktheid uitgesproken op grond van artikel 42 Wegverkeerswet – Hoger beroep tegen de beslissing tot vervallenverklaring van het recht tot sturen wegens lichamelijke of geestelijke ongeschiktheid, Cass. 12 september 2023, [P.23.0540.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230912.2N.16](#);
- Het moreel bestanddeel van het misdrijf seksisme en de vereiste van openbaarheid van strafbare meningen, Cass. 19 september 2023, [P.23.0492.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230919.2N.3](#);
- Het begrip werkgever in de zin van artikel 16, 3°, Sociaal Strafwetboek en de niet-toepassing van het beginsel van de niet-retroactiviteit van de straf op de ambtshalve veroordeling tot terugbetaling van de achterstallige socialezekerheidsbijdragen, Cass. 29 november 2023, [P.23.0952.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231129.2F.4](#);
- De draagwijdte van artikel 124 Wet Elektronische communicatie. Kennisname van de inhoud van een e-mail. Strafbaarstelling, Cass. 12 december 2023, [P.23.0554.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231212.2N.2](#);
- Het door ex-gelovigen van de Getuigen van Jehova aangeklaagde uitsluitingsbeleid getoetst aan artikel 22 Antidiscriminatiewet en de vrijheid van godsdienst, Cass. 19 december 2023, [P.22.0971.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231219.2N.16](#);
- De vervolging van een inbreuk op randnummer 5.4.3.4 Bijlage A van het ADR-Verdrag (1957) over het transport van gevaarlijke goederen getoetst aan het legaliteitsbeginsel, Cass. 19 december 2023, [P.23.1155.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231219.2N.10](#);
- De verzwarende omstandigheid van leiderschap van een criminele organisatie of van een vereniging waarbij drugmisdrijven de daden van deelneming aan de bedrijvigheid van de vereniging vormen, Cass. 20 december 2023, [P.23.0636.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231220.2F.3](#).

Andere conclusies in strafrecht

- Het verderzetten van de internering na de proeftermijn, op vraag van de geïnterneerde, Cass. 17 januari 2023, [P.22.1758.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230117.2N.8](#);
- De verplichte verbeurdverklaring van interne gegevensdragers en/of het ganse informaticasysteem als instrument van het misdrijf en de beoordeling van een gemotiveerd verzoek van de beklaagde tot teruggave van zijn legale digitale

bestanden die erop zijn bewaard, Cass. 7 februari 2023, [P.22.1492.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230207.2N.9](#);

- Vereisten van legaliteit in strafzaken en beoordelingsbevoegdheid van de rechter of het bestuur van de administratieve sanctie, Cass. 10 februari 2023, [C.22.0184.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230210.1N.8](#);
- De wettelijke herhaling op basis van een eerdere veroordeling tot een effectieve gevangenisstraf die deels effectief en deels met uitstel is opgelegd, Cass. 28 februari 2023, [P.22.1411.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230228.2N.2](#);
- Voor de toepassing van de Wet Straftuitvoering zijn 2 november, 15 november en 26 december geen feestdagen, Cass. 13 maart 2023, [C.22.0366.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230313.3F.4](#);
- De geldigheid van een Europees rijbewijs dat in een andere lidstaat is uitgereikt nadat de bestuurder is ingeschreven in het bevolkingsregister van een Belgische gemeente, Cass. 18 april 2023, [P.22.1772.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230418.2N.6](#);
- De gevolgen van de alternatieve herstelmaatregel van herbesteding of sloop van het pand voor de overtreder die zonder vergunning het aantal woonentiteiten heeft uitgebreid, Cass. 5 september 2023, [P.23.0220.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230905.2N.16](#).

Strafprocedure

Algemeen

- De toepassing van artikel 6.1 EVRM, dat het recht waarborgt om binnen een redelijke termijn te worden berecht, in jeugdbeschermingszaken, Cass. 15 maart 2023, [P.23.0026.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230315.2F.23](#);
- De vorm van het verzoek tot wijziging van de taal zoals bedoeld in artikel 16, § 2, Taalwet Gerechtszaken, Cass. 22 maart 2023, [P.23.0386.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230322.2F.19](#);
- Prejudiciële geschillen in strafzaken – Artikel 16 Voorafgaande Titel Wetboek van Strafvordering, Cass. 4 april 2023, [P.22.1005.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230404.2N.4](#).

Strafvordering en burgerlijke rechtsvordering

- Is het decreet van 20 juli 1831 op de drukpers van toepassing op laster ten aanzien van een ambtenaar in dienst van een internationale organisatie, zoals een Europees commissaris?, Cass. 25 januari 2023, [P.22.0401.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230125.2F.1](#);
- De ontvankelijkheid van de klacht met burgerlijkepartijstelling tegen een volksvertegenwoordiger, Cass. 28 februari 2023, [P.22.1582.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230228.2N.11](#);

- De artikelen 6 en 10 Wet Uitvoer: vervolgingsbevoegdheid van de Algemene Administratie Douane en Accijnzen of van het openbaar ministerie?, Cass. 25 april 2023, [P.22.1396.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230425.2N.5](#);
- Het incidenteel beroep van een beklaagde met betrekking tot de burgerlijke rechtsvordering, Cass. 23 mei 2023, [P.23.0188.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230523.2N.3](#);
- De ontvankelijkheid van de klacht met burgerlijkepartijstelling uitgebracht door een rechtspersoon wegens belaging – Misbruik van de zwakke toestand van een persoon – Afsluiting van het gerechtelijk onderzoek na een bijkomende burgerlijkepartijstelling door de verantwoordelijke van de rechtspersoon voor dezelfde feiten, Cass. 30 mei 2023, [P.22.1719.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230530.2N.4](#);
- Kan de rechter, in geval van overschrijding van de redelijke termijn om berecht te worden, in toepassing van artikel 21ter Voorafgaande Titel Wetboek van Strafvordering, de opschorting van de uitspraak van de veroordeling bevelen?, Cass. 1 juni 2023, [P.22.1432.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230301.2F.2](#);
- De hervatting van de verjaring van de strafvordering na een vernietiging die tot de bijkomende straf van de verbeurdverklaring beperkt is, Cass. 5 april 2023, [P.23.0066.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230405.2F.14](#);
- De draagwijdte van het verval van de strafvordering wegens het overlijden van de beklaagde vóór de uitspraak van de veroordeling, Cass. 26 april 2023, [P.22.1564.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230426.2F.4](#);
- Het instellen van de strafvordering wegens een inbreuk op het Waals Milieuwetboek, Cass. 7 juni 2023, [P.23.0056.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230607.2F.11](#).

Onderzoek in strafzaken

- De controle op de redelijke termijn van het strafonderzoek tijdens de regeling van de rechtspleging en de beoordeling van de verjaring van de strafvordering door de strafrechter in hoger beroep die alleen over de burgerlijke vordering te oordelen heeft, Cass. 17 januari 2023, [P.22.0917.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230117.2N.3](#);
- De delegatie van onderzoeksdaeden tijdens het gerechtelijk onderzoek en het inwinnen van informatie na de beschikking tot mededeling, Cass. 17 januari 2023, [P.22.0917.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230117.2N.3](#);
- De draagwijdte van het verslag van de door het openbaar ministerie gevorderde technisch raadsman, Cass. 15 februari 2023, [P.22.0257.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230215.2F.4](#);
- De regelmatigheid van het door een onderzoeksrechter bij de Kamer van volksvertegenwoordigers gelegd beslag op transcripties van verhoren die voor een parlementaire onderzoekscommissie in een besloten zitting werden

afgelegd, Cass. 1 maart 2023, [P.22.1352.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230301.2F.12](#) ;

- De regelmatigheid van de vordering tot gerechtelijk onderzoek waarvan de ondertekenaar niet is geïdentificeerd, Cass. 26 april 2023, [P.23.0545.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230426.2F.19](#);
- Het ontbreken van tegenspraak tijdens een deskundigenonderzoek bevolen tijdens het gerechtelijk onderzoek en de onmogelijkheid van een tegenexpertise, Cass. 28 november 2023, [P.23.1104.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231128.2N.11](#);
- De woonstbetreding met toestemming van de bewoner voor vaststelling van het misdrijf van rijden in staat van dronkenschap, Cass. 12 december 2023, [P.23.1074.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231212.2N.14](#).

Vrijheidsbeneming van een verdachte

- Het verderzetten van de internering na de proeftermijn, op vraag van de geïnterneerde, Cass. 17 januari 2023, [P.22.1758.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230117.2N.8](#);
- Kan de niet-vermelding van de identiteit van de inverdenkinggestelde in het bevel tot aanhouding worden hersteld?, Cass. 29 maart 2023, [P.23.0425.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230329.2F.18](#) ;
- De verplichting voor de rechter die over de handhaving van de voorlopige hechtenis uitspraak doet om het bedrag van de borgsom te verantwoorden wanneer hij de invrijheidstelling afhankelijk maakt van de betaling hiervan, gedeeltelijk andersluidende conclusie, Cass. 14 juni 2023, [P.23.0817.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230614.2F.8](#);
- De motivering van de invrijheidstelling mits betaling van de borgsom, Cass. 16 augustus 2023, [P.23.1167.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230816.VAK.1](#);
- De controle bij de eerste handhaving van de voorlopige hechtenis op de wettigheid van de observatie, in geval van ontbrekende vermeldingen over de periode van observatie, Cass. 22 augustus 2023, [P.23.1204.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230822.VAK.7](#);
- Het effect van ongedaan verzet op het bevel tot onmiddellijke aanhouding dat aan een veroordeling bij verstek is verbonden, Cass. 19 september 2023, [P.23.1284.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230919.2N.19](#);
- De sanctie op de niet-overhandiging van een afschrift van het proces-verbaal van verhoor bij de betekening van het bevel tot aanhouding wanneer een audiovisueel verhoor heeft plaatsgevonden, Cass. 18 oktober 2023, [P.23.1383.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231018.2F.12](#);
- Vormt het bevel tot onmiddellijke aanhouding een afzonderlijke beslissing ten opzichte van de veroordeling? En welke invloed heeft een tegenstrijdigheid in de motivering van beide beslissingen?, Cass. 15 november 2023, [P.23.0682.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231115.2F.3](#);

- Belet de toepassing van de verplichte weigeringsgrond zoals bedoeld in artikel 4, 5°, Wet Europees Aanhoudingsbevel de toepassing van de facultatieve weigeringsgrond zoals bedoeld in artikel 6, 4°, van dezelfde wet?, Cass. 22 november 2023, [P.23.1516.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231122.2F.14](#);
- De ondertekening van de beslissing tot onmiddellijke aanhouding, Cass. 20 december 2023, [P.23.0636.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231220.2F.3](#).

Onderzoeksgerechten

- Het vereiste van de eenheid van de uitspraak over strafvordering in geval van internering uitgesproken door het onderzoeksgerecht, Cass. 1 februari 2023, [P.22.1360.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230201.2F.1](#);
- Het proces-verbaal van de klacht met burgerlijkepartijstelling, niet de eraan gehechte bijlage, als grondslag voor de strafvordering en inverdenkingstelling en de facultatieve bevoegdheid van de kamer van inbeschuldigingstelling om de vervolging uit te breiden, Cass. 7 november 2023, [P.23.0739.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231107.2N.4](#).

Vonnisgerechten

- De vervanging van een jurylid voorafgaand aan de uitloting van plaatsvervangende juryleden en de eedaflegging – Het vermelden van toegepaste wetsbepalingen over de misdaad in het arrest van veroordeling, Cass. 7 februari 2023, [P.22.1457.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230207.2N.2](#);
- De kosten voor de bewaring van in beslag genomen dieren zijn gerechtskosten en vormen geen vergoedbare schade in de zin van artikel 1382 Oud Burgerlijk Wetboek, Cass. 10 mei 2023, [P.23.0236.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230510.2F.5](#);
- De draagwijdte van de bijzondere bewijswaarde waarmee de materiële vaststellingen van de verbalisanten krachtens artikel 62 Wegverkeerswet zijn bekleed, Cass. 21 juni 2023, [P.21.1425.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230621.2F.2](#);
- De uitlegging van een arrest dat de beklaagde vrijspreekt en vervolgens, wegens dezelfde feiten, zijn internering uitspreekt, Cass. 20 september 2023, [P.23.1172.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230920.2F.7](#);
- De gegevens die in aanmerking kunnen worden genomen bij de motivering van de straf in het licht van het recht van verdediging, Cass. 11 oktober 2023, [P.23.0754.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231011.2F.15](#);
- De bepaling van de saisine van de feitenrechter, Cass. 20 december 2023, [P.23.0636.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231220.2F.3](#);
- Moet het wanbedrijf dat door de feitenrechter tot misdaad wordt geherkwalificeerd en dat een collectief misdrijf vormt met een gecorrectionaliseerde misdaad, nog worden gecorrectionaliseerd?, Cass. 20 december 2023, [P.23.0636.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231220.2F.3](#).

Rechtsmiddelen

- De invloed van het arrest *Saqawat t. België* van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens op de zogeheten “geen bestaansredenen”-rechtspraak van het Hof, wanneer de vreemdeling ondertussen werd gerepatriëerd, Cass. 17 januari 2023, [P.22.1444.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230117.2F.1](#);
- Moet, in strafzaken, de advocaat die in naam van de eiser tot cassatie de memorie ondertekent, *loco* de advocaat “*dominus litis*”, houder van het getuigschrift, zelf ook houder van het getuigschrift zijn?, Cass. 15 maart 2023, [P.22.1553.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230315.2F.8](#);
- De ontvankelijkheid van het onmiddellijk cassatieberoep tegen het vonnis dat het verval van het recht tot sturen uitsprekt en tegelijk de beslissing over de verplichting om te slagen voor de examens om in dat recht te worden hersteld, aanhoudt, Cass. 22 maart 2023, [P.22.1449.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230322.2F.7](#);
- Het incidenteel beroep van een beklaagde met betrekking tot de burgerlijke rechtsvordering, Cass. 23 mei 2023, [P.23.0188.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230523.2N.3](#);
- De invloed van het ingevulde grievenformulier op de aanhangigmaking van de zaak bij de rechters in hoger beroep in geval van hoger beroep tegen de beslissing die het verzet ongedaan verklaart, Cass. 24 mei 2023, [P.23.0067.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230524.2F.3](#);
- De motivering van de beslissing om geen ambtshalve grief over de schuld op te werpen, in geval de partijen alleen een grief over de strafmaat hebben, Cass. 30 mei 2023, [P.22.0501.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230530.2N.14](#);
- Vermoeden van onschuld, gezag van gewijsde van de vrijspraak op strafgebied en hoger beroep van de burgerlijke partij, Cass. 31 mei 2023, [P.22.1561.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230531.2F.4](#);
- De ontvankelijkheid van het onmiddellijk cassatieberoep dat door een derde wordt ingesteld in het kader van het strafrechtelijk kortgeding, Cass. 1 juni 2023, [P.22.1352.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230301.2F.12](#);
- Het begrip “verzwaring van de toestand van de beklaagde” in het licht van de eenstemmigheidsvereiste in hoger beroep, Cass. 7 juni 2023, [P.23.0083.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230607.2F.2](#);
- De rechtsmiddelen tegen een vonnis dat de bekrachtiging van een overeenkomst van voorafgaande erkenning van schuld weigert, Cass. 7 juni 2023, [P.23.0699.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230607.2F.6](#);
- Het cassatieberoep tegen het arrest van het hof van beroep dat het hoger beroep tegen de beslissing van de correctionele rechtbank tot herroeping van de modaliteit van elektronisch toezicht niet-ontvankelijk verklaart, Cass. 22 augustus 2023, [P.23.1181.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230822.VAC.2](#);

- De vorm van de neerlegging van het exploit van betekening van het cassatieberoep van het openbaar ministerie. Het instellen van een cassatieberoep in toepassing van artikel 442 Wetboek van Strafvordering na de vaststelling van de niet-ontvankelijkheid van het cassatieberoep dat door het openbaar ministerie bij het appelgerecht werd ingesteld, Cass. 6 september 2023, [P.23.0827.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230906.2F.8](#);
- Het effect van ongedaan verzet op het bevel tot onmiddellijke aanhouding dat is verbonden aan een veroordeling bij verstek, Cass. 19 september 2023, [P.23.1284.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230919.2N.19](#);
- De vorm van de neerlegging van het exploit van betekening van het cassatieberoep van het openbaar ministerie en van de memorie, Cass. 4 oktober 2023, [P.23.0631.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231004.2F.5](#);
- De draagwijdte van de grief in hoger beroep met betrekking tot het beginsel en de berekening van de door de eerste rechter opgelegde straf van verbeurdverklaring, Cass. 11 oktober 2023, [P.22.1491.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231011.2F.14](#);
- De toepassing van artikel 204 Wetboek van Strafvordering op het hoger beroep van het openbaar ministerie tegen een beschikking van de raadkamer die de opschorting van de uitspraak van de veroordeling verleent, Cass. 18 oktober 2023, [P.23.0795.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231018.2F.15](#);
- De sanctie op de niet-ondertekening van het grievenformulier door eiser in hoger beroep, Cass. 18 oktober 2023, [P.23.1083.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231018.2F.8](#);
- De persoonlijke verschijning ter griffie als vormvereiste voor het instellen van hoger beroep in strafzaken, Cass. 7 november 2023, [P.23.1221.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231107.2N.8](#);
- Het gevolg van de onregelmatigheid waarmee het beroepen vonnis is behept voor de in hoger beroep gewezen beslissing, Cass. 13 december 2023, [P.22.0079.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231213.2F.6](#);
- De bepaling van de saisine van de feitenrechter, Cass. 20 december 2023, [P.23.0636.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231220.2F.3](#).

Andere conclusies in strafprocedure

- De voorwaarde van ‘een ander feit dan dat waarop de overlevering betrekking heeft’ en de beslissing tot uitstel van de zaak door een kamer met een raadsheer die in dezelfde zaak als parketmagistraat optrad, Cass. 7 februari 2023, [P.22.1083.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230207.2N.1](#);
- De negatieve gevolgtrekking uit het gebrek aan medewerking van de verdachte aan het strafrechtelijk onderzoek bij het oordeel over de schuld, Cass. 28 februari 2023, [P.22.1750.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230228.2N.16](#);
- De toepassingsvoorwaarden van de verplichte weigeringsgrond van de tenuitvoerlegging van het Europees aanhoudingsbevel bedoeld in artikel 4, 4°,

Wet Europees Aanhoudingsbevel, Cass. 6 september 2023, [P.23.1249.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230906.2F.15](#);

- De bestraffing van een vreemdeling wegens illegaal verblijf, Cass. 7 november 2023, [P.23.0939.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231107.2N.17](#).

Straf en strafuitvoering

- De herroeping van de voorwaardelijke invrijheidstelling wegens een nieuw misdrijf begaan tijdens de vorige modaliteit van elektronisch toezicht en het nazicht naar de tijdsvoorwaarden van de voorwaardelijke invrijheidstelling, Cass. 28 februari 2023, [P.23.0174.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230228.2N.12](#);
- De matigingsbevoegdheid van de rechter in geval van verbeurdverklaring bij equivalent van het voorwerp van de witwaspraktijken ten aanzien van alle daders en mededaders van het misdrijf, Cass. 10 mei 2023, [P.21.0876.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230510.2F.1](#);
- De bij wet bepaalde vervangende straf wanneer een autonome probatiestraf wordt uitgesproken, Cass. 4 oktober 2023, [P.23.1231.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231004.2F.8](#);
- De verplichting om het publiek en de veroordeelde te verwittigen van de datum van de uitspraak in openbare rechtszitting van een vonnis van de strafuitvoeringsrechtbank, Cass. 22 november 2023, [P.23.1448.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231122.2F.10](#).

Sociaal recht

Arbeidsrecht

- Wat zijn de vergoedingen waarop de personeelsafgevaardigde, op grond van de Wet Ontslagregeling Personeelsafgevaardigden, aanspraak kan maken zo hij met succes de gerechtelijke ontbinding van zijn arbeidsovereenkomst heeft bekomen?, Cass. 3 april 2023, [S.21.0015.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230403.3N.1](#);
- Artikel 22ter RSZ-wet, dat bepaalt dat bij gebrek aan het vervullen van de vereiste maatregelen van openbaarmaking, de deeltijdse werknemers worden vermoed, behoudens bewijs van het tegendeel, hun prestaties te hebben geleverd in uitvoering van een arbeidsovereenkomst voor voltijdse arbeid, stelt een vermoeden in, niet in het voordeel van de werknemer, maar in het voordeel van de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening om de heffing en de invordering van socialezekerheidsbijdragen mogelijk te maken, Cass. 24 april 2023, [S.22.0086.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230424.3F.3](#);
- Het begrip “overgang van onderneming krachtens overeenkomst” en zijn beoordeling, Cass. 15 mei 2023, [S.21.0021.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230515.3F.2](#);

- Een politieambtenaar die buiten zijn diensturen en buiten zijn zone politieel optreedt, de implicaties in het kader van de Arbeidsongevallenwet Overheidspersoneel, Cass. 2 oktober 2023, [S.23.0010.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231002.3N.2](#).

Socialezekerheidsrecht

- De werknemer die zich in geen van de bij artikel 61, §§ 1 tot 3, RSZ-wet bepaalde gevallen bevindt en die op zijn controlekaart niet de letter 'Z' invult om aan te geven dat hij de uitkering niet aanvraagt, kan enkel van het recht op werkloosheidsuitkering wegens arbeidsongeschiktheid worden uitgesloten op advies van de voor het werkloosheidsbureau aangewezen geneesheer, waarbij de beslissing van de directeur enkel naar de toekomst uitwerking heeft, Cass. 12 juni 2023, [S.21.0014.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230612.3F.16](#);
- De arbeidsrechtbank oefent een controle met volle rechtsmacht uit op de beslissing van de Commissie Kunstenaars tot weigering van de kunstenaarskaart aan een sociaalverzekerde omdat hij geen prestaties levert en geen kunstwerken maakt, Cass. 12 juni 2023, [S.22.0044.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230612.3F.15](#);
- De berekeningswijze van de periode van 36 maanden voor de toekenning van inschakelingsuitkeringen aan de beschermde categorieën, Cass. 12 juni 2023, [S.22.0089.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230612.3F.2](#);
- Inzake artikel 30*bis*, § 3, elfde lid, RSZ-wet is er ook sprake van hoofdelijke gehoudenheid indien de aannemer schuldenvrij was op het ogenblik van de sluiting van het contract en er pas daarna sociale schulden ontstaan, terwijl de opdrachtgever niet de wettelijk vereiste inhoudingen doet, Cass. 19 juni 2023, [S.19.0027.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230619.3N.7](#);
- Voor zij die hoofdelijk gehouden zijn op grond van artikel 30*bis*, §5, vierde lid, RSZ-wet, vat de verjaringstermijn slechts aan op het ogenblik dat er een betaling geschiedt en er geen inhouding, met doorstorting, heeft plaatsgehad, Cass. 3 april 2023, [S.19.0029.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230403.3N.2](#);
- De “*gezinsbijslagen*” en de anticumulregel zoals vervat in artikel 10 Verordening (EG) nr. 883/04, één en ander in het licht van het arrest “*Wiering*” van Hof van Justitie van de Europese Unie, Cass. 6 maart 2023, [S.20.0021.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230306.3N.5](#);
- De problematiek van het aspect “marginale werkzaamheden” dat gehanteerd wordt in artikel 14.5*ter* Verordening 987/2009 voor diegenen die werkzaam zijn als ambtenaar in een lidstaat en al dan niet in loondienst een werkzaamheid verrichten in één of meer andere lidstaten, Cass. 2 oktober 2023, [S.20.0069.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231002.3N.3](#);
- Wat is de aard van de schade die de RSZ lijdt door de niet-betaling van socialezekerheidsbijdragen en waar kan de vordering *ex delicto* gesteld worden?, Cass. 3 april 2023, [S.22.0013.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230403.3N.3](#);

- De toetsing van het *standstill*-beginsel dient op niveau van de regelgeving en niet de individuele administratieve beslissing te gebeuren, Cass. 19 juni 2023, [S.22.0046.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230619.3N.8](#).

Gerechtigd recht

Algemeen

Materiële bevoegdheid van de rechter

- Stakingsrechter krachtens artikel XVII.1 WER bevoegd voor bevelen alle maatregelen die bijdragen tot staking inbreuk, Cass. 7 april 2023, [C.22.0254.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230407.1N.1](#).

Procedure

- Elk eindvonnis spreekt, zelfs ambtshalve, de veroordeling uit van de in het ongelijk gestelde partij tot de gerechtskosten. Hieruit volgt dat de rechter afgezien van enige vordering van de partijen uitspraak doet over de vereffening van de gerechtskosten, Cass. 16 januari 2023, [C.21.0193.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230116.3F.1](#);
- Draagwijdte van de sanctie van de eerste vernietigingsgrond van een arbitrale uitspraak krachtens artikel 1704, 2, g), Gerechtigd Wetboek, Cass. 10 februari 2023, [C.21.0273.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230210.1N.4](#);
- Wat zijn de implicaties van het gezag van gewijsde van een verwerpingsarrest van de Raad van State ten aanzien van de burgerlijke rechter?, Cass. 6 maart 2023, [C.22.0128.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230306.3N.6](#);
- Toepassing van artikel 851 Gerechtigd Wetboek na een vastgestelde grondwetschending, Cass. 10 maart 2023, [C.22.0126.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230310.1N.5](#);
- Rechtsmacht van de rechterlijke instantie van een lidstaat over de vordering van de toezichthoudende autoriteit van die lidstaat tegen de (hoofd)vestiging van de verwerkingsverantwoordelijke in een andere lidstaat, Cass. 10 maart 2023, [C.22.0271.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230310.1N.6](#);
- Het vorderingsrecht van het openbaar ministerie in burgerlijke zaken, Cass. 23 maart 2023, [C.22.0029.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230323.1F.5](#);
- De verbetering van het *dictum* van een arrest en de cumulatie van rechterlijke ambten, Cass. 29 maart 2023, [P.23.0256.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230301.2F.18](#);
- Het veroordelen van de partij die van het geding afstand doet, tot het betalen van een rechtsplegingsvergoeding, Cass. 12 mei 2023, [C.22.0349.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230512.1N.2](#);

- Criteria voor de begroting van de rechtsplegingsvergoeding. Kennelijk onredelijke situatie. Proceshouding, Cass. 7 september 2023, [C.21.0421.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230907.1N.7](#);
- Artikelen 2, 5, § 1, en 10 Taaldecreet in strijd met artikel 35 VWEU voor opleggen gebruik Nederlands voor alle vermeldingen op facturen voor grensoverschrijdende transacties binnen EU, Cass. 7 september 2023, [C.23.0019.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230907.1N.2](#);
- Het bedrag van de rechtsplegingsvergoeding wanneer de in het ongelijk gestelde partij juridische tweedelijnsbijstand geniet, Cass. 13 november 2023, [C.23.0159.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231113.3F.7](#);
- De bij artikel 8.4, vijfde lid, Burgerlijk Wetboek aan de rechter opgedragen bevoegdheid om te bepalen wie de bewijslast draagt, heeft op de rechtspleging betrekking. Hieruit volgt dat die bepaling onmiddellijk van toepassing is op de hangende rechtsgedingen, Cass. 13 november 2023, [S.23.0011.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231113.3F.6](#);
- Noch uit artikel 1054, eerste lid, Gerechtelijk Wetboek, noch uit artikel 1056, 4°, van dat wetboek volgt dat het bij conclusie ingesteld incidenteel hoger beroep slechts tegen een appelland of een geïntimeerde kan worden gericht, met uitsluiting van de andere partijen die voor de rechter in hoger beroep in het geding zijn, Cass. 17 november 2023, [C.23.0084.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231117.1F.6](#);
- Schadevergoeding wegens inbreuk op een intellectueel eigendomsrecht, Cass. 30 november 2023, [C.22.0383.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231130.1N.11](#);
- Het gezag van gewijsde van een beslissing in hoger beroep ten aanzien van een procespartij in een beroepsprocedure die zelf geen hoofd- of incidenteel beroep instelde, Cass. 30 november 2023, [C.23.0115.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231130.1N.8](#);
- De aanvang van de beroepstermijn tegen een beslissing van de commissie Kunstenaars die de afgifte van een kunstenaarsvisum weigert, Cass. 11 december 2023, [S.22.0001.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231211.3F.1](#);
- De artikelen 740, 747, § 4, en 771 Gerechtelijk Wetboek staan niet in weg aan de neerlegging door het openbaar ministerie, samen met zijn schriftelijk advies, van een stuk tot staving van zijn beweringen, Cass. 11 december 2023, [S.23.0031.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231211.3F.4](#);
- De vraag of er in het kader van een taxatiegeschil *ex* artikel 991 Gerechtelijk Wetboek betreffende de staat van kosten en ereloon van de deskundige, van een autonome procedure sprake is, Cass. 18 december 2023, [C.22.0466.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231218.3N.8](#).

Beslag en middelen van tenuitvoerlegging

- De overschrijving van een uitvoerend beslag op een onroerend goed ten voordele van een schuldeiser verhindert niet dat de rechter, wegens een andere oorzaak, toelating verleent voor het bewarend beslag op dat onroerend goed door dezelfde schuldeiser, Cass. 16 februari 2023, [C.22.0303.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230216.1F.1](#);
- Het onbeschikbaar karakter van een onroerend goed wegens het uitvoerend beslag dat door een schuldeiser werd gelegd om een schuldvordering te innen, sluit niet uit dat die schuldeiser de vereiste spoed kan verantwoorden om op dat onroerend goed bewarend beslag te doen leggen wegens een andere schuldvordering. Er is sprake van spoed wanneer de schuldeiser ernstige gronden heeft om te vrezen dat de inning van zijn schuldvordering in het gedrang komt omdat uit omstandigheden blijkt dat de solvabiliteit van de schuldenaar gevaar loopt, Cass. 16 februari 2023, [C.22.0303.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230216.1F.1](#);
- De herziening van de dwangsom bij reeds vooraf gekende onmogelijkheid om aan de hoofdveroordeling te kunnen voldoen, Cass. 5 mei 2023, [C.22.0262.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230505.1N.1](#).

Wraking en onttrekking

- Verhindert de neerlegging van de akte van wraking de magistraat in kwestie om de behandeling van de zaak te verdagen?, Cass. 20 december 2023, [P.23.0636.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231220.2F.3](#).

Collectieve schuldenregeling

- Uit artikel 1675/7 Gerechtelijk Wetboek volgt niet dat de lopende rente wordt geschorst ten aanzien van personen die tot waarborg van een schuld van de verzoeker een zakelijke zekerheid hebben gesteld, Cass. 27 oktober 2023, [C.22.0136.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231027.1F.4](#).

Andere conclusies in gerechtelijk recht

- Inmenging in het debat en het rechtsmiddel door arbiters tegen de beslissing die hun sententie vernietigt, Cass. 10 februari 2023, [C.20.0453.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230210.1N.5](#);
- De verplichting van de rechter om een arbitrale uitspraak slechts ten dele te vernietigen indien het te vernietigen deel van andere delen kan worden gescheiden, Cass. 10 februari 2023, [C.21.0273.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230210.1N.4](#);
- Met uitzondering van het zesde deel van het Gerechtelijk Wetboek, zijn de bepalingen van dat wetboek, waaronder het verbod voor de rechter om zijn rechtsmacht over te dragen, niet op de arbitrageprocedure van toepassing, Cass. 24 april 2023, [C.21.0548.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230424.3F.1](#);

- De rechter kan de opmerkingen van de partijen die na het verstrijken van de door de deskundige vastgestelde antwoordtermijn op zijn voorlopig verslag werden geformuleerd, ambtshalve uit het debat weren. Hieruit volgt echter niet dat de rechter dergelijke opmerkingen niet uit het debat kan weren zolang de deskundige zijn eindverslag niet heeft neergelegd, Cass. 22 juni 2023, [C.22.0411.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230622.1F.3](#);
- Bewijswaarde van een rechterlijke beslissing als weerlegbaar vermoeden ten aanzien van derden, Cass. 7 september 2023, [C.21.0421.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230907.1N.7](#);
- Een memorie van antwoord die een middel van niet-ontvankelijkheid tegen het cassatieberoep opwerpt, maar niet vóór de neerlegging ter griffie aan de advocaat van de eiser werd betekend, is niet ontvankelijk. Evenmin mag het Hof in dat geval acht slaan op het stuk dat hieraan was gehecht om de niet-ontvankelijkheid van het cassatieberoep te verantwoorden, Cass. 29 september 2023, [F.22.0146.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230929.1F.11](#).

Tuchtrecht

- Hoewel zowel de tuchtvordering tegen een vastgoedmakelaar als de strafvordering de veroordeling tot een straf wegens een tekortkoming nastreven, zijn de twee categorieën van vervolgte personen wat betreft de werking van het hoger beroep niet vergelijkbaar, Cass. 2 maart 2023, [D.22.0018.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230302.1F.7](#);
- Kan de orde van architecten de inschrijving op het tableau weigeren wegens toekomstige onbeschikbaarheid om aan de verplichtingen te voldoen?, Cass. 12 mei 2023, [D.21.0004.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230512.1N.3](#).

Publiek en administratief recht

Algemeen

- Uit de omstandigheid dat een akte van een bestuurlijke overheid, in de regel, slechts kan worden ingetrokken wanneer ze onregelmatig is, kan niet worden afgeleid dat de overheid die een dergelijke akte intrekt, de onregelmatigheid ervan erkent, of, dat de rechter die moet kennismaken van een vordering tot herstel van een schade waarvan de oorzaak zou berusten in de onwettigheid waardoor de ingetrokken akte is aangetast, zich enkel zou kunnen uitspreken over de wettigheid van die akte mits hij voorafgaandelijk de akte van de intrekking onwettig heeft verklaard, Cass. 12 januari 2023, [C.21.0486.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230112.1F.6](#);
- Is het Controleorgaan op de politionele informatie een administratieve of organieke overheid waarop de beginselen van behoorlijk bestuur van toepassing zijn?, Cass. 6 november 2023, [C.23.0092.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231106.3N.8](#);

- De hoven en rechtbanken mengen zich niet in de uitoefening van de bij wet aan de overheid voorbehouden bevoegdheden wanneer ze, om de benadeelde partij volledig in zijn rechten te herstellen, het herstel van de schade *in natura* bevelen en aan de administratie maatregelen opleggen om aan de schadeverwekkende onwettigheid een einde te maken, Cass. 17 november 2023, [C.23.0123.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231117.1F.3](#).

Stedenbouw

- Het begrip “wijziging van het aantal wooneenheden in een bestaand bouwwerk” in de zin van het Brussels Wetboek van Ruimtelijke Ordening, Cass. 4 oktober 2023, [P.21.1495.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231004.2F.2](#).

Vreemdelingen

- De afgifte van het attest van immatriculatie zoals bepaald bij artikel 7, § 2, koninklijk besluit van 17 mei 2007 geeft aan dat de houder ervan gemachtigd is tot verblijf, zij het tijdelijk en precair, en heeft dus, in de regel, de impliciete intrekking van het vorige bevel om het grondgebied te verlaten, tot gevolg, Cass. 12 juni 2023, [S.17.0054.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230612.3F.1](#);
- De draagwijdte van het door de Terugkeerrichtlijn ingestelde verbod om het onwettig verblijf van een onderdaan van een derde land met een vrijheidsstraf te bestraffen, Cass. 22 november 2023, [P.23.0977.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20231122.2F.6](#).

Andere conclusies in publiek en administratief recht

- De vervallenverklaring van de Belgische nationaliteit uitgesproken door de burgerlijke kamer van het hof van beroep die uitspraak doet in eerste en laatste aanleg, Cass. 18 januari 2023, [P.21.0228.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230118.2F.2](#);
- Autoriteit voor Financiële Diensten en Markten (FSMA). Onderzoek en vervolging. Organieke scheiding met de beslissing ten gronde, Cass. 10 februari 2023, [C.22.0184.N](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230210.1N.8](#);
- De grondwettigheid van het naast elkaar bestaan van een burgerlijke en een strafrechtelijke procedure van verval van de Belgische nationaliteit. Het evenredigheidstoezicht op de maatregel van vervallenverklaring, Cass. 8 maart 2023, [P.22.0318.F](#), [ECLI:BE:CASS:2023:CONC.20230308.2F.2](#).

Mercuriale

RECHTERS, PROCUREURS, RECHTERLIJKE ORDE, QUO VADIMUS? – De scheiding der machten, de jurisdictionele domeinen, de rechter-“politicus/manager” en het verzelfstandigd beheer

Rede uitgesproken door André Henkes, procureur-generaal bij het Hof van Cassatie, op de plechtige openingszitting van 1 september 2023¹

Op de plechtige openingszitting van het Hof van Cassatie van 1 september 2023 heeft procureur-generaal André Henkes een rede uitgesproken over de scheiding der machten, de rechter-”politicus-manager” en het verzelfstandigd beheer.

Geheel in lijn met een traditie die door zijn voorgangers is ingezet, heeft de procureur-generaal zich in het licht van de actualiteit op het vlak van wetgeving, rechtspraak en de media gebogen over de toekomst van de rechterlijke macht en, met name, van de rechters. Hoe actueel is het beeld dat de vorige procureurs-generaal hebben geschetst van hun statuut, hun verplichtingen, hun bevoegdheden en hun plaats in de maatschappij, van de betrekkingen tussen de rechterlijke macht en de andere twee gestelde machten vandaag nog?

De procureur-generaal maakt hiervan een zeer genuanceerde balans op. Hoewel, per slot van rekening, de rechter steeds méér is geweest dan de spreekbuis van de wet, is hij nu noodgedwongen een “politiek” beslisser en beheerder geworden die grotendeels is belast met het personeelsbeleid. Nog steeds wordt zijn optreden beperkt door de traditionele regels van onafhankelijkheid en onpartijdigheid, maar hij kan zich thans veel vrijer uiten in het juridisch-maatschappelijke debat, zowel vanuit een individuele als een associatieve invalshoek. Instellingen zoals de Hoge Raad voor de Justitie of de Adviesraad van de magistratuur hebben hierin verandering gebracht.

Als uitgangspunt neemt de procureur-generaal de wet van 18 februari 2014 betreffende de invoering van een verzelfstandigd beheer voor de rechterlijke organisatie², een zeer actueel onderwerp, aangezien momenteel de laatste hand wordt gelegd aan de hierin besloten beheersmethode. De werking van de rechterlijke organisatie zoals ze uit de vorige eeuwen is overgeërfd, ondergaat met deze wet ingrijpende veranderingen. Zo worden enerzijds de rechtbanken, de hoven van beroep en de arbeidshoven en anderzijds de parketten en auditoraten omgevormd tot “gerechtelijke entiteiten”, waarvan de noden bepaald en beheerd worden door, voor de enen, het “college van hoven en rechtbanken” en, voor de anderen, het “college van het openbaar ministerie. Het Hof van Cassatie en zijn parket, van hun kant, worden de “Entiteit Cassatie”, een aparte gerechtelijke entiteit die door de eerste voorzitter en door de procureur-generaal wordt bestuurd. De contractualisering en het beheer van de aan de gerechtelijke entiteiten toegekende middelen zijn twee speerpunten van de hervorming. De voorzitter van het college van hoven en rechtbanken, de voorzitter van het college van het openbaar ministerie en de twee korpschefs van de Entiteit Cassatie worden gevraagd om een beheersovereenkomst met de minister van Justitie te sluiten, waarin met name de doelen zijn vastgelegd die

---

¹ De volledige tekst van de mercuriale is beschikbaar op de website van het Hof: https://www.cass.be/old/pdf/Mercuriale_Full_23_NL.pdf

² BS, 4 maart 2014, p. 18200, in werking getreden op 1 april 2014.

behaald moeten worden in ruil voor de aan hun respectieve organisaties toegekende middelen. De colleges moeten de toegekende middelen vervolgens onder de verschillende entiteiten verdelen op grond van hun respectieve beheersplannen. De aanwending van de toegekende middelen wordt ten slotte *a posteriori* gecontroleerd via werkingsverslagen.

Interessanter dan een analyse van de technische aspecten van de wet van 18 februari 2014 is de vraag hoe ze zich tot het grondwettelijk beginsel van de scheiding der machten verhoudt. Heeft de nieuwe materiële organisatie van de dienst Justitie geen gevolgen voor het kwetsbare evenwicht tussen de verschillende machten en, met name, tussen de uitvoerende en de rechterlijke macht? Verzwakt zij de rechterlijke macht niet en tast ze bijgevolg de bescherming van de rechtzoekende en de democratische orde niet aan? Zijn de procureur-generaal bij het Hof van Cassatie en de eerste voorzitter nog steeds de bevoorrechte gesprekspartners van de uitvoerende macht, laat staan van het Parlement, terwijl zoveel organen, raden en beroepsverenigingen de ambitie koesteren om de magistratuur of zelfs de rechterlijke macht in haar geheel te vertegenwoordigen? Getuigt de wet van 18 februari 2014 niet van een evolutie in de functie van de West-Europese rechter? Dit zijn allemaal vragen die de procureur-generaal in drie hoofdstukken van zijn mercuriale beantwoordt.

In het eerste hoofdstuk biedt hij een kort historisch overzicht van de evolutie van de rechterlijke macht, waarbij hij komaf maakt met de opvatting dat het jurisdictionele monopolie van een eengemaakt beroepskorps een historische vanzelfsprekendheid zou zijn. In werkelijkheid zijn het de moderne grondwetten die aan de basis liggen van het ontstaan van het gerechtelijk model. In navolging van zijn Franse en Nederlandse tegenhangers heeft de Belgische grondwetgever een progressieve staatsstructuur ingevoerd. Hoewel de scheiding der machten hierin nooit uitdrukkelijk wordt vermeld, heeft de Belgische Grondwet, en dan met name hoofdstuk III, een natiestaat in het leven geroepen die optreedt via drie autonome en onafhankelijke hoofdmachten die zich van elkaar onderscheiden door hun hoofdtak: wetten maken, wetten uitvoeren en de niet-naleving van de door de wetgevende en de uitvoerende macht gestelde handelingen toetsen of rechtzetten. Na het onderwerp te hebben geschetst, spitst de procureur-generaal zich in dit hoofdstuk toe op de plaats die de rechterlijke macht hierin bekleedt, waarbij hij met name aandacht besteedt aan de grondwettelijke waarborgen inzake haar onafhankelijkheid. Het gaat hier om drie waarborgen: het legaliteitsbeginsel, het verbod op de oprichting van bijzondere commissies en rechtbanken en de verankering, in hoofdstuk 6 van titel III van de Grondwet, van de meeste jurisdicties van de rechterlijke macht (wat volgens sommigen wijst op het bestaan van een *numerus clausus*). Van meet af aan nuanceert de procureur-generaal echter die onafhankelijkheid: volgens een moderne opvatting impliceert het beginsel van de scheiding der machten ook een organieke interdependentie en een functionele verdeling. Het is vooral dat laatste aspect waarop de procureur-generaal dieper ingaat. Hij beklemtoont dat de jurisdictionele functie thans door de drie machten wordt uitgeoefend. De rechtsprekende functie, ooit het bijna-monopolie van de rechterlijke macht, is versnipperd geraakt over verschillende categorieën van gerechten waarvan de bevoegdheden niet altijd nauwkeurig werden afgebakend. Hij wijst onder meer op de conflicten van attributie tussen de hoven en rechtbanken van de rechterlijke orde en de Raad van State, die volgens de theorie van het werkelijke voorwerp van de voorziening moeten worden opgelost met

inachtneming van de vereiste volheid van rechtsmacht en van de vereisten van het eerlijk proces, zoals deze zijn vastgelegd in artikel 6 van het Verdrag van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden. Hij behandelt ook de opmerkelijke overlappingsen van de bevoegdheden van de rechterlijke orde met die van het Grondwettelijk Hof. Krachtens de theorie van het onlosmakelijk geheel gaat het Grondwettelijk Hof immers na of de wettelijke normen in overeenstemming zijn met de internationale instrumenten die de bescherming van de rechten van de mens beogen, wanneer de grondwettelijke bepalingen een soortgelijk grondrecht waarborgen, terwijl de grondwettigheidstoetsing van de interne normen, krachtens het arrest *Le Ski*, aan de hoven en rechtbanken toekomt. Men zou kunnen denken dat een dergelijke versnippering van de jurisdictionele functies tot een verzwakking van de rechterlijke macht heeft geleid. Hier is volgens de procureur-generaal niets van aan. Wat enerzijds de Raad van State betreft, moet men de hele paradox van de zogenaamde “objectieve geschillen” begrijpen. De procureur-generaal toont aan dat de coherentie van dit conceptuele geheel enkel kan worden hersteld door deze legaliteitsgeschillen als een vorm van geschillen over politieke rechten te beschouwen die, krachtens artikel 145 van de Grondwet en behoudens de wettelijk bepaalde uitzonderingen, door de rechterlijke macht moeten worden behandeld. Wat anderzijds het Grondwettelijk Hof betreft, herinnert hij eraan dat de rechtspraak van het Hof van Cassatie in die zin vaststaat dat de hoven en rechtbanken niet gebonden zijn door de overwegingen die het Grondwettelijk Hof naar aanleiding van zijn grondwettigheidstoetsing zou maken over de verenigbaarheid van de wet met het internationaal recht. Uiteindelijk heeft de versnippering van de jurisdictionele functie eerder tot een versterking van de rechterlijke macht geleid. De essentie zelf van die functie ligt in de rechterlijke macht besloten en aldus blijkt zij de enige houder van de volheid van het rechterlijk toezicht te zijn.

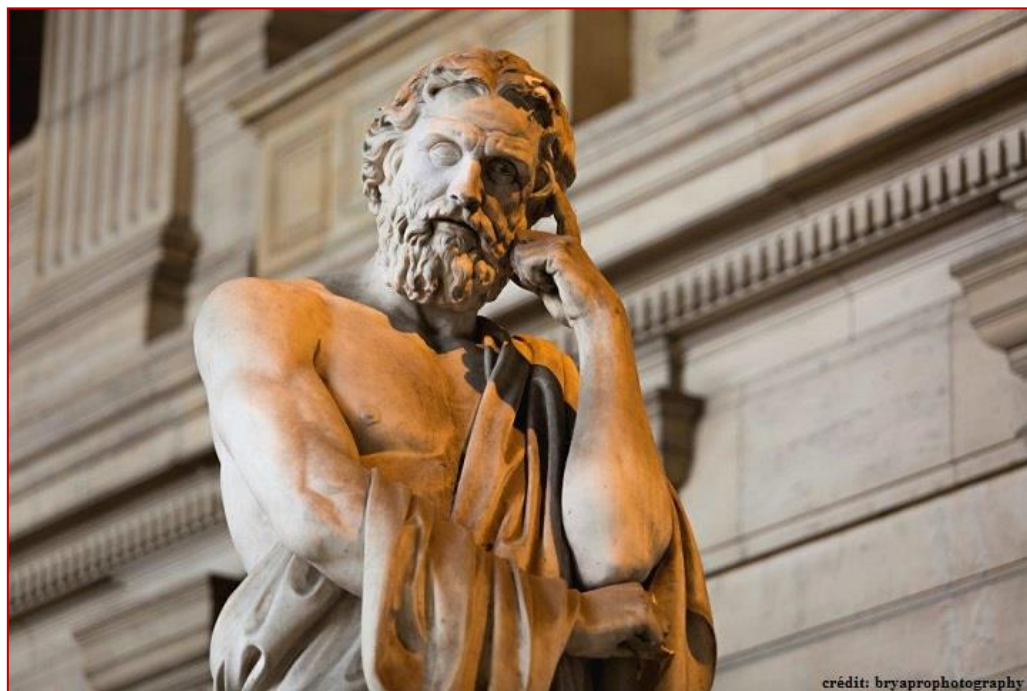
In het tweede hoofdstuk vestigt de procureur-generaal eerst de aandacht op de “rechter” en op het specifieke statuut dat hem in de Grondwet en in de wet is toegekend. Voortgaand op zijn initiële beschouwingen, in het eerste hoofdstuk, over de concentratie van de rechtsmacht in de handen van de rechterlijke macht, stelt de procureur-generaal vast dat de rechter die rechtsmacht vastberaden uitoefent. De rechter, die aldus afstand neemt van een strikt legalistische opvatting van zijn opdracht, komt tegemoet aan een behoefte aan rechterlijk activisme, die is ontstaan doordat de wet noodgedwongen algemeen en abstract is geformuleerd, maar ook onduidelijk is of door de wetgever zelfs moedwillig op die manier is ingevoerd, door open normen (openbare orde, goede trouw, redelijk en eerlijk karakter, ...) aan te nemen waarmee hij een gedeelte van zijn beslissingsbevoegdheid afstaat. Ook andere veranderingen werken die dynamiek in de hand. Eén daarvan is volgens de procureur-generaal het toenemend aantal geschillen van openbaar belang. Zo slaan burgers of actiegroepen steeds vaker de handen in elkaar om via subjectieve geschillen overheidsbeslissingen met een politiek karakter over kwesties van algemeen belang zoals de luchtkwaliteit, de nachtvluchten of de klimaatcrisis te betwisten. De procureur-generaal erkent dat de rechter zijn jurisdictionele functie ten aanzien van de wetgevende en de uitvoerende macht moet kunnen uitoefenen, maar waarschuwt ook voor de mogelijke miskenning van het beginsel van de scheiding der machten. De rechter moet met name omzichtig te werk gaan wanneer hem wordt gevraagd de overheid bepaalde maatregelen op te leggen. Volgens de procureur-generaal wordt het

optreden van de rechter beperkt door de aard van de maatregelen die hij kan bevelen. Hij kan zelf geen discretionaire bevoegdheid uitoefenen die de wet aan de administratie toekent of de wenselijkheid van het optreden van de administratie beoordelen wanneer zijzelf over een dergelijke bevoegdheid beschikt. Hij mag haar al evenmin haar politieke vrijheid ontzeggen. Niettegenstaande het, over het algemeen, wordt uitgesloten dat de rechter een rechtstreeks bevel van wetgevende of reglementaire aard mag opleggen, merkt de procureur-generaal op dat de rechtspraak daarentegen minder eenduidig is over de vraag of de rechter de overheidsinstanties niet bepaalde doelen mag opleggen, op voorwaarde dat hij hen geheel vrij laat in hun keuze van de middelen die zij het meest geschikt achten om deze te bereiken; sommige rechters wagen zich hieraan, anderen weigeren dat. Nog steeds met betrekking tot de veranderende rol van de rechter wijst de procureur-generaal erop dat de magistraten zowel op collectief als individueel vlak vrijheid van meningsuiting hebben verkregen, zodat de terughoudendheidsplicht, die van oudsher op hen rustte, plaats lijkt te hebben gemaakt voor een grotere vrijheid om aan het openbaar debat deel te nemen. Al deze veranderingen die de rol van de West-Europese rechter heeft ondergaan, brengt de procureur-generaal tot de vraag hoe zijn politieke rol zich heeft ontwikkeld. Het spreekt voor zich dat de juridictionele functie onderdeel is van de politiek, in zoverre ze gedragingen kan aansturen. Volgens de procureur-generaal volstaat dit echter niet als verklaring voor de opmars van het politieke optreden van de continentale rechter. Andere redenen die hiertoe hebben bijgedragen, zijn de passiviteit van de wetgever met betrekking tot politiek beladen kwesties, de europeanisering en constitutionalisering van het recht en het succes van het ordoliberalisme. Laatstgenoemde strekking heeft onmiskenbaar zijn stempel gedrukt op de Europese integratie en, indirect, op de rechtsstelsels van de lidstaten. Het ordoliberalisme heeft voor een steeds grotere regulering van de maatschappelijke verhoudingen gezorgd, wat in de eerste plaats ertoe heeft geleid dat die verhoudingen op de leest van het ondernemingsmodel werden geschoeid en dat de rol van de instellingen en van de rechterlijke macht in de verspreiding van dat model werd geherwaardeerd. Ook van de rechter wordt een bijdrage verwacht. Hij moet nu meer scheidsrechterlijke beslissingen nemen in materies waarin de andere machten hetzij overreguleren, hetzij verstek laten gaan.

Het derde hoofdstuk gaat verder in op de invloed van het ordoliberalisme op de rechterlijke macht. De procureur-generaal wijst erop dat die politiek-economische filosofie niet enkel heeft geleid tot een verruiming van de rol van de rechter, maar ook verklaart waarom er een herstructurering van de rechterlijke macht heeft plaatsgevonden, met rechters die beheerders van gerechtelijke productie-eenheden zijn geworden. De betrekkingen tussen de rechterlijke macht en de andere staatsmachten worden de laatste jaren immers gekenmerkt door een grotere onderlinge onafhankelijkheid. De in het eerste hoofdstuk behandelde grondwettelijke waarborgen – te weten het legaliteitsbeginsel, het verbod op buitengewone rechtbanken en commissies en de oprichting, door de Grondwet zelf, van jurisdicties – worden voortaan versterkt door het beginsel van het “*judicial self-government*” (rechterlijk zelfbestuur), krachtens hetwelk beslissingen betreffende de rechterlijke macht en haar leden meer en meer worden genomen door organen die op zijn minst voor een deel uit rechters bestaan. De rol van de Hoge Raad voor de Justitie (HRJ) in de benoeming van nieuwe magistraten is hiervan een treffend voorbeeld. Ook de wet

van 18 februari 2014 maakt deel uit van die ontwikkeling. Ze is ontworpen als een “kaderwet” waarin de beginselen van het verzelfstandigd beheer van de rechterlijke orde zijn verankerd en waarvan het einddoel erin bestaat het beheer, dat nog grotendeels wordt waargenomen door de uitvoerende macht (de federale overheidsdienst Justitie), aan de rechterlijke macht zelf over te dragen: de korpschefs die voor het behalen van de doelstellingen instaan, zullen aldus zelf over de toegekende middelen kunnen beslissen en hiervoor de eindverantwoordelijkheid dragen. Het resultaat hiervan is een grotere externe onafhankelijkheid van de rechterlijke macht in haar geheel... al loert het gevaar voor een inmenging van de uitvoerende macht om de hoek: komt een ‘reëel’ verzelfstandigd beheer niet in het gedrang als de uitvoerende macht zelf over de werkingsmiddelen van de hoven en rechtbanken mag beslissen en de toekenning van die middelen afhankelijk kan stellen van de voorwaarde dat er in de beheersovereenkomsten operationele doelstellingen met betrekking tot het aantal gewezen beslissingen worden opgenomen? De procureur-generaal vreest bovendien dat, in die omstandigheden, de vrijheid van de individuele rechter om zelf te bepalen hoe hij de zaken het best behandelt, wordt beknot door de verplichting om een bepaalde “rentabiliteit” te behalen. Zo valt ook te vrezen dat de korpschefs en de directiecomités onder druk zullen worden gezet door de colleges van hoven en rechtbanken en door het openbaar ministerie of zelfs door de gehele maatschappij. Het *New Public Management* wordt enthousiast onthaald door het publiek, voor wie het borg staat voor rationaliteit, kwaliteit, snelheid en kostenbesparing – voor, kortom, een betere dienstverlening. Zonder het nut van een dergelijk model te ontkennen, wijst de procureur-generaal op de onverenigbaarheid van een op mathematische modellen gebaseerde kwaliteitsanalyse met de aard van de beslissingen van de rechters en de procureurs die het resultaat zijn van creatieve denkprocessen die voor geen enkele maatregel vatbaar zijn. De procureur-generaal beëindigt zijn rede met de woorden van D. Rousseau : “*La justice n’a pas à rendre un jugement économique, elle a à rendre un jugement judiciaire, par conséquent il lui faut du temps pour le rendre, il lui faut de la proximité, de la réflexion. Elle n’a pas à être soumise aux impératifs d’une entreprise privée*”.

Voorstellen de lege ferenda

Verslag van de procureur-generaal bij het Hof van Cassatie aan het parlementair comité belast met de wetsevaluatie

Artikel 11 wet van 25 april 2007 tot oprichting van een Parlementair Comité belast met de wetsevaluatie bepaalt dat de procureur-generaal bij het Hof van Cassatie en het College van procureurs-generaal aan het Comité in de loop van de maand oktober een verslag toezenden, dat een overzicht bevat van de wetten die voor de hoven en de rechtbanken tijdens het voorbije gerechtelijk jaar moeilijkheden bij de toepassing of de interpretatie ervan hebben opgeleverd.

In tegenstelling tot de procureur-generaal bij het Hof van Cassatie stuurt het College van procureurs-generaal bij de hoven van beroep al jaren geen verslag meer naar de betrokken autoriteiten, zonder dat dit het voorwerp is geweest van enige opmerking van hun kant.

Anders dan voorgaande jaren, zal ook de procureur-generaal bij het Hof van Cassatie voor het jaar 2023 geen wetgevend verslag meer indienen.

De reden voor deze keuze is de manifeste desinteresse van de bovengenoemde autoriteiten in dit rapport of zelfs, zo werd uitgelegd, structurele problemen die verband houden met het parlementaire werk, gehinderd door meningsverschillen over de te maken ‘politieke’ keuzes.

Ondanks contacten met de voorzitter van de Kamer van Volksvertegenwoordigers, met de Commissie Justitie, een bezoek van deze Commissie aan het Hof, een briefwisseling met de Senaat, gesprekken met de beleidscel van de vorige minister van Justitie en zijn administratie, allemaal met de bedoeling deze obstakels te overwinnen en het verslag een procedureel vervolg te geven, teneinde de doeltreffendheid ervan te garanderen, kon de procureur-generaal, afgezien van beleefde complimenten over de aanzienlijke kwaliteit van zijn verslag en ondersteunde blijken van sympathie, geen concrete vooruitgang vaststellen.

De identificatie van toepassings- of interpretatieproblemen die voor het jaar 2023 door de *ad hoc* cel van het parket is uitgevoerd, gaat nochtans niet verloren. De volgende procureur-generaal, die begin 2024 aantreedt, zal, als zij dat wenst, de publicatie van een dergelijk rapport kunnen hervatten. De gegevens voor 2023 kunnen dan worden opgenomen. Haar houding zal ongetwijfeld worden bepaald door de reacties of het uitblijven van een reactie van de betrokken autoriteiten die het stopzetten van de publicatie van het genoemde verslag zouden kunnen veroorzaken, maar ook, en misschien vooral, door de uitkomst van de werkzaamheden die onlangs door de Senaat zijn gestart over de mogelijke afschaffing of wijziging van het mechanisme¹.

---

¹ Zie *Parl.St.* Senaat, nr. 7-131/1, 11 december 2019, en 7-131/2, 24 oktober 2023.

Studies

crédit: bryapro photography

De ‘klant’ in het civiele cassatiegeding: onderzoek naar de partijen in civiele procedures voor het Hof van Cassatie

I. Inleiding

1. *Opzet van statistische gegevens: werklastbeheersing en toegankelijkheid van het Hof.* Zoals in vorige jaarverslagen reeds herhaaldelijk werd aangehaald, is het voor het Hof – met het oog op het voeren van een gedegen beleid – essentieel om over de nodige cijfers met betrekking tot zijn werking te beschikken. Daarbij mag niet alleen aandacht worden besteed aan het puur kwantitatieve, maar moet ook voldoende aandacht zijn voor het meer kwalitatieve aspect van die cijfers. Het kan niet genoeg beklemtoond worden hoe onontbeerlijk dat voor het Hof is. Een doorgedreven cijferanalyse maakt het voor het Hof mogelijk om enerzijds zijn werklast en de eventuele evoluties die zich met betrekking tot die werklast voordoen, op een goede, systematische en gecontroleerde wijze op te volgen en te begrijpen, om eventueel in een tweede fase, waar nodig, het beleid bij te sturen. Precieze cijfers maken het anderzijds ook mogelijk een beter beeld te krijgen van de toegankelijkheid van het Hof en van het cassatieberoep voor de rechtszoekende, zowel in het algemeen als naargelang materie en naargelang de hoedanigheid van de rechtszoekende¹, en van eventuele evoluties op dat vlak.

2. *Eerste stap: statistische analyse van de inhoud van de cassatieberoepen in het jaarverslag 2021.* Deze doelstellingen in gedachten, bevatte het jaarverslag 2021, naast het klassieke cijferhoofdstuk, dat van een hoofdzakelijk kwantitatieve aard is, een kwalitatieve statistische analyse van de inhoud van de zgn. civiele zaken die in de loop van 2020 voor het Hof werden neergelegd. Nagegaan werd meer bepaald op welke rechtsmateries deze zaken betrekking hebben en of zich hierbij, over twee decennia heen, bepaalde evoluties hebben voorgedaan.

Verschillende lessen werden getrokken, zowel inzake de werklast van het Hof als met betrekking tot zijn toegankelijkheid in bepaalde materies. Het werd vastgesteld dat de werklast van het Hof over de twee bestudeerde decennia een aantal belangrijke inhoudelijke evoluties heeft ondergaan, zowel qua rechtsmateries als op vlak van complexiteit. In bepaalde sectoren werden omvangrijke stijgingen van het aantal cassatieberoepen vastgesteld, vaak onder invloed van wetwijzigingen allerhande (bv. in de sfeer van het gerechtelijk recht en het fiscaal recht). In andere contentieux werden dan weer verontrustende dalingen vastgesteld (bv. in de sfeer van het sociaal recht en het socialezekerheidsrecht, het buitencontractueel recht en het familierecht). Die vaststellingen hebben aanleiding gegeven tot een onderzoek naar de toegankelijkheid van het cassatieberoep (en meteen ook van justitie in het algemeen) en de factoren die hierbij een rol (hebben kunnen) spelen².

---

¹ Wat de toegankelijkheid van het Hof betreft, is het van belang erop te wijzen dat de cijfers die het Hof dienaangaande verzamelt, steeds in een ruimere context moeten worden gezien. Het Hof bevindt zich niet op een eiland. De toegankelijkheid van het Hof wordt in belangrijke mate beïnvloed door de toegankelijkheid van justitie als dusdanig.

² B. DECONINCK, I. COUWENBERG, F. PARREIN, P. BRULEZ en A. BAYRAK, “Een cijfermatige doorlichting van de rechtspraak van het Hof in de periode 2000-2020; Stof tot nadenken!” in *Jaarverslag van het Hof van Cassatie van België 2021*, Brussel, Larcier, 2021, 217-267.

3. *Tweede stap: onderzoek naar (de aard van) de partijen.* In de inleiding van de studie in het jaarverslag 2021 werd aangekondigd dat het Hof ook reeds een onderzoek was aangevat naar de vraag of zich over de tijdspanne 2000-2020 al dan niet bepaalde evoluties hebben voorgedaan met betrekking tot (de aard van) de partijen die voor het Hof procederen³. Deze cijfers kunnen immers een nog meer gedetailleerd inzicht bieden in (de complexiteit van) de werklust van het Hof, maar vooral ook in de toegankelijkheid van het Hof voor de rechtszoekende. Deze studie vormt de weerslag van dit aanvullend onderzoek.

4. *Krijtlijnen van het gevoerde onderzoek.* Het gevoerd onderzoek werd voorlopig beperkt tot de burgerlijke zaken (C-zaken), de fiscale zaken (F-zaken) en de sociale zaken (S-zaken), *i.e.* de zgn. civiele zaken in ruime zin (waarvan ook sprake in de traditionele cijfertekst). Bij het Hof leeft al langer de idee dat zich in deze zaken op vlak van toegankelijkheid een aantal belangrijke evoluties hebben voorgedaan. Nagegaan wordt of de cijfers deze vooronderstellingen van het Hof al dan niet bevestigen. De toegankelijkheid van het Hof in tuchtzaken (D-zaken) en strafzaken (P-zaken) werd vooralsnog dus niet bestudeerd. D-zaken hebben telkens betrekking op een tuchtrechtelijk geschil tussen een natuurlijke persoon-beroepsbeoefenaar enerzijds en een beroepsorde anderzijds, waardoor een ver doorgedreven studie naar de aard van de partijen in dergelijke zaken minder zinvol is. In P-zaken is dan weer in een zeer groot deel van de gevallen enkel een eisende en geen verwerende partij aanwezig. Dat neemt uiteraard niet weg dat een studie naar het aantal partijen in P-zaken en naar de hoedanigheid van de eisende partijen (en eventueel verwerende partijen) in P-zaken eveneens relevant is, maar houdt wel in dat zulks – gelet op de eigenheid van P-zaken – een andere systematiek vereist. Het Hof hoopt in de toekomst het onderzoek naar de partijen ook voor P-zaken te kunnen voeren.

Er werd voornamelijk op de eisende en de verwerende partijen in C-, F- en S-zaken gefocust. Geen – of veel minder – aandacht werd besteed aan eventuele in gemeen- en bindendverklaring opgeroepen partijen. In gemeen- en bindendverklaring opgeroepen partijen zijn immers minder relevant voor de beantwoording van vragen omtrent de toegankelijkheid van het Hof⁴. Bovendien leggen zij in de praktijk slechts zelden proceduristukken voor het Hof neer en hebben bijgevolg slechts een beperkte impact op de werklust van het Hof.

Het gevoerd onderzoek werd tot drie werkingsjaren beperkt, met name tot de C-, F- en S-zaken die in 2000, 2010 en 2020 op de griffie van het Hof werden ingeschreven. Voor het kwantificeren van de nodige gegevens met betrekking tot (de aard van) de partijen voor het Hof was immers een intensieve handmatige analyse vereist, waardoor het praktisch onhaalbaar bleek deze analyse voor elke werkingsjaar in het tijdsbestek 2000-2020 te voeren. Het relatief beperkt karakter van de aldus verrichte ‘steekproef’ heeft niet verhinderd dat het Hof tot een aantal uitermate interessante

---

³ B. DECONINCK, I. COUWENBERG, F. PARREIN, P. BRULEZ en A. BAYRAK, “Een cijfermatige doorlichting van de rechtspraak van het Hof in de periode 2000-2020; Stof tot nadenken!” in *Jaarverslag van het Hof van Cassatie van België 2021*, Brussel, Larcier, 2021, 220.

⁴ Partijen die voor het Hof in gemeen- en bindendverklaring worden opgeroepen, zijn mogelijk wel van belang voor de toegankelijkheid van de bodemgerechten.

bevindingen is gekomen, die in de volgende werkjaren voor verdere opvolging in aanmerking komen, hetgeen evenwel bijkomende ondersteuning zal vereisen.

II. Aantal in een civiel cassatiegeding betrokken partijen

1. Opzet en methodologie

5. *Hoeveel partijen zijn gemiddeld in een zaak voor het Hof betrokken?* Een eerste vraag die men kan stellen, is hoeveel partijen gemiddeld in de zaken voor het Hof betrokken zijn. Die vraagstelling is relevant om een veelvoud van redenen:

- het feit dat men met meerdere eisende partijen samen optreedt, die voor het Hof per definitie hetzelfde belang zullen hebben, kan een beslissende factor zijn bij het nemen door de rechtszoekende van de beslissing om in een bepaald geding al dan niet cassatieberoep in te stellen. Wanneer men met meerdere eisende partijen samen optreedt, kunnen risico's worden gespreid en kosten worden gedeeld. Treedt men daarentegen alleen op, dan loopt de rechtszoekende het risico ook alleen alle kosten te moeten dragen.
- de aanwezigheid van meerdere partijen aan de verwerende zijde kan inhoudelijk een complicerende factor zijn, en aldus een impact hebben op de werklust van Hof, nu zulks mogelijksterwijs impliceert dat aan de verwerende zijde met verschillende belangen rekening zal moeten worden gehouden⁵.
- etc.

6. *Beperking tot C- en S-zaken.* Dit deel van de analyse werd uitsluitend gevoerd voor de C- en S-zaken voor het Hof, maar niet voor de F-zaken. In de mate dat zich in F-zaken aan een van beide zijden meerdere partijen bevinden, hetzij aan de eisende zijde hetzij aan de verwerende zijde, betreft het bijna altijd koppels die samen worden belast (*i.e.* gehuwde of wettelijk samenwonende partners), minstens betreft het partijen wiens belangen niet alleen voor het Hof maar ook in de bodemprocedure perfect gelijklopend zijn. Het aantal F-zaken waarin aan de eisende of verwerende kant meerdere personen samen optreden en zij geen koppel vormen, is bijzonder beperkt, tot haast onbestaande.

2. Aantal eisende partijen

7. *Primauteit van de alleen handelende eiser.* Kernvaststelling van dit deel van het onderzoek is dat de overgrote meerderheid van de C-zaken (75 à 85 pct.) en zeker van de S-zaken (90 à 98 pct.) wordt ingeleid door een eiser die alleen optreedt.

Een relatief belangrijk deel van de zaken op de C-rol, dat tussen 10 en 15 pct. schommelt, wordt dan wel door twee eisers samen opgestart, in de praktijk gaat het – ook in C-zaken – heel vaak om koppels (*i.e.* gehuwde of wettelijke samenwonende partners), hetgeen voormeld cijfer van 10 à 15 pct. aanzienlijk nuanceert. Zo het niet gaat om koppels, betreft het vaak (zij het uiteraard niet altijd) een verzekerde en zijn

---

⁵ Voor de bodemgerechten heeft de aanwezigheid van meerdere partijen in een geding wellicht een nog meer verregaande impact dan voor het Hof, gelet op de belangenafweging die de bodemgerechten in elk geding moeten maken. Dat neemt evenwel niet weg dat ook wanneer voor het Hof meerdere partijen samen optreden, het Hof de verschillende belangen in het geding in zijn beslissing in rekening zal moeten nemen, zij het op een meer abstract/theoretisch niveau.

verzekeraar die samen voor het Hof tegen de schadeveroorzaker en/of zijn verzekeraar optreden. Slechts een zeer kleine minderheid van de C-zaken voor het Hof, variërend tussen de 5 en 7,5 pct., wordt door 3 of meer eisers opgestart.

C-zaken	2000		2010		2020	
	aantal	percentage	aantal	percentage	aantal	percentage
1	606 zaken	83,36%	624 zaken	83,35%	461 zaken	76,83%
2	75 zaken	10,32%	78 zaken	10,44%	95 zaken	15,83%
3	19 zaken	2,61%	21 zaken	2,81%	25 zaken	4,17%
>3	27 zaken	3,61%	24 zaken	3,21%	19 zaken	3,17%

Op de S-rol is de situatie nog opvallender. Jaarlijks worden slechts enkele zaken S-zaken door twee of meer eisers ingeleid. Ongetwijfeld is deze vaststelling terug te voeren tot de aard van de S-rol. Zaken van arbeidsrecht en sociale zekerheidsrechten impliceren veel minder dan civielrechtelijke zaken meerdere eisende partijen.

S-zaken	2000		2010		2020	
	aantal	percentage	aantal	percentage	aantal	percentage
1	173 zaken	89,18%	209 zaken	96,76%	99 zaken	98,02%
2	16 zaken	8,25%	2 zaken	0,93%	2 zaken	1,98%
3	1 zaken	0,52%	5 zaken	2,11%	0 zaken	0%
>3	4 zaken	2,05%	0 zaken	0%	0 zaken	0%

3. Aantal verwerende partijen

8. *Vaak zijn meerdere verwerende partijen betrokken.* Aan de verwerende zijde – niet geheel verrassend – een heel ander beeld dan aan de eisende zijde. Veel regelmatig dan aan de eisende zijde zijn aan de verwerende zijde van een geding meerdere partijen betrokken. In een geschil waarin meerdere personen betrokken zijn, lopen de belangen van een deel van die personen immers slechts zelden perfect gelijk, met als gevolg dat in een uiteindelijk rechtsgeding de eiser alleen zal staan en zich tegen meerdere verwerende partijen zal moeten richten.

Het blijkt namelijk dat slechts in iets meer dan de helft van de C-zaken er maar een enkele verwerende partij is. Zeer regelmatig, m.n. in 18 tot 27 pct. van de gevallen, worden zaken tegen twee verwerende partijen ingeleid, opnieuw in de praktijk regelmatig – maar zeker niet altijd – hetzij koppels hetzij een verzekerde en zijn verzekeraar. In ongeveer 1 C-zaak op 5, wat beduidend veel is in vergelijking met het aantal partijen aan eisende zijde, bevinden zich aan de verwerende zijde 3 of meer partijen.

C-zaken	2000		2010		2020	
	aantal	percentage	aantal	percentage	aantal	percentage
1	365 zaken	50,20%	414 zaken	55,42%	316 zaken	52,67%
2	178 zaken	24,48%	137 zaken	18,34%	162 zaken	27,00%
3	101 zaken	13,89%	66 zaken	8,84%	56 zaken	9,33%
>3	66 zaken	9,08%	109 zaken	14,59%	55 zaken	9,17%

In S-zaken is er dan weer wel in een duidelijke meerderheid van de gevallen (60 à 85 pct.) slechts 1 verwerende partij, maar dat neemt niet weg dat ook in S-zaken blijkt

dat relatief vaak meerdere verwerende partijen aanwezig zijn. Opvallend is dat, wanneer in een S-zaak twee verweerders aanwezig zijn, het maar zelden gaat over koppels. Zulks is natuurlijk eigen aan de aard van sociaalrechtelijke geschillen, waar meestal persoonsgebonden rechten in het geding zijn.

S-zaken	2000		2010		2020	
	aantal	percentage	aantal	percentage	aantal	percentage
1	149 zaken	76,80%	130 zaken	60,19%	86 zaken	85,15%
2	24 zaken	12,37%	23 zaken	10,65%	8 zaken	7,92%
3	8 zaken	4,12%	56 zaken	25,93%	3 zaken	2,97%
>3	13 zaken	6,71%	7 zaken	3,23%	3 zaken	3,96%

9. *Meerdere verwerende partijen hebben niet altijd een onderscheiden belang.* Nog interessanter dan het aantal verwerende partijen dat gemiddeld in een geding voor het Hof aanwezig is, is te achterhalen hoeveel verwerende partijen *met onderscheiden belangen* gemiddeld in een geding voor het Hof aanwezig zijn⁶, aangezien het vooral dat is wat bij het vellen van een arrest een complicerende factor is en aldus een impact op de werklast van het Hof heeft (cf. *supra*).

Om een idee te krijgen van het aantal zaken waarin er meerdere verwerende partijen met onderscheiden belangen zijn, kan worden gekeken naar het aantal zaken waarin meer dan één memorie van antwoord werd ingediend⁷. Voor 2020 blijkt dat in 24 C-zaken 2 memories van antwoord werden neergelegd en in 6 C-zaken 3 of meer memories van antwoord, samen in totaal ongeveer 5 pct. van alle C-zaken die in 2020 voor het Hof werden neergelegd. In alle in 2020 ingediende S-zaken werd slechts 1 memorie van antwoord neergelegd.

Het dient aldus te worden vastgesteld dat het aantal gevallen waarbij het Hof expliciet tot een afweging van meerdere betrokken belangen gedwongen wordt, al bij al relatief beperkt is. Het Hof wordt veel minder dan de bodemgerechten geconfronteerd met complexe zaken die het Hof expliciet tot het verzoenen van meerdere belangen dwingen. Dat neemt uiteraard niet weg dat, ook bij afwezigheid van meerdere memories van antwoord, het Hof in een zaak waar voor de bodemgerechten meerdere partijen betrokken waren, op een meer impliciet niveau mogelijkerwijs toch een belangenafweging zal moeten maken.

III. Hoedanigheid van de in een civiel cassatiegeding betrokken partijen

1. Opzet en methodologie

10. *Toegankelijkheid van het Hof naargelang de hoedanigheid van de partijen.* Een tweede deel van het gevoerde onderzoek bestond erin na te gaan welke soort partijen in de zaken voor het Hof betrokken zijn, met de bedoeling na te gaan of hieruit

⁶ Op die manier filtert men bv. uit het aantal zaken waarin aan de verwerende zijde twee partijen betrokken zijn, de koppels weg.

⁷ Echt sluitend is het criterium van het aantal memories van antwoord echter niet, aangezien het perfect mogelijk is dat, enerzijds, ondanks het feit dat de verwerende partijen eenzelfde belang hebben, zij toch verschillende memories indienen, en dat, anderzijds, niettegenstaande de verwerende partijen geen gelijklopende belangen hebben, niet alle verwerende partijen een memorie van antwoord neerleggen.

lessen kunnen worden getrokken over de toegankelijkheid van het Hof voor welbepaalde categorieën van rechtszoekenden.

11. *Opdeling in zes categorieën.* Er werd geopteerd voor een opdeling van eisende en verwerende partijen in de volgende categorieën:

- natuurlijke personen;
- vennootschappen;
- verenigingen zonder winst oogmerk (hierna afgekort als 'vzw's');
- openbaar ministerie;
- overheden en overheidsinstellingen allerhande, zowel federale als regionale, provinciale en gemeentelijke.

Naast deze vijf categorieën geldt een ruime zesde categorie 'overige partijen'. Tot die categorie behoren o.m. verenigingen van mede-eigenaars (afgekort als VME's), beroepsordes, vakbonden, mutualiteiten, etc. Het aantal zaken waarin dergelijke partijen betrokken is, blijkt in de drie bestudeerde werkjaren zo beperkt, dat zij onder eenzelfde globale categorie werden gecatalogeerd.

Bij de opdeling van eisende en verwerende partijen in voormelde categorieën dienden daarenboven twee bijkomende vereenvoudigingen te worden doorgevoerd, gelet op het feit dat, zoals uit het eerste deel van deze studie is gebleken, in een rechtsgeding en aldus ook voor het Hof frequent meerdere rechtszoekenden samen optreden als hetzij eisende partijen hetzij verwerende partijen:

- Wanneer in een zaak verschillende rechtszoekenden samen voor het Hof optreden, hetzij als eiser hetzij als verweerder, en zij allen tot één en dezelfde van voormelde categorieën behoren, dan werden zij samen gecategoriseerd als één enkele partij onder de desbetreffende categorie. Onder de categorie 'natuurlijke personen' moet bijgevolg telkens worden verstaan 'één of meerdere natuurlijke personen', onder de categorie 'vennootschappen' moet worden verstaan 'één of meerdere vennootschappen', etc.
- In een belangrijk deel van de zaken waarin er meerdere eisende partijen en/of meerdere verwerende partijen zijn, is de groep van eisende partijen en/of de groep van verwerende partijen geen homogene groep: verschillende categorieën van eisende partijen treden samen op, desgevallend tegen verschillende categorieën van verwerende partijen. Te denken valt bv. aan een zaak waar een schadelijgende natuurlijke persoon samen met zijn verzekeraar-rechtspersoon optreedt tegen de schade verwekkende natuurlijke persoon en zijn verzekeraar-rechtspersoon. Gelet op de enorme verscheidenheid aan mogelijke constellaties, werden dergelijke complexe constellaties onder een globale categorie 'gemengd' geplaatst.

12. *Schematisch karakter van de gemaakte opdeling.* Het Hof heeft zodoende, met de beperkte middelen die het ter beschikking heeft, een onderzoek gevoerd naar de hoedanigheid van de partijen in een civiel cassatiegeding, op basis waarvan het tot meerdere relevante vaststellingen is gekomen (die hieronder meer in detail worden besproken). Het Hof is zich ervan bewust dat de gemaakte opdeling van de eisende en verwerende partijen in 6 categorieën een relatief eenvoudige opdeling is en dat fijnmaziger opdelingen zouden kunnen of zelfs moeten worden gemaakt, vooral dan om een beter beeld te krijgen van de toegankelijkheid van justitie en van het Hof in het bijzonder voor de rechtszoekende. Met de (vooralsnog) beperkte middelen die het

Hof ter beschikking staan, lag een gedetailleerde, meer fijnmazige opdeling niet voor de hand. Toch heeft het Hof getracht een proeve van dergelijke opdeling te initiëren:

- Zeker nuttig is verder onderzoek waarbij binnen de categorie ‘natuurlijke personen’ een verder onderscheid wordt gemaakt tussen de natuurlijke personen die optreden in een private hoedanigheid enerzijds en de natuurlijke personen die optreden in de hoedanigheid van onderneming anderzijds. Mogelijkerwijs heeft het privaat of ondernemingskarakter van een geding immers een invloed op de procesbereidheid van de partijen bij een juridisch geschil. Ook kan worden vermoed dat de mogelijkheden voor een partij die optreedt als onderneming om de kosten van een geding te milderen, een impact heeft: een natuurlijke persoon die optreedt in de hoedanigheid van onderneming kan, in de meeste gevallen althans, de kosten verbonden aan een procedure (rolrechten, kosten van betekening, erelonen en kosten van een advocaat, etc.) in de inkomstenbelastingen als beroepskost aftrekken, evenals in de btw in principe de door hem betaalde btw op de erelonen van zijn advocaat in aftrek nemen, terwijl een natuurlijke persoon die optreedt in een particuliere hoedanigheid dat niet kan.

Het Hof kon wel, op basis van een ver doorgedreven inhoudelijke analyse van de relevante cassatieberoepen, een eigen – voorzichtige – inschatting maken van het aantal zaken waarin een eiser-natuurlijke persoon in een private hoedanigheid dan wel als onderneming optreedt (cf. *infra*). Omdat zulks aanzienlijke inspanningen vergde, heeft het Hof zich daarbij moeten beperken tot de civiele cassatieberoepen die in 2020 voor het Hof werden neergelegd⁸.

- Evenzeer nuttig zou zijn om binnen de categorie ‘vennootschappen’ een verder onderscheid te maken tussen de zgn. micro-ondernemingen, de kleine ondernemingen, de middelgrote ondernemingen en de grote ondernemingen⁹. Immers, naarmate een vennootschap groter is, kan zij doorgaans rekenen op een meer professionele (juridische) ondersteuning van haar werking, schaalvoordelen, etc., wat mogelijkerwijs een (positieve) impact kan hebben op de procesbereidheid van de vennootschap zelf, maar anderzijds ook een (negatieve) impact kan hebben op de procesbereidheid van partijen die niet of minder op deze voordelen kunnen rekenen.

Het verder categoriseren van de categorie vennootschappen, in functie van de grootte van de vennootschap, is voor het Hof jammer genoeg volstrekt onmogelijk, aangezien uit de stukken waarover het Hof in elke zaak beschikt, nagenoeg nooit

---

⁸ Een dergelijke oefening is noodzakelijkerwijs mensenwerk en houdt een risico op fouten in. Zij vergt vooral een zeer aanzienlijke tijdsbesteding, reden waarom het Hof – mede gelet op zijn beperkte middelen – zich in dit stadium ertoe heeft beperkt hieromtrent enkel een inschatting te maken voor wat betreft de eisende partijen in de C-zaken die in 2020 voor het Hof werden neergelegd. Voor 2000 en 2010 werd deze oefening dus niet gemaakt.

⁹ Micro-ondernemingen hebben minder dan 10 werknemers in dienst; kleine ondernemingen hebben tussen de 10 en 49 werknemers in dienst en hebben een jaaromzet van minder dan 7 miljoen euro of een balanstotaal dat de 5 miljoen niet overschrijdt; middelgrote ondernemingen hebben meer dan 50 en minder dan 250 werknemers in dienst en hebben een omzet tussen de 7 en 40 miljoen euro of een balanstotaal tussen de 5 en 27 miljoen euro; grote ondernemingen hebben minstens 250 werknemers en hebben een omzet van minstens 40 miljoen euro of een balanstotaal van minstens 7 miljoen euro. Zie Aanbeveling van de Commissie van 3 april 1996 betreffende de definitie van kleine en middelgrote ondernemingen (96/280/EG).

de gegevens noodzakelijk voor de beoordeling van de grootte van de vennootschap blijken. Het Hof kan wel de grote ondernemingen afzonderen, op basis van de namen van de partijen. Omdat zulks onvermijdelijk een zekere foutenmarge inhoudt, beperkt deze studie zich daaromtrent dan ook tot een aantal heel algemene indrukken en bedenkingen.

13. *Schematisch overzicht van de resultaten.* Onderstaande tabel vat de resultaten van de opdeling van de eisende en verwerende partijen in de 6 voormelde categorieën samen. De C-, F- en S-zaken worden in deze tabel duidelijk van elkaar onderscheiden. Het onderscheid tussen de verschillende rollen werd bij aanvang van het onderzoek immers als relevant beoordeeld en dat werd naderhand ook duidelijk bevestigd: de aard van de partijen in een zaak verschilt aanzienlijk naargelang de rol van de zaak. De verschillende rollen niet duidelijk uit elkaar halen, zou dan ook tot vertekende resultaten aanleiding geven.

De cijfers opgenomen in de tabel zijn absolute cijfers¹⁰.

		2000			2010			2020		
		C	F	S	C	F	S	C	F	S
Nat.pers	<i>Nat.pers.</i>	129	NA	3	146	NA	58	119	NA	3
	<i>Venn.</i>	51	NA	19	50	NA	16	52	NA	13
	<i>VZW</i>	6	NA	6	8	NA	1	7	NA	1
	<i>OM</i>	4	NA	0	5	NA	0	9	NA	0
	<i>Overheid</i>	34	59	21	37	34	24	47	55	28
	<i>Overige</i>	12	NA	3	16	NA	2	11	NA	3
	<i>Gemengd</i>	51	0	4	64	0	3	50	3	1
	<i>Totaal</i>	287	59	56	326	34	104	295	58	49
Venn.	<i>Nat.pers.</i>	65	NA	33	46	NA	18	40	NA	12
	<i>Venn.</i>	56	NA	0	84	NA	0	55	NA	1
	<i>VZW</i>	1	NA	0	1	NA	0	0	NA	0
	<i>OM</i>	0	NA	0	0	NA	0	0	NA	0
	<i>Overheid</i>	16	28	3	19	32	7	19	44	1
	<i>Overige</i>	0	NA	6	0	NA	0	1	NA	1
	<i>Gemengd</i>	31	0	8	59	11	2	31	2	1
	<i>Totaal</i>	169	28	50	209	43	27	146	46	16
VZW	<i>Nat.pers.</i>	4	0	7	5	0	5	3	0	0
	<i>Venn.</i>	0	0	0	2	0	1	2	0	0
	<i>VZW</i>	7	0	0	0	0	0	0	0	0
	<i>OM</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	<i>Overheid</i>	0	0	1	4	2	0	0	1	0
	<i>Overige</i>	4	0	0	2	0	0	0	0	0
	<i>Gemengd</i>	2	0	0	4	0	0	5	0	0
	<i>Totaal</i>	17	0	8	17	2	6	10	1	0
OM	<i>Nat.pers.</i>	21	0	0	2	0	0	11	0	0
	<i>Venn.</i>	1	0	0	1	0	0	0	0	0

¹⁰ Zo werden bv. in het jaar 2000 door één of meerdere eisers-natuurlijke personen 129 C-zaken en 3 S-zaken ingeleid tegen één of meerdere verweerders-natuurlijke personen. Bij elke categorie van eisende partij wordt een globaal totaal vermeld. Zo werden bv. in 2000 in totaal 287 C-zaken door één of meerdere natuurlijke personen ingeleid, waarvan 129 tegen andere natuurlijke personen, 51 tegen vennootschappen, 6 tegen vzw's, 4 tegen het openbaar ministerie, 34 tegen de overheid, 12 tegen overige partijen en 51 tegen verschillende categorieën van verweerders.

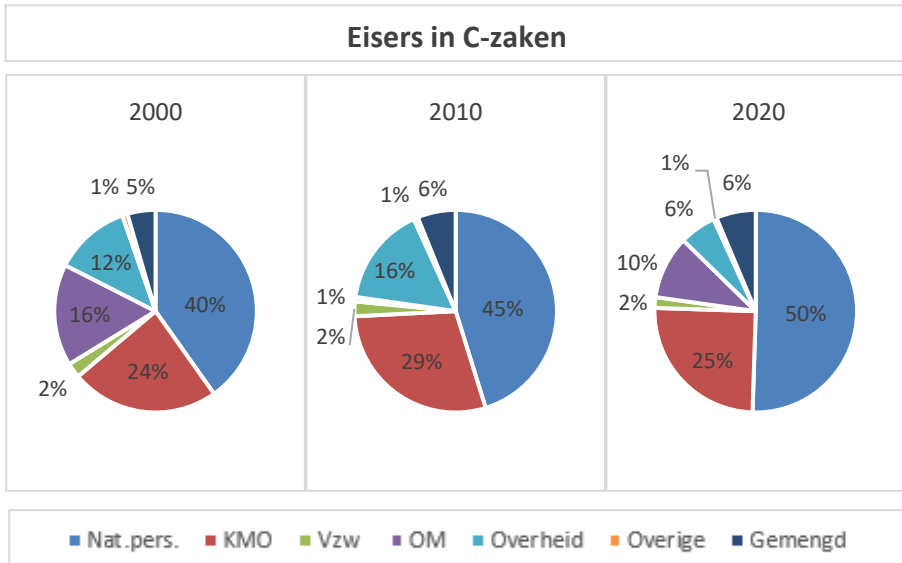
	VZW	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	OM	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Overheid	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Overige	0	0	0	1	0	0	2	0	0
	Gemengd	94	0	0	1	0	1	46	0	1
	Totaal	116	0	0	5	0	1	59	0	1
Overheid	Nat.pers.	42	16	49	69	27	25	14	25	26
	Venn.	16	7	6	22	31	29	9	42	1
	VZW	1	0	1	1	3	6	2	0	0
	OM	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Overheid	7	0	1	10	1	0	3	0	0
	Overige	0	0	0	0	0	2	0	0	0
	Gemengd	21	2	4	13	4	5	6	2	3
	Totaal	87	25	61	115	66	67	34	69	30
Overige	Nat. pers.	1	0	4	0	0	1	1	0	3
	Venn.	3	0	0	2	0	0	2	0	0
	VZW	1	0	0	0	0	0	0	0	0
	OM	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Overheid	0	0	1	1	1	0	0	0	0
	Overige	0	0	1	0	0	0	0	0	0
	Gemengd	1	0	1	2	0	2	0	0	0
	Totaal	6	0	7	5	1	3	3	0	3
Gemengd	Nat.pers.	5	0	4	15	0	1	9	0	0
	Venn.	9	0	0	10	0	0	12	0	0
	VZW	1	0	0	0	0	0	0	0	0
	OM	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Overheid	0	0	0	6	2	1	1	0	0
	Overige	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Gemengd	17	0	5	13	0	0	15	0	0
	Totaal	32	0	9	44	2	2	37	0	1
Globaal		727	116	194	747	143	216	600	175	101

2. Hoedanigheid van de eiser

1. C-zaken

14. *Procentuele verhoudingen.* De voorgaande tabel laat zich, voor wat de eisende zijde in C-zaken betreft, procentueel als volgt voorstellen¹¹:

¹¹ Bij de bespreking van deze grafieken hieronder, wordt enkel ingegaan op de gevallen waarin zich aan de eisende kant één enkele eiser bevindt, dan wel een homogene groep van eisers die allen tot dezelfde categorie behoren. Er wordt niet ingegaan op de gevallen waarin verschillende categorieën van eisers samen optreden. Het aantal gevallen waarin verschillende categorieën van eisers samen voor het Hof optreden is immers relatief beperkt, terwijl het aantal mogelijke constellaties zo divers is, dat over deze categorie weinig zinvols kan worden gezegd.

15. *Slechts de helft of minder ingeleid door natuurlijke personen.* Het aantal cassatieberoepen in C-zaken dat door natuurlijke personen wordt ingeleid, schommelt relatief stabiel rond de 300 eenheden per jaar¹². Aldus vormen natuurlijke personen met voorsprong de grootste categorie van eisers in C-zaken. Belangrijker is evenwel de vaststelling dat natuurlijke personen slechts voor de helft of zelfs minder van de burgerlijke cassatieberoepen staan. Minstens de helft van de cassatieberoepen in C-zaken wordt door allerhande privaatrechtelijke en publiekrechtelijke rechtspersonen ingediend.

16. *Duidelijk overwicht van gedingen met een zakelijk karakter.* Dat globale cijfer van 300 eenheden per jaar omvat daarenboven zowel de cassatieberoepen ingeleid door natuurlijke personen die in een private hoedanigheid optreden als de cassatieberoepen ingeleid door natuurlijke personen die in een ondernemingshoedanigheid optreden. Uit een intensieve inhoudelijke analyse van de cassatieberoepen in C-zaken voor het jaar 2020 (cf. *supra*) blijkt dat van het totaal aantal C-zaken in dat jaar met een natuurlijke persoon als eiser, 71 pct. aan een natuurlijke persoon die in een private hoedanigheid optreedt en 29 pct. aan een natuurlijke persoon die als onderneming optreedt, moeten worden toegeschreven¹³. Dit betekent, globaal genomen, dat natuurlijke personen die in een private hoedanigheid een cassatieberoep instellen,

¹² In de drie bestudeerde jaren legden natuurlijke personen telkens een relatief stabiel aantal cassatieberoepen neer, van jaarlijks om en bij de 300 cassatieberoepen. Het aandeel van het aantal cassatieberoepen in C-zaken dat door natuurlijke personen werd ingeleid, in het jaarlijks totaal aantal C-zaken, schommelt daarmee, omwille van het wisselend totaal aantal C-zaken, tussen de 40 en 50 pct.

¹³ Na abstractie te hebben gemaakt van een beperkt aantal zaken waarin de eiser een natuurlijke persoon is die optreedt in een bijzondere hoedanigheid (curator, bewindvoerder, arbiter, etc.), werden in 2020 295 C-zaken door natuurlijke personen neergelegd. Het blijkt dat in 209 zaken die natuurlijke persoon in een private hoedanigheid optrad; in 86 gevallen trad hij op in een ondernemingshoedanigheid.

slechts iets meer dan een derde van de totale werklast van het Hof in C-zaken in 2020 vertegenwoordigen.

Men kan niet anders dan besluiten dat, proportioneel gezien, gedingen met een uitsluitend ‘privaat’ karakter veel beperkter werkvolumes in C-zaken genereren dan gedingen met een ‘zakelijk’ karakter. Dit bevestigt het vermoeden dat rechtszoekenden veel minder snel een beroep doen op het Hof voor geschillen met een privaat karakter dan voor gedingen met een zakelijk karakter. Het ware interessant geweest ook voor de hoven en rechtbanken over deze cijfers te beschikken, teneinde ook een andere vooronderstelling die bij het Hof leeft te kunnen verifiëren, met name dat deze vaststelling eigen is aan het Hof, minstens meer uitgesproken is voor het Hof, en dat hoe lager men zich in de “hiërarchie” van hoven en rechtbanken bevindt, hoe meer dossiers – verhoudingsgewijs – een privaat karakter hebben.

17. *Een kwart ingeleid door vennootschappen.* Vennootschappen staan als eiser voor ongeveer 25 pct. van de cassatieberoepen in C-zaken, wat hen een tweede plaats oplevert, op ruime afstand van natuurlijke personen. Het betreft 150 à 200 C-zaken per jaar¹⁴.

18. *Overwicht van bank- en verzekeringsinstellingen.* Zoals reeds hoger werd aangehaald, is de categorie ‘vennootschappen’ bijzonder ruim. Zij omvat zowel de micro-onderneming als de multinational. Een voorzichtige raming, puur op basis van de namen van de betrokken vennootschappen, leert dat van alle C-zaken die door een vennootschap voor het Hof worden neergelegd, ongeveer de helft, of zelfs iets meer, zaken zijn die door grote ondernemingen worden ingediend. Anders geformuleerd: 12,5 pct. van de C-zaken wordt door grote ondernemingen ingeleid; 12,5 pct. door kmo’s, kleine ondernemingen en micro-onderneming. Daarenboven blijkt dat in gevallen waar de eisende partij een grote onderneming is, het heel vaak bank- en verzekeringsinstellingen betreft.

Proportioneel gezien treden grote ondernemingen, en bank- en verzekeringsinstellingen in het bijzonder, dus veel vaker als eisende partij voor het Hof op dan andere vennootschappen. Wellicht is ook deze vaststelling eigen aan het Hof en geldt deze ‘disproportie’ minder voor de hoven en rechtbanken, waar andere vennootschappen dan grote ondernemingen vermoedelijk vaker als eisende partij optreden. Desalniettemin lijkt het vermoeden van het Hof dat grote ondernemingen, en bank- en verzekeringsinstellingen in het bijzonder, makkelijker tot een cassatieprocedure bereid zijn, bevestigd.

19. *De overheid lijkt in C-zaken steeds minder actief als eiser op te treden.* Ook overheden en overheidsinstellingen allerhande (de Belgische Staat, de Gemeenschappen, de Gewesten, de provincies, de steden en gemeenten, intercommunales, etc.) treden in C-zaken regelmatig als eiser voor het Hof op. Het betreft vanzelfsprekend zaken van publiek en administratief recht, maar soms ook andere zaken, zoals bv. zaken van buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht.

---

¹⁴ In absolute cijfers schommelt het aantal cassatieberoepen in C-zaken dat door vennootschappen wordt ingeleid van jaar tot jaar, tussen de 150 en 200 zaken, maar die schommelingen lijken min of meer gelijke tred te houden met de evolutie van het totaal aantal C-zaken, met beperkte procentuele schommelingen tot gevolg.

Hierbij lijkt zich evenwel een belangrijke evolutie voor te doen. Daar waar overheden en overheidsinstellingen in 2000 en 2010 nog goed waren voor resp. voor 12 pct. en 16 pct. van het totaal aantal cassatieberoepen in C-zaken, was dat in 2020 nog slechts 6 pct., wat meer dan een halvering is¹⁵. Een gelijkaardige evolutie blijkt in S-zaken (cf. *infra*), maar staat in schril contrast met de evolutie in F-zaken, waar de overheid over de bestudeerde periode 2000-2020 net meer actiever als eiser is gaan optreden (cf. *infra*).

In C-zaken lijkt de daling in 2020 evenwel plots. Op basis van het voorliggend cijfermateriaal is niet duidelijk wat de scherpe daling in 2020 van het aantal cassatieberoepen in C-zaken dat door overheden en overheidsinstellingen werd ingediend, kan hebben veroorzaakt. De vraag rijst of er sprake is van een permanente of structurele evolutie, dan wel van eerder toevallige omstandigheden (bv. gelinkt aan het corona-jaar 2020). In de mate dit een permanente evolutie zou blijken, rijst daarenboven de vraag of deze eigen is aan de cassatieprocedure, dan wel of een gelijkaardige evolutie zich voor de hoven en rechtbanken aftekent. Een nadere opvolging van de cijfers in komende jaren zal één en ander moeten uitwijzen. Uit een voorzichtige blik op de gegevens voor de werkjaren 2021 tot 2023 blijkt alvast dat het aantal C-zaken dat door overheden wordt neergelegd, vooralsnog niet opnieuw substantieel is gaan stijgen en dat bijgevolg wel degelijk van een structurele evolutie voor het Hof sprake lijkt te zijn.

20. *Fluctuerende rol voor het openbaar ministerie.* Het aantal C-zaken dat door het openbaar ministerie wordt ingeleid, fluctueert sterk van jaar tot jaar en beïnvloedt daardoor ook het jaarlijks totaal aantal C-zaken sterk¹⁶. De sterke schommeling van het aantal C-zaken dat door het openbaar ministerie wordt ingeleid, is eenvoudig te verklaren. Het merendeel van die zaken zijn vorderingen tot onttrekking van een zaak aan de bodemrechter die door het openbaar ministerie op min of meer hetzelfde ogenblik betreffende één en dezelfde bodemrechter die een werkachterstand heeft opgebouwd, worden ingeleid. Dat heeft tot gevolg dat de relevante aantallen sterk van jaar tot jaar verschillen.

21. *Andere categorieën van eisers spelen in C-zaken slechts een beperkte rol.* Vzw's en andere types van eisende partijen vertegenwoordigen eerder beperkte volumes aan C-zaken. Gelet op de eerder beperkte volumes aan C-zaken die door deze categorieën van eisers voor het Hof werden ingeleid, kunnen uit de schommeling van het aantal cassatieberoepen dat door hen werd ingediend, weinig betekenisvolle conclusies worden afgeleid.

2. F-zaken

22. *Ten geleide: het specifieke karakter van F-zaken.* De verhouding tussen de verschillende categorieën van eisers in F-zaken verschilt, zoals reeds aangekondigd,

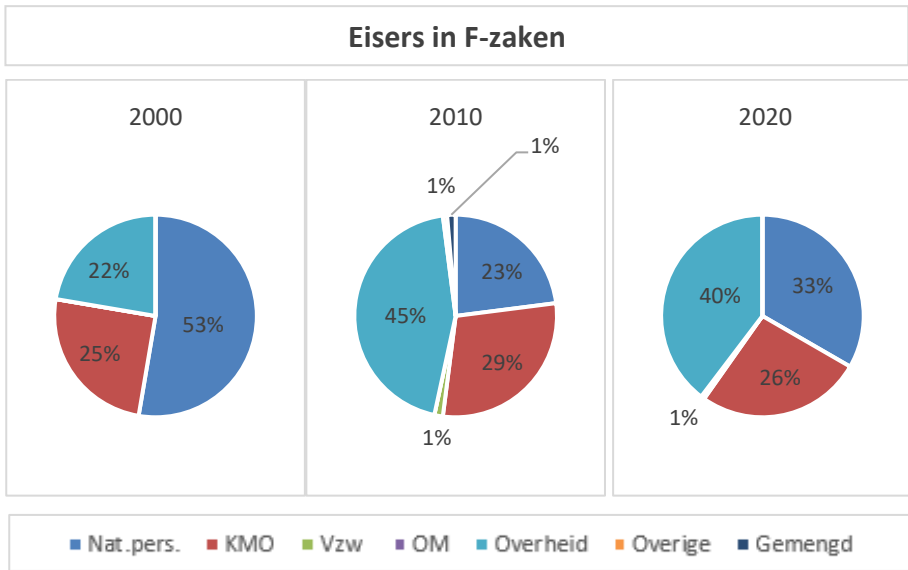
---

¹⁵ In absolute cijfers waren overheden en overheidsinstellingen als eisende partij in 2000 goed voor 87 C-zaken, in 2010 voor 115 C-zaken en in 2020 nog slechts voor 34 eenheden. Aldus blijkt dat een actieve of minder actieve overheid (samen met een actief of minder actief openbaar ministerie, cf. *infra*) in belangrijke mate verantwoordelijk is voor het schommelend totaal aantal C-zaken in de bestudeerde jaren.

¹⁶ Terwijl het openbaar ministerie in 2000 maar liefst 116 zaken voor het Hof inleide, leidde het in 2010 slechts 5 vorderingen in en vervolgens in 2020 dan weer 59 zaken.

grondig van de verhouding tussen de verschillende categorieën van eisers in C-zaken. Dat vloeit logischerwijs voort uit de bijzondere aard van F-zaken. F-zaken spelen zich voor het Hof, maar ook voor andere rechtscollages, per definitie af tussen een welbepaalde belastingplichtige (hetzij een natuurlijke persoon, hetzij een rechtspersoon) en de taxerende overheid (federaal, gewestelijk, provinciaal of gemeentelijk), onverminderd de eventuele aanwezigheid van in gemeen- en bindendverklaring opgeroepen partijen. De taxerende overheid is in F-zaken dus steeds een betrokken partij.

De verhouding tussen de verschillende categorieën van eisers in F-zaken wordt in de onderstaande diagrammen samengevat.

23. *Een actiever taxerende overheid.* Logischerwijs treedt in F-zaken de overheid verhoudingsgewijs, veel meer dan het geval is in C-zaken, als eiser voor het Hof op. Uit het gevoerde onderzoek voor de jaren 2000, 2010 en 2020 komt naar voren dat het aantal F-zaken dat door de overheid voor het Hof werd ingeleid, bovendien zeer sterk is toegenomen, met maar liefst 176 pct. tussen 2000 en 2020¹⁷. Taxerende overheden zijn daardoor (zeker) sinds 2010 in F-zaken de belangrijkste categorie van eisers voor het Hof, goed voor 40 à 45 pct. van de fiscale cassatieberoepen, daar waar zij in 2000 slechts een tweede plaats na natuurlijke personen bekleedden.

Meteen is ook de sterke stijging van het totaal aantal F-zaken dat jaarlijks voor het Hof wordt ingediend over de periode 2000-2020, waarover reeds in voorgaande jaarverslagen uitvoerig werd bericht¹⁸, voor een belangrijk deel verklaard: taxerende overheden zijn veel actiever geworden als eiser voor het Hof, met een stijgende fiscale

¹⁷ Van amper 25 zaken in 2000 naar 66 zaken in 2010 en 69 zaken in 2020.

¹⁸ Van 116 zaken in 2000 naar 143 zaken in 2010 en 175 zaken in 2020. Zie hierover meer in detail B. DECONINCK, I. COUWENBERG, F. PARREIN, P. BRULEZ en A. BAYRAK, "Een cijfermatige doorlichting van de rechtspraak van het Hof in de periode 2000-2020; Stof tot nadenken!" in *Jaarverslag van het Hof van Cassatie van België 2021*, Brussel, Larcier, 2021, 228-233.

werklast voor het Hof tot gevolg. De steeds verdergaande professionalisering van de fiscus in de voorbije twee decennia, en de daarmee gepaard gaande specialisatie, die zich overigens ook vertaalt in een toegenomen inhoudelijke complexiteit van de fiscale cassatieberoepen, is ongetwijfeld aan die evolutie niet vreemd. Ook bestaat de indruk dat de wijziging van het fiscaal procedurerecht inzake directe belastingen in 1999 in de daaropvolgende jaren geleidelijk aan een mentaliteitswijziging bij belastingadministraties heeft veroorzaakt, in die zin dat belastingadministraties zich – conform de geest van de doorgevoerde wetwijzigingen – in geschillen met betrekking tot directe belastingen meer als een volwaardige procespartij zijn gaan beschouwen, eerder dan als een rechter in eerste aanleg, waardoor zij ook makkelijker naar een hoger beroep en desgevallend later naar een cassatieberoep teruggrijpen wanneer zij in eerste aanleg resp. in hoger beroep in het ongelijk worden gesteld.

Niettegenstaande de sterke groei van het aantal fiscale cassatieberoepen dat door taxerende overheden wordt ingediend, bedraagt dat aantal cassatieberoepen nog steeds minder dan de helft van het jaarlijks totaal aantal cassatieberoepen in F-zaken. De belastingplichtige (die door het hof van beroep in het ongelijk werd gesteld) lijkt met andere woorden sneller geneigd cassatieberoep aan te tekenen dan taxerende overheden (die door het hof van beroep in het ongelijk worden gesteld). Naar de exacte redenen daarvan blijft het gissen. Verschillende factoren hebben mogelijkwijs een impact:

- Niet uitgesloten is dat taxerende overheden bewust meer terughoudend zijn om een cassatieberoep in te stellen, door cassatieberoepen bv. te beperken tot voorbeelddossiers of principiële dossiers.
- De taxerende overheid die voor het hof van beroep bot vangt, beschikt nog over andere wapens dan het cassatieberoep om haar slag alsnog thuis te halen. Zo zal bv. in geval van een betwisting met betrekking tot de inkomstenbelastingen de in het ongelijk gestelde overheid zeer vaak – met toepassing van artikel 356 WIB92¹⁹ – over de mogelijkheid beschikken om, na (gedeeltelijke) vernietiging van de initiële aanslag, alsnog een subsidiaire aanslag ter goedkeuring aan het hof van beroep kan voorleggen, hetgeen haar (desgevallend en in de mate van het mogelijke) toelaat haar eerdere aanslag anders of beter te onderbouwen, met als gevolg dat zij minder geneigd zal zijn een cassatieberoep aan te tekenen tegen de beslissing van het hof van beroep met betrekking tot de initiële aanslag.
- Niet geheel uitgesloten is dat taxerende overheden door de hoven van beroep nu eenmaal minder dan belastingplichtigen in het ongelijk worden gesteld, hetgeen logischerwijs zou impliceren dat taxerende overheden zich minder in cassatie voorzien. Bij gebrek aan cijfers omtrent de succesansen van fiscale overheden bij de hoven van beroep, kan daarover echter geen uitsluitsel worden gegeven.

---

¹⁹ Krachtens artikel 356, eerste lid, WIB92 blijft, wanneer tegen een beslissing van de directeur van de belastingen of van de door hem gedelegeerde ambtenaar een vordering in rechte is gesteld en de rechter (*i.e.* hetzij de eerste rechter, hetzij de appelrechter) de aanslag geheel of ten dele nietig verklaart, om een andere reden dan verklaring, de zaak gedurende een termijn van zes maanden te rekenen vanaf de rechterlijke beslissing ingeschreven op de rol. Gedurende die termijn van zes maanden die de termijnen om verzet of hoger beroep aan te tekenen of om een voorziening in cassatie in te dienen schorst, kan de administratie een subsidiaire aanslag door middel van conclusies aan het oordeel van de rechter onderwerpen op naam van dezelfde belastingschuldige en op grond van alle of een deel van dezelfde belastingelementen als de initiële aanslag.

24. *Ook vennootschappen treden in fiscale zaken vaker als eiser op.* Niet alleen taxerende overheden, maar ook vennootschappen lijken in 2020 vaker F-zaken voor het Hof aanhangig te maken dan voorheen, zij het dat de waargenomen stijging voor wat vennootschappen betreft (met ongeveer 64 pct. tussen 2000 en 2020²⁰), beperkter is dan voor taxerende overheden. Alhoewel het in absolute cijfers relatief kleine aantallen betreft en men zich bijgevolg ervoor moet hoeden aan de verschillen van die absolute aantallen in de drie bestudeerde jaren al te grote gevolgen te verbinden, lijkt uit die verschillen voorzichtig naar voren te komen dat vennootschappen samen met, doch in mindere mate dan taxerende overheden, verantwoordelijk zijn voor de globale stijging van het totaal aantal F-zaken.

Net zoals in C-zaken, moet een belangrijk deel van de F-zaken die door vennootschappen voor het Hof worden neergelegd, aan grote vennootschappen worden toegerekend. Kenmerkend aan het fiscaal contentieux is dat de meeste van die zaken zich in de sector van de lokale belastingen lijken te situeren. Grote vennootschappen blijken voor het Hof relatief actief in het bestrijden van lokale belastingen allerhande die hun activiteiten in het bijzonder treffen. Het is niet geheel duidelijk of en in welke mate dat relatief groot aantal F-zaken dat door grote vennootschappen tegen lokale overheden wordt ingeleid, een weerspiegeling vormt van de situatie voor de hoven en rechtbanken, dan wel of het gaat om een verschijnsel eigen aan het Hof.

25. *Constant aantal cassatieberoepen vanwege natuurlijke personen.* De sterke stijging van het aantal cassatieberoepen in F-zaken dat door taxerende overheden wordt ingesteld, en de minder sterke stijging van het aantal cassatieberoepen in F-zaken dat door vennootschappen wordt ingesteld, heeft onvermijdelijk geleid tot een daling van het procentueel aandeel van het aantal cassatieberoepen dat door natuurlijke personen wordt ingeleid in het jaarlijks totaal aantal fiscale cassatieberoepen²¹. Daar waar natuurlijke personen, voor wat F-zaken betreft, in 2000 de grootste categorie van eisers voor het Hof waren, zijn zij vandaag nog slechts de tweede belangrijkste categorie, na de overheid, maar voor vennootschappen. Die daling is echter relatief. In absolute cijfers startten natuurlijke personen in 2020 nagenoeg evenveel fiscale cassatieberoepen op als in 2000²².

26. *Andere categorieën van eisers grotendeels afwezig.* Vzw's en andere categorieën van eisers dienen zeer weinig tot nagenoeg geen fiscale cassatieberoepen in. Het gaat om verwaarloosbare aantallen.

3. S-zaken

27. *Ten geleide: het specifieke karakter van S-zaken.* Net zoals het geval is voor de F-zaken, speelt in S-zaken de overheid een belangrijkere rol als eisende partij dan in C-zaken, gelet op het feit dat de S-zaken naast de zaken van arbeidsrecht de zaken van

---

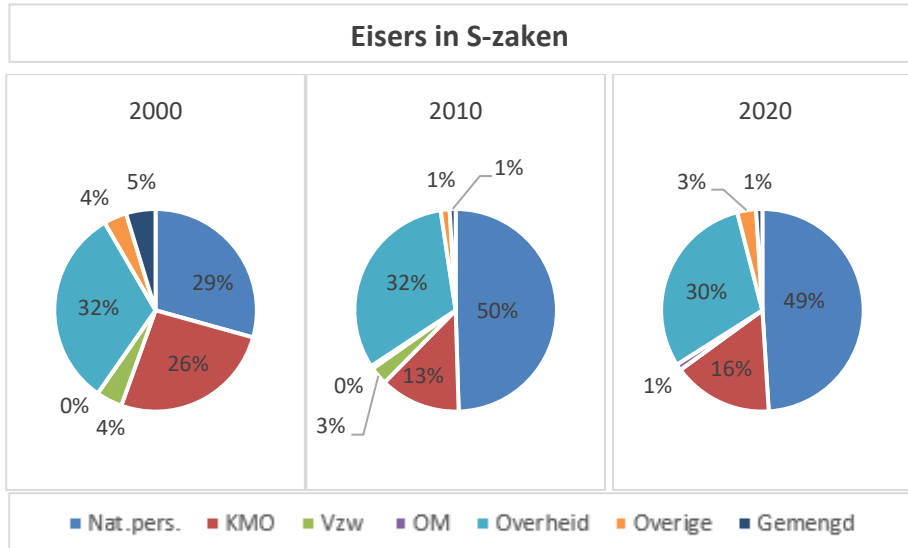
²⁰ Het aantal fiscale cassatieberoepen dat door vennootschappen werd ingediend, steeg van 28 zaken in 2000 naar 43 zaken in 2010 en 46 zaken in 2020.

²¹ Met name van 52,68 pct. in 2000 naar 22,97 pct. in 2010 en 33,33 pct. in 2020.

²² Met name 58 in 2020 tegenover 59 in 2000, niettegenstaande een dip in 2010, van namelijk 34 zaken.

socializekerheidsrecht omvatten, waarin meestal een overheidsinstantie betrokken partij is.

De verhouding tussen de verschillende categorieën van eisers in S-zaken wordt in de onderstaande grafieken afgebeeld. Zoals zal blijken, dienen deze diagrammen met de nodige voorzichtigheid te worden geïnterpreteerd. Het sterk dalend totaal aantal S-zaken²³ vertekent de procentuele verhoudingen tussen de verschillende categorieën van eisers aanzienlijk.

28. Een stabiel aantal S-zaken wordt door natuurlijke personen ingeleid. Inderdaad, het aandeel van het aantal S-zaken dat door natuurlijke personen wordt ingeleid, in het jaarlijks totaal aantal S-zaken, is duidelijk substantieel gestegen (van ongeveer 30 naar ongeveer 50 pct.), waardoor zij thans, anders dan in 2000, met voorsprong de grootste categorie van eisers in S-zaken vertegenwoordigen. In absolute cijfers is er evenwel sprake van een beperkte daling van het aantal S-zaken dat door natuurlijke personen wordt ingeleid²⁴. Minstens blijkt dat de scherpe daling van het jaarlijks totaal aantal S-zaken voor het Hof over de bestudeerde tijdsperiode niet (eenduidig) aan natuurlijke personen kan worden toegeschreven.

²³ Van 194 zaken in 2000 en 216 zaken in 2010 naar 101 zaken in 2020. Zie hierover meer in detail B. DECONINCK, I. COUWENBERG, F. PARREIN, P. BRULEZ en A. BAYRAK, “Een cijfermatige doorlichting van de rechtspraak van het Hof in de periode 2000-2020; Stof tot nadenken!” in *Jaarverslag van het Hof van Cassatie van België 2021*, Brussel, Larcier, 2021, 233-234.

²⁴ In 2000 werden 56 S-zaken door natuurlijke personen ingeleid. In 2010 waren dat er 104 – bijna een verdubbeling in vergelijking met 2000 – maar dat blijkt het gevolg van een reeks van 57 nagenoeg identieke cassatieberoepen die werden ingediend door de werknemers van een gefailleerde grote Belgische onderneming tegen de faillissementscuratoren. In 2020 bedroeg het aantal S-zaken dat door natuurlijke personen werd opgestart, nog slechts 49 eenheden. Wanneer men dus abstractie maakt van de uitzonderlijke omstandigheden in 2010, lijkt er dus sprake van een lichte daling tussen 2000 en 2010 en is sindsdien het aantal S-zaken dat door natuurlijke personen wordt neergelegd, relatief stabiel.

In tegenstelling tot wat vaak wordt gedacht, lijkt geen sprake van een probleem van (on)toegankelijkheid van het Hof in sociale zaken voor natuurlijke personen, of beter blijkt niet uit de cijfers dat problemen van (on)toegankelijkheid van het Hof in sociale zaken over de bestudeerde tijdsperiode van 20 jaar zouden zijn toegenomen. Die voorzichtige vaststelling mag sowieso niet tot justitie als dusdanig worden veralgemeend. Over de toegankelijkheid van de hoven en rechtbanken voor rechtszoekenden in sociale zaken worden geen uitspraken gedaan.

29. *Een steeds minder actieve overheid in S-zaken.* Het procentueel aandeel van het aantal S-zaken dat door overheden en overheidsinstellingen werd ingesteld, in het totaal aantal S-zaken, blijft over de bestudeerde periode dan weer relatief constant, maar in absolute cijfers daalde het aantal S-zaken dat door overheden en overheidsinstellingen voor het Hof aangehangig werd gemaakt, aanzienlijk. Er blijkt in absolute cijfers sprake te zijn van meer dan een halvering²⁵. Net zoals voor C-zaken het geval is, valt ook voor S-zaken in 2020 een opvallend laag aantal cassatieberoepen van overheden en overheidsinstellingen te noteren, met een dalend totaal aantal zaken tot gevolg. Ook in deze suggereren de eerste indrukken van de data voor 2021, 2022 en 2023 dat deze trend zich vooralsnog niet lijkt te keren. De trend lijkt dus structureel.

30. *Maar ook vennootschappen worden minder actief.* Niet alleen overheden, maar ook vennootschappen treden in de bestudeerde periode, zowel procentueel gezien als in absolute cijfers, in S-zaken steeds minder als eiser voor het Hof op. De daling van het aantal S-zaken dat door vennootschappen wordt ingeleid, lijkt zelfs nog sterker dan de al sterke daling van het aantal S-zaken dat overheden inleiden²⁶. Het lijkt om een permanente trend te gaan, die samen met de daling van het aantal S-zaken dat door overheden en overheidsinstellingen wordt opgestart, de daling van het jaarlijks totaal aantal S-zaken verklaart.

31. *Zoektocht naar oorzaken.* Om een beter zicht te krijgen op de oorzaken van de geschetste evoluties voor het Hof, ware het nuttig geweest om te beschikken over de relevante statistieken van de arbeidshoven en de arbeidsrechtbanken. In het jaarverslag 2021 werd vastgesteld dat de dalende instroom in sociale zaken voor het Hof parallel loopt met de dalende instroom voor de arbeidshoven en arbeidsrechtbanken. De vraag rijst hoe die dalende instroom voor de arbeidshoven en arbeidsrechtbanken zich aftekent in de verhouding tussen de verschillende categorieën van eisers. Is ook daar sprake van een zekere parallel?

2. Hoedanigheid van de verweerder

1. C-zaken

32. *Een groot aantal gemengde constellaties.* Bij de bespreking van de statistische gegevens met betrekking tot het aantal in een zaak betrokken partijen in

---

²⁵ Het aantal S-zaken dat door overheden werd ingeleid, evolueerde met name van 61 eenheden in 2000 (31,94 pct. van het totaal aantal nieuwe S-zaken in 2000) en 67 eenheden in 2010 (31,90 pct. van het totaal aantal nieuwe S-zaken in 2010) naar 30 eenheden in 2020 (30 pct. van het totaal aantal nieuwe S-zaken in 2000).

²⁶ Het aantal S-zaken dat door vennootschappen werd ingeleid, evolueerde met name van 50 zaken in 2000 (25,77 pct. van het totaal aantal S-zaken in 2000), naar 27 zaken in 2010 (12,86 pct. van het totaal aantal S-zaken in 2010) en 16 zaken in 2020 (15,84 pct. van het totaal aantal S-zaken in 2020).

het eerste deel van deze studie, werd reeds erop gewezen dat zich in de civiele zaken die het Hof behandelt, aan de verwerende zijde, veel meer dan aan de eisende zijde, vaak meerdere partijen bevinden, met gelijklopende dan wel uiteenlopende belangen (cf. *supra*). Thans blijkt dat, in gevallen waar meerdere verweerders aanwezig zijn, het ook heel vaak verschillende categorieën van verweerders betreft. In 20 tot 30 pct. van de C-zaken blijken zich aan de verwerende zijde verschillende partijen die tot onderscheiden categorieën behoren, te bevinden. De mogelijke combinaties zijn zeer divers en laten niet toe bijzondere lessen te trekken, reden waarom hieronder bij de aard van de verwerende partijen in C-zaken van deze (desalniettemin grote) gemengde categorie abstractie wordt gemaakt.

33. *De tegenpartij van natuurlijke personen is in C-zaken opvallend vaak een rechtspersoon.* Natuurlijke personen treden in C-zaken in eerste instantie op tegen andere natuurlijke personen. In de drie bestudeerde werkjaren blijkt tussen de 40 en de 45 pct. van alle C-zaken die door natuurlijke personen werden ingeleid, tegen andere natuurlijke personen gericht. Dat betekent logischerwijs dat tussen de 55 en 60 pct. van de C-zaken die door natuurlijke personen worden ingeleid, tegen privaatrechtelijke of publiekrechtelijke rechtspersonen is gericht.

Wat betreft de zaken die natuurlijke personen tegen rechtspersonen richten, twee opvallende vaststellingen:

- Wanneer natuurlijke personen zich in een C-zaak tegen een privaatrechtelijke rechtspersoon richten, richtten zij zich vaker tegen grote ondernemingen dan tegen andere privaatrechtelijke rechtspersonen. Opnieuw zijn die grote ondernemingen vooral bank- en verzekeringsinstellingen. Aldus wordt bevestigd dat in zaken waarin bank- en verzekeringsinstellingen betrokken zijn, sprake is van een hogere cassatiebereidheid, aan beide zijden van het geding. In zaken waarin kleinere rechtspersonen betrokken zijn, blijkt men aan de beide zijden van het geding verhoudingsgewijs eerder weigerachtig ten aanzien van cassatie.
- Een tweede opvallende vaststelling is dat het aantal C-zaken waarin natuurlijke personen zich tegen overheden en overheidsinstanties richten, niettegenstaande deze aantallen lager zijn dan het aantal C-zaken tegen privaatrechtelijke rechtspersonen, verhoudingsgewijs relatief hoog ligt²⁷. Dat is opvallend, vermits natuurlijke personen in het dagdagelijks, economisch en sociaal leven toch vaker in contact komen met commerciële ondernemingen dan met overheden en overheidsinstellingen, maar zich dat duidelijk niet in een duidelijker hoger aantal procedures voor het Hof vertaalt. Er is aan de zijde van natuurlijke personen in C-zaken duidelijk sprake van een relatief hoge cassatiebereidheid ten aanzien van overheden en overheidsinstellingen, een cassatiebereidheid die daarenboven zelfs in licht stijgende lijn lijkt te gaan.

34. *De tegenpartij van rechtspersonen varieert.* De categorie van eisers-rechtspersonen vertoont een meer diffuus beeld. Zij richten zich het vaakst tegen natuurlijke personen of andere rechtspersonen, maar het varieert van jaar tot jaar tegen welke categorie het meest. Slechts in derde instantie richten eisers-rechtspersonen

---

²⁷ In 2000 richtten natuurlijke personen zich in 12 pct. van alle door hen ingeleide C-zaken tegen de overheid (34 zaken), in 2010 in 11 pct. (37 zaken) en in 2020 in 16 pct. (47 zaken).

zich tegen overheden en overheidsinstellingen, m.n. in 10 tot 15 pct. van alle C-zaken opgestart tot rechtspersonen.

35. *Natuurlijke personen als geliefkoosde tegenpartij van overheden.* Overheden en overheidsinstellingen ten slotte richten zich in C-zaken met voorsprong vooral tegen natuurlijke personen²⁸. Slechts in veel geringere mate starten overheden een cassatieprocedure tegen rechtspersonen²⁹.

2. F-zaken

36. *Exponentiële stijging van het aantal cassatieberoepen dat door de overheid tegen vennootschappen wordt gelanceerd.* Wat de F-zaken betreft, is vanzelfsprekend enkel relevant tegen welke categorie van verweerders de taxerende overheid zich richt. Fiscale cassatieberoepen die door natuurlijke personen of privaatrechtelijke rechtspersonen worden neergelegd, zijn immers vanzelfsprekend steeds tegen de taxerende overheid gericht.

Het blijkt dat, daar waar taxerende overheden zich in 2000 voor het Hof nog vooral tegen natuurlijke personen richten, zij zich in 2010 en 2020 verhoudingsgewijs meer tegen rechtspersonen richten. Dat neemt niet weg dat zowel het aantal cassatieberoepen dat door de taxerende overheid tegen natuurlijke personen als tegen privaatrechtelijke rechtspersonen wordt gelanceerd, is gestegen, maar de stijging van het aantal beroepen dat tegen privaatrechtelijke rechtspersonen is gericht (stijging met maar liefst 500 pct.)³⁰, is veel sterker dan de stijging van het aantal cassatieberoepen tegen natuurlijke personen (stijging met ongeveer 50 pct.)³¹. Mogelijk is deze evolutie – minstens ten dele – gelieerd aan voormelde professionalisering van de fiscus en de steeds ingrijpender fiscale planning die privaatrechtelijke rechtspersonen onder impuls van de fiscale beroepen aan de dag leggen en de steeds meer intensiverender wordende strijd van de overheid tegen verschillende vormen van dergelijke planning.

3. S-zaken

37. *Eigen aard van S-zaken verklaart de aard van de verwerende partij.* In S-zaken richtten natuurlijke personen zich vooral tegen overheden en overheidsinstellingen, wat verband houdt met het feit dat een groot deel van de S-zaken geschillen inzake het socialezekerheidsrecht betreft, waarin sociale zekerheidsinstellingen noodzakelijkerwijs een betrokken partij zijn. Er lijkt inzake zelfs sprake van een licht stijgende tendens³². In tweede instantie richten natuurlijke personen zich in S-zaken tegen vennootschappen en vzw's. Het betreft voornamelijk arbeidsrechtelijke geschillen, waarin natuurlijke personen in hun hoedanigheid van werknemer een cassatieberoep instellen tegen hun werkgever-vennootschap. De

---

²⁸ Met name in 2000 in 48 pct. (42 eenheden), in 2010 in 60 pct. (60 eenheden) en in 2020 in 41 pct. (14 eenheden) van alle door overheden en overheidsinstellingen opgestarte cassatieberoepen in C-zaken.

²⁹ Met name in 2000 in 18,39 pct. (16 eenheden), in 2010 in 19,13 (22 eenheden) en in 2020 in 26,47 pct. (9 eenheden) van alle door overheden en overheidsinstellingen opgestarte cassatieberoepen in C-zaken.

³⁰ Met name van amper 7 zaken in 2000 naar 34 zaken in 2010 en 42 zaken in 2020.

³¹ Met name van 16 zaken in 2000 naar 27 zaken in 2010 en 25 zaken in 2020.

³² Het betreft 21 zaken in 2000, 24 zaken in 2010 en 28 zaken in 2020.

tendens hier is licht dalend³³. Aangezien S-zaken vooral op het arbeidsrecht en het socialezekerheidsrecht betrekking hebben, treden natuurlijke personen in S-zaken slechts uitzonderlijk tegen andere natuurlijke personen op. De meeste werkgevers zijn immers rechtspersonen³⁴.

Uit het voorgaande vloeit enerzijds voort dat vennootschappen, maar ook vzw's, zich in S-zaken haast uitsluitend tegen natuurlijke personen richten, zijnde hun werknemers, met betrekking tot een arbeidsrechtelijk geschil. In een eerder beperkt aantal gevallen richten zij zich tegen de overheid en overheidsinstellingen, in geschillen die op het socialezekerheidsrecht betrekking hebben en waarin zij in de hoedanigheid van werkgever betrokken zijn. Anderzijds richten ook overheden en overheidsinstellingen zich in S-zaken voornamelijk tegen natuurlijke personen, in geschillen betreffende de toepassing van het socialezekerheidsrecht. In een veel beperkter aantal gevallen richten zij zich tegen vennootschappen en vzw's in hun hoedanigheid van werkgever.

IV. Besluit

38. Met beperkte middelen is het Hof erin geslaagd om tot een aantal uitermate interessante bevindingen te komen over de 'klant' in het civiel cassatiegeding, dewelke relevant zijn zowel op vlak van de werklast en werklastmeting als op vlak van toegankelijkheid van het Hof (en van justitie in het algemeen) voor de rechtszoekenden.

39. Het werd vastgesteld dat over de bestudeerde periode 2000-2020 twee types van eisers de civiele werklast van het Hof in verregaande mate hebben beïnvloed, met name overheden en overheidsinstellingen allerhande enerzijds en bepaalde grote ondernemingen (zoals bank- en verzekeringsinstellingen) anderzijds. Terwijl het aantal civiele cassatieberoepen dat door natuurlijke personen wordt opgestart relatief stabiel is gebleven (zowel in C- als in F- en S-zaken) en het aantal civiele cassatieberoepen dat door vennootschappen, andere dan grote vennootschappen wordt opgestart relatief lichte variaties vertoont, doen zich belangrijke schommelingen voor wat betreft het aantal civiele cassatieberoepen die door overheden en grote ondernemingen wordt opgestart, met een schijnbaar directe impact op de instroom aan civiele zaken tot gevolg. Uit het gevoerde onderzoek lijkt namelijk naar voren te komen dat de schommeling van het jaarlijks aantal inkomende zaken op de C-rol, de aanzienlijke stijging van het jaarlijks aantal inkomende zaken op de F-rol en de significante daling van het jaarlijks aantal inkomende zaken op de S-rol in zeer verregaande mate aan actieve of minder actieve overheden en actieve of minder actieve grote ondernemingen in deze sectoren kan worden toegeschreven.

Vooraf het optreden van de overheid is opvallend. De overheid is duidelijk steeds actiever geworden als eisende partij in fiscale zaken, als gevolg van een verregaande

---

³³ Het betreft 25 zaken in 2000, 24 zaken in 2010 en 20 zaken in 2020.

³⁴ In 2000 en 2020 betreft het telkens slechts 3 zaken. 2010 is een uitzonderingsjaar, waarin natuurlijke personen 58 S-zaken tegen andere natuurlijke personen opstartten, hetgeen het gevolg is van de reeds herhaaldelijk aangehaalde reeks van 57 nagenoeg identieke cassatieberoepen die werden ingediend door de werknemers van een gefailleerde grote Belgische onderneming tegen de faillissementscuratoren, die *qualitate qua* gedagvaard werden (cf. *supra*).

professionalisering en schijnbaar hardnekkiger optreden van fiscale administraties. Tegelijk blijkt de overheid steeds minder actief in burgerlijke zaken en sociale zaken, terwijl natuurlijke personen en rechtspersonen zich in deze materies voor het Hof als eisende partij net frequenter tegen de overheid als verwerende partij richten. Naar de oorzaken van die verminderde activiteit van de overheid in burgerlijke en sociale zaken, is het voor het Hof slechts gissen.

40. Inzake toegankelijkheid van het Hof voor de rechtszoekende valt, vooral zowel in burgerlijke als in fiscale en sociale zaken, op dat, niettegenstaande zij een grote categorie van eisders vormen, natuurlijke personen hoogstens de helft van het aantal cassatieberoepen vertegenwoordigen. Houdt men rekening met het feit dat de categorie van natuurlijke personen zowel de natuurlijke personen omvat die handelen in een private hoedanigheid als de natuurlijke personen die handelen in de hoedanigheid van onderneming, dan stelt men vast dat gedingen met een puur privaat, niet-ondernemingsgerelateerd karakter slechts ongeveer een derde van de werklast van het Hof vertegenwoordigen. Dat is verhoudingsgewijs weinig en doet vragen rijzen bij de toegankelijkheid van het Hof (en justitie in het algemeen) voor de ‘gewone man’.

Tegelijk dient men vast te stellen dat, in tegenstelling tot de soms populaire perceptie, de situatie over de twee bestudeerde decennia, niet (substantieel) is verslechterd. *Anno* 2020 legden natuurlijke personen zowel in burgerlijke zaken als in fiscale en sociale zaken ongeveer evenveel cassatieberoepen neer als in 2000. Dat betekent dat de dalingen van het aantal zaken in contentieux zoals het sociaal recht, het familierecht en het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht (cf. *supra*), materies waarin bij uitstek natuurlijke personen betrokken zijn, vermoedelijk niet zozeer het gevolg zijn van de loutere hoedanigheid van natuurlijke personen en/of van vermeende problemen inzake de toegankelijkheid van het Hof en van justitie voor natuurlijke personen, maar dat daarvoor eerder andere redenen moeten bestaan.

41. Deze bevindingen bieden voer voor discussie en smaken duidelijk naar meer. Het Hof kan slechts hopen in de toekomst over voldoende middelen te beschikken om het gevoerde onderzoek verder te kunnen zetten, maar ook om dat onderzoek nog te verbeteren en verder uit te breiden.

Het ware bovendien interessant om de bevindingen op cassatieniveau te kunnen vergelijken met de cijfers die hierover op het niveau van de hoven en rechtbanken bestaan, en hierover in dialoog te gaan, om zo tot een meer volledig beeld van de justitiecijfers en de evolutie van die cijfers te komen.

Beatrijs Deconinck
*Eerste voorzitter van het Hof
van Cassatie*

Pieter Brulez
*Referendaris bij het Hof van
Cassatie*

Unus iudex vs collegiale rechtspraak bij de hoven van beroep: een eerste verkenning vanuit het Hof van Cassatie

I. Inleiding

1. Deze studie is de vierde studie die kadert in de doorgedreven kwalitatieve analyse door het Hof van de civiele zaken die in de loop van 2020 werden neergelegd³⁵.

2. De eerste drie studies focusten vooral op de instroom, of op de inhoud van de cassatieberoepen, en behandelden daarbij voornamelijk aspecten van toegankelijkheid van het Hof in civiele zaken. In de eerste studie, opgenomen in het jaarverslag 2021³⁶, werd onderzocht op welke rechtstakken of rechtsmateries de civiele zaken voor het Hof betrekking hebben en of zich terzake over de voorbije twee decennia al dan niet bepaalde evoluties hebben voorgedaan. De tweede studie, opgenomen in het jaarverslag 2022³⁷, onderzocht de rechtsbijstand voor het Hof. De derde studie ten slotte, die eveneens in dit jaarverslag is opgenomen³⁸, analyseert wie als eiser of als verweerder voor het Hof optreedt.

Deze studies gaven een eerste diepgaander inzicht in de evolutie van de werking van het Hof in civiele zaken, weliswaar fragmentair beperkt tot de civiele rol en aantonend dat deze studies ook naar andere materies moeten worden uitgebreid.

Er werden verder belangrijke lessen met betrekking tot de civiele instroom voor het Hof getrokken: de rechtsvormende taak van het Hof heeft duidelijk de bovenhand gekregen op de disciplinaire taak van het Hof en, gedeeltelijk daarmee samenhangend, zijn de cassatieberoepen aantoonbaar complexer geworden³⁹; schommelingen in de civiele instroom voor het Hof lijken parallel te lopen en derhalve voor een groot deel te wijten aan het actiever of minder actief optreden van overheden⁴⁰; etc.

Ook kwamen kritische vragen aan de oppervlakte, met name vragen inzake de toegankelijkheid van het Hof voor welbepaalde categorieën van rechtszoekenden (in het bijzonder voor natuurlijke personen die optreden in een puur private hoedanigheid)⁴¹ en, daarmee enigszins samenhangend, inzake de toegankelijkheid van

---

³⁵ Deze reeks van studies is gegroeid vanuit de vragen die door het Hof en zijn parket zelf werden geformuleerd. Er kon een behoorlijke aanzet worden gegeven, dankzij het aanwerven tot tweemaal toe, maar voor een beperkte periode, van een attaché rechtspraakanalyse. Die attaché heeft ook tot deze studie in belangrijke mate bijgedragen.

³⁶ B. DECONINCK, I. COUWENBERG, F. PARREIN, P. BRULEZ en A. BAYRAK, “Een cijfermatige doorlichting van de rechtspraak van het Hof in de periode 2000-2020. Stof tot nadenken!” in *Hof van Cassatie van België. Jaarverslag 2021*, Brussel, Larcier, 200-245.

³⁷ N. GOFLOT en C. DE BAETS, “Rechtsbijstand bij het Hof van Cassatie” in *Hof van Cassatie van België. Jaarverslag 2022*, Brussel, Larcier, 331-366.

³⁸ Zie pag. 246-266 van dit jaarverslag.

³⁹ B. DECONINCK, I. COUWENBERG, F. PARREIN, P. BRULEZ en A. BAYRAK, “Een cijfermatige doorlichting van de rechtspraak van het Hof in de periode 2000-2020. Stof tot nadenken!” in *Hof van Cassatie van België. Jaarverslag 2021*, Brussel, Larcier, 242-244.

⁴⁰ Zie pag. 265-266 van dit jaarverslag.

⁴¹ Zie pag. 265 van dit jaarverslag.

het Hof in welbepaalde materies (zoals het sociaal recht, het sociale zekerheidsrecht, het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en het familierecht)⁴².

Het Hof hoopt in de komende jaren de aldus opgestarte inhoudelijke analyse van de instroom, met de overstap naar haar nieuwe *case management* systeem *JustCase* verder te kunnen zetten en uit te bouwen. De aanzet die hiertoe is gegeven door de eigen studies bewijst de noodzaak hiervan. Een degelijk inzicht in de samenstelling van de instroom, laat het Hof immers ook toe zijn civiele werklast beter te beheren.

3. Deze studie is van een andere aard. Zij betreft niet langer de toegankelijkheid van het Hof, maar gaat na of en in welke mate de evolutie met betrekking tot de samenstelling van de zetel voor de hoven van beroep, en meer bepaald de veralgemening van de zgn. ‘alleenzetelend’ of ‘alleensprekend’ raadsheer⁴³ op dat niveau met ingang van 1 januari 2016, op het niveau van het (civiele) cassatieberoep merkbaar is.

Het gaat om een eerste, voorzichtige verkenning van de problematiek. Aan de hand van (alleen) de C-zaken die in de loop van 2020 op de griffie van het Hof werden ingediend, wordt nagegaan of de principiële reductie van de samenstelling van de zetel in hoger beroep inderdaad al merkbaar is geworden in de zaken die aanhangig worden gemaakt voor het Hof van Cassatie in 2020 en of het enige impact heeft op het aantal civiele cassatieberoepen. Tevens wordt een eerste aanzet gegeven voor grondiger onderzoek naar de correlatie tussen de samenstelling van de zetel in hoger beroep en het cassatiepercentage in civiele zaken.

Het Hof is zich ervan bewust dat het een heikel onderwerp betreft en dat deze studie hoogstens een eerste tip van de sluier kan lichten. De studie is sowieso slechts op een steekproefsgewijze benadering gebaseerd: zij is – zoals vermeld - tot de C.20-zaken beperkt. Tal van factoren hebben (mogelijkerwijs) een impact op de resultaten van die steekproef:

- Het Hof heeft geen zicht op de vraag welk percentage van de uitspraken per hof van beroep aanleiding geeft tot een cassatieprocedure, wat een beperkt en mogelijk vertekend beeld geeft. Mogelijkerwijs bestaan er belangrijke verschillen tussen de hoven van beroep.
- Het blijkt dat de verschillende hoven van beroep de veralgemening van de alleenzetelend raadsheer niet allemaal op eenzelfde manier invulden en dat niet alle hoven met eenzelfde snelheid de nieuwe werkwijze hebben omarmd (*infra*).
- Aangezien de arresten van de hoven van beroep die achter de C.20-zaken schuil gaan, voor die hoven op heel verschillende tijdstippen werden behandeld, is niet uitgesloten dat een deel van de C.20-zaken in werkelijkheid betrekking heeft op arresten van de hoven van beroep die nog onder de oude regels inzake samenstelling van de zetel zijn behandeld, bv. wanneer er geen betekening van het bestreden arrest was gebeurd.
- In de regel stroomt slechts een specifiek soort zaken door naar het Hof, die niet noodzakelijk representatief zijn voor het geheel aan zaken die de hoven van beroep

---

⁴² B. DECONINCK, I. COUWENBERG, F. PARREIN, P. BRULEZ en A. BAYRAK, “Een cijfermatige doorlichting van de rechtspraak van het Hof in de periode 2000-2020. Stof tot nadenken!” in *Hof van Cassatie van België. Jaarverslag 2021*, Brussel, Larcier, 242.

⁴³ De terminologie zal in deze studie door elkaar worden gebruikt.

behandelen. Het betreft doorgaans zaken waarin min of meer fundamentele rechtsvragen aan de orde zijn. In hoven van beroep waar men zaken vlot toewijst aan een alleenzetelend raadsheer, zullen die alleenzetelende raadsheren regelmatig dergelijke dossiers te verwerken krijgen, die vervolgens ook naar het Hof doorstromen, terwijl in hoven van beroep waar nog meer zaken aan collegiale kamers worden toegewezen, dergelijke ‘fundamentele’ zaken veel minder door een alleenzetelend raadsheer zullen worden behandeld.

- Voor bepaalde hoven van beroep is het aantal C.20-zaken dat voor het Hof werd neergelegd, veel lager dan voor andere hoven, waardoor individuele zaken voor het ene hof van beroep sterker doorwegen dan voor het andere hof van beroep.
- Rekening moet ook worden gehouden met het feit, zoals blijkt uit de voorgaande studies, dat bepaalde types van partijen makkelijker cassatieberoep instellen en dat ook in de ene materie vlotter dan in de andere cassatieberoep wordt ingesteld.
- Het is niet uitzonderlijk dat het Hof geconfronteerd wordt met reeksen van gelijklopende dossiers afkomstig van één en dezelfde kamer van een hof van beroep.
- Etc.

Het Hof wil dan ook reeds bij aanvang van deze studie duidelijk benadrukken dat men zich ervoor moet hoeden de resultaten van de uitgevoerde steekproef te veralgemenen. Om een meer volledig en vooral accurater beeld te krijgen, is het noodzakelijk de thans uitgevoerde steekproef in de loop van de komende jaren verder op te volgen en nog verder uit te diepen en verfijnen. Kortom, een eerste aflevering van een te vervolgen verhaal.

4. *Plan van aanpak* – De onderhavige studie bestaat uit vier delen.

In een eerste deel wordt een chronologisch overzicht gegeven van de evolutie van het Belgische wetgevende kader inzake de samenstelling van de kamer in burgerlijke procedures voor de hoven van beroep. De voortdurende discussie over de keuze tussen een alleenzetelende raadsheer (*unus iudex*) en een collegiale kamer heeft immers geleid tot talrijke wetswijzigingen in de Belgische gerechtelijke organisatie.

In een tweede deel worden de reacties op de invoering van de veralgemeende *unus iudex* regel binnen de hoven van beroep uiteengezet. Vooreerst worden de standpunten van de Hoge Raad voor de Justitie, alsook deze van de afdeling wetgeving van de Raad van State, uiteengezet. Ook wordt stilgestaan bij een uitspraak van het Grondwettelijk Hof in de materie. Daarnaast wordt er aandacht besteed aan de receptie van deze veralgemening bij de verschillende hoven van beroep.

Een derde deel bespreekt de voormelde statische analyse, aan de hand van de C.20-zaken, van de impact van de veralgemening van de alleenzetelend raadsheer op de cassatieprocedure.

In het besluit ten slotte worden een aantal voorlopige conclusies geformuleerd.

I. Historische evolutie van de samenstelling van de zetel in burgerlijke zaken voor de hoven van beroep : een afslanking over de jaren heen

5. *Van 7 raadsheren...* – Lange tijd stond het principe van collegiale rechtspraak centraal, niet alleen op het niveau van de hoven van beroep maar zelfs op

het niveau van eerste aanleg. Specifiek voor wat de hoven van beroep betreft, voorzag artikel 40 van de wet van het jaar VIII uit 1810 aanvankelijk in een kamer van zeven raadsheren in civiele zaken⁴⁴.

6. *Naar 5 raadsheren...* – Met de Belgische onafhankelijkheid kwam het principe van kamers met zeven raadsheren in de hoven van beroep al snel ter discussie te staan. Voorgesteld werd om dat aantal naar vijf terug te brengen, hoofdzakelijk omwille van economische overwegingen. Na de Belgische onafhankelijkheid bleek het vanwege een tekort aan magistraten immers moeilijk om binnen de hoven van beroep, gegeven het politieke en sociale klimaat, aan het principe van zeven magistraten te blijven voldoen.

Dat voorstel bleek controversieel. Volksvertegenwoordigers LECLERQ en VAN MEENEN betoogden toen reeds dat rechtspraak met zeven raadsheren meer waarborgen bood⁴⁵. Ook de toenmalige rechtsleer beschouwde collegiale beslissingen met zeven raadsheren als beter doordacht, objectiever en minder vatbaar voor twijfel⁴⁶.

Met artikel 41 van de eerste Belgische wet op de gerechtelijke organisatie van 4 augustus 1832 werd het voorstel evenwel bewaarheid en werd het aantal raadsheren in de civiele kamers van de hoven van beroep definitief gereduceerd naar vijf⁴⁷.

7. *En vervolgens naar 3 raadsheren* – Aan het einde van de 19^e eeuw zou echter ook het principe van kamers met vijf raadsheren in de hoven van beroep onder druk komen te staan, zij het eerst vanuit een voornamelijk academische hoek, wegens bezwaren op zowel budgettair als inhoudelijk vlak. Er werd betoogd dat er te veel rechters waren, die daarenboven ontoereikend werden betaald en op minderwaardige (Napoleontische) wijze werden benoemd⁴⁸. De combinatie met een hoge werkdruk resulteerde in trage rechtspraak. Een als inefficiënt gepercipieerd justitieel systeem was het resultaat⁴⁹. De uitbraak van de Eerste Wereldoorlog creëerde uiteindelijk ook een politiek klimaat waarin aanpassingen in de gerechtelijke organisatie noodzakelijk werden. Het gehele gerechtelijke apparaat staakte zijn werkzaamheden volledig in februari 1918 in het kader van de Duitse bezetting⁵⁰. Tijdens de vier oorlogsjaren was

---

⁴⁴ Ook binnen de rechtbank van eerste aanleg vormde collegiale rechtspraak toen het uitgangspunt. Zelfs de vrederechter en politierechter zetelden aanvankelijk met twee assessoren. Zie hiervoor K. VELLE, *Het vredegerecht en de politierechtbank (1795-1995): organisatie, bevoegdheden en archiefvorming*, Brussel, Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de provinciën, 1995.

⁴⁵ Kamer van volksvertegenwoordigers, zitting van 9 juni 1832, *BS* 11 juni 1832, 1351.

⁴⁶ E. GARSONNET, *Traité théorique et pratique de procédure: organisation judiciaire, compétence et procédure civile et commerciale*, T.1, Paris, 1882, 67–68. Alsook, F. THIRY, *Organisation judiciaire: compétence et procédure en matière civile*, Luik, s.n., 1893, 28.

⁴⁷ De keuze voor vijf raadsheren werd later ook bevestigd in de tweede wet op de gerechtelijke organisatie van 18 juni 1969.

⁴⁸ O. BARROT, “De l’organisation judiciaire en France” in CH. VERGE. (ed.), *Séances et travaux de l’académie des sciences morales et politiques*, Parijs, A. Durand et Pedone Lauriel Libraires, 1871, 257-414.

⁴⁹ J-P. NANDRIN, “Le juge unique en Belgique. Quelques jalons historiques d’une révolution tranquille”, *RIEJ* 1989, 97-113.

⁵⁰ M. MOERMAN, *Invloed van de Eerste Wereldoorlog op de werking, rechtspraak en actoren van de Gentse politierechtbank*, Gent, Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde, 2019, 157-158. Zie ook D. VENEMA, “War, Law, Society, and the Courts, 1939-1945: an Introduction” in D. VENEMA (ed.), *Supreme Courts Under Nazi Occupation*, Amsterdam, Amsterdam University Press, 2022, 37-38.

er een aanzienlijk aantal vacatures binnen de Belgische magistratuur, omdat men tijdens de vier oorlogsjaren nauwelijks nog kon afstuderen in de rechten. Bij tijdelijke wet van 25 oktober 1919⁵¹ werd het aantal raadsheren op het niveau van de hoven van beroep⁵² daarom van vijf naar drie verminderd.

Ondanks de oorspronkelijk tijdelijke aard van de wet van 25 oktober 1919 werd zij herhaaldelijk verlengd⁵³. Met de invoering van het Gerechtelijk Wetboek op 10 oktober 1967 zou de zetelsamenstelling van de hoven van beroep⁵⁴ met drie raadsheren uiteindelijk ook permanent worden (zie toenmalig artikel 101 Gerechtelijk Wetboek). Uit de verslagen van koninklijk commissaris Van Reepinghen⁵⁵ blijken de motieven van die keuze: procedures dienden minder omslachtig en kostbaar te zijn, met een efficiëntere inzet van de magistratuur⁵⁶.

8. *Invoering van de unus iudex als uitzondering* – Omdat de gerechtelijke achterstand, o.a. op het niveau van de hoven van beroep, ook na de invoering van het Gerechtelijk Wetboek verder bleef groeien⁵⁷, werden de relevante bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek bij wet van 19 juli 1985⁵⁸ een eerste keer gewijzigd. Het principe van collegiale kamers bestaande uit drie raadsheren op het niveau van de hoven van beroep bleef behouden, maar er werden talrijke uitzonderingen gecreëerd waarbij een *unus iudex* of alleenzetelend raadsheer uitspraak kon doen, door de invoering van een nieuw artikel 109bis Gerechtelijk Wetboek⁵⁹:

---

⁵¹ Wet 25 oktober 1919 tot tijdelijke wijziging van de rechterlijke inrichting en van de rechtspleging voor de hoven en rechtbanken.

⁵² Op het niveau van de rechtbank van eerste aanleg introduceerde de wet van 25 oktober 1919 de alleenzetelende rechter of *unus iudex* in één of meerdere civielrechtelijke kamers, zij het als uitzondering en niet als uitgangspunt. De *unus iudex* in eerste aanleg zetelde slechts in volgende zaken: '1° des divorces et séparations de corps, 2° des pensions alimentaires, 3° des demandes de procédures gratuites, 4° des actions en validité de saisies, 5° des décisions rendues par des juges étrangers dans les cas prévus par l'article 10 de la loi du 25 mars 1876, 6° des affaires sur avis de tuteurs, licitions et cas prévus par les articles 882 et suivants du Code de procédure civile' alsook in alle gevallen wanneer de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg de zaken toebedeelde aan de *unus iudex* op basis van 'les nécessités du rôle' of indien de partijen hierom verzochten 'cette distribution est de droit lorsqu'elle est demandée par les parties'. Ook dit uitzonderingsregime was beperkt in de tijd, namelijk van 1919 tot 1921. Zie enige artikel van de wet van 25 oktober 1919, lid 1, 3 en 4.

⁵³ Zie o.a. artikel 1 wet 18 augustus 1928 tot verlenging van de tijdelijke wetten betreffende de rechterlijke inrichting en van de wet betreffende de schorsing van sommige benoemingen tot rechter.

⁵⁴ Op het niveau van de rechtbanken van eerste aanleg voorzag artikel 88 juncto 91 Gerechtelijk Wetboek in de permanente invoering van de *unus iudex* binnen één of meer civielrechtelijke kamers, zij het nu bij wijze van uitgangspunt. Echter voorzag artikel 92 in uitzonderingen waarbij bepaalde zaken verplicht aan een kamer met drie rechters toegewezen dienden te worden, het betrof 1° *Les demandes relatives à l'état des personnes*; 2° *Les actions civiles mues en raison d'un délit de presse*; 3° *Les appels des jugements rendus par les juges de paix et les tribunaux de police*; 4° *Les affaires en matière répressive relatives aux infractions contre l'ordre des familles et contre la moralité publique*; 5° *Les affaires en matière disciplinaire*. Later, door de wet van 25 juli 1985 tot wijziging van de artikelen 91 en 92 Gerechtelijk Wetboek werden de uitzonderingen in artikel 92 ingekort en werden deze zaken niet langer automatisch toegekend aan een collegiale kamer, maar diende partijen hierom te verzoeken.

⁵⁵ C. VAN REEPINGHEN, *Rapport sur la réforme judiciaire I*, Brussel, BS 1964, 1.

⁵⁶ Ontwerp van wet tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek, *Parl.St.* Senaat 1963-64, nr. 6601.

⁵⁷ B. WAUTERS, "De *unus iudex*: een procedurele approach", *RW* 1994-95, nr. 10, 313.

⁵⁸ Wet van 19 juli 1985 tot instelling van kamers met één raadsheer in de hoven van beroep.

⁵⁹ P. LEMMENS, "Rechterlijke organisatie" in INTERUNIVERSITAIR CENTRUM VOOR GERECHTELIJK RECHT (ed.), *Het vernieuwd gerechtelijk recht: eerste commentaar bij de Wet van 3 augustus 1992 tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek*, Antwerpen, Kluwer, 1992, 58-61.

- enerzijds werden een aantal *verplichte* uitzonderingen ingevoerd op het principe dat zaken in het hof van beroep door een kamer van drie raadsheren worden behandeld (§ 1). Het betrof vooral punctuele of specifieke materies⁶⁰.
- anderzijds werd in een aantal ruimere uitzonderingsgevallen voorzien, waarin bij wijze van uitgangspunt met één raadsheer werd gezeteld, maar waarbij de partijen⁶¹ de mogelijkheid genoten alsnog een verwijzing naar drie raadsheren te vragen. Het betrof met name het hoger beroep gericht tegen beslissingen in burgerlijke zaken gewezen door een kamer van de rechtbank van eerste aanleg met één rechter en het hoger beroep tegen beslissingen gewezen door de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg of door de voorzitter van de rechtbank van koophandel, met de uitzondering van de vorderingen betreffende de staat van personen (§ 2).

De invoering van een alleenzetelend raadsheer in de hoven van beroep was niet vrij van kritiek. Naarmate de tijd verstreek, werden in het parlement af en toe pogingen ondernomen om de scherpe kanten van die invoering af te vijlen⁶². Echter ontstond, tegelijk, naarmate de gerechtelijke achterstand bleef toenemen, een pleidooi om de mogelijkheden van een alleenzetelend raadsheer in de hoven van beroep net uit te breiden. In de periode 1992-2014 werd artikel 109*bis* Gerechtelijk Wetboek dienovereenkomstig herhaaldelijk gewijzigd, door verschillende nieuwe uitzonderingen op het principe van collegiale behandeling toe te voegen⁶³.

---

⁶⁰ Het betreft *in concreto* het hoger beroep tegen vonnissen van de rechter in de jeugdrechtbank; het hoger beroep tegen de beslissingen van de provinciegouverneurs inzake herstel van zekere schade veroorzaakt aan private goederen door natuurrampen, en verzoeken tot uitvoerbaarverklaring van bepaalde scheidsrechterlijke uitspraken en verzoeken tot homologatie van bepaalde beslissingen van een naamloze vennootschap overeenkomstig oud artikel 109*bis*, § 1, Ger.W.

⁶¹ Het verwijzingsrecht was aanvankelijk voorbehouden aan de eiser of gedaagde in hoger beroep, omdat zij werden beschouwd als meester van hun eigen zaak. Het werd niet toegekend aan de geadieerde kamer of aan de eerste voorzitter van het hof. Zie P. LEMMENS. "Rechterlijke organisatie" in INTERUNIVERSITAIR CENTRUM VOOR GERECHTELIJK RECHT (ed.), *Het vernieuwd gerechtelijk recht: eerste commentaar bij de Wet van 3 augustus 1992 tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek*, Antwerpen, Kluwer, 1992, 58-61.

⁶² Binnen de oppositie werd namelijk overwogen om een amendement aan te nemen waarbij de eerste voorzitter ambtshalve initiatiefrecht kreeg voor verwijzing naar een collegiale kamer. Zie Verslag namens de commissie voor de justitie uitgebracht door de heer Arts, *Parl.St. Senaat, B.Z. 1991-92, nr. 301/2*, 26-27. De Nationale Commissie van de Magistratuur stelde dan weer de afschaffing van de alleenzetelende raadsheer voor. Zie Verslag namens de commissie voor de justitie uitgebracht door de heer Chevalier, *Parl.St. Kamer 1990-91, nr. 1565/10*, 2.

⁶³ Bij wet van 3 augustus 1992 werden wijzigingen doorgevoerd aan het recht voor partijen om in de gevallen waar artikel 109*bis*, § 2, Gerechtelijk Wetboek de behandeling door één raadsheer voorziet, toch de verwijzing naar een collegiale kamer te vragen; bij wet van 9 juli 1997 werden de hoger beroepen tegen beslissingen gewezen door de rechtbank van koophandel aan de lijst van § 2 toegevoegd; bij wet van 22 april 2010 werd § 2 aldus gewijzigd dat ook hogere beroepen tegen beslissingen inzake de staat van personen gewezen door een kamer van de rechtbank van eerste aanleg met één rechter door een alleenzetelend raadsheer dienen te worden behandeld (onder voorbehoud van het verwijzingsrecht van partijen); bij wet van 30 juli 2014 werd aan de lijst met verplichte uitzonderingen van § 1 de minnelijke schikking toegevoegd; bij wet van 8 mei 2014 werd aan de lijst met verplichte uitzonderingen van § 1 toegevoegd, het hoger beroep tegen beslissingen gewezen door de familierechtbank aangaande de uitoefening van het ouderlijk gezag, de verblijfsregeling, het recht op persoonlijk contract, de ontvoogding, de opheffing van het verbod op het huwelijk tussen minderjarigen, de pleegvoogdijen de onderhoudsverplichtingen ten aanzien van minderjarigen; bij wet van 25 april 2015 werd aan de lijst van § 2 toegevoegd het hoger beroep tegen beslissingen over burgerlijke rechtsvorderingen die terzelfdertijd en

9. *Naar de invoering van de unus iudex als quod plerumque fit* – In 2015 oordeelde de toenmalige Minister van Justitie dat deze herhaaldelijke aanpassingen van artikel 109bis Gerechtelijk Wetboek niet volstonden om tot een meer efficiënte rechtspleging op het niveau van de hoven van beroep te komen. Als een van de maatregelen om de rechtspleging sneller, efficiënter en vooral eenvoudiger te maken, en de gerechtelijke achterstand te verminderen⁶⁴, voerde hij met de eerste Potpourriwet van 19 oktober 2015, in werking getreden op 1 januari 2016, op het niveau van de hoven van beroep een veralgemening van de alleenzetelende raadsheer door⁶⁵. Hoewel hij het belang van collegiale besluitvorming erkende, stelde hij dat de zware belasting van de rechtscollèges een groter risico voor een goede rechtsbedeling vormt dan dat collegialiteit een meerwaarde zou bieden. Drie kamers van één rechter verzetten niet driemaal zoveel werk als één kamer met drie, maar *“iedereen is het er over eens dat zij afzonderlijk méér aankunnen dan wat een collegiale kamer vermag, en dat betekent hoedanook wins!”*⁶⁶.

Aldus werd artikel 109bis Gerechtelijk Wetboek fundamenteel herwerkt: met uitzondering van het hoger beroep tegen beslissingen in strafzaken (tenzij zij uitsluitend op de burgerlijke belangen betrekking hebben) zouden alle hogere beroepen voortaan worden toegewezen aan een kamer met één raadsheer. Slechts bij uitzondering heeft de eerste voorzitter bij het hof van beroep (en hij alleen) de mogelijkheid om de zaak te verwijzen naar een collegiale kamer, wanneer de *“complexiteit of het belang van de zaak of bijzondere, objectieve omstandigheden daartoe aanleiding geven”*. Het verwijzingsrecht van de partijen bij een geding in hoger beroep werd afgeschaft⁶⁷.

10. *Tussenbesluit: de systematische reductie van het aantal raadsheren in de hoven van beroep* – Samenvattend dient te worden vastgesteld dat de samenstelling van de zetel in burgerlijke zaken voor de hoven van beroep de afgelopen twee eeuwen stelselmatig en ingrijpend is gewijzigd. De oorspronkelijke kamer van zeven raadsheren werd geleidelijk teruggebracht tot vijf vervolgens naar drie, en in 2016 werd de *unus iudex* of alleenzetelende raadsheer als gemeengoed ingevoerd. Deze

---

voor dezelfde rechters werden vervolgd als de strafvordering, voor zover dit hoger beroep niet gelijktijdig met het hoger beroep op strafgebied wordt behandeld.

⁶⁴ Wetsontwerp houdende wijzigingen van het burgerlijk procesrecht en houdende diverse bepalingen inzake justitie, *Parl.St.* Kamer 2014-15, nr. 54-1219/001, 3 en 42.

⁶⁵ De Potpourriwet wijzigde ook de samenstelling van de rechtbank van eerste aanleg. Vóór de Potpourriwet zetelde men in de rechtbank van eerste aanleg reeds principieel alleen (artikel 91 Ger.W.) Met uitzondering van bepaalde zaken die door een kamer met drie rechters (collegiale kamer) moesten worden behandeld (artikel 92, §1 Ger.W.) De Potpourriwet schafte deze uitzonderingen af, behalve voor strafzaken (artikel 92, §2 Ger.W.) Verder kunnen partijen door de Potpourriwet niet langer vragen om een zaak te laten behandelen door een collegiale kamer. Dit kan alleen nog de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg die hierover discretionair beslist. Zie Wetsontwerp houdende wijzigingen van het burgerlijk procesrecht en houdende diverse bepalingen inzake justitie, *Parl.St.* Kamer 2014-15, nr. 54-1219/001, 41-44.

⁶⁶ Wetsontwerp houdende wijzigingen van het burgerlijk procesrecht en houdende diverse bepalingen inzake justitie, *Parl.St.* Kamer 2014-15, nr. 54-1219/001, 42.

⁶⁷ De reden om deze mogelijkheid alleen aan de eerste voorzitter toe te kennen, wordt in de parlementaire voorbereiding gemotiveerd. De wetgever geeft aan dat dit ervoor zorgt dat de eerste voorzitter zijn magistraten efficiënter zal inzetten, waardoor meer kamers met één raadsheer zullen ontstaan, wat specialisatie bevordert en bijdraagt aan het verminderen van de gerechtelijke achterstand en het versnellen van de rechtsgang. Zie Wetsontwerp houdende wijzigingen van het burgerlijk procesrecht en houdende diverse bepalingen inzake justitie, *Parl.St.* Kamer 2014-15, nr. 54-1219/001, 43.

reductie blijkt telkens opnieuw door economische en efficiëntieoverwegingen te zijn ingegeven. De achterstand in de rechtspraak en de hoge werkdruk van de magistraten noopten klaarblijkelijk keer op keer tot een gereduceerde samenstelling van de hoven van beroep teneinde tot een snellere rechtsbedeling te komen. Overwegingen inzake het gezag van de rechtspraak van de hoven van beroep, inzake de kwaliteit van de rechtspraak, aspecten van interne opleiding, inzake complexiteit van bepaalde materies of inzake de maatschappelijke gevolgen van bepaalde kwesties, etc. speelden bij die opeenvolgende politieke beslissingen nauwelijks enige rol.

II. Reacties op de invoering van de veralgemeende *unus iudex* regel binnen de hoven van beroep

1. Reacties van de verschillende justitiële actoren

11. *Reacties van een voornamelijk kritische aard* – Het hoeft niet te verwonderen dat de veralgemening van de alleenzetelend raadsheer bij de hoven van beroep bij wet van 19 oktober 2015 – precies omdat die veralgemening louter door efficiëntieoverwegingen was ingegeven, schijnbaar zonder rekening te houden met overwegingen inzake het gezag en de kwaliteit van rechtspraak – heel wat reacties losmaakte, net zoals ook de eerdere stelselmatige inkrimping van de kamers in beroep telkens op gelijkaardige stevige kritieken kon rekenen.

12. *Hoge Raad voor de Justitie en de Raad van State* – Zowel de Hoge Raad voor de Justitie (hierna HRJ) (in een ambtshalve advies) als de afdeling wetgeving van de Raad van State uitten reeds naar aanleiding van het voorontwerp van wet hun kritiek.

In haar ambtshalve advies van mei 2015⁶⁸ naar aanleiding van het voorontwerp trok de HRJ in twijfel of de toewijzing van meer zaken aan een alleenzetelende raadsheer wel het meest geëigende middel zou zijn om een snellere en efficiëntere rechtspleging bij de hoven van beroep te bewerkstelligen. De HRJ wees op de mogelijk negatieve gevolgen van de afschaffing van de collegiale kamer: minder eenheid binnen de rechtspraak, de mogelijke aantasting van de legitimiteit en het gezag van de beslissingen in hoger beroep, en het teniet doen van de noodzakelijke ervaring die recent benoemde raadsheren in collegiale kamers kunnen opdoen. De voordelen⁶⁹ van een collegiale tweede aanleg, namelijk een meer evenwichtige, kwaliteitsvolle en eerlijke beslissingspraktijk omwille van de interactie tussen verschillende zienswijzen, zouden worden teniet gedaan op het kapblok van een relatief beperkte doeltreffendheid van de veralgemening van een alleenzetelende raadsheer. Kwaliteit zou worden ingeruild voor kwantiteit. De HRJ suggereerde dat de wetgever een effectievere aanpak van de gerechtelijk achterstand zou kunnen hanteren door de toegang tot het hoger beroep te beperken, in plaats van afbreuk te doen aan de voordelen van collegiale besluitvorming.

---

⁶⁸ HOGE RAAD VOOR DE JUSTITIE (HRJ), *Ambtshalve advies over het voorontwerp van wet houdende wijzigingen van het burgerlijk procesrecht*, 28 mei 2015, 1-5.

⁶⁹ B. LUYTEN, “De collegiale kamer versus de alleenzetelende rechter/raadsheer” in F. FLEERACKERS en R. VAN RANSBEECK (eds.), *Het Beraad en de Rechter*, Gent, Larcier, 2012, 93.

In zijn wetgevend advies sloot de afdeling wetgeving van de Raad van State zich bij de kritiek van de HRJ aan en drong daarnaast aan op een meer objectieve omschrijving van de discretionaire beslissingsbevoegdheid van de eerste voorzitter om toch een zaak aan een kamer van drie raadsheren toe te wijzen (de “*complexiteit of het belang van de zaak of bijzondere, objectieve omstandigheden daartoe aanleiding geven*”, cf. *supra*), teneinde te voldoen aan eisen van transparantie, objectiviteit en voorzienbaarheid van de criteria voor de verdeling van zaken en aldus het vertrouwen van de rechtzoekende in de onafhankelijkheid en onpartijdigheid van de raadsheren te behouden⁷⁰.

De rechtsleer pikte deze kritieken van zowel de HRJ als de afdeling wetgeving van de Raad van State onvermijdelijk op⁷¹.

13. *Procedure voor het Grondwettelijk Hof* - Uiteindelijk zouden verschillende actoren, waaronder de *Ordre des barreaux francophones et germanophone*, de Orde van Vlaamse balies, de vzw en de vzw *Syndicat des Avocats pour la Démocratie* tegen verschillende aspecten van deze wet waaronder de veralgemeende invoering van de alleenzetelend raadsheer bij de hoven van beroep en de toewijzing van een zaak aan een collegiale kamer, een vernietigingsberoep instellen bij het Grondwettelijk Hof⁷². Bij het uiteenzetten van hun middelen baseerden de verzoekers zich voornamelijk op de standpunten die eerder in het advies van de Raad van State en de HRJ werden geuit.

De verzoekers stelden vooreerst dat een veralgemening van de alleenzetelende raadsheer een onverantwoorde aantasting zou uitmaken van de verworven mate van jurisdictionele bescherming, in strijd met het *standstill*-beginsel. Volgens de verzoekers houdt het recht op jurisdictionele bescherming een *standstill*-verplichting in die voortvloeit uit de positieve verplichting van de Staat om aan justitie de budgetten toe te wijzen die noodzakelijk zijn voor de goede werking van de rechtscolleges. Door de rol van de rechter en het procedurele evenwicht fundamenteel te wijzigen, zou de alleenzetelende raadsheer een achteruitgang in het recht op toegang tot de rechter en in het recht op jurisdictionele bescherming uitmaken. De veralgemening van de alleenzetelende rechter, zowel in eerste aanleg als in hoger beroep, zou afbreuk doen aan de collegialiteit, die een essentiële waarborg is voor justitie, en die de democratische aard van het gerechtelijk instituut versterkt. De achteruitgang in de verworven mate van jurisdictionele bescherming zou onevenredig en onverantwoord zijn, aangezien geenszins wordt aangetoond dat het veralgemenen van de alleenzetelende rechter een waarborg voor de goede rechtsbedeling vormt⁷³.

Verder bekritiseerden de verzoekers de discretionaire beslissingsbevoegdheid van de eerste voorzitter om een zaak aan een collegiale kamer toe te wijzen. Zij waren van mening dat deze maatregel op discriminerende wijze het beginsel schendt van wettigheid en voorzienbaarheid van de verdeling van de zaken binnen een rechterlijke

---

⁷⁰ Advies RvS nr. 57.529/2-3 bij de wet van 19 oktober 2015 houdende wijziging van het burgerlijk procesrecht en houdende diverse bepalingen inzake justitie, BS 22 oktober 2015, 85-91.

⁷¹ Zie bijvoorbeeld R. BAAS, L. DE GROOT-VAN LEEUWEN en M. LAEMERS, *Rechtspreken: samen of alleen – Over meervoudige en enkelvoudige rechtspraak*, Research memoranda nr. 5/2010, Den Haag, Sdu, 2010, 4; J. BOON, “Alleenzetelende rechters: niet zaligmakend voor efficiëntere justitie”, *Juristenkrant* 2015, nr. 308, 10; B. LUYTEN, “Pleidooi voor een collegiale rechtspraak”, *RW* 2014-15, 1637.

⁷² GwH 31 mei 2018, nr. 62/2018, r.o. 38-70.

⁷³ GwH 31 mei 2018, nr. 62/2018, B.4.1.

instantie wegens te vage criteria die de discretionaire beslissingsbevoegdheid van de eerste voorzitter bepalen⁷⁴. Vooreerst oordeelde het Grondwettelijk Hof dat de verzoekende partijen onvoldoende aantoonde in welk opzicht de bestreden bepalingen tot een aanzienlijke achteruitgang in het niveau van justitiële bescherming zouden kunnen leiden⁷⁵. Daarnaast oordeelde het Hof dat de discretionaire beslissingsbevoegdheid van de eerste voorzitter op zich niet discriminerend is. Het feit dat de zetel van een rechtscollege uit één rechter of uit verschillende rechters bestaat, bepaalt op zich niet de kwaliteit van de gewezen beslissing⁷⁶. Wel formuleerde het meteen een voorbehoud, namelijk dat de eerste voorzitter van het hof van beroep dergelijke beslissing moet motiveren ten aanzien van de wettelijke criteria die in de bestreden bepalingen zijn opgesomd, dat deze beslissing zo snel mogelijk moet worden genomen en dat er overleg moet plaatsvinden met de alleenzettelende raadsheer bij wie de zaak aanhangig is gemaakt vooraleer een zaak naar een collegiale kamer wordt verwezen⁷⁷.

2. *Reacties vanop de werkvloer*

14. *Verschillende benadering van de nieuwe regel door de hoven van beroep* – Gelet op de voormelde principiële bezorgdheden, reageerden niet alle hoven van beroep even enthousiast op de invoering van het nieuwe artikel 109bis Gerechtelijk Wetboek. Het lijkt erop dat waar het ene hof van beroep in burgerlijke zaken snel de overstap maakte naar de alleenzettelend raadsheer en de behandeling van een zaak door een collegiale kamer tot een absolute uitzondering verwerd, het andere hof van beroep veel terughoudender was en van oordeel was dat vrij veel zaken voor een behandeling in collegiale kamers in aanmerking bleven komen.

15. *Bijzonder onderzoek van de HRJ naar de benadering van de nieuwe regel* – Omdat de toenmalige Minister van Justitie al snel signalen opving dat de nieuwe wettelijke regels “niet ten volle en niet op uniforme wijze” door de hoven van beroep werden toegepast, zou hij de HRJ ermee gelasten een bijzonder onderzoek te voeren naar de toepassing van de nieuwe wettelijke regels voor de toewijzing van zaken aan alleenzettelende raadsheren.

In juni 2018 maakte de HRJ de resultaten van dit bijzonder onderzoek bekend. De Raad concludeerde dat er inderdaad, op dat moment, tussen de hoven van beroep aanzienlijke verschillen bestonden in de organisatiecultuur en werkwijze en dat de procedure voor de toewijzing van burgerlijke zaken aan een alleenzettelend raadsheer of aan een collegiale kamer dan ook sterk verschilde van hof tot hof, zowel voor wat betreft de vraag wie de toewijzingen deed, als voor wat betreft de vraag op welk ogenblik de toewijzingen gebeurden en op welke wijze⁷⁸. Meer specifiek werd vastgesteld dat Gent, Brussel en Luik zeer snel na de inwerkingtreding van het nieuwe artikel 109bis Gerechtelijk Wetboek de overstap naar de behandeling van burgerlijke zaken door een alleenzettelend raadsheer maakten, maar dat de hoven van beroep van

---

⁷⁴ GwH 31 mei 2018, nr. 62/2018, B.10.1.

⁷⁵ GwH 31 mei 2018, nr.62/2018, B.9.1.

⁷⁶ GwH 31 mei 2018, nr. 62/2018 B.20.

⁷⁷ GwH 31 mei 2018, nr. 62/2018, B.18.3, B.18.4 en B.18.5.2.

⁷⁸ HOGE RAAD VOOR DE JUSTITIE (HRJ), Bijzonder onderzoek naar de toepassing van de nieuwe wettelijke regels voor de toewijzing van zaken aan alleenzettelende raadsheren, 25 juni 2018, 3.

Bergen en Antwerpen er een meer terughoudende houding op nahielden, dit om diverse redenen. In Bergen werden reeds voor de invoering van het nieuwe artikel vrij veel zaken aan een alleenzetelend raadsheer toegewezen, waardoor men tot het besluit kwam dat een aanpassing van die werkwijze aan het nieuwe artikel onnodig was. Het hof van beroep van Antwerpen stelde eerder voorop dat veel zaken die voor het hof van beroep worden gebracht, complex zijn en derhalve onder de uitzondering vallen die in de nieuwe regels zijn voorzien⁷⁹.

In het licht van deze resultaten nodigde de HRJ de eerste voorzitters van de hoven van beroep uit om hun onderling overleg over dit onderwerp te intensiveren, in een poging te komen tot een zekere harmonisatie van de criteria van toewijzing van burgerlijke zaken aan een alleenzetelend raadsheer of aan een collegiale kamer, vanuit het oogpunt van de gelijkheid van de rechtszoekenden in de verschillende rechtsgebieden⁸⁰.

16. *Bijzonder onderzoek als katalysator voor meer consequente overstap* – De HRJ besloot tot een opvolging van het onderzoek dat in 2018 was gevoerd, in 2019, 2020 en 2021, om te bekijken of en hoe de hoven van beroep acties hadden ondernomen om tegemoet te komen aan de aanbevelingen van eerstgenoemd onderzoek. Dit onderzoek werd in 2022 gepubliceerd. De HRJ stelde naar aanleiding daarvan enerzijds vast dat ook het hof van beroep van Antwerpen ondertussen de principiële overstap naar de behandeling van burgerlijke zaken door een alleenzetelend raadsheer had gemaakt. Anderzijds werd vastgesteld dat de verschillende hoven van beroep de interpretatie van de toewijzingscriteria van burgerlijke zaken grotendeels hadden geharmoniseerd, maar niet de procedure voor toewijzing⁸¹.

17. *Statistisch overzicht* - Onderstaande tabel geeft per hof van beroep de evolutie weer van het procentueel aandeel van de burgerlijke zaken behandeld door een alleenzetelend raadsheer in het totaal aantal burgerlijke zaken dat door een hof behandeld werd, over de periode van 2014 tot 2021.

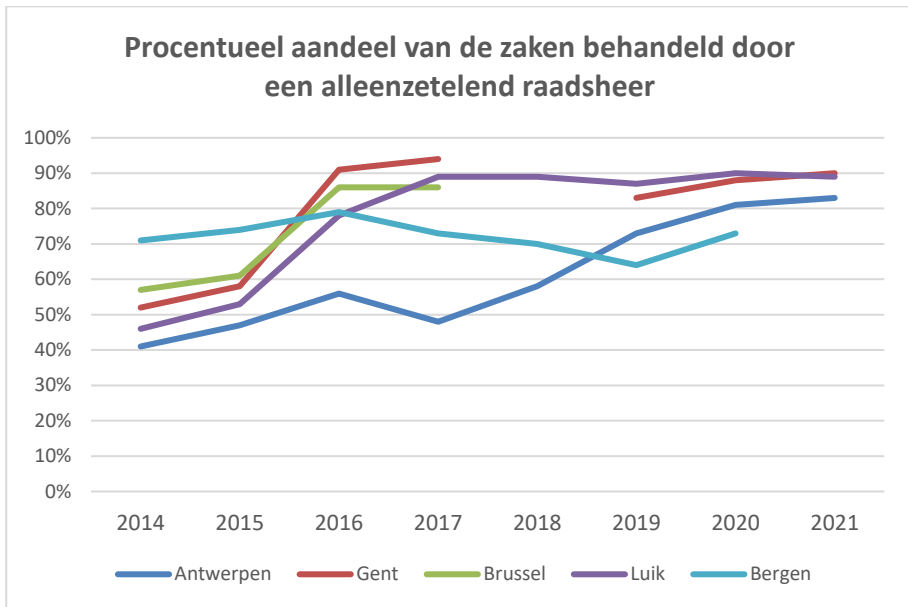
De cijfers opgenomen in deze tabel werden ontleend aan de voormelde twee verslagen van de HRJ. Het weze opgemerkt dat klaarblijkelijk niet voor alle hoven van beroep voor alle desbetreffende jaren cijfers beschikbaar waren/zijn, reden waarom bepaalde grafieklijnen niet doorlopend zijn.

---

⁷⁹ HOGE RAAD VOOR DE JUSTITIE (HRJ), Bijzonder onderzoek naar de toepassing van de nieuwe wettelijke regels voor de toewijzing van zaken aan alleenzetelende raadsheren, 25 juni 2018, 10-25. Zie ook Werkingsverslag 2023 – kalenderjaar 2022 Hof van Beroep te Gent, mei 2023, [werkingsverslag-hof-van-beroep-gent-2023-kj-2022-goedgekeurd-av-26.05.2023.pdf \(rechtbanken-tribunaux.be\)](#); Werkingsverslag 2023 – kalenderjaar 2022 Hof van Beroep te Brussel, mei 2023, [15.05.2023.rapport-fct-2022-werkingsverslag.pdf \(tribunaux-rechtbanken.be\)](#).

⁸⁰ HOGE RAAD VOOR DE JUSTITIE (HRJ), Bijzonder onderzoek naar de toepassing van de nieuwe wettelijke regels voor de toewijzing van zaken aan alleenzetelende raadsheren, 25 juni 2018, 26-27.

⁸¹ HOGE RAAD VOOR DE JUSTITIE (HRJ), Opvolging bijzonder onderzoek “toepassing van de nieuwe wettelijke regels voor de toewijzing van zaken aan alleenzetelende raadsheren”, 22 juni 2022.

III. Steekproefsgewijze analyse van de mogelijke impact op de cassatieprocedure

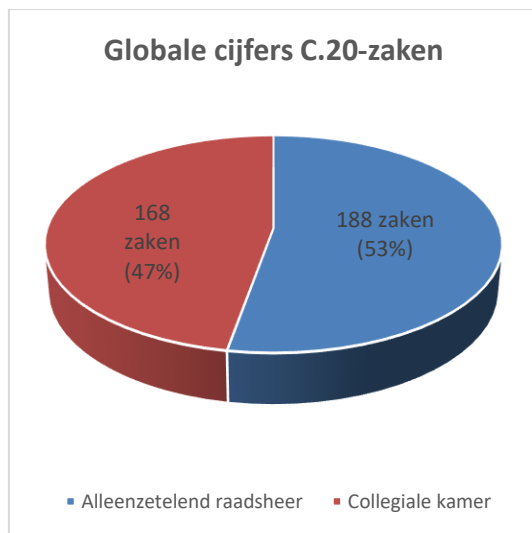
18. Nu uit het onderzoek van de HRJ blijkt dat alle hoven van beroep na 2018 definitief de *switch* naar de principiële behandeling van burgerlijke zaken door een alleenzetelend raadsheer hebben gemaakt, leek het voor het Hof mogelijk om een eerste keer na te gaan of en in welke mate een correlatie bestaat tussen de voormelde cijfers met betrekking tot de samenstelling van de zetel in de hoven van beroep en het contentieux van het Hof in C-zaken.

Voorafgaandelijk wenst het Hof daarbij evenwel nogmaals de in de inleiding aangehaalde kanttekeningen in herinnering te brengen. De gevoerde analyse steunt op een beperkte steekproef, meer bepaald van de C.20-zaken. Van de 600 nieuwe C-zaken in dat jaar betreffen 356 zaken cassatieberoepen gericht tegen een arrest van één van de hoven van beroep⁸². Het zijn enkel deze 356 zaken die hieronder statisch worden geanalyseerd. Talrijke factoren, in randnummer 3 hierboven uitgebreid besproken (maar in het bijzonder de datering van het bestreden arrest), hebben een mogelijke (vertekenende) impact op de resultaten van die analyse, als gevolg waarvan die resultaten niet zomaar – zonder verdere opvolging in de komende jaren – mogen worden veralgemeend.

⁸² Niet alle C-zaken voor het Hof van Cassatie zijn gericht tegen een arrest van een van de hoven van beroep. Een relatief belangrijk deel van de C-zaken is afkomstig van de rechtbanken van eerste aanleg. Daarnaast is een klein deel rechtstreeks afkomstig van de vrederechter en politierechtbank. Deze rechtbanken vormen niet het uitgangspunt van deze studie.

1. Kamersamenstelling van de C.20-zaken voor het Hof in de hoven van beroep

19. *Globale cijfers* - Een eerste vaststelling is dat – steeds in het segment dat in 2020 aan het Hof van Cassatie werd voorgelegd – iets minder dan de helft van de C.20-zaken voor het Hof met een oorsprong bij de hoven van beroep, bij die hoven van beroep door een collegiale kamer werd behandeld. Het blijkt m.n. dat van de C.20-zaken afkomstig van de hoven van beroep 53 pct. door een alleenzettelend raadsheer en 47 pct. door een collegiale kamer werd behandeld.

De voorhanden zijnde cijfers laten niet toe een evolutie te zien, gezien, het Hof helaas niet beschikt over afdoende cijfers met betrekking tot de samenstelling van de kamers in de hoven van beroep in C-zaken die vóór 2020 ter beoordeling aan het Hof werden voorgelegd. Als gevolg daarvan kan niet worden nagegaan of en in welke mate de inwerkingtreding van het nieuwe artikel 109*bis* Gerechtelijk Wetboek een evolutie heeft teweeg gebracht en een impact heeft gehad op de C-zaken die voor het Hof worden gebracht, meer bepaald of en in welke vanaf 2016 al dan niet (geleidelijk aan) een groter aandeel van de C-zaken voor het Hof afkomstig is van een alleenzettelend raadsheer in hoger beroep.

Het is sowieso wel een opvallende vaststelling dat het procentueel aandeel van de zaken behandeld door een alleenzettelend raadsheer in het totaal aantal zaken voor de hoven van beroep, zoals dat aandeel blijkt uit de grafiek hierboven en zeker sinds 2019 in alle hoven van beroep vrij hoog ligt (met cijfers bijna systematisch boven de 70 pct.), zich niet, of minstens nog niet, in dezelfde sterke mate in de C.20-zaken voor het Hof reflecteert en dat het Hof dus relatief veel C.20-zaken heeft behandeld die van een collegiale kamer van het hof van beroep afkomstig zijn. Dit is een belangrijke vaststelling.

Opvolging in de komende jaren zal moeten duidelijk maken enerzijds of en hoe deze verhouding evolueert en anderzijds hoe deze vaststelling voor C.20-zaken is te verklaren:

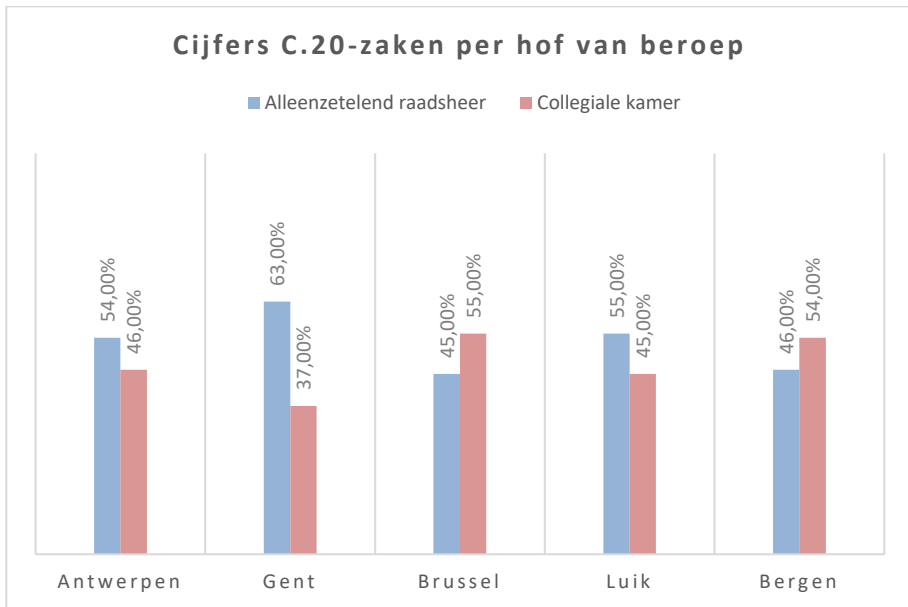
- Is een groot deel van de C.20-zaken voor het Hof door de hoven van beroep nog behandeld volgens de oude regels inzake zetelsamenstelling, hetzij omdat zij door het hof van beroep reeds voor 1 januari 2016 op een zitting werden behandeld, hetzij omdat zij wel na 1 januari 2016 werden behandeld maar op een ogenblik dat het hof van beroep nog niet ten volle de alleenzetelende raadsheer had omarmd?
- Of is de rechtszoekende sneller geneigd tot een cassatieprocedure wanneer zijn zaak voor het hof van beroep door een alleenzetelend raadsheer werd behandeld?
- Of houdt deze vaststelling eerder verband met het feit dat het Hof door de band meer principiële zaken behandelt⁸³, die op het niveau van de hoven van beroep eveneens als dusdanig werden behandeld, door toewijzing aan een collegiale kamer? Geheel onlogisch is de vaststelling dat het Hof nog steeds een relatief groot aandeel C-zaken verwerkt dat afkomstig is van een collegiale kamer in beroep, natuurlijk niet, wanneer men rekening houdt met de criteria vastgelegd in artikel 109bis Gerechtelijk Wetboek, op basis waarvan de eerste voorzitter van het hof van beroep – niettegenstaande de principiële behandeling van burgerlijk zaken door een alleenzetelend raadsheer – ambtshalve kan beslissen een zaak toch aan een collegiale kamer toe te wijzen. Het betreft de “*complexiteit of het belang van de zaak of bijzondere, objectieve omstandigheden daartoe aanleiding geven*” (cf. *supra*). Mede gelet op de filterfunctie die de balie van het Hof van Cassatie in C-zaken vervult, hebben de C-zaken voor het Hof nu eenmaal vaak een complex of principieel karakter. Het is logisch dat van de zaken die de eerste voorzitters van de hoven van beroep beoordelen als bv. complex, ook een groter aandeel in een volgende fase doorstroomt naar het Hof, en dat van de zaken die zij niet als complex beoordelen, een kleiner aandeel naar het Hof doorstroomt.

Mogelijkerwijs speelt een combinatie van de verschillende voormelde factoren een rol.

20. *Opsplitsing van de C.20-zaken per hof van beroep* – Wanneer men de cijfers opsplijst per hof van beroep blijkt een gemengd beeld, waarin zich (momenteel) geen echt duidelijke lijn laat aftekenen. Van de C.20-zaken voor het Hof afkomstig van de hoven van beroep van Antwerpen, Gent en Luik werd een meerderheid door een alleenzetelend raadsheer behandeld, maar dat is niet zo voor de C.20-zaken afkomstig van het hof van beroep van Brussel en het hof van beroep van Bergen.

---

⁸³ Zie in dat verband ook B. DECONINCK, I. COUWENBERG, F. PARREIN, P. BRULEZ en A. BAYRAK, “Een cijfermatige doorlichting van de rechtspraak van het Hof in de periode 2000-2020. Stof tot nadenken!” in *Hof van Cassatie van België. Jaarverslag 2021*, Brussel, Larcier, 242-244, met betrekking tot de evolutie naar meer rechtsvraag georiënteerde cassatieberoepen.

2. *Impact van samenstelling zetel in beroep op het cassatiepercentage*

21. Gelet op voormelde kritiek (of wellicht beter: vrees) dat de veralgemening van de alleenzettelende raadsheer de eenheid van de rechtspraak en de kwaliteit van de rechtspraak van de hoven van beroep in het gedrang dreigt te brengen (cf. *supra*), is het Hof daarnaast nagegaan wat de impact van die veralgemening is op het cassatiepercentage in de C-zaken die het Hof behandelt en die afkomstig zijn van de hoven van beroep. Het cassatiepercentage is namelijk één van de niet-onbelangrijke graadmeters voor het beoordelen enerzijds van de eenheid en anderzijds van de kwaliteit van de rechtspraak van de hoven van beroep⁸⁴.

Een en ander moet evenwel worden gerelativeerd. Het is immers afdoende bekend dat kwaliteit van de rechtspraak vanuit diverse invalshoeken kan worden benaderd en met name procedureel, juridisch en vanuit management oogpunt⁸⁵. Dat laatste oogpunt

⁸⁴ G. CANIVET, “Formal and informal determinative factors in the legitimacy of judicial decisions: the point of view of the French Court of Cassation” in N. HULS, M. ADAMS en J. BOMHOFF (eds.), *The Legitimacy of Highest Court’s Rulings Judicial Deliberations and Beyond*, Den Haag, TMC Asser Press, 2009, 125-143. Zie ook COMMISSIE EVALUATIE MODERNISERING RECHTERLIJKE ORGANISATIE, *Rechtspraak is kwaliteit*, Den Haag, s.n., 2006, 20.

⁸⁵ Zie algemeen over de kwaliteit van rechtspraak, en de verschillende criteria om die kwaliteit te meten, o.m. M.-L. CAVROIS, H. DALLE en J.-P. JEAN, *La qualité de la justice*, Parijs, La Documentation française, 2002; E. JEULAND, *La prise en compte de la notion de qualité dans la mesure de la performance judiciaire. La qualité: une notion relationnelle*, Université Paris 1 Panthéon Sorbonne, GIP Mission de Recherche Droit & Justice, 2015, 137-138; W. RUTTEN-VAN DEURZEN, *Kwaliteit van rechtspleging*, Tilburg University, 2010, beschikbaar op https://pure.uvt.nl/ws/portalfiles/portal/1221747/Proefschrift_Wilma_Rutten_van_Deurzen_160410_emb_tot_010910.pdf; E. VAN DER KAM, *Kwaliteit gewogen: verschillende perspectieven op kwaliteit van divile rechtspleging*, Den Haag, Boom Juridische Uitgevers, 2001. Zie ook Visitatierapport van de Rechtspraak 2022-2023, *Kwaliteit van rechtspraak: versterking door samenwerken*, 2023, 13-17, beschikbaar op <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/>

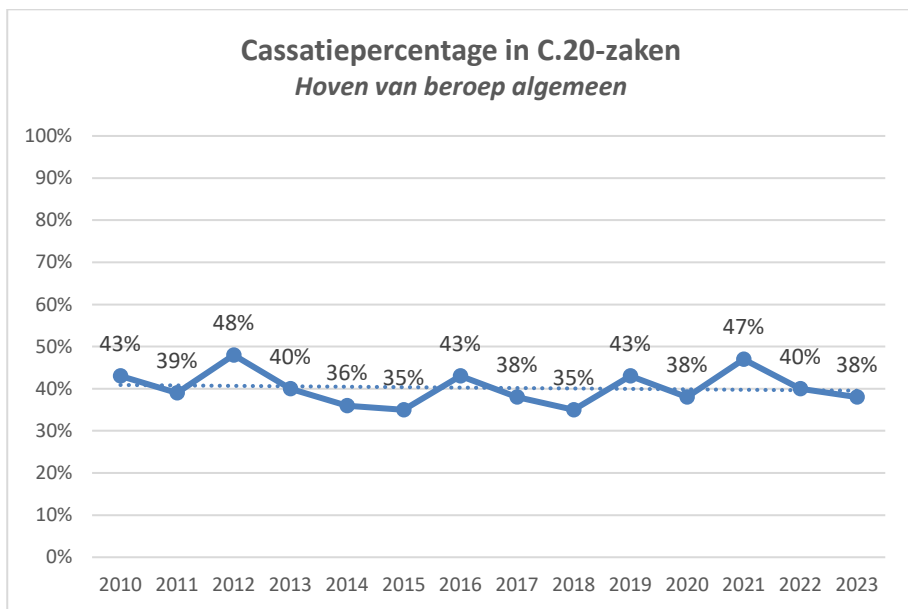
krijgt doorgaans de meeste aandacht. De beoordeling in cassatie is slechts een van de vele elementen die als graadmeter fungeren voor de inhoudelijk juridische kwaliteit van de rechtspraak van de hoven van beroep, terwijl ook andere elementen een minstens even belangrijke rol spelen, zoals de doorlooptijd van de procedure, de duidelijkheid van het arrest, etc. Daarenboven kan het cassatiepercentage vanzelfsprekend – mede gelet op de verschillende voorbehouden die bij aanvang van deze studie werden gemaakt (cf. *supra* randnr. 3) – ook wat de inhoudelijk juridische kwaliteit van een arrest van een hof van beroep betreft, niet de enige graadmeter zijn. Cassatie als dusdanig (en zeker het cassatiepercentage specifiek in de C.20-zaken) is slechts een steekproef. Om de kwaliteit in het algemeen en ook de inhoudelijk juridische kwaliteit van de rechtspraak van de hoven van beroep grondig en uitputtend te analyseren, moeten tal van andere factoren in rekening worden genomen, die buiten het bestek van deze studie vallen. Maar dat neemt niet weg dat de graadmeter cassatie niet uit het oog mag worden verloren

22. Het Hof is bij het bestuderen van de correlatie tussen de samenstelling van de zetel op het niveau van het hof van beroep en het cassatiepercentage op twee verschillende manieren tewerk gegaan. Het Hof – steeds onder voormeld voorbehoud – analyseerde vooreerst het cassatiepercentage in de C-zaken afkomstig van de hoven van beroep die jaarlijks door het Hof worden uitgesproken, teneinde vast te stellen of dit cassatiepercentage vanaf 2016 al dan niet is gestegen⁸⁶. Uit die analyse blijkt dat dat cassatiepercentage varieert van jaar tot jaar, maar dat de algemene trend ook na 2016, relatief constant is. Er kan vooralsnog niet worden gesproken van een substantieel hoger gemiddeld cassatiepercentage in C-zaken na 2016. Dat heeft wellicht, minstens voor een deel, te maken met voorgaande eerste vaststelling: wat de C.20-zaken betreft, is een relatief groot deel van afkomstig van collegiale kamers van de hoven van beroep. Het gevolg daarvan is dat een plotse opwaartse trend in het cassatiepercentage kan worden uitgevlakt.

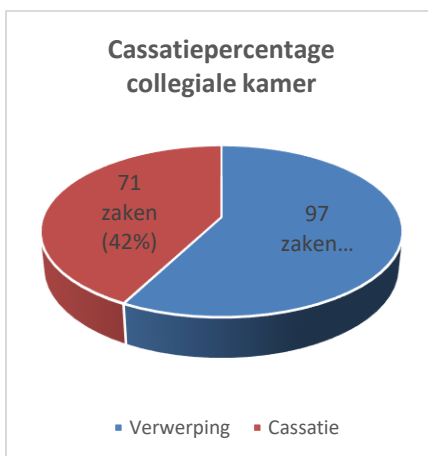
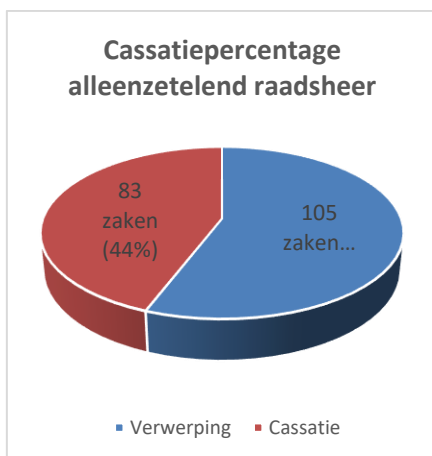

[Kwaliteit%20van%20rechtspraak%20%20versterking%20door%20samenwerken.%20Visitatierapport%202022-2023.pdf](#); European Network of Councils for the Judiciary (ENCJ), *Report ENCJ Working Group Quality Management*, Budapest, 2008, 5-9, beschikbaar op <https://www.encj.eu/images/stories/pdf/workinggroups/reportqm20072008.pdf>.

⁸⁶ Het Hof baseerde zich daarvoor op de cijfers zoals die blijken uit de jaarverslagen sinds 2010.

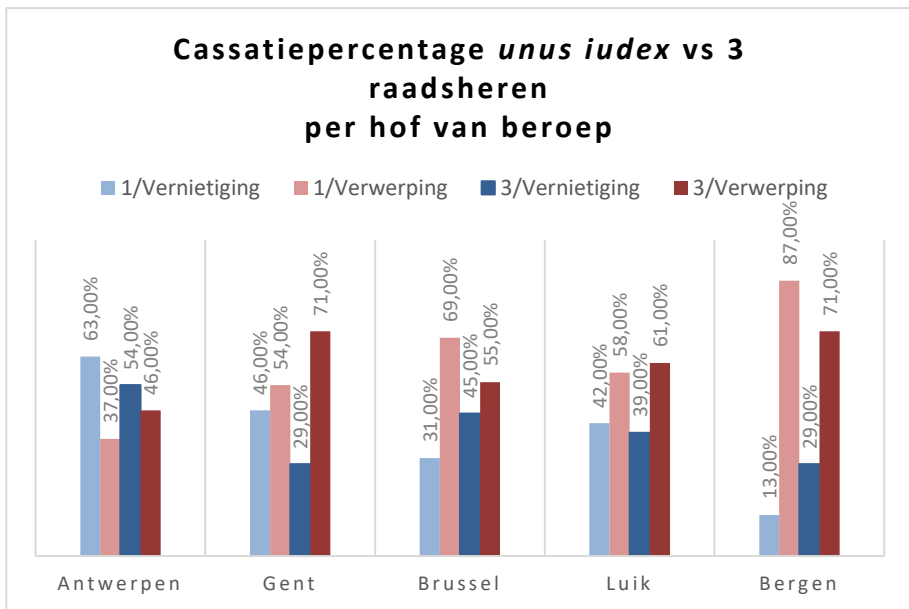
23. Het Hof ging daarom voor de voormelde 356 C.20-zaken meer in detail na wat het precieze cassatiepercentage is in zaken afkomstig van een collegiale kamer in het hof van beroep en wat het precieze cassatiepercentage is in zaken afkomstig van een alleenzettelend raadsheer. Ook in deze blijkt nauwelijks enig verschil. Voor de 188 C.20-zaken die in het hof van beroep door een alleenzettelend raadsheer werden behandeld, bedraagt het cassatiepercentage 44 pct. Voor de 168 C.20-zaken die voor de hoven van beroep door een collegiale kamer werden behandeld, bedraagt het cassatiepercentage 42 pct.

24. Worden de C.20-zaken opgesplitst per hof van beroep, dan moet worden vastgesteld dat voor de zaken afkomstig van het hof van beroep van Antwerpen en van het hof van beroep van Gent het cassatiepercentage substantieel hoger ligt wanneer de zaak er door een alleenzettelend raadsheer werd behandeld, dan wanneer

de zaak er door een collegiale kamer werd behandeld. Voor de zaken afkomstig van het hof van beroep van Brussel en het hof van beroep van Bergen moet worden vastgesteld dat daarentegen het cassatiepercentage in zaken afkomstig van een collegiale kamer net hoger is dan het cassatiepercentage in zaken afkomstig van een alleenzettelend raadsheer. In het hof van beroep van Luik liggen de cassatiepercentage nagenoeg gelijk: het cassatiepercentage in zaken afkomstig van een alleenzettelend raadsheer is nagenoeg gelijk aan het cassatiepercentage in zaken afkomstig van een collegiale kamer.

Zeker deze cijfers moeten met de nodige omzichtigheid worden behandeld. Naar de redenen voor deze verschillen kan het Hof slechts gissen. De uitgevoerde steekproef is beperkt. Zeker voor wat betreft het hof van beroep van Luik en het hof van beroep van Bergen, liggen de absolute aantallen daarenboven relatief laag, waardoor enkele zaken een grote impact op de procentuele berekeningen kunnen hebben.

Besluit

25. De samenstelling van de zetel in burgerlijke zaken voor de hoven van beroep maakt het voorwerp uit van een ware omwenteling: van een principiële samenstelling van zeven raadsheren is men thans naar het principe van een alleenzettelend raadsheer geëvolueerd.

26. Het Hof is middels zijn steekproef aan de hand van de C.20-zaken tot interessante bevindingen (minstens een aanzet hiertoe) gekomen inzake zowel de evolutie van het gebruik van de *unus*-zetel in de zaken die beoordeeld worden door het Hof van Cassatie als de correlatie tussen de zetelsamenstelling op het niveau van de hoven van beroep en de cassatieprocedure. Die vragen noodzaken verder onderzoek en verfijning, maar hebben zeker de merite dat ze een nieuw licht werpen

op de problematiek van de *unus*-zetel en zijn verspreiding. Zo werd vastgesteld dat de veralgemening van de alleenzetelend raadsheer bij de hoven van beroep met ingang van 1 januari 2016 en de stapsgewijze toepassing van dat principe voor de verschillende hoven van beroep zich niet of nog niet reflecteert naar de C.20-zaken voor het Hof: een relatief groot deel van die zaken blijkt bij het hof van beroep (nog) door een collegiale kamer te zijn behandeld. Verder blijkt in dit stadium dat in deze specifieke cassatiesteekproef, de samenstelling van de zetel op het niveau van het hof van beroep geen duidelijke, minstens verwaarloosbare impact heeft op het cassatiepercentage.

Deze vaststellingen roepen interessante vragen op, die in de komende jaren absoluut verdere opvolging verdienen, minstens aan de hand van veel grotere steekproeven, en dat niet alleen door het Hof, maar ook door andere actoren zoals de bevoegde autoriteiten, de Hoge Raad voor de Justitie en de hoven van beroep zelf. Het moet worden nagegaan of de vaststellingen die het Hof thans doet, een eenmalig karakter hebben, aan evolutie onderhevig zijn, dan wel de uiting zijn van een meer structurele situatie. De eenzijdige benadering van deze studie, specifiek vanuit de cassatie-optiek, verdient daarbij een meer *all round approach*. Om een en ander te verklaren en grondiger te kunnen duiden, moet dit onderzoek worden voortgezet, bij voorkeur in samenwerking met de andere partners.

Wordt dus hopelijk vervolgd !

Beatrijs Deconinck
*Eerste voorzitter van het Hof
van Cassatie*

Femke Joosten
*Attaché rechtspraakanalyse bij
het Hof van Cassatie*

Pieter Brulez
*Referendaris bij het Hof van
Cassatie*

De eenheid van de rechtspraak op het niveau van de opperste gerechtshoven. Interne divergenties: oplossingen en goede praktijken

Een essentiële zorg van elk opperste gerechtshof is het waarborgen van de eenheid van zijn rechtspraak. Consistentie is van cruciaal belang. Zij garandeert de voorspelbaarheid van juridische oplossingen en draagt daarom bij aan het respect voor de rechtsstaat. Om die consistentie te verwezenlijken, hebben de opperste gerechtshoven verschillende mechanismen ingevoerd.

Op 9 en 10 november 2023 vond in Wenen een bijeenkomst plaats van het Netwerk van voorzitters van de opperste gerechtshoven van de Europese Unie, in het kader waarvan een conferentie werd georganiseerd met als onderwerp “De eenheid van de rechtspraak van de opperste gerechtshoven. Interne divergenties: oplossingen en goede praktijken”. Deze conferentie begon met de presentatie door het Belgische Hof van Cassatie van een inleidend vergelijkend rapport dat werd opgesteld aan de hand van de antwoorden ontvangen op zeer gedetailleerde nationale vragenlijsten. In de Franstalige versie van het jaarverslag (pp. 261-268) is een kort overzicht opgenomen van de belangrijkste elementen die uit de discussies naar voren kwamen.

Hieruit bleek onder meer dat de manier waarop de opperste rechterlijke instanties omgaan met divergenties in de rechtspraak voor een groot deel vergelijkbaar is. Er zijn lokale bijzonderheden, maar in alle opperste gerechtshoven bestaat een praktijk om in uitgebreide kamers te zetelen. Daarbij lijken er geen fundamentele verschillen te bestaan tussen het gebruik van uitgebreide, gemengde of verenigde kamers. De keuze lijkt grotendeels ingegeven door de structuur van het opperste gerechtshof zelf.

Rol van de referendaris

Algemeen

De wet van 6 mei 1997 strekkende tot de bespoediging van de procedure voor het Hof van Cassatie voorzag het Hof van een kader van referendarissen. Het statuut van die referendarissen maakt het voorwerp uit van verschillende bepalingen die in het Gerechtelijk Wetboek werden opgenomen.

Krachtens artikel 135*bis*, derde lid, Gerechtelijk Wetboek bereiden de referendarissen het werk van de raadsheren en de leden van het parket voor, dragen zij bij aan de werkzaamheden in verband met de documentatie en werken zij mee aan de vertaling en de publicatie van de arresten alsook aan het in overeenstemming brengen van de Franse en Nederlandste tekst. In de praktijk stellen de referendarissen in een groot deel van de (voornamelijk civiele en fiscale) zaken, onder toezicht van de raadsheersverslaggever respectievelijk advocaat-generaal, een juridische studie al dan niet gepaard met een voorontwerp van arrest of ontwerp van conclusie op, waarin zij telkens de rechtsvragen die in het dossier aan de orde zijn, rechtstheoretisch en grondig gedocumenteerd uitspitten.

Om tot referendaris bij het Hof van Cassatie te worden benoemd, moet men 25 jaar oud en doctor, master of licentiaat in de rechten zijn (art. 259*duodecies* Ger.W.).

De referendarissen bij het Hof van Cassatie kunnen slechts worden benoemd nadat zij zijn geslaagd voor een vergelijkend examen, dat enigzins vergelijkbaar is met het examen van beroepsbekwaamheid voor magistraten bedoeld in artikel 259*bis*-9 Gerechtelijk Wetboek. Het examen dat toegang verleent tot de functie van referendarissen bestaat uit twee schriftelijke proeven, gevolgd door een mondelinge proef en een taalexamen. De wetgever heeft de aanwerving van de referendarissen en de organisatie van het vergelijkend examen rechtstreeks aan het Hof toevertrouwd (art. 259*duodecies* Ger.W.).

De referendarissen bij het Hof worden op proef benoemd. Gedurende drie jaar toetst het Hof de praktische vaardigheden van de referendaris. De referendaris is slechts na een stage van drie jaar definitief benoemd, tenzij de Koning, op voorstel van de eerste voorzitter of de procureur-generaal, anders beslist (art. 259*terdecies* Ger.W.).

Het veeleisende examen en de driejarige stage staan aldus waarborg voor de objectieve aanwerving van deze hooggekwalificeerde medewerkers.

De eerste voorzitter van het Hof van Cassatie en de procureur-generaal bij het Hof wijzen in onderlinge overeenstemming de referendarissen aan die onder het gezag van de ene en die onder het gezag van de andere komen te staan.

Net als de referendarissen van de andere hoogste rechtscolleges van het land, zoals het Grondwettelijk Hof en de Raad van State, genieten de referendarissen bij het Hof een statuut dat heel nauw aanleunt bij het statuut van een magistraat. Zij genieten het voorrecht van rechtsmacht (art. 479 en 483 W.Sv.), zij worden vergoed volgens de barema's die gelden voor magistraten (art. 365*bis* Ger.W.) en zij zijn onderworpen aan dezelfde onverenigbaarheden, zowel wat de cumul van functies (art. 299*bis* Ger.W.) als bloed- en aanverwantschap (artt. 302 en 304 Ger.W.) betreft. Zij zijn tevens onderworpen aan de verlof- en afwezigheidsregeling voor magistraten (artt. 331 tot 333 Ger.W.). Net zoals de magistraten, maken zij het voorwerp uit van een

installatie door het Hof (art. 288 Ger.W.), waarbij zij de eed afleggen (art. 289 Ger.W.).

Krachtens artikel 135*bis*, eerste lid, Gerechtelijk Wetboek bestaat het kader van referendarissen bij het Hof uit ten minste vijf en ten hoogste dertig referendarissen. Hun aantal wordt door de minister van Justitie bepaald. In 2023 telt het kader van de referendarissen bij het Hof 20 referendarissen, waarvan 13 Nederlandstalig en 7 Franstalig.

Enkele belangwekkende studies

In deze rubriek wordt, ter illustratie van de belangrijke ondersteunende taak van de referendarissen, een belangwekkende studie van een referendaris over een bepaalde juridische problematiek weergegeven. Deze studie bevat een persoonlijke analyse van de referendaris. Zij weerspiegelt de mening van het Hof niet en bindt het Hof dan ook geenszins.

Precisie vereist: het hoe en wat bij schadevergoeding gemeenrechtelijke bestuurdersaansprakelijkheid inzake laattijdige aangifte van een faillissement

Studie referendaris S. Jansen

1. Inleiding

1. *Situering* – Een bestuurder van een vennootschap dient op zijn tellen te passen en in het bijzonder gedurende de periode voorafgaand aan een faillissement. De bestuurder kan in die periode op verschillende manieren aansprakelijk worden gesteld voor zijn fouten. In het kader van het insolventierecht werd met de invoering van Boek XX¹ in het Wetboek van economisch recht (hierna WER) zelfs een ganse afzonderlijke titel VII ‘aansprakelijkheidsvorderingen’ ingevoerd (zie de art. XX.224-XX.228 WER). Zo kan de bestuurder aansprakelijk worden gesteld voor zijn kennelijk grove fout die heeft bijdragen tot het faillissement, voor zgn. ‘*wrongful trading*’ (zie hierover ook verder nr. 5) en voor sociale zekerheidsschulden. Los van de bepalingen in de voornoemde titel VII in Boek XX WER, kan de bestuurder ook op basis van het gemeen aansprakelijkheidsrecht aansprakelijk worden gesteld wegens het nalaten tijdig aangifte te doen van het faillissement.

Deze bijdrage focust op deze laatste aansprakelijkheidsvorm en aldus op de gemeenrechtelijke vordering tot schadevergoeding in de zin van de artikelen 1382 en 1383 oud Burgerlijk Wetboek ingesteld tegen de bestuurders van een vennootschap die failliet is gegaan wegens laattijdige aangifte van faillissement. Het zij opgemerkt dat men als bestuurder hiervoor ook op grond van de artikelen 489*bis*, 4°, en 490 Strafwetboek strafrechtelijk kan worden veroordeeld. De thans besproken

---

¹ Zie artikel 3 wet van 11 augustus 2017 houdende invoeging van het Boek XX “Insolventie van ondernemingen”, in het Wetboek van economisch recht, en houdende invoeging van de definities eigen aan Boek XX en van de rechtshandavingsbepalingen eigen aan Boek XX in het Boek I van het Wetboek van economisch recht.

problematiek heeft dan ook raakvlakken met het aansprakelijkheidsrecht, het ondernemingsrecht en het strafrecht.

2. *Plan* – Hierna ga ik achtereenvolgens in op: 1° het principe dat bestuurders krachtens de artikelen 1382 en 1383 oud Burgerlijk Wetboek aansprakelijk kunnen worden gesteld voor het nalaten tijdig aangifte te doen van faillissement; 2° wie dergelijke aansprakelijkheidsvordering kan instellen; en 3° welke de omvang is van de schadevergoeding die de curator kan vorderen. Ik sluit af met een conclusie.

2. *De verplichting tijdig aangifte te doen van het faillissement*

3. *Van faillissementswet naar het WER: aansprakelijkheid op grond van de artikelen 1382 en 1383 oud Burgerlijk Wetboek* – Vandaag staat de verplichting om tijdig aangifte doen van het faillissement in artikel XX.102, eerste lid, WER. Krachtens dit artikel is de schuldenaar verplicht, binnen een maand nadat hij heeft opgehouden te betalen, daarvan aangifte te doen ter griffie van de bevoegde rechtbank. Vroeger² stond deze verplichting in artikel 9 Faillissementswet, dat bepaalde dat elke koopman dezelfde verplichting had om aangifte te doen van het faillissement op de griffie van de bevoegde rechtbank, binnen de termijn van 1 maand nadat het faillissement is ingetreden (voorheen was deze termijn zelfs maar drie dagen). Volgens artikel XX.99, eerste lid, WER (zie ook oud artikel 2 Faillissementswet) bevindt een schuldenaar zich in staat van faillissement wanneer hij op duurzame wijze heeft opgehouden te betalen en diens krediet is geschokt. Indien een schuldenaar (de bestuurder)³ deze verplichting tot tijdige aangifte van het faillissement niet voldoet, begaat hij een fout waarvoor hij aansprakelijk kan worden gesteld op basis van de artikelen 1382 en 1383 oud Burgerlijk Wetboek.

4. *Strafrechtelijke gesanctioneerde verplichting* – Voor de volledigheid dient ook opgemerkt te worden dat artikel 489bis, 4°, Strafwetboek de laattijdige aangifte van een faillissement *strafrechtelijk* sanctioneert. Zo worden met een gevangenisstraf van 1 maand tot 2 jaar en met een geldboete van 100 euro tot 500 000 euro of met één van die straffen alleen de personen gestraft die *met het oogmerk om de faillietverklaring uit te stellen*, verzuimd hebben binnen de bij artikel XX.102 WER (of artikel 9 Faillissementswet) gestelde termijn aangifte te doen van het faillissement.

Het *verschil met de burgerrechtelijke variant* is dat de strafrechtelijke variant uitdrukkelijk vooropstelt dat er sprake moet zijn van een *bijzonder opzet*: namelijk het *oogmerk* om de faillietverklaring uit te stellen. De burgerrechtelijke variant impliceert daarentegen evenmin een automatisme dat elke laattijdige aangifte sowieso een onrechtmatige daad zou uitmaken. De bestuurder is pas aansprakelijk op grond van de artikelen 1382 en 1383 oud Burgerlijk Wetboek *juncto* artikel XX.102, eerste lid,

---

² Zie artikel 5 van de voornoemde wet van 11 augustus 2017.

³ De verplichting van artikel XX.102 WER rust evenwel als dusdanig niet op de individuele bestuurder omdat de raad van bestuur de bevoegdheid heeft het faillissement van de vennootschap aan te geven. Een schuldeiser zal aldus moeten aantonen dat de individuele bestuurder niet als een redelijk en normaal zorgvuldig bestuurder in dezelfde omstandigheden heeft gehandeld, door bv. de staking van betaling niet voor te leggen aan de raad van bestuur met oog op faillissementsaangifte door die laatste (F. HELSEN, “Het actief van het faillissement – De aansprakelijkheid tegen bestuurders/zaakvoerders na discontinuïteit” in *Faillissement & Reorganisatie*, Mechelen, Kluwer, 2020, 9.A – 55).

WER als hij *wist of had moeten weten* dat de vennootschap zich in staat van faillissement bevond⁴.

5. *Wrongful trading: artikel XX.227 WER* – De aansprakelijkheid van bestuurders voor laattijdige aangifte van faillissement moet worden onderscheiden van de recent ingevoerde aansprakelijkheidsvordering gesteund op artikel XX.227 WER inzake zgn. ‘*wrongful trading*’. Daar waar men zich onder het oude recht steeds moest baseren op de artikelen 1382 en 1383 oud Burgerlijk Wetboek, kan sinds 1 mei 2018 een vordering ten aanzien van de bestuurders tevens in het bijzonder worden gesteund op artikel XX.227 WER. Het gaat over een exclusieve vorderingsmogelijkheid voor *wrongful trading* van de curator tot persoonlijke al dan niet hoofdelijke aansprakelijkheid van bestuurders voor het geheel of een deel van de schulden van de onderneming ten belope van het tekort van de boedel⁵.

Om deze aansprakelijkheid op te lopen, moet aan drie cumulatieve voorwaarden zijn voldaan: 1° voorafgaand aan het faillissement weten of behoren te weten dat er kennelijk geen redelijk vooruitzicht meer was om de onderneming of haar activiteiten te houden en een faillissement te vermijden; 2° bestuurder zijn; en 3° niet handelen zoals een normaal voorzichtig en zorgvuldig bestuurder in dezelfde omstandigheden zou hebben gehandeld.

Het foutbegrip in artikel XX.227 WER lijkt een overlap te vertonen met het foutbegrip waarbij de bestuurder aansprakelijk kan worden gesteld wegens laattijdige aangifte van faillissement op grond van de artikelen 1382 en 1383 oud Burgerlijk Wetboek. Niettemin lijkt de vereiste fout om aansprakelijkheid op te lopen op grond van artikel XX.227 WER tegelijkertijd ruimer en beperkter. Ruimer omdat er geen sprake moet zijn van het schenden van een formele verplichting om aangifte te doen binnen de maand nadat de schuldenaar heeft opgehouden te betalen, maar ook strikter omdat er een ‘kennelijkheidsvereiste’ wordt vooropgesteld. Ondanks deze verschilpunten zullen veel feitelijke situaties allicht onder beide foutbegrippen kunnen vallen.

---

⁴ Zie voor het principiële arrest Cass. 22 september 1988, *Pas.* 1989, 80. Zie ook Antwerpen 13 februari 1989, *Pas.* 1989, II, 206; C. CLOTTENS, S. COOLS en S. DE DIER, e.a., “Aansprakelijkheid van bestuurders in Overzicht van rechtspraak vennootschapsrecht”, *TPR* 2022, 1704; B. COPPIN, “Gevolgen verbonden aan een niet-tijdige faillissementsaangifte” in *Faillissement & Reorganisatie*, Mechelen, Kluwer, 2016, II.G.30-10; S. DE DIER en T. VAN WYNSBERGHE, *Bestuurdersaansprakelijkheid bij (dreigende) insolventie*, Morstel, Intersentia, 2022, 34; K. GEENS, M. WYCKAERT, F. PARREIN, e.a., “Overzicht van rechtspraak vennootschapsrecht”, *TPR* 2012, 324; F. HELSEN, “Het actief van het faillissement – De aansprakelijkheid tegen bestuurders/zaakvoerders na discontinuïteit” in *Faillissement & Reorganisatie*, Mechelen, Kluwer, 2020, 9.A – 54 (en de verwijzingen in voetnoot 2); M. LEMAL, “La responsabilité civile des fondateurs et dirigeants de sociétés en cas de faillite” in *Traité pratique de droit commercial*, II, *Insolvabilité et distribution*, Mechelen, Kluwer, 2010, 572.

⁵ Zie hierover C. CLOTTENS, S. COOLS en S. DE DIER, e.a., “Aansprakelijkheid van bestuurders in Overzicht van rechtspraak vennootschapsrecht”, *TPR* 2022, 1702 e.v.; S. DE GEYTER, “Aansprakelijkheidsvordering van de curator tegen de bestuurders op basis van artikel 1382 BW” (noot onder Kh. Gent 5 februari 2018), *TIBR* 2019, 50; D. DE MAREZ en C. STRAGIER, “De aansprakelijkheid van bestuurders van ondernemingen in boek XX van het WER”, *TIBR* 2018, 24 e.v.; F. HELSEN, “Het actief van het faillissement – De aansprakelijkheid tegen bestuurders/zaakvoerders na discontinuïteit” in *Faillissement & Reorganisatie*, Mechelen, Kluwer, 2020, 9.A – 73 e.v. en 106; I. VEROUGSTRAETE, *Manuel de l’insolvabilité de l’entreprise*, Mechelen, Kluwer, 2019, 1447 e.v.

Artikel XX.227 WER kan verder niet als een echte toepassing of een verbijzondering van de artikelen 1382 en 1383 oud Burgerlijk Wetboek worden aanzien⁶. Ten eerste is voor de bestuurdersaansprakelijkheid krachtens artikel XX.227 WER niet noodzakelijk een causaal verband vereist tussen de vooropgestelde fout en de schade. De curator moet immers enkel het bestaan aantonen van de in de wet omschreven fout en van het bestaan van een nettopassief⁷. Ten tweede is er niet echt sprake van de vergoeding van de werkelijke schade, omdat de rechter⁸ de bestuurder aansprakelijk mag stellen voor het geheel of een deel van het nettopassief, zonder dat dit noodzakelijk een verband houdt met het tijdstip waarop de bestuurder wist dat een faillissement onvermijdbaar was. Zodus staat de fout van de bestuurder niet noodzakelijk in oorzakelijk verband met de ‘vergoeding’ die wordt toegekend aan de curator⁹. De bestuurder wordt aldus veroordeeld tot een bijdrage in de schulden, niet tot een vergoeding van de schade¹⁰.

Zoals gezegd, ligt de focus van deze bijdrage evenwel op de gemeenrechtelijke bestuurdersaansprakelijkheid bij laattijdige aangifte van faillissement, waardoor de bijzondere vorderingsmogelijkheid in artikel XX.227 WER niet verder in detail wordt onderzocht.

6. *Focus op de gemeenrechtelijke aansprakelijkheid van de bestuurder* – Nu algemeen wordt aanvaard dat een bestuurder die niet aan de verplichting tot tijdige aangifte van het faillissement voldoet, een fout begaat waarvoor hij aansprakelijk op basis van de artikelen 1382 en 1383 oud Burgerlijk Wetboek kan worden gesteld, rijzen twee belangrijke vragen: *wie* kan deze vordering instellen en wat is de precieze *omvang* van de schade die kan worden vergoed?

3. *Wie kan een vordering tot aansprakelijkheid instellen bij een fout die een vermeerdering van het passief of een vermindering van het actief veroorzaakt?*

7. *De individuele schuldeiser of de curator?* De eerste vraag die rijst, is *wie* een aansprakelijkheidsvordering op grond van de artikelen 1382 en 1383 oud Burgerlijk Wetboek kan instellen tegen een bestuurder die niet tijdig aangifte van faillissement heeft gedaan. Verschillende opties zijn denkbaar, gaande van de individuele schuldeiser die slechts voor zijn individuele schade een vordering kan instellen tot de curator die voor de collectief geleden schade een vordering kan instellen.

8. *Onenigheid in de vorige eeuw: van enkel de individuele schuldeiser ...* – In de vorige eeuw bestond er onenigheid over wie een vordering tot schadevergoeding

---

⁶ D. DE MAREZ en C. STRAGIER, “Aansprakelijkheidsvorderingen” in *Boek XX. Een commentaar bij het nieuwe insolventierecht*, Brugge, die Keure, 2018, 369 en 373.

⁷ D. DE MAREZ en C. STRAGIER, “Aansprakelijkheidsvorderingen” in *Boek XX. Een commentaar bij het nieuwe insolventierecht*, Brugge, die Keure, 2018, 373.

⁸ De rechter heeft een discretionaire bevoegdheid om de bestuurders te veroordelen tot geheel of slechts een deel van het nettopassief: F. HELSEN, “Het actief van het faillissement – De aansprakelijkheid tegen bestuurders/zaakvoerders na discontinuïteit” in *Faillissement & Reorganisatie*, Mechelen, Kluwer, 2020, 9.A – 75.

⁹ D. DE MAREZ en C. STRAGIER, “Aansprakelijkheidsvorderingen” in *Boek XX. Een commentaar bij het nieuwe insolventierecht*, Brugge, die Keure, 2018, 373.

¹⁰ F. HELSEN, “Het actief van het faillissement – De aansprakelijkheid tegen bestuurders/zaakvoerders na discontinuïteit” in *Faillissement & Reorganisatie*, Mechelen, Kluwer, 2020, 9.A – 75.

kon instellen in geval van aansprakelijkheid van een derde, zoals een bestuurder of een kredietverlenende bank. Dit betrof situaties waarbij de fout van een derde resulteerde in een vermindering van het actief of een vermeerdering van het passief, zoals bij een laattijdige aangifte van een faillissement.

In de jaren '70 was het gangbaar te denken dat de curator de schuldeisers slechts kon *vertegenwoordigen* voor zover ze *evenredig* waren benadeeld in hun verhaalsrechten¹¹. De gehele redenering van deze strekking baseerde zich dus op de rol van de curator als werkelijke *vertegenwoordiger* van de schuldeiser. Aldus was het meestal enkel de individuele schuldeiser die *een vordering* tot schadevergoeding kon instellen indien er sprake is van aansprakelijkheid van een derde, zoals de bestuurder, en niet de curator.

9. *Unac-arrest*: ... naar ook een schadevergoedingsvordering door de curator – In navolging van de rechtspraak van het Franse Hof van Cassatie, namelijk het *Laroche-arrest*¹², maakt het Belgische Hof van Cassatie in het *Unac-arrest* van 12 februari 1981¹³ – weliswaar op andersluidende conclusie van de advocaat-generaal¹⁴ – komaf met de bovenstaande onzekerheid¹⁵. Het Hof stelt in dit arrest vooreerst de rol van de curator scherp, los van enige vertegenwoordigingsgedachte van de individuele schuldeisers:

“Attendu que la mission générale du curateur est de réaliser l'actif du failli et de distribuer les deniers qui proviendraient de la réalisation de cet actif; que lorsque le curateur agit en justice au nom de la masse, il exerce les droits qui sont communs à l'ensemble des créanciers, mais non les droits individuels de ceux-ci, lors même que ces droits individuels seraient cumulés.”

Met andere woorden: de opdracht van de curator bestaat erin om de activa van de gefailleerde te gelde te maken en het geld te verdelen. Hij oefent de gemeenschappelijke rechten van de gezamenlijke schuldeisers uit, hij is niet de vertegenwoordiger van hun individuele rechten. Daarna verduidelijkt het Hof van Cassatie dat de curator in rechte kan optreden wanneer het nettopassief is vermeerderd of het netto-actief is verminderd door een fout gepleegd door eender welk persoon (ook al gaat het over een fout van één van de schuldeisers, waardoor deze naar verhouding van zijn schuldvordering niet dezelfde rechten in de boedel heeft als de andere schuldeisers):

“ (...) que sont communs à l'ensemble des créanciers les droits résultant de dommages causés par la faute de toute personne, qui a eu pour effet d'aggraver le

---

¹¹ Zie voor deze visie bv. P. VAN OMMESLAGHE, “Responsabilité du banquier dispensateur de crédit en droit belge”, *Rev. Banq.* 1979, 64-74. Zie hierover ook uitvoerig, zonder evenwel dit standpunt aan te hangen, R. VERHEYDEN, *Collectieve en individuele schade*, Mortsel, Intersentia, 2023, 78.

¹² Cass. fr. com. 7 januari 1976, *D.* 1976, 277, (kritische) noot F. DERRIDA en J.-P. SORTAIS (“*mais attendu que le syndic trouve dans les pouvoirs qui lui sont conférés par la loi qualité pour exercer une action en paiement de dommages-intérêts contre toute personne, fût-elle créancière dans la masse, coupable d'avoir contribué, par des agissements fautifs, à la diminution de l'actif ou à l'aggravation du passif*”).

¹³ Cass. 12 februari 1981, AC 1980-81, 662, met conclusie van advocaat-generaal M. DECLERCQ.

¹⁴ Conclusie van advocaat-generaal M. DECLERCQ, *Pas.* 1981, I, 639.

¹⁵ Zie ook reeds voordien, Cass. 14 december 1899, *Pas.* 1900, I, 59. Zie ook nadien bv. Cass. 2 maart 1995, AC 1995, 247, met conclusie van advocaat-generaal L. LIEKENDAEL; Cass. 5 december 1997, *Pas.* 1998, 1355, met conclusie van advocaat-generaal J. SPREUTELS.

passif de la faillite ou d'en diminuer l'actif ; qu'en raison du dommage ainsi causé à la masse des biens et des droits qui forment le gage commun des créanciers, cette faute est la cause d'un préjudice collectif pour ceux-ci et lèse des droits qui leur sont, par nature, communs."

Dit arrest maakt aldus duidelijk dat deze collectieve vordering van de curator niet vereist dat alle schuldeisers (op een evenredige manier) worden getroffen. Het gaat bijgevolg over de schade die de failliete boedel door de fout van de derde lijdt. Dit arrest werd overwegend positief ontvangen in de doctrine¹⁶ en gevolgd in de rechtspraak¹⁷⁻¹⁸. Sommige auteurs bleven echter, naar mijn mening onterecht, kritisch ten opzichte van het standpunt dat de curator de schade als gevolg van de toename van het passief als collectieve schade kon vorderen.¹⁹

4. Omvang van de boedelschade die de curator kan vorderen ten aanzien van de bestuurder

10. *Precieze omvang van de schade* – Vervolgens rijst de vraag naar de precieze omvang van de *boedelschade* die de curator kan vorderen met toepassing van de artikelen 1382 en 1383 oud Burgerlijk Wetboek ten aanzien van een bestuurder van een gefailleerde vennootschap, die niet tijdig aangifte deed van het faillissement. De vraag rijst *welke schade* er zich juist voordoet door de laattijdige aangifte met betrekking tot de boedel.

11. *Geen individuele schade ...* – Het gaat aldus *niet* over de schade die de individuele schuldeisers lijden. Zij kan immers ‘zeer divers’ zijn²⁰. Afhankelijk van

---

¹⁶ Zie P. COPPENS en F. T’KINT, “Les faillites, les concordats et les privilèges”, *RCJB* 1997, 180 e.v.; J. RONSE en J. LIEVENS, “L’administration des sociétés. La responsabilité des administrateurs et gérants après la faillite » in *Les sociétés commerciales*, Brussel, JBB, 1985, 235 (wijzen wel op het onopgeloste probleem van de samenhang met het vorderingsrecht van de individuele schuldeisers). Zie overwegend positief over het arrest, L. MATRAY, “Le principe d’égalité des créanciers dans la jurisprudence récente de la Cour de cassation” in *Les créanciers et le droit de la faillite*, Brussel, Bruylant, 1983, 52 (stelt niettemin dat deze rechtspraak niet alle problemen oplost, zie voor de bespreking van die problemen, pp. 52 e.v.); B. VAN BRUYSTEGEM, “De bevoegdheid van de curator om schadeloosstelling te vorderen voor rekening van de boedel en/of voor rekening van de gezamenlijke schuldeisers”, *JCB* 1981, 301-312, (wijst wel op de moeilijke samenloopproblematiek tussen collectieve schade en individuele schade van de schuldeisers). Lijkt ook niet afkerig te staan ten aanzien van deze rechtspraak: P. CHARLIER, “La responsabilité aquilienne des pouvoirs publics dans les dommages causés aux tiers par les aides publiques aux entreprises en difficultés” in *Les créanciers et le droit de la faillite*, Brussel, Bruylant, 1983, 492-493. Zie ook recent, R. VERHEYDEN, *Collectieve en individuele schade*, Mortsel, Intersentia, 2023, 83-84.

¹⁷ Zie bv. Brussel 11 september 1987, *Pas.* 1988, II, 1 (met andersluidende conclusie van substituut procureur-generaal P. MORLET); Brussel 13 januari 1989, *TBH* 1990, 20; Antwerpen 29 november 2007, *TBH* 2008, 339; Rb. Marche-en-Famenne 8 november 1984, *JL* 1984, 643; Kh. Charleroi 4 januari 1984, *TBH* 1985, 216; Kh. Brussel 13 maart 1990, *TRV* 1990, 549, noot VANHAERENTS. Zie ook Brussel 12 januari 1993, *Pas.* 1992, II, 142.

¹⁸ Zie hierover ook F. HELSEN, “Het actief van het faillissement – De aansprakelijkheid tegen bestuurders/zaakvoerders na discontinuïteit” in *Faillissement & Reorganisatie*, Mechelen, Kluwer, 2020, 9.A – 106.

¹⁹ Zie bv. J. HEENEN, “Le curateur peut-il exercer, au nom des créanciers, une action en responsabilité contre un tiers dont la faute a causé une diminution de l’actif ou une aggravation du passif de la masse ?”, *RCJB* 1983, 14-34 (collectieve schade kan volgens deze auteur alleen bestaan uit de vermindering van het netto-actief, niet uit de vermeerdere van het nettopassief). Zie ook in dezelfde zin als HEENEN, M. GREGOIRE, *Théorie générale du concours des créanciers en droit belge*, Brussel, Bruylant, 1992, 102.

²⁰ J.-F. GOFFIN en G. DE SAUVAGE “Les responsabilités en droit d’insolvabilité” in C. ALTER, e.a. (eds.), *Les responsabilités en matière commerciale*, Limal, Anthemis, 2014, 118. Zie voor een voorbeeld Rb.

het ogenblik waarop de schuldvordering van de concrete schuldeiser is ontstaan (vóór of na de staat van faillissement)²¹, welke status deze schuldvordering heeft (de rang, het al dan niet bevoorrecht karakter), de omstandigheid dat deze schuldvordering reeds gedeeltelijk is afbetaald, etc., zal de schade geleden door de individuele schuldeiser verschillen. Zo zal de schuldeiser die pas contracteerde met de gefailleerde, nadat deze eigenlijk reeds in staat van faillissement was zonder dat er aangifte van was gedaan, wellicht quasi gans zijn schuldvordering in rook zien opgaan indien de vennootschap onvoldoende middelen heeft om haar schuldeisers uit te betalen. In dit geval zal dan ook de gans onbetaald gebleven schuldvordering als schade kunnen worden gekwalificeerd. Schuldeisers (in de boedel) die reeds contracteerden vooraleer de vennootschap in staat van faillissement was, zullen wellicht louter hun dividend na faillissement zien slinken omdat er met meer schuldeisers zal moeten worden gedeeld. Sommige bevoorrechte schuldeisers zullen door de laattijdige aangifte van het faillissement evenwel geen schade lijden, omdat zij toch, hoe dan ook, kunnen uitvoeren op bepaalde goederen.

12. ... *maar collectieve schade* – Zoals gezegd, gaat het *in casu* niet over de individuele schade zoals geleden door de individuele schuldeisers, maar over de *collectieve schade* die zich voordoet door de laattijdige aangifte met betrekking tot *de boedel*. Maar hoe kan deze collectieve schade precies worden geraamd?

13. *Vermeerderen van het passief of verminderen van het actief* – Het Hof van Cassatie sprak in het *Unac*-arrest²² over de collectieve schade in de volgende bewoordingen: "*effet d'aggraver le passif de la faillite ou d'en diminuer l'actif*". Het Hof heeft het dus over het vermeerderen van het passief of het verminderen van het actief. Het zij opgemerkt dat in de voorbereidende werken²³ van de strafbaarstelling in artikel 489, 4°, Strafwetboek inzake de laattijdige aangifte van faillissement eigenlijk ook nadrukkelijk naar deze schadepost wordt verwezen. Zo wordt daar vooropgesteld dat het accent voortaan wordt gelegd – met betrekking tot de nieuwigheid dat er voor de strafbaarstelling voortaan sprake moet zijn van het bijzonder opzet om de faillietverklaring uit te stellen – op het nagestreefde doel, namelijk de faillietverklaring uitstellen én bijgevolg 'het *passief verzwaren* en *nadeel berokkenen aan de schuldeisers*'.

Vele rechterlijke uitspraken²⁴ en auteurs²⁵ hebben dit (en deze bewoordingen) gewoonweg overgenomen: de schade bestaat volgens hen aldus uit het *vermeerderen*

Antwerpen 8 maart 1982, *TBH* 1983, 288, noot J. LIEVENS (de schade bestaat *in casu* in de kosten die de appellante maakte en maakt het bedrag van de facturen uit).

²¹ Zie ook over dit onderscheidingscriterium J.-F. GOFFIN en G. DE SAUVAGE, "Les responsabilités en droit d'insolvabilité" in C. ALTER, e.a. (eds.), *Les responsabilités en matière commerciale*, Limal, Anthemis, 2014, 118.

²² Zie hiervoor.

²³ Memorie van toelichting bij het ontwerp van faillissementswet van 10 september 1992, *Parl.St.* Kamer 1991-92, nr. 631/1, p. 43.

²⁴ Zie in de zin van het verzwaren van het passief: Rb. Brussel 26 september 1991, *TBH* 1992, 356 ("de aanwas van het passief"). Zie bv. ook Luik 19 januari 2016, *DAOR* 2016, 87 (in het kader van het verderzetten door de bestuurders van een verlieslatende activiteit); Rb. Marche-en-Famenne 8 november 1984, *JL* 1984, 643 (niet in het kader van een laattijdige aangifte van een faillissement, maar bij het foutief toestaan van een krediet door een bank).

²⁵ B. CLAES, "Wanneer delen in de gebroken potten geen evidentie meer is: het misdrijf van de laattijdige aangifte van het faillissement en de daaruit voortvloeiende schade", *Limb. Rechtsl.* 2016, 267 ("Het verschil

of het verzwaren van het passief of het verminderen van het actief. Maar wat betekent dit precies? Hoe kan dit worden berekend? Sommigen hebben dit nader proberen in te vullen.

14. *Niet: het afwentelen van het volledige (netto-)passief* – Een beperkt aantal uitspraken en auteurs hebben het over het afwentelen van het volledige passief op de aansprakelijke. Dit kan alleszins niet de bedoeling zijn²⁶. Het moet gaan over de vermeerdering van het passief. Het volledige passief kan aldus niet als schade in oorzakelijk verband met de laattijdige aangifte van het faillissement worden aanzien²⁷. Er was wellicht sowieso een passief geweest, ook indien de bestuurder(s) diligent hadden gehandeld en tijdig het faillissement hadden aangegeven.

15. *Niet: het aangroeien van de schulden* – Anderen hebben het over het ‘aangroeien van de schulden’ die na het virtueel faillissement zijn ontstaan²⁸. Bij deze

---

tussen de omvang van het passief van de faillissementsboedel op het moment dat het misdrijf voltrokken is respectievelijk op het moment dat de rangregeling opgesteld wordt, kan dan ook gekwalificeerd worden als de schade die vergoed moet worden”); C. CLOTTENS, S. COOLS, S. DE DIER, e.a., “Aansprakelijkheid van bestuurders in Overzicht van rechtspraak vennootschapsrecht”, TPR 2022, 1703 (“terugbetaling van de toename van het passief vanaf de datum waarop de toestand van de vennootschap uitzichtloos was [of aangifte had moeten doen]”); B. COPPIN, “Gevolgen verbonden aan een niet-tijdige faillissementsaangifte” in *Faillissement & Reorganisatie*, Mechelen, Kluwer, 2016, II.G.30-11; S. DE GEYTER, “Aansprakelijkheidsvordering van de curator tegen de bestuurders op basis van artikel 1382 BW” (noot onder Kh. Gent 5 februari 2018), TIBR 2019, 50 (spreekt over de “verzwaring van het vennootschapspassief tussen het tijdstip van staking van betaling en de uiteindelijke faillietverklaring”, doch is niet kritisch over de geannoteerde uitspraak die dit gelijkstelt aan de aangroei van de schulden); M. DELVAUX, “Le défaut de convocation de l’assemblée générale lorsque les pertes atteignent un certain pourcentage de l’actif et la faute grave et caractérisée ayant contribué à la faillite de la société: convergences et divergences de ces deux fondements de responsabilité des dirigeants” (noot onder Antwerpen 20 december 2001), JDSC 2004, 283-286 (in verband met de verergering van de schade door het niet-respecteren van de alarmbelprocedure); F. DESTERBECK, *Het misdrijf & faillissement*, Mortsels, Intersentia, 2020, 78.

²⁶ Zie ook in de zin dat dit niet correct is, A. ZENNER, *Traité du droit de l’insolvabilité*, Limal, Anthemis, 2019, 1484, nr. 2190 (“On ne peut pour autant déduire que tout le passif né ultérieurement doit être d’office supporté par les débiteurs ou leur dirigeants abstentionnistes”). Zie ook M. DELVAUX, “Le défaut de convocation de l’assemblée générale lorsque les pertes atteignent un certain pourcentage de l’actif et la faute grave et caractérisée ayant contribué à la faillite de la société: convergences et divergences de ces deux fondements de responsabilité des dirigeants” (noot onder Antwerpen 20 december 2001), JDSC 2004, 283-286 (in verband met de verergering van de schade door het niet-respecteren van de alarmbelprocedure: “Le dommage réparable et donc loin de s’identifier à l’insuffisance du passif social”); L. MATRAY, “Le principe d’égalité des créanciers dans la jurisprudence récente de la Cour de cassation” in *Les créanciers et le droit de la faillite*, Brussel, Bruylant, 1983, 56-57 (“On notera que, sauf le cas de l’action en comblement du passif qui est étranger à notre discussion, le mode de calcul que nous proposons ne permettra jamais au curateur de récupérer par l’action de masse, autre chose qu’une fraction seulement des sommes dues aux créanciers”); I. VEROUGSTRAETE, *Manuel de l’insolvabilité de l’entreprise*, Mechelen, Kluwer, 2019, 1580, nr. 2143. Vgl. ook F. DESTERBECK, *Het misdrijf & faillissement*, Mortsels, Intersentia, 2020, 77, nr. 163 en 78, nr. 166 in fine (het gaat volgens deze auteur over de aantasting van het onderpand van de schuldeisers van de gefailleerde hetgeen volgens hem evenwel niet hetzelfde is als de optelsom van de schuldvorderingen die in het faillissement werden ingediend). Zie ook Brussel 11 september 1987, Pas. 1988, II, 1 (met andersluidende conclusie van substituut procureur-generaal P. MORLET, in de zin dat de vordering niet door de curator kan worden uitgeoefend), TBH 1989, 7 (zie p. 21 in fine); Brussel 10 januari 2014, Dr. Pén. de l’entr. 2014, 247.

²⁷ Vgl. met artikel XX.227 WER waardoor de curator een exclusieve vorderingsmogelijkheid krijgt voor *wrongful trading* tot persoonlijke al dan niet hoofdelijke aansprakelijkheid van bestuurders voor *het geheel of een deel van de schulden* van de onderneming ten belope van het tekort van de boedel (i.e. het nettopassief).

²⁸ Kh. Gent 5 februari 2018, TIBR 2019, 47, noot S. DE GEYTER (“Het verderzetten van deze activiteiten en het niet-neerleggen van de boeken heeft minstens geleid tot de volgende nieuwe schulden: (...). De

methode worden eenvoudigweg de schulden die zijn ontstaan na de werkelijke staat van faillissement bij elkaar opgeteld. Deze methode, die veel in de praktijk wordt toegepast, is evenwel niet geheel zuiver omdat aan een schuld ook vaak een tegenprestatie is gekoppeld die een actief-element uitmaakt op de balans. Bij een loutere optelling van de schulden wordt dit ‘actief’-element aldus niet in rekening gebracht²⁹. In dit kader kan eveneens worden gewezen op afbetalingen van een schuld die door de toepassing van deze methode niet in rekening worden gebracht³⁰.

16. *Wel: aangroei van het nettopassief of vermindering netto-actief* – Juister is het volgens mij te spreken over de aangroei van het zgn. *nettopassief*³¹ of de vermindering van het *netto-actief*³² tussen de datum van het virtueel faillissement plus een maand en de datum waarop effectief de boeken werden neergelegd³³. Het gaat

---

veroorzaakte schade door het niet-aangeven van het faillissement en het voorzetten van de reddeloos verloren activiteit bedraagt dan (...)” onderlijning toegevoegd).

Zie ook B. COPPIN “Gevolgen verbonden aan een niet-tijdige faillissementsaangifte” in *Faillissement & Reorganisatie*, Mechelen, Kluwer, 2016, II.G.30-11 (“*Deze schade kan bestaan uit het ontstaan van schulden of de toename van schulden ten aanzien van derden ten gevolge van het niet tijdig aangeven van het faillissement*”; onderlijning toegevoegd; stelt daarna evenwel dat het kan gaan over de aantasting van het dividend). Vgl. J. RONSE en J. LIEVENS, “L’administration des sociétés. La responsabilité des administrateurs et gérants après la faillite” in *Les sociétés commerciales*, Brussel, JBB, 1985, (184) (“*Les administrateurs ou les gérants qui n’ont pas fait la déclaration prévue par l’article 440 de la loi sur les faillites ou qui l’ont faite tardivement, peuvent également être tenus pour responsables du chef d’acte illicite envers le curateur pour le montant du passif social né à partir du jour ou la société aurait dû être déclarée en faillite.*” Onderlijning toegevoegd). Lijkt ook in deze zin te redeneren, B. CLAES, “Wanneer delen in de gebroken potten geen evidentie meer is: het misdrijf van de laattijdige aangifte van het faillissement en de daaruit voortvloeiende schade”, *Limb. Rechtsl.* 2016, 267 (er mag volgens deze auteur enkel rekening worden gehouden met nieuwe schulden en niet met eventueel bijkomend verworven actief (“(...) *er zal nagegaan worden welke schulden na het verstrijken van de aangiftetermijn reeds waren ontstaan en welke niet*” en “*kan bij het misdrijf van laattijdige aangifte van het faillissement bijgevolg ook geen rekening gehouden worden met eventueel bijkomend verworven actief*”, onderlijning toegevoegd)).

²⁹ Zie ook in deze zin C. VAN BUGGENHOUT en O. CLEVENBERGH, “L’action en responsabilité pour “aggravation du passif”, préjudice “collectif” et cumul de préjudices individuels: tentative d’élucidation”, *TBH* 1995, 541-542.

³⁰ Zie ook in deze zin A. MASSET, “Le droit pénal: ami ou ennemi du curateur” in *La responsabilité civile, pénale et sociale au sein de l’entreprise*, Limal, Anthemis, 2021, 41 (“(...) *la tentation est forte, pour le curateur, de vouloir réclamer la totalité des dettes faites après la date de cette prévention [de défaut d’aveu de faillite], partant de l’idée que le passif s’est aggravé de ce montant par la poursuite d’activité de l’entreprise qui ne pouvait pourtant pas subsister en raison de l’ébranlement de son crédit ; ce montant ne peut pas être accordé car l’augmentation du chiffre d’affaires provenant de ces activités a permis d’apurer certaines dettes anciennes ou nouvelles ou qu’elle aurait dû le permettre. Ces dernières activités ont créé d’autres dettes mais pas nécessairement pour un montant supérieur à celui du passif qui aurait existé en cas d’arrêt plus précoce des activités.*”).

³¹ Ofwel de situatie wanneer het actief van de onderneming ontoereikend is om het passief (de schulden) te delgen, ook wel het ‘tekort’ genoemd dat uit het faillissement resulteert.

³² Het netto-actief stemt volgens de wet overeen met het totale bedrag van de activa waarvan de boekhoudkundige voorzieningen, schulden en nettowaarde van de oprichtingskosten, uitbreidingskosten en kosten voor onderzoek en ontwikkeling worden afgetrokken (zie artikel 5:142, derde lid (bv), artikel 6:115, derde lid (cv), en artikel 7:212, tweede lid (nv), WVV.). Doch in het kader van het faillissement zal het overeenstemmen met het actief dat overblijft wanneer alle schulden (het passief) na faillissement zijn gedelgd.

³³ Verwijzen naar de **vermindering van het netto-actief**, I. VEROUGSTRAETE en C. VAN BUGGENHOUT, “Faillissement en continuïteit van de onderneming”, *TPR* 1990, 1749-1750 (“*De geleden schade is de vermindering van het netto-actief (d.i. de verslechtering van de vermogenstoestand, die zal blijken uit de vergelijking tussen de vermogenstoestand op het ogenblik dat de bestuurder de handelsactiviteiten had moeten beëindigen en de vermogenstoestand op datum van het faillissement)*”). Zie ook voor de verwijzing

eigenlijk over de aangroei van het tekort na de delving van alle schulden (of de vermindering van het overschot). Indien de schuldenaar-gefaillieerde dan na de datum van virtueel faillissement nog nieuwe schulden³⁴ aangaat, wordt dan ook enig actief element³⁵ dat het contract met zich meebrengt, verdisconteerd, alsook een afbetaling³⁶ van de schulden (met nieuw actief) die ondertussen door de gefaillieerde werd gedaan. In de cijfers die een vermeerdering van het *nettopassief* of de vermindering van het *netto-actief* uitdrukken, is dit immers allemaal reeds verrekend.

---

naar de **aangroei van het nettopassief (en de vermindering van het netto-actief)**, R. VERHEYDEN, *Collectieve en individuele schade*, Morsel, Intersentia, 2023, 395. Zie in de zin van **aangroei van het nettopassief en de vermindering het netto-actief**, C. VAN BUGGENHOUT en O. CLEVENBERGH, "L'action en responsabilité pour "aggravation du passif", préjudice "collectif" et cumul de préjudices individuels: tentative d'éclaircissement", *TBH* 1995, 541. Zie in de zin van de **verhoging van het nettopassief**, I. VEROUGSTRATE, *Manuel de l'insolvabilité de l'entreprise*, Mechelen, Kluwer, 2019, 1580, nr. 2143. Verwijzen naar de verergering of **verhoging van het nettopassief**, Luik 3 december 1998, *JDSC* 2001, 211, *JDSC* 2001, 219, noot M. DELVAUX en *Rev.prat.soc.* 1999, noot W. DERIJCKE; Antwerpen 20 december 2001, *JDSC* 2004, noot M. DELVAUX, *RW* 2002-03, 708 en *TRV* 2004, 725, noot J.V. (in het kader van het niet naleven van de alarmbelprocedure van in oud artikel 633 W.Venn.). Verwijst naar de **evoluitie van het boekhoudkundig netto-actief** van de vennootschap, Kh. Charleroi 7 januari 1997, *TBH* 1997, 643 ("Qu'il faut entendre par *dommage subi* celui qui est provoqué par l'aggravation du passif entre, d'une part, le moment où l'assemblée générale aurait dû être convoquée et d'autre part celui où le passif social a été définitivement cliché. Que le terme « aggravation du passif » paraît cependant réducteur pour rendre compte du dommages des tiers dès lors que sur un plan comptable cette aggravation peut avoir été compensée par une augmentation d'actif. Qu'il s'avère donc plus adéquat de faire référence à l'évolution de l'actif net c'est-à-dire en réalité à l'évolution de la valeur comptable de la société). Zie ook impliciet, Rb. Brussel 26 september 1991, *TBH* 1992, 356 (de rechter spreekt hier over het aftrekken van het passief op datum waarop aangifte moest worden gedaan van het 'uiteindelijk' passieve eindsaldo van de falingsom de schade te bepalen die ontstaan is door de niet-tijdige neerlegging van de boeken).

³⁴ Zie over de dubbele rol van het aangaan van nieuwe schulden, voetnoot 35.

³⁵ Zie ook over het belang *rekening te houden met de actief-elementen* of activa die een nieuwe schuld met zich mee kan brengen, C. VAN BUGGENHOUT en O. CLEVENBERGH, "L'action en responsabilité pour "aggravation du passif", préjudice "collectif" et cumul de préjudices individuels: tentative d'éclaircissement", *TBH* 1995, 541 ("En particulier, la seule augmentation des dettes du failli ne crée pas de préjudice. La naissance d'une dette et en effet en principe contrebalancée par la création d'un élément d'actif (...). Dès lors, le raisonnement (...) recèle en soi une erreur en ce qu'il considère que la naissance de cette créance supplémentaire du fournisseur (et donc, au stade de la faillite, sa production) entraîne nécessairement une réduction du dividende à distribuer aux créanciers" onderlijning toegevoegd); K. VANHAERENTS, "De coëxistentie van de vorderingen van de curator en de individuele schuldeiser tegenover een derde aansprakelijke voor toename van het passief van een failliete vennootschap" (noot onder Kh. Brussel 13 maart 1990), *TRV* 1990, 564 ("Vaak echter zal het bedrag dat de curator kan opeisen lager zijn [dan de toename van het passief], aangezien contracten aangegaan door de individuele schuldeiser, tegelijkertijd aanleiding kunnen geven hebben tot verhoging van het actief (bv. verkoopsovereenkomst)." Onderlijning toegevoegd). Vgl. ook, W. DERIJCKE, "Observations Action en comblement de passif et atrophie de l'actif net: chrestomathie" (noot onder Luik 3 december 1998), *Rev. prat. soc.* 1999, 167 (met verwijzing naar Kh. Charleroi 7 januari 1997, *TBH* 1997, 643). Zie ook Kh. Charleroi 7 januari 1997, *TBH* 1997, 643 ("Que le terme « aggravation du passif » paraît cependant réducteur pour rendre compte du dommages des tiers dès lors que sur un plan comptable cette aggravation peut avoir été compensée par une augmentation d'actif." Onderlijning toegevoegd).

Lijkt *contra* te redeneren, B. CLAES, "Wanneer delen in de gebroken potten geen evidentie meer is: het misdrijf van de laattijdige aangifte van het faillissement en de daaruit voortvloeiende schade", *Limb. Rechtsl.* 2016, 267 (zie de zinsnede: "kan bij het misdrijf van laattijdige aangifte van het faillissement bijgevolg ook geen rekening gehouden worden met eventueel bijkomend verworven actief" onderlijning toegevoegd).

³⁶ Zie ook over de dubbele rol van de *afbetaling* van schulden (net zoals het aangaan van nieuwe schulden) voetnoot 42.

M.i. is het toch van belang dat in dit kader rekening wordt gehouden met elementen die, in de periode nadat er aangifte van faillissement had moeten zijn gedaan totdat dit effectief is gebeurd, *in het voordeel uitvallen van de boedel*. In dit verband dient gewezen te worden op de leer van de zgn. *voordeelstoerekening*³⁷ in het gemene aansprakelijkheidsrecht. Zo wordt vooropgesteld dat voordelen die uit de onrechtmatige daad zelf voortspuiten³⁸, en waarvan zeker en vaststaand is dat ze de benadeelde niet zouden zijn te beurt gevallen indien hem geen schade was veroorzaakt, toegerekend dienen te worden op de schade³⁹. Het Hof van Cassatie oordeelde in 2013 hierover nog het volgende:

*“Wanneer de fout een voordeel oplevert voor de benadeelde, moet dit voordeel in de regel worden toegerekend op het bedrag van de schadevergoeding wanneer de benadeelde zonder de fout niet had genoten van het voordeel. Dit voordeel kan bestaan uit een besparing voor de benadeelde.”*⁴⁰

Toekomstig artikel 6.35, eerste lid, Burgerlijk Wetboek stelt hieromtrent voorop:

“De uitkeringen en voordelen die de benadeelde niet zou hebben ontvangen zonder het tot aansprakelijkheid leidende feiten en die strekken tot schadeloosstelling van de door de aansprakelijke veroorzaakte schade, worden in mindering gebracht op de schadevergoeding.”

Naar mijn mening geldt dat eventuele actief-elementen verbonden aan een schuld die is aangegaan nadat aangifte van faillissement had moeten zijn gedaan, zoals bijvoorbeeld een contract waarbij nieuwe stock wordt aangekocht bij een leverancier, voordelen zijn die niet in de boedel zouden zijn geweest zonder het tot aansprakelijkheid leidende feit, namelijk de laattijdige aangifte van faillissement. Aldus is aan het eerste element voldaan dat toekomstig artikel 6.35 Burgerlijk Wetboek vereist: het voorhanden zijn van voordelen die de benadeelde niet zou hebben ontvangen zonder de tot aansprakelijkheid leidende feiten. Het tweede element dat deze bepaling vooropstelt, namelijk dat het voordeel moet strekken tot vergoeding van de schade, is dan weer minder toepasbaar op het gegeven van een nieuw actief-element in de boedel. Dit laatste element – namelijk het vereiste dat het voordeel moet strekken tot vergoeding van de schade – lijkt mij evenwel vooral relevant te zijn indien een voordeel werkelijk betrekking heeft op een uitkering (denk aan het debat of de overlevingspensioenen al dan niet een dergelijk ‘voordeel’ uitmaken dat toegerekend dient te worden op de schade). Er anders over beslissen, zou m.i. leiden tot een te beperkt begrip van voordeelstoerekening en tot

---

³⁷ Zie hierover in het algemeen, D. SIMOENS, “Beschouwingen over de voordeelstoerekening bij de begroting van schade, geleden door een onrechtmatige daad”, *TBBR* 2005, 389-393.

³⁸ Er moet dus sprake zijn van een causaal verband tussen het voordeel en het schadegeval, Cass. 1 februari 2013, *AC* 2013, 317, met conclusie van advocaat-generaal J. LECLERCQ.

³⁹ D. SIMOENS, “Beschouwingen over de voordeelstoerekening bij de begroting van schade, geleden door een onrechtmatige daad”, *TBBR* 2005, 390.

⁴⁰ Cass. 1 februari 2013, *AC* 2013, 317, met conclusie van advocaat-generaal J. LECLERCQ. Zie ook recent nog, Cass. 8 februari 2021, S.19.0070.N, ongepubl.; Cass. 7 april 2022, [C.21.0298.N](#), [ECLI:BE:CASS:2022:ARR.20220407.1N.2](#).

overcompensatie aangezien de schadevergoeding de benadeelde niet in een betere positie mag plaatsen dan vóór het schadeverwekkend feit⁴¹.

Aldus zal een schuld waartegenover ook een actief-element staat vaak neutraal zijn voor wat betreft het effect op de stijging van het nettopassief. Dit geldt evenwel niet voor schulden waar niet zo'n actief element tegenover staat (denk bijvoorbeeld aan btw-schulden, RSZ-schulden, enz.). Voor wat betreft afbetalingen – en hun effect op de stijging van het nettopassief – dient een onderscheid gemaakt te worden tussen schulden die betaald werden met activa uit de vennootschap die reeds aanwezig waren op het ogenblik wanneer aangifte van faillissement had moeten zijn gedaan en schulden die betaald worden met nieuwe en aangegroeide activa. Indien een schuld wordt betaald met activa uit de vennootschap die reeds aanwezig waren op het ogenblik wanneer aangifte van faillissement had moeten zijn gedaan, dan zal het nettopassief niet dalen: het verlagen van het passief door de betaling van de schuld, wordt eigenlijk uitgevlakt door het verlagen van het actief waarmee de schuld is betaald. Dit is evenwel niet het geval indien de afbetaling van de schuld met nieuwe actiefelementen werd gedaan⁴².

Het zij nog opgemerkt dat sommige auteurs in dit kader spreken, in plaats van gewag te maken van aangroei van het nettopassief of vermindering netto-actief, over de vermindering van het “dividend” dat kan worden uitgekeerd na faillissement⁴³ of van de vermindering van de mogelijkheid (capaciteit) van de gefailleerde onderneming

---

⁴¹ Vgl. de eenvoudigere regel in het Nederlands BW, artikel 6:100 BW: “*Heeft een zelfde gebeurtenis voor de benadeelde naast schade tevens voordeel opgeleverd, dan moet, voor zover dit redelijk is, dit voordeel bij de vaststelling van de te vergoeden schade in rekening worden gebracht.*” Ook hier wordt vereist dat het voordeel in voldoende causaal verband staat met de schadebrengende gebeurtenis.

⁴² Zie ook in die zin, A. MASSET, “Le droit pénal: ami ou ennemi du curateur” in *La responsabilité civile, pénale et sociale au sein de l’entreprise*, Limal, Anthemis, 2021, 41 (“(...) *la tentation est forte, pour le curateur, de vouloir réclamer la totalité des dettes faites après la date de cette prévention [de défaut d’aveu de faillite], partant de l’idée que le passif s’est aggravé de ce montant par la poursuite d’activité de l’entreprise qui ne pouvait pourtant pas subsister en raison de l’ébranlement de son crédit ; ce montant ne peut pas être accordé car l’augmentation du chiffre d’affaires provenant de ces activités a permis d’apurer certaines dettes anciennes ou nouvelles ou qu’elle aurait dû le permettre. Ces dernières activités ont créé d’autres dettes mais pas nécessairement pour un montant supérieur à celui du passif qui aurait existé en cas d’arrêt plus précoce des activités.*”).

⁴³ Zie bv. F. T’KINT, “Noot onder Antwerpen 3 mei 1991”, *RPS-TRV* 1992, 105. Zie ook P. CHARLIER, “La responsabilité aquilienne des pouvoirs publics dans les dommages causés aux tiers par les aides publiques aux entreprises en difficultés” in *Les créanciers et le droit de la faillite*, Brussel, Bruylant, 1983, 489; B. COPPIN, “Gevolgen verbonden aan een niet-tijdige faillissementsaangifte” in *Faillissement & Reorganisatie*, Mechelen, Kluwer, 2016, II.G.30-11. Zie advocaat-generaal J. SPREUTELS, conclusie onder Cass. 5 december 1997, *Pas.* 1998, I, 1362. Zie ook Brussel 10 januari 2014, *Dr. Pén. de l’entr.* 2014, 247 (“*il consiste [le dommage] dans la seule « diminution de la capacité de l’entreprise faillie entre le moment où celle-ci aurait dû normalement être déclarée en faillite et le moment où, en raison de la faute d’un tiers, la faillite est finalement et tardivement intervenue (...) (Ce) dommage commun git quant à lui dans l’atteinte à la faculté initiale de la masse de recevoir un dividende plus élevé si la faute n’avait pas été commise, même si les créanciers ne sont plus les mêmes ou si la hauteur de leurs créances a varié d’un moment à l’autre*” onderlijning toegevoegd). Vgl. Brussel 12 januari 1993, *Pas.* 1992, II, 142 (“*Que si la faute d’une personne a pour effet d’accroître l’insuffisance d’actif – et donc d’entraîner une diminution des dividendes que devront subir les créanciers par sa faute, en lésant des droits qui sont par nature communs*” onderlijning toegevoegd).

om zijn passief te betalen⁴⁴ of van de aantasting van het onderpand van de schuldeisers van de gefailleerde⁴⁵. Dit komt m.i. allemaal op hetzelfde neer.

De concrete berekening van de aangroei van het nettopassief of de vermindering van het netto-actief is aldus geen eenvoudige opdracht voor de rechter⁴⁶. Vaak is het advies van een expert(-boekhouder) vereist om deze oefening tot een goed einde te brengen⁴⁷. Bij gebrek aan een betrouwbare boekhouding is het soms zelfs onmogelijk om te bepalen in welke mate de bewuste verderzetting van de activiteiten na de staking van betaling de boedel heeft benadeeld⁴⁸. Zo wordt soms gekozen om een provisionele

---

⁴⁴ Zie voor deze laatste uitdrukking, L. MATRAY, “Le principe d’égalité des créanciers dans la jurisprudence récente de la Cour de cassation” in *Les créanciers et le droit de la faillite*, Brussel, Bruylant, 1983, 56 (“*Pour notre part, nous identifierons le préjudice collectif des créanciers comme la diminution de la capacité de l’entreprise faillie, entre les moments A et B, à faire face au paiement de son passif*”), spreekt in voetnoot ook van een ‘verlies van een kans’: “*cette diminution s’analyse comme la « perte d’une chance » qui constitue un dommage réparable soumis à l’appréciation souveraine du juge du fond*”). M.i. is er evenwel geen sprake van een verlies van een kans indien men de cijfers voorhanden heeft van de exacte stijging van het nettopassief. Zie goedkeurend over de analyse van MATRAY (in de zin dat het gaat over de vermindering van de mogelijkheid (capaciteit) van de gefailleerde onderneming om zijn passief te betalen), advocaat-generaal J. SPREUTELS, conclusie onder Cass. 5 december 1997, *Pas.* 1998, I, 1362.

⁴⁵ F. DESTERBECK, *Het misdrijf & faillissement*, Mortsel, Intersentia, 2020, 77 en 78 (hetgeen volgens deze auteur niet hetzelfde is als de optelsom van de schuldvorderingen die in het faillissement werden ingediend).

⁴⁶ Zie ook J.-F. GOFFIN en G. DE SAUVAGE, “Les responsabilités en droit d’insolvabilité” in C. ALTER, e.a. (ed.), *Les responsabilités en matière commerciale*, Limal, Anthemis, 2014, 118 (over de moeilijkheden van het berekenen van de toename van het nettopassief (“*Cette évaluation repose nécessairement sur des conjectures et spéculations difficilement vérifiables: les administrateurs pourront en effet faire valoir différents arguments tendant à démontrer que le passif impayé aurait été sensiblement équivalent dans l’hypothèse où les activités auraient été arrêtées plus tôt, par exemple parce que le nombre de membres du personnel s’est réduit au cours de la période de poursuite d’activités, parce que celle-ci a permis de procéder à diverses cessions d’actifs dans de bonnes conditions ou de terminer certaines commandes en cours. Une simple comparaison des situations comptables de l’entreprise à deux périodes différents n’apparaît pas à cet égard suffisante pour établir la mesure du préjudice dont les administrateurs peuvent se voir réclamer réparation*”)); doch het is onduidelijk of deze auteurs het vorderingsrecht van de curator gelijkstellen met het toegenomen nettopassief). Vgl. ook met B. CLAES, “Wanneer delen in de gebroken potten geen evidentie meer is: het misdrijf van de laattijdige aangifte van het faillissement en de daaruit voortvloeiende schade”, *Limb. Rechtsl.* 2016, 262.

⁴⁷ Zie bv. Luik 3 december 1998, *JDSC* 2001, 211 (zonder dat er een exacte juridische grondslag wordt aangegeven, wellicht gaat het over het foutief verder zetten van een deficitaire vennootschap); Rb. Marchen-Famenne 8 november 1984, *JL* 1984, 643 (niet in het kader van een laattijdige aangifte van een faillissement, maar van het toestaan van een krediet van een bank waardoor het passief is aangegroeid en de kredietverlener een fout pleegde bij het toestaan van het krediet). Vgl. ook Brussel 11 september 1987, *Pas.* 1988, II, 1 (met andersluidende conclusie van substituut procureur-generaal P. MORLET), *TBH* 1989, 7 (p. 23: er wordt gebruik gemaakt van een expert om de verergering van het passief te begroten).

Zie ook M. DELVAUX, “La responsabilité des dirigeants pour poursuite fautive d’une activité déficitaire” (noot onder Luik 3 december 1998), *JDSC* 2001, 221-222 (zonder dat er een exacte juridische grondslag wordt aangegeven, wellicht gaat het over het foutief verder zetten van een deficitaire vennootschap: “*C’est avec sagesse que la cour ordonne un complément d’expertise pour déterminer de manière exacte l’aggravation du passif net de la société entre le moment où l’activité aurait dû être arrêtée (le 19 février 1993, date de réunion de l’assemblée générale susmentionnée) et celui où elle l’a effectivement été (le 11 octobre 1993, date de la faillite), les dirigeants étant responsables de cette aggravation. Ce type d’appréciation apparaît en effet très technique et dépasse les compétences des magistrats en la matière; un éclairage spécialisé s’impose*” onderlijning toegevoegd).

⁴⁸ Zie ook R. VERHEYDEN, *Collectieve en individuele schade*, Mortsel, Intersentia, 2023, 395, nr. 817; A. MASSET, “Le droit pénal: ami ou ennemi du curateur” in *La responsabilité civile, pénale et sociale du sein de l’entreprise*, Limal, Anthemis, 2021, 41.

schadevergoeding van één euro toe te kennen⁴⁹ of om de schade van de boedel *ex aequo et bono*⁵⁰ te begroten⁵¹. Dit alles om aan te tonen dat de schadebegroting van de collectieve schade, waarbij een stijging van het nettopassief (of een daling van het netto-actief) moet worden berekend, geen evidentie is.

5. Conclusie

17. *Wegens te complex ...*– Hoewel de wetgever in Boek XX WER voorziet in allerlei bijzondere vorderingsmogelijkheden ten aanzien van de bestuurder van een gefailleerde vennootschap, bestaat daarnaast voor de curator nog steeds de mogelijkheid om tegen de bestuurder een gemeenrechtelijke aansprakelijkheidsvordering in te stellen op grond van de artikelen 1382 en 1383 oud Burgerlijk Wetboek wegens laattijdige aangifte van faillissement.

Omtrent deze laatste vorderingsmogelijkheid rijst evenwel de vraag naar de precieze omvang van de boedelschade die de curator kan vorderen. Aangezien het dan niet gaat over de schade die de individuele schuldeisers lijden, maar over de collectieve schade die zich voordoet door laattijdige aangifte met betrekking tot de boedel, is het geen sinecure om de precieze omvang van deze schade vast te stellen. In navolging van het Hof van Cassatie wordt veelal aangenomen dat het gaat over het vermeerderen van het passief of het verminderen van het actief. We hebben evenwel vastgesteld dat het nauwkeuriger is te spreken over de aangroei van het nettopassief of de vermindering van het netto-actief. Dit sluit ook aan bij de leer van de voordeelsrekening. De concrete berekening hiervan is evenwel geen eenvoudige opdracht voor de rechter en zal veelal een doorgedreven boekhoudkundig inzicht vereisen, bij gebreke waaraan sommige rechters kiezen om een provisionele schadevergoeding toe te kennen of om de schade van de boedel *ex aequo et bono* te begroten.

18. *... een stille dood sterven?* Dit alles doet de vraag rijzen, nu de curator op grond van artikel XX.227 WER een nieuwe vorderingsmogelijkheid heeft gekregen voor *wrongful trading* waarbij het toepassingsgebied toch een overlap kan vertonen met de fout van het laattijdig aangifte doen van het faillissement, de oude vorderingsmogelijkheid op grond van de artikelen 1382 en 1383 oud Burgerlijk Wetboek niet in de vergetelheid zal geraken. Zoals gezegd, kan de rechter krachtens

---

⁴⁹ A. MASSET, “Le droit pénal: ami ou ennemi du curateur” in *La responsabilité civile, pénale et sociale au sein de l’entreprise*, Limal, Anthemis, 2021, 41 met verwijzing naar Luik 19 december 2019, AR 2018/CO/670, onuitg.

⁵⁰ F. DETERBECK, *Het misdrijf & faillissement*, Mortsel, Intersentia, 2020, 78-79, nr. 168 (“Ook een *ex aequo et bono* bepaling van de omvang van de schade, geleden door de curatele is mogelijk. Hierbij kan rekening gehouden worden met: - De gegevens van de faillissementsinventaris; - Het uiterst beperkt werkmateriaal dat werd aangetroffen, ondanks de omvang van de werkzaamheden van de vennootschap; - De verklaring van de veroordeelde zaakvoerder aan de curator, waarvan akte genomen in de faillissementsinventaris, dat hij niet kan zeggen waar het overige materiaal is; - Het gemis aan uitleg dat beklagde aan de curator gaf nopens de plaats waar welbepaalde materialen zich bevonden; - En diens belofte om wel bepaalde materialen aan de curator te bezorgen, die niet werden ingelost.” Onderlijning toegevoegd). Zie voor een uitspraak waar voor de groei van ‘de schade voor de massa’ “onmogelijk een cijfermatig exact cijfer kan worden bepaald” waardoor de schade *ex aequo et bono* wordt bepaald door de rechtbank: Rb. Brussel 26 september 1991, *TBH* 1992, 356 (in het kader van een laattijdige aangifte van een faillissement, ook in de penale sfeer).

⁵¹ Zie hierover ook R. VERHEYDEN, *Collectieve en individuele schade*, Mortsel, Intersentia, 2023, 395, nr. 817.

artikel XX.227 WER recht de bestuurder wel veroordelen tot betaling van het hele of een deel van het netto-passief en hoeft er geen causaal verband te zijn met de wettelijk vooropgestelde ‘fout’. Deze laatste vorderingsmogelijkheid maakt aldus komaf met de moeilijke berekeningswijze van de door de boedel geleden schade. Gaat het dan niet eenvoudiger zijn voor de curator om een beroep te doen op artikel XX.227 WER in plaats van op de artikelen 1382 en 1383 oud Burgerlijk Wetboek? En bovenal, gaat het voor een rechter niet eenvoudiger zijn om ‘naar billijkheid’⁵² te oordelen of de bestuurder al dan niet gehouden is tot een geheel of tot een deel van het passief in plaats van de concrete schade te begroten die de boedel heeft geleden? Voor de curator zal het een evenwichtsoefening worden: vertrouwen op de billijkheidsafweging van de rechter of een werkelijke schadevergoeding vorderen en beargumenteren. Allicht zal die laatste in hoofdorde argumenteren dat de bestuurder dient te worden veroordeeld tot de betaling van het gehele netto-passief krachtens artikel XX.227 WER en in ondergeschikte orde tot de betaling van de werkelijk geleden schade op grond van de artikelen 1382 en 1383 oud Burgerlijk Wetboek waarbij dan veelal een deskundige dient te worden aangesteld.

---

⁵² F. HELSEN, “Het actief van het faillissement – De aansprakelijkheid tegen bestuurders / zaakvoerders na discontinuïteit” in *Faillissement & Reorganisatie*, Mechelen, Kluwer, 2020, 9.A – 76.

Bijlage – Organigram en samenstelling van het Hof van Cassatie en het parket

Organigram en samenstelling van de zetel op 31 december 2023

Organigram

1 eerste voorzitter (N)

1 voorzitter (F)

6 sectievoorzitters (3N et 3F)

22 raadsheren (11F en 11N)

hetzij in totaal 30 magistraten.

Onder de magistraten van de zetel hebben 9 leden het wettelijk bewijs geleverd van de kennis van de andere landstaal; één lid levert het bewijs van de kennis van de Duitse taal.

Samenstelling

Algemene leiding: eerste voorzitter B. Deconinck

EERSTE KAMER

Leiding: eerste voorzitter B. Deconinck

FRANSE AFDELING		NEDERLANDSE AFDELING	
sectievoorzitters	Chr. Storck M. Delange M. Lemal	eerste voorzitter	B. Deconinck
raadsheren	M.-C. Ernotte A. Jacquemin M. Marchandise M. Moris S. Claisse	sectievoorzitters	E. Dirix K. Mestdagh G. Jocqué
<i>plaatsvervangers</i>		raadsheren	B. Wylleman I. Couwenberg S. Mosselmans M. Ghyselen
raadsheren	F. Roggen T. Konsek F. Lugentz I. de la Serna	<i>plaatsvervangers</i>	
		raadsheren	F. Van Volsem E. Francis F. Stévenart Meeûs E. Van Dooren B. Lietaert

TWEEDE KAMER

Leiding: voorzitter ridder J. de Codt

FRANSE AFDELING		NEDERLANDSE AFDELING	
voorzitter	J. de Codt	sectievoorzitter	G. Jocqué
raadsheren	F. Roggen E. de Formanoir T. Konsek F. Lugentz F. Stévenart Meeûs I. de la Serna	raadsheren	F. Van Volsem P. Hoet E. Francis S. Berneman I. Couwenberg E. Van Dooren S. Van Overbeke B. Lietaert
<i>plaatsvervangers</i>		<i>plaatsvervangers</i>	
sectievoorzitter	M. Lemal	sectievoorzitter	K. Mestdagh
raadsheren	S. Berneman A. Jacquemin M. Marchandise M. Moris	raadsheren	B. Wylleman S. Mosselmans

DERDE KAMER

Leiding: eerste voorzitter B. Deconinck

FRANSE AFDELING		NEDERLANDSE AFDELING	
sectievoorzitters	Chr. Storck M. Delange M. Lemal	eerste voorzitter	B. Deconinck
raadsheren	M.-C. Ernotte A. Jacquemin M. Marchandise M. Moris	sectievoorzitters	E. Dirix K. Mestdagh G. Jocqué
		raadsheren	B. Wylleman I. Couwenberg S. Mosselmans M. Ghyselen B. Lietaert

plaatsvervaarders

raadsheren

S. Berneman

E. de Formanoir

plaatsvervaarders

sectievoorvzitter

raadsheren

M. Delange

P. Hoet

BUREAU VOOR RECHTSBIJSTAND

voorzitter: sectievoorvzitter K. Mestdagh

plaatsvervaardende voorzitters: sectievoorvzitter M. Delange en raadsheren F. Roggen en P. Hoet

Organigram en samenstelling van het parket op 31 december 2023

Organigram

1 procureur-generaal (F)

1 eerste advocaat-generaal (N)

13 advocaten-generaal (7 N en 6 F)

1 advocaat-generaal met opdracht (N)

hetzij in totaal 16 magistraten.

Onder de magistraten van het parket hebben 5 leden het bewijs geleverd van de kennis van de andere landstaal; twee leden leverden het bewijs van de kennis van de Duitse taal.

De dienst van de zittingen werd, in de regel, als volgt onder de magistraten van het parket verdeeld:

Eerste kamer (burgerlijke zaken, handelszaken en fiscale zaken)

- Nederlandstalige afdeling: de eerste advocaat-generaal, 4 advocaten-generaal en 1 advocaat-generaal met opdracht
- Franstalige afdeling: de procureur-generaal en 3 advocaten-generaal

Tweede kamer (strafzaken)

- Nederlandstalige afdeling: 3 advocaten-generaal
- Franstalige afdeling: 2 advocaten-generaal

Derde kamer (sociale zaken en, soms, burgerlijke en fiscale zaken)

- Nederlandstalige afdeling: 1 advocaat-generaal
- Franstalige afdeling: 1 advocaat-generaal

Tuchtzaken:

- Nederlandstalige afdeling: de procureur-generaal, de eerste advocaat-generaal en 1 advocaat-generaal

- Franstalige afdeling: de procureur-generaal en 1 advocaat-generaal

In voorkomend geval worden die magistraten vervangen door een door de procureur-generaal aangewezen lid van het parket, of worden de zaken over een bepaalde materie verdeeld onder de advocaten-generaal van een andere kamer.

Rechtsbijstand (N en F) : 2 advocaten-generaal (1N en 1F)

Samenstelling

Procureur-generaal: A. Henkes

Eerste advocaat-generaal: R. Mortier

Advocaten-generaal:

Th. Werquin

D. Vandermeersch

H. Vanderlinden

M. Nolet de Brauwere

Ph. de Koster

A. Winants

J. Van der Fraenen

B. De Smet

E. Herregodts

D. Schoeters

B. Inghels

H. Mormont

S. Ravyse

F. Vroman, advocaat-generaal met opdracht

Referendarissen op 31 december 2023

Het kader bestaat uit 13 plaatsen voor Nederlandstaligen en 7 plaatsen voor Franstaligen.

G. Van Haegenborgh (N)

D. Patart (F)

G.-F. Raneri (F)

M. van Putten (N)

F. Parrein (N)

A. Meulder (F) (langdurig afwezig)

A. Lenaerts (N)

J. del Corral (N)

S. Guiliams (N)

E. Van Stichel (N)

M. de Potter de ten Broeck (N)

P. Brulez (N)

S. Jansen (N)

J. Tanghe (N)

N. Gofflot (F)

M. Aerts (N)

K. Ongenae (N)

C. Joisten (F)

N.

N.

Magistraten met opdracht op 31 december 2023

F. Blockx, rechter in de ondernemingsrechtbank te Antwerpen, afdeling Antwerpen

B. Van den Bergh, raadsheer in het hof van beroep te Antwerpen

A. Deleu, rechter in de rechtbank van eerste aanleg van Henegouwen, afdeling Charleroi

N. Pirotte, rechter in de rechtbank van eerste aanleg Luik, afdeling Luik

A. Bossuyt, rechter in de rechtbank van eerste aanleg Oost-Vlaanderen, afdeling Gent

M. Bernard, rechter in de Franstalige rechtbank van eerste aanleg te Brussel

Organigram en samenstelling van de griffie op 31 december 2023

Organigram

Personeelsbestand

Wettelijk kader

1 hoofdgriffier

1 griffier-hoofd van dienst

11 griffiers

21 assistenten (1 vacant en 1 gedetacheerd)

11 medewerkers (7 vacant)

Buiten kader

1 attaché

5 contractuele medewerkers verbonden aan de griffie

2 contractuele medewerkers verbonden aan het onthaal van het justitiepaleis en administratief ondergebracht onder de griffie van het Hof

Samenstelling

Hoofdgriffier:	T. Heins
Griffier-hoofd van dienst:	J. Pafenols
Griffiers:	F. Gobert
	P. De Wadripont
	T. Fenaux
	K. Vanden Bossche
	A. Marcelis
	L. Body
	M. Van Beneden
	A. Birant
	E. Van Isterdael
	J. Mertens
	W. Vanderputten

Organigram en samenstelling van het secretariaat van het parket op 31 december 2023

Organigram

1 hoofdsecretaris (N)

1 secretaris-hoofd van dienst dd. (F)

4 secretarissen (2F en 2N)

1 deskundige documentatiebeheer

7 assistenten (waarvan één vacant)

4 medewerkers (waarvan twee contractueel)

Samenstelling

Hoofdsecretaris:	N. Van den Broeck
Secretaris-hoofd van dienst dd.:	V. Dumoulin
Secretarissen:	J. Cornet
	Ph. Peters
	I. Neckebroeck
	S. Arnould
Expert:	A. Boudart

Secretariaat van de Eerste Voorzitter op 31 december 2023

Griffier-kabinetssecretaris:	J. Mertens
Assistenten:	S. Samyn
	E. De Rouck

Steundienst

1 Attaché ICT:	M. Van Bossche
2 Experts ICT:	J. De Smedt
	P. Parmentier
1 Financieel deskundige:	H. Bossuyt
1 Attaché P&O:	J. Bogaert
1 Deskundige P&O:	R. Van Snick
1 Attaché Communicatie:	M. Denis

Dienst overeenstemming der teksten en documentatiedienst op 31 december 2023

Deze dienst is samengesteld uit verschillende magistraten met opdracht, 2 assistenten en een ploeg vertalers.

Dienst overeenstemming der teksten

Het kader bestaat uit 10 attachés. Deze vertaaldienst staat onder het gezag en de leiding van de eerste voorzitter, bijgestaan door de procureur-generaal.

Directie:	S. De Wilde
Leden:	V. Bonaventure

A. Brouillard (langdurig afwezig)

E. Mathu

A. De Witte

S. Vandewaetere

T. De Clercq

M. Bourguignon

S. Verliefde

O. Misonne

A. Hammoum (tijdelijk contract)

Documentatiedienst

Assistenten:

M. Michelot

P. Duchenne

Bibliotheek op 31 december 2023

A. Boudart

S. Arnould

N. Christiaens

Bijlage – Lijst van de studies gepubliceerd in het jaarverslag van het Hof van Cassatie sinds 1998

- “De redenen van de arresten van het Hof”, Jaarverslag, 1998, p. 75.
- “Onttrekking en wraking”, Jaarverslag, 1999, p. 61.
- “Rechtsbijstand voor het Hof van Cassatie”, Jaarverslag, 1999, p. 75.
- “Eerste toepassingen van de wet Franchimont”, Jaarverslag, 1999, p. 97.
- “Het Hof van Cassatie en het Arbitragehof”, Jaarverslag, 1999, p. 105.
- “Enkele bijzondere aangelegenheden”, Jaarverslag, 2000, p. 99.
- “Het openbaar ministerie in de procedure voor het Hof van Cassatie en de nieuwe proceduremodaliteiten voor het Hof na de hervorming van 14 november 2000”, opgesteld door voorzitter I. Verougstraete en advocaat-generaal G. Bresseleers, Jaarverslag, 2001, p. 31.
- “Voorlopige hechtenis”, opgesteld door procureur-generaal J. du Jardin, raadsheren L. Huybrechts en J. de Codt, advocaten-generaal M. De Swaef en P. Duinslaeger en referendaris bij het Hof van Cassatie F. Swennen, Jaarverslag, 2001, p. 183.
- “Het Hof van Cassatie en het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens”, opgesteld door referendarissen bij het Hof van Cassatie G.-F. Raneri en A. De Wolf, onder de leiding van voorzitter I. Verougstraete, eerste advocaat-generaal J.-F. Leclercq en afdelingsvoorzitter M. Lahousse, Jaarverslag, 2002, p. 420.
- “Aanpassing van de vordering in de zin van artikel 807 van het Gerechtelijk Wetboek”, opgesteld door referendaris bij het Hof van Cassatie S. Mosselmans, Jaarverslag, 2002, p. 468.
- “Algemene rechtsbeginselen”, opgesteld door referendaris bij het Hof van Cassatie A. Bossuyt, onder toezicht van voorzitter I. Verougstraete, Jaarverslag, 2003, I, p. 112.
- “Onmiddellijk cassatieberoep tegen beslissingen die geen eindbeslissingen zijn, in de zin van artikel 416, tweede lid, van het wetboek van strafvordering”, opgesteld door raadsheer L. Huybrechts en referendaris bij het Hof van Cassatie G.-F. Raneri, Jaarverslag, 2003, I, p. 163.
- “Omvang van de vernietiging in strafzaken en de regel van de eenheid – onsplitsbaarheid van de beslissing over de schuld en de straf – evolutie van de rechtspraak van het Hof, in het spoor van het arrest van Esbroeck van 8 februari 2000”, opgesteld door procureur-generaal J. du Jardin, met de medewerking van referendaris bij het Hof van Cassatie M. Traest en magistraat met opdracht M.-R. Monami, Jaarverslag, 2003, II, p. 255.

- “Beschouwingen over de geschillen voorgelegd aan het Hof van Cassatie over de regulering ervan”, opgesteld door referendaris bij het Hof van Cassatie T. Erniquin in samenwerking met raadsheer S. Velu, Jaarverslag, 2003, II, p. 266.
- “Administratieve sancties”, opgesteld door referendarissen bij het Hof van Cassatie I. Boone en G. Van Haegenborgh, onder toezicht van raadsheer L. Huybrechts, eerste advocaat-generaal J.-F. Leclercq en voorzitter I. Verougstraete, Jaarverslag, 2004, p. 185.
- “De toepassing van het gerechtelijk wetboek in strafzaken: artikelsgewijze bespreking van de rechtspraak van het Hof”, opgesteld door referendarissen bij het Hof van Cassatie G.-F. Raneri en M. Traest, onder de leiding van afdelingsvoorzitter F. Fischer, raadsheer P. Mathieu en advocaat-generaal met opdracht Ph. de Koster, Jaarverslag, 2005, p. 176.
- “De procedurele aspecten van de substitutie van motieven door het Hof van Cassatie in burgerlijke zaken”, opgesteld door referendaris bij het Hof van Cassatie D. De Roy, onder de leiding van afdelingsvoorzitter E. Waùters, raadsheer J. De Codt en advocaat-generaal G. Dubrulle, Jaarverslag, 2006, p. 181.
- “De ‘wet’ in de zin van artikel 608 van het Gerechtelijk Wetboek”, opgesteld door referendaris bij het Hof van Cassatie P. Lecroart, onder de leiding van afdelingsvoorzitter C. Parmentier en advocaat-generaal met opdracht Ph. de Koster, Jaarverslag, 2006, p. 200.
- “De in de gecoördineerde wet van 15 september 2006 tot bescherming van de economische mededinging voorziene prejudiciële vraag aan het Hof van Cassatie”, opgesteld door referendaris bij het Hof van Cassatie A. Bossuyt, onder leiding van voorzitter I. Verougstraete, advocaat-generaal D. Thijs en advocaat-generaal met opdracht Ph. de Koster, Jaarverslag, 2007, p. 213.
- “Gerechtskosten voor het Hof van Cassatie in civiele en strafzaken”, opgesteld door voorzitter I. Verougstraete, Jaarverslag, 2008, p. 277.
- “15 jaar cassatierechtspraak inzake douane en accijnzen”, opgesteld door referendaris bij het Hof van Cassatie A. Bossuyt, advocaat-generaal P. Duinslaeger, afdelingsvoorzitter L. Huybrechts en magistraat met opdracht E. Van Dooren, Jaarverslag, 2009, p. 197.
- “Rechtsbijstand voor het Hof van Cassatie”, opgesteld door raadsheer A. Fettweis, Jaarverslag, 2010, p. 120.
- “Overzicht van cassatierechtspraak inzake onttrekking van de zaak aan de rechter (1 januari 2000 – 30 september 2011)”, opgesteld door magistraat met opdracht E. Van Dooren, Jaarverslag, 2011, p. 106.
- “De wijziging van de rechtspleging voor het Hof van Cassatie in strafzaken – Het voorstel van 2012 en zijn verloop”, opgesteld door referendaris bij het Hof van Cassatie G.-Fr. Raneri, Jaarverslag, 2013, p. 146.
- “De wet van 10 april 2014 tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek betreffende de procedure voor het Hof van Cassatie en de wrakingsprocedure:

capita selecta”, opgesteld door referendaris bij het Hof van Cassatie A. Meulder, Jaarverslag, 2014, p. 129.

- “De rechtspraak van het Hof van Cassatie naar aanleiding van de hervormingen van de cassatieprocedure in strafzaken”, opgesteld door advocaten-generaal D. Vandermeersch en M. Nolet de Brauwere, Jaarverslag, 2016, p. 154.
- “Enkele recente ontwikkelingen in de cassatieprocedure in burgerlijke zaken”, opgesteld door sectievoorzitter M. Regout, Jaarverslag, 2016, p. 185.
- “De verplichting van de burgerlijke rechter om ambtshalve rechtsgronden op te werpen”, opgesteld door raadsheer B. Wylleman, Jaarverslag, 2017, p. 164.
- “De rol van de rechtsvergelijking in de rechtspraak van het Hof van Cassatie”, opgesteld door sectievoorzitter E. Dirix, Jaarverslag, 2018, p. 165.
- “De bijdrage van het Hof van Cassatie aan de tenuitvoerlegging van het Europees recht in strafzaken: Invloed van de rechtspraak van het Hof van Justitie van de Europese Unie en aanpassing van de rechtspraak van het Hof van Cassatie”, opgesteld door raadsheer F. Lugentz, Jaarverslag, 2019, p. 140.
- “Commissie voor onwerkzame hechtenis: stand van zaken”, opgesteld door advocaten-generaal J.M. Genicot en M. Timperman en referendaris bij het Hof van Cassatie G.-Fr. Ranieri, Jaarverslag, 2019, p. 185.
- “De rechtspraak van het Hof van Cassatie in tijden van het coronavirus Covid-19. Continuïteit, evenwicht en nieuwe uitdagingen”, opgesteld door referendaris bij het Hof van Cassatie A. Meulder, Jaarverslag, 2020, p. 173.
- “Een cijfermatige doorlichting van de rechtspraak van het Hof in de periode 2000-2020. Stof tot nadenken!”, opgesteld door eerste voorzitter B. Deconinck, raadsheer I. Couwenberg, referendaris F. Parrein, referendaris P. Brulez en attaché managementondersteuning bij de Steundienst van het Hof van Cassatie A. Bayrak, Jaarverslag, 2021, p. 217.
- “Rechtsbijstand bij het Hof van Cassatie, opgesteld door referendaris bij het Hof van Cassatie N. Gofflot en stafhouder van de Orde van advocaten bij het Hof van Cassatie C. De Baets, Jaarverslag 2022, p. 332.

Bijlage – Lijst van de foto's van het Justitiepaleis te Brussel¹

- 1) Omslag: eerste verdieping, beeldengalerij
- 2) Voorwoord: hoofdingang
- 3) Voorstelling van het Hof van Cassatie: gewone zittingszaal
- 4) Het Hof van Cassatie in cijfers: enkele cassatiedossiers
- 5) Belangrijke arresten van het Hof: enkele volumes van de officiële publicatie van de arresten van het Hof
- 6) Belangrijkste conclusies van het parket: eerste verdieping, beeldengalerij
- 7) Openingsrede: plechtige zittingszaal
- 8) Voorstellen *de lege ferenda*: hoofdingang, peristilium, Lycurgus
- 9) Studies: oude bibliotheek van het Hof
- 10) Rol van de referendaris: enkele cassatiedossiers
- 11) Organigram: wandelzaal

---

¹ De foto's met de nummers 2, 3, 5, 7, 8, 8, 9 en 10 werden gerealiseerd door Bryan Proutt voor Bryapro Photography.